

UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA HISTORICKÝCH VĚD

NÁSILNÁ KOLEKTIVIZACE
KRÁLOVÉHRADECKÉHO VENKOVA

Diplomová práce

AUTOR PRÁCE: Bc. Jiří Urban

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. PhDr. Václav Veber

2008

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF HISTORY

VIOLENT COLLECTIVIZATION
OF HRADEC KRALOVE COUNTRYSIDE

Thesis

AUTHOR: Bc. Jiří Urban

SUPERVISOR: Doc. PhDr. Václav Veber

2008

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jiří URBAN**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Násilná kolektivizace královéhradeckého venkova**

Zásady pro vypracování:

Posluchač se v regionálním pohledu zaměří na níže uvedené aspekty násilné kolektivizace:

- ukazatele vývoje či procentuální vyjádření tempa zkollektivizované půdy v regionu a jejich promítání se do prosazování mocenské perzekuční linie v zemědělské politice regionu;
- K regionálnímu přehledu proměn v obhospodařování půdy by přispělo archivní dohledání Statistik půdy "vesnických boháčů", které byly dle okresů vypracovávány z iniciativy kolegia ministra zemědělství v počátečních letech kolektivizace.
- dosud nezmapované úbytky členstva a mnohé rozpady násilně a narychlo zakládáných JZD;
- průzkum podání, jakým se zpracováváné případy odrážely v dobovém denním tisku;
- zprávy o činnosti bezpečnostních komisí a pozdějších bezpečnostních porad, pokud se dochovaly. Jejich představitelé totiž na krajské či okresní úrovni rozhodovali největší měrou o postizích a opatřeních proti jednotlivým hospodářům. Na základě těchto zjištění pak bude možno přikročit k objasnění konkrétních lidských osudů zasazených komunistickou perzekucí. K rozpracování takovýchto osudů by mohly pomoci i archivní složky Okresní prokuratury a Okresního soudu Hradec Králové, jejich fondy však leží v královéhradeckém archivu doposud nezpracované a není jisté, zda budou posluchači zpřístupněny.

Pro uchazeče a jeho další zpracování zvolené látky bude podstatné pokusit se v regionálních archívech dohledat případné dochované tzv. kulacké seznamy. Jedná se o soupisy "vesnických boháčů" vypracováváné od listopadu 1952 okresními národními výbory na podkladě iniciativy místních národních výborů. Tyto seznamy se stávaly základním klíčem pro perzekuci samostatně hospodařících zemědělců v nich uvedených.

K vylišení a dokumentaci mnoha dalších životních osudů komunistickým režimem perzekvovaných zemědělců by jistě mohl přispět i Ústřední archiv Konfederace politických vězňů České republiky. Tento celek obsahuje četné písemnosti, dopisy, mnohá svědectví a autentické výpovědi politických vězňů, v současnosti se však řeší okolnosti ohledně jeho správy a badatelsky jej nelze využít.

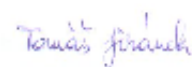
Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Václav Veber**
Katedra historických věd
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2007**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2008**

prof. PhDr. Petr Veber, OSc.
děkan

I.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

Literatura:

- Juza, J. – Voborníková, E.: Svědectví politických vězňů okresu Rychnov nad Kněžnou 1948 – 1989. Státní okresní archiv – Okresní úřad – Konfederace politických vězňů v Rychnově nad Kněžnou, Rychnov nad Kněžnou 1995.
- Kaplan, K.: Politická perzekuce za komunistického režimu v Československu, in: Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948 – 1989 (Statistický přehled). Ústav soudobých dějin AV ČR, ed. Sešity ÚSD, sv. 12, Praha 1993, s. 6-52.
- Rokosová, Š.: Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem, in: Sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“, Securitas imperii, svazek 10, ÚDV, Praha 2003, s. 147-194.
- Vlčková, V.: Horizonty [ne]svobody. Političtí vězni okresu Náchod v letech 1948 – 1989. Konfederace politických vězňů – Okresní úřad v Náchodě, Náchod 2000.
- příspěvky historika Antonína Václavů, např. Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu, Studie z hospodářských dějin č.10, Vysoká škola ekonomická, Praha 1999.
- předlistopadové regionální tituly, např. Doležal, J. - Kmoníček, J. - Pekárek, J.: Když mizely meze. Kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949-1960. Hradec Králové 1987; Cambel, S.: Předbežné výsledky výskumu dějin kolektivizácie československého poľnohospodárstva, in: ČSČH 34, 1986, s. 171-190.
- Historie a současnost zemědělství očima statistiky, Český statistický úřad, Praha 1998.

Tištěné prameny:

- Jech, K. (ed.): Vystěhování selských rodin v Akci K(kulaci) 1951 – 1953. ÚSD AV ČR, ed. Dokumenty o perzekuci a odporu, sv.3, Praha 1992.
- Pšeničková, J. (ed.): Kolektivizace zemědělství – Vznik JZD 1952, SÚA Praha 2000.
- Pšeničková, J. (ed.): Kolektivizace zemědělství – Vznik JZD 1953, SÚA Praha 2002.

Prameny archivní:

- fondy Archivu Ministerstva vnitra: H – 242 (Skupinový svazek Brož Ladislav a spol.), V – 450 (Skupinový spis státněbezpečnostního vyšetřování proti Jiřímu Farskému a spol.), V – 1401 (Osobní vyšetřovací svazek proti Josefu Diviškovi).
- fondy Okresního archivu Hradec Králové: Jednotný národní výbor Hradec Králové 1949-1954, Okresní národní výbor Hradec Králové III 1954-1960, Okresní výbor KSČ Hradec Králové 1945-1989, Okresní výbor KSČ Nový Bydžov 1945-1960. (Otázkou zůstává, zda badatelé budou zpřístupněny dosud nezpracované fondy Okresní prokuratura Hradec Králové 1949-1990 a Okresní soud Hradec Králové 1850-1995.)
- fondy Státního oblastního archivu v Zámrsku: Krajský národní výbor Hradec Králové 1949-1960. (Stejně jako na okresní úrovni i zde zůstává otázkou, zda bude možné nahlížet do fondu Krajská prokuratura Hradec Králové 1949-1992, popř. do fondu krajského soudu.)
- soudní spisy 4. oddělení Národního archivu, popř. i neuspořádané fondy Generální prokuratury (f. GP OZZ)

Souhrn

Předkládaná práce zpracovává téma kolektivizace zemědělství z regionálního hlediska, přičemž pozorně vnímá, jak už sám název prozrazuje, násilný a donucovací ráz kolektivizačního úsilí. Vývoj tohoto procesu sleduje se značnými časovými přesahy v malé zemědělské obci Svatojanský Újezd, ležící v tehdejší novopackém okrese. Všímá si, jak se kolektivizační směr zemědělské politiky KSČ promítal do postojů zemědělců a do vztahů v obci, jak zasáhl do životů tří pokolení rodiny Novotných a rodiny Machytkovy.

Na základě výjimečné kombinace a vzájemné kritiky dosažitelných pramenů předkládá obraz složitého procesu přeměny základních vztahů na vesnici a přerodu v myšlení od hospodářů k družstevníkům. Činí tak pomocí lidských příběhů, charakterizujících základní rysy násilně prosazované kolektivizace. Pozoruje, jak byla soukromá rolnická hospodářství vystavena vzrůstajícímu tlaku, jak se s tímto tlakem zhoršovala pozice zemědělců, kteří se zdráhali přistoupit na myšlenku socialistického hospodaření a vstoupit do JZD. Sleduje peripetie vzniku a prvotní výsledky hospodaření místního JZD, popisuje, jakými metodami byli zemědělci „motivováni“ k podvolení se kolektivizačnímu projektu. Všímá si základní souvislosti mezi preventivní povahou represe, otázkou výběru obětí a účelu zastrašení. Tuto souvislost zohledňuje ve vyličení motivace, přípravy, průběhu, vyhodnocení a důsledků okresního politického procesu. Regionálním uchopením této tematiky se literatura dosud podstatně nezabývala. Pohledem do minulosti malého regionu, avšak neopomíjejíc zasazovat líčené události do širšího historického kontextu, snaží se práce přispět k diskusi o zásadních otázkách kolektivizace, o její násilné povaze i důsledcích.

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Povahopis	12
2.1 K monopolu moci	21
3. Dodávkové povinnosti a pronikání „třídního boje“	28
3.1 Osamělá cesta bratří Kurků.....	52
Exkurz: Od individuálních smluv k závazným vůměrům.....	60
4. Perzekuční mašinerie a životní zápolení s ní	63
4.1 Příprava	65
4.2 Proces a jeho širší souvislosti	75
4.3 Život s cejchem.....	86
5. Peripetie svatojanskoújezdského JZD.....	98
5.1 Miroslav Votoček a problém pracovních sil.....	124
5.2 Bezradnost nakládání s půdou	127
Exkurz: Teoretický základ k JZD.....	130
6. Majetkové záležitosti	133
6.1 Odcizení strojů	134
6.2 Konfiskace a trestní výlohy	139
6.3 Zápas s povinným pachtem a výměna polovin usedlostí.....	145
6.4 Polistopadové vyrovnání.....	150
7. Závěr	153
Literatura a prameny	159
Seznam zkratk	168
Přílohy	170
Resumé.....	189
Údaje pro knihovnickou databázi.....	190

1. Úvod

V člověku vytvořila evoluce živočišný druh schopný přemýšlet o budoucnosti i minulosti. Tématem této práce je násilná kolektivizace zemědělství – látka, která nesporně náleží k velkým tématům moderních československých dějin a patří k charakteristickým událostem poválečného Československa. Proces kolektivizace radikálně zrušil staleté majetkové poměry a pracovní způsoby zemědělců, zemědělství v této době splácelo krutou daň politice a ideologii. Šíře tohoto stále ještě dostatečně neprobádaného tématu proto nabízí celou škálu pohledů, otevírá cestu zkoumání a úvahám o historickém prožitku komunismu na našem venkově. Dlouho potlačovaná pravda o dějinách této totalitní doby v mých myšlenkách přímo volá po historickém zpracování. Zastávám názor, že je nutné informovat o této trpké minulosti a bojovat proti „zneviditelnění“ obětí komunistické totality. Plně se ztotožňuji s tvrzením, že *„je zcela nezbytné, aby se poučení čerpalo také a právě z těch událostí, roků a desetiletí, na které by skoro všichni nejrady zapomněli“*.¹ Historie nepromlčuje. Intenzita uvědomování si minulosti a historická paměť ale slábne s tím, jak dorůstá generace, která postrádá vlastní, dostatečně silnou, autentickou zkušenost s reálným socialismem, která již nedisponuje pamětí na dobu nesvobody. Dluh paměti je proto třeba nahradit historickým poznáním, je třeba stále klást otázky, neboť teprve důkladné poznání fungování totalitního systému je předpokladem překonávání minulosti.

S tématem kolektivizace, jak už vysvítá ze zvoleného přívlastku „násilná“, je nerozlučně spojena otázka jejích obětí. V mých očích je to též otázka morální povinnosti uctít památku pronásledovaných, anonymních obětí komunistické zvláště, režimu, který se snažil vymazat jakoukoli vzpomínku na ně. Historická paměť obětí komunistické diktatury je v tomto ohledu dle mého soudu stále nedostatečně zakotvena ve veřejném obrazu nedávné minulosti. Dal jsem si tedy za cíl poodkrýt tuto historickou paměť a přispět ke zmapování kolektivizace v regionu, na podkladě života obyvatel tohoto regionu. Se znalostí obecného vývoje problematiky mě tedy zajímaly především individuální osudy v kontextu doby. Pokusil jsem se pochopit vztahy, vazby i mentalitu, posuzovat motivace, rozkrývat manipulace, prohlédnout způsob myšlení a rozhodování a rekonstruovat perzekuční mašinerii. Z hledání souvislostí přirozeně vyplynuly časové

---

¹ GAĎOUREK, Ivan – NEHNĚVAJSA, Jiří. *Žalářovani, pronásledovani a zneuznani: svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 110. ISBN 80-210-1718-X.

přesahy mimo rámec kolektivizační dekády. Zvoleným regionem mi opět bylo Královéhradecko. Hovořím-li o královéhradeckém venkově, mám na mysli jeho širší vymezení v hranicích tehdejšího Královéhradeckého kraje.²

Zvolenou strukturou jsem se snažil vystihnout podstatné rysy režimu, nakloněného totální kontrole zásob potravin, regionálního života v tomto režimu, individuálních dopadů i obecně platných tendencí. Tematická koncepce, kterou jsem zvolil, postihuje řízení zemědělských činností, snahu po manipulaci a ovládnutí vesnického života, nátlak na postoje a rozhodování zemědělců i metody represivního a donucovacího aparátu tam, kde přemlouvání a přesvědčování nestačilo. Současně monitoruje úspěchy i prohry JZD, důsledky prosazení kolektivizačního plánu pro zemědělce a zemědělství samotné i majetkově-právní aspekty privátní sféry. Rozsáhlý oddíl je věnován mechanismu přípravy a realizace regionálního politického procesu,³ kterému okresní funkcionáři přisuzovali zásadní význam. Jeho úkolem bylo v první polovině 50. let zlomit odpor proti režimem prosazené kolektivizaci, stal se nástrojem uskutečňování oficiální politiky a působil jako stabilizační faktor režimu. Poukazuje ale zároveň na instrumentální charakter práva, v němž politický zájem a prosazování stranické (z)vůle stály nad spravedlností a právem. Hlavním záměrem práce bylo vylíčit konkrétní lidské příběhy a přiblížit starosti každodenního života v podmínkách násilně prosazované kolektivizace. Co se skrývalo za označením „vesnický boháč“? Jaké byly reálné prožitky lidí, o jejichž pohnutých osudech se rozhodovalo v pracovnách stranického sekretariátu? Kde se braly podněty konání jednotlivých složek veřejného života, odkud přicházely impulzy, jakou roli hrála iniciativa vlastních vykonavatelů okresní politiky a do jaké míry se uplatňovaly čistě regionální motivy v rámci centrálních, totalitním režimem diktovaných linií? Jak měla „třídní“ politika působit na veřejnost? To jsou otázky, které jsem si pokládal a na které jsem se textu pokusil odpovědět.

---

² Dne 21. prosince 1948 schválilo Národní shromáždění zákon č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení, kterým se s platností od 1. ledna 1949 rušilo zemské a zavádělo krajské členění. Pojem Královéhradecko, tak jak jej užívám, se tedy vztahuje ke správnímu vymezení kraje Hradec Králové dle tohoto zákona.

³ Za politické a nezákonné považují veškeré procesy, které jednaly o tzv. protistátní činnosti a o nichž rozhodovaly politické orgány, nikoliv pouze soud. Karel Kaplan zařazuje procesy se samostatně hospodařícími zemědělci do skupiny tzv. ekonomických procesů, které měly pod různě vykonstruovanými záminkami odhalit sabotáže a posílit hysterii „třídního boje“ na vesnici. Od veřejných procesů se zároveň očekávalo, že splní své propagandistické poslání. Jejich výrobci jim přisuzovali „výchovnou úlohu“ – odhalením domnělých viníků neúspěchů hospodářské politiky režimu měly vychovávat k nenávisti vůči „třídním nepřítelům“. KAPLAN, Karel. Politické procesy 50. let v Československu. In PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (ed.). *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Brno: Prius 2005, s. 107-114. ISBN 80-7285-053-9.

Takto motivován jsem se rozjel do terénu. Hovořil jsem s lidmi, pozoroval venkovské scenérie a pečlivě naslouchal všemu, co jsem slyšel i viděl. Poté jsem začal pátrat. Místní kroniku a zápisy ze schůzí posléze vystřídaly okresní dokumenty správní i stranické provenience, zápisy veřejné i přísně tajné doplnila úřední korespondence a regionální bádání završil soudní spis. Dosah regionálního příběhu však hranice regionu přesahoval, a tak se mé historické pátrání zastavilo teprve ve zprávách pro ministra, v evidenci jáchymovských táborů a v registrech Státní bezpečnosti. Je nutné vyzdvihnout několik momentů, které byly principiální pro konečnou podobu práce. Zcela zásadní bylo v první řadě setkání a poznání se s Marií Machytkovou ze Svatojanského Újezdu. Její životní příběh se stal páteří práce a východiskem k dalšímu bádání. Vedle ní vyprávěli své příběhy i pamětníci mladšího data narození, dcera Marie Sudková, manželé Votočkovi a František Fišar. Dalším neúředním pramenem byla Pamětní kniha obce,⁴ v jejímž vedení se v průběhu sedmdesáti let vystřídalo osm kronikářů. V kritice pramenů, základním to pilíři historikovy práce, jsem pokračoval nad archivními dokumenty Státního okresního archivu v Jičíně. Z množství prostudovaných pramenů zaslouží zmínku zvláště dochované zápisy ze schůzí okresní bezpečnostní trojky, klubu komunistů, rady okresního národního výboru i výboru strany, ale i nezpracované fondy obcí a okresní prokuratury. Důležitá byla rovněž znalost interních stranických a resortních dokumentů centrální provenience, jejichž studiem jsem se zabýval již dříve. Zde stojí za zmínku tzv. Klosův archiv, rozsáhlá agenda náměstka ministra spravedlnosti, vyhodnocující mimo jiné represivní povahu soudnictví v regionech. Posledním důležitým momentem byla vstřícnost dnešních okresních soudů, s nímž jsem se setkal při studiu soudních spisů z 50. let minulého století. Tyto soudy dodnes spravují spisy v trestních věcech, které po roce 1990 podléhaly rehabilitaci ze zákona. Vzájemnou kritikou takto rozmanité množiny pramenů bylo, myslím, možné docílit hodnověrného obrazu minulosti. Zatímco pamětníci vypověděli o subjektivním prožitku kolektivizační reality, dokumenty podaly svědectví o donucovacím charakteru kolektivizace, o systému a roli jednotlivce v něm. O tom, jak byla veřejnost manipulována, podal svědectví dobový tisk.⁵

---

⁴ Pamětní knihu obce Újezda Svatojanského jsem studoval z kopií ve vlastnictví Obecního úřadu, originály knih jsou součástí dosud nezpracovaného archivního fondu obce ve správě SOkA Jičín.

⁵ Považuji za vhodné zde učinit poznámku k úpravám jazyka. Zatímco u citací archivních dokumentů sahám ke korekturám gramatických chyb, k doplnění interpunkce a tam, kde to považuji za vhodné, i k přizpůsobení pravopisu (ponejvíc ve výrazech mechanisace, organisace, posice, metody, fysické apod.),

Když na sklonku roku 1989 upozorňoval historik Jan Křen na „bílá místa“ v československých dějinách, napsal tehdy mimo jiné, že nemilosrdně provedená kolektivizace „nebyla dosud vykreslena jako lidské a sociální drama českého rolníka“. V závěrečném výhledu současně dodal: „A tu je na místě další varování: dějiny tohoto druhu budou silnou a drsnou přírodní stravou, na kterou naše ochablé a zchoulostivělé žaludky nejsou zvyklé, mnohým nebude hned chutnat a někteří ji vůbec nesnesou. Neskonale obtížnější bude nejen jejich tvorba, nýbrž i zvládnutí – takové dějiny se budou hůř učit a bude těžší se jim učit; s jednoduchými formulkami dnešních úředních dějin je to určitě pohodlnější. A výsledný dojem z nových dějin bude také sotva jen a jen povzbudivý – kdo chce od dějin toliko hrdost nebo útěchu, ať je raději nechte. Lze-li důvodně předpokládat, že nám způsobí a vyvolají nejednu starost, jednu pozapomenutou radost nám dají určitě: radost ze svobodného hledání pravdy.“⁶

Uplynulo osmnáct let, během nichž se historická produkce snažila dohnat skluz z období totality. Nutno říci, že tématu kolektivizace a venkova v socialistické realitě vůbec se stále ještě nedostalo zasloužené pozornosti, průkopnickou práci zde odvedl historik Karel Jech. Považuji však za nutné upozornit, že dosavadní popis kolektivizace československého zemědělství se téměř výlučně omezuje na stránky administrativně-organizační. Historická věda doposud hmatatelně postrádá snahu o zmapování konkrétních lidských osudů v podmínkách kolektivizace českého venkova. Citelně zde scházejí studie, které se neomezují na statistické konstatování potrestaných, které by popisovaly daný proces pohledem hospodářů, do jejichž každodenní práce se kolektivizační úsilí chtě-nechtě, dříve či později muselo promítnout. Chybí zde výsledky regionální mikrohistorie, zaměřené na venkovskou realitu 50. let a osudy nikoli bezejmenných rolníků.

Předložená regionální práce byla zpracována výlučně na základě dosud nepublikovaných pramenů, k uchopení celé problematiky v širších kontextech ovšem přispěla vydaná literatura. V soupisu uvedené publikace je možné rozdělit do dvou kategorií, prvně studie, memoáry a monografie vydané po roce 1989, které se dílčím způsobem vztahují ke zvolené problematice. V druhé kategorii byl využit zlomek „předlistopadové“ produkce, ilustrující tehdejší podání událostí či předkládající dobové

---

citace výpovědí pamětníků zachovávám v hovorové řeči, tak jak byly proslouhny, neboť si tak uchovávají svůj osobitý ráz.

⁶ KŘEN, Jan. *Bílá místa v našich dějinách?* Praha: Lidové noviny, 1990, s. 54 a 105. ISBN 80-7106-003-8.

dokumenty. Z podrobně rozepsaného soupisu bych rád vyzvedl alespoň několik jmen. K historickému zpracování komunistických archivů totalitního Československa dodnes nejvíce přispěl bezkonkurenční znalec interních stranických materiálů, historik Karel Kaplan. Z jeho obsáhlého díla zmíním alespoň vsutku obdivuhodnou, monumentální publikaci *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956* (2005), v níž pozoruhodně rozkrývá zákulisní jednání a rozličné motivy počínání předních politických funkcionářů a zveřejňuje raritní poznatky z kontrolované korespondence. Doposud největší zásluhu na historickém zpracování tématu kolektivizace má bezpochyby historik Karel Jech Jeho nejnovější, nikoli však novátorská, monografie *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy* (2008) shrnuje autorův dosavadní výzkum a zastřešuje tak drobnější vědecké studie a statě do ucelené, reprezentativní podoby doplněného vydání *Soumraku selského stavu* (2001) – publikace, jež nadále zůstává základním a dosud nejhodnotnějším výstupem studia kolektivizace československého venkova. Je však třeba ocenit raritní fotodokumentaci publikovanou v poutavém obrazovém doprovodu nově vydané knihy. Stále jedinečnou zůstává Jechova edice *Vystěhování selských rodin v Akci K(kulaci) 1951–1953* (1992), interní edice Ústavu soudobých dějin AV ČR. V současné době připravuje její nové vydání Česká zemědělská univerzita, která je zpracovatelem grantového projektu *Kolektivizace v Československu 1948-1960. Politické a sociální proměny venkova*. Brzy se také dočkáme sborníku příspěvků ze stejnojmenné konference, jež proběhla v září 2007. Z dalších autorů a aktivit zasluhují připomínku starší studie moravské historičky Jany Burešové, zbrusu nová regionální studie Marie Skopalové, k pohraničí potom práce Jiřího Topinky. Nesmírně záslužnou práci zachycování vzpomínek pamětníků odvádí občanské sdružení Post Bellum se svým projektem *Příběhy 20. století*, opomenout nesmím ani regionální sborníky paměti politických vězňů.

Považuji za nutné předložit zde ještě otázku, kterou již vyslovil Stéphane Courtois: „*Nepřipadá v úvahu, že bychom se vraceli k historickým koncepcím 19. století, kde historik chtěl spíše soudit než chápat. Nicméně může historik, stojící tváří v tvář nezměrným lidským tragédiím, přímo vyvolaným určitými ideologickými a politickými koncepcemi, může se takovýto historik vůbec neodvolávat na humanistickou koncepci, [...] na úctu k lidské bytosti?*“⁷ Je tedy vhodné poznamenat, že svou

---

⁷ COURTOIS, Stéphane et al. *Černá kniha komunismu: zločiny, teror represe*. I. díl. Praha – Litomyšl: Paseka, 1999, s. 21. ISBN 80-7185-194-9.

historickou analýzou vyjadřuji respekt k demokratickým hodnotám a úctu k lidskému životu. S cílem přispět k diskusi o zásadních otázkách násilné kolektivizace sleduji životní osudy konkrétních lidí, do jejichž každodennosti se s dobovou nevybíravostí promítlo praktické uskutečňování zemědělské politiky KSČ. Výsledek předkládám k posouzení čtenáři.

2. Povahopis

*„Ve veškeré činnosti rolník hraje podstatnou úlohu samostatné rozhodování,
které však nekončí hranicemi vlastních pozemků.
Rurální tradice je zde živá ve smyslu přetrvávajícího křesťanského přesvědčení,
že rolník zde není sám, nerozhoduje pouze o sobě,
ale jeho život je začleněn do celého řetězce souvislostí.“⁸*

Josef Novotný (1888 – 1971) hospodařil na usedlosti čp. 4 ve Svatojanském Újezdu od roku 1912. Jako úspěšný hospodář se nejen v obci těšil všeobecné autoritě, jeho znalosti, dlouholeté zemědělské zkušenosti, vřelý vztah k práci i láska k půdě byly důvodem jeho zdařilého hospodaření v dobách příznivých i nepříznivých. Osud mu nedopřál, aby svůj grunt předal synovi, jenž předčasně zesnul v šestnácti letech. Dcera Anna již od útlých let projevovala studijní vlohy a po jazykových studiích zasvětila svůj život pedagogické dráze. V otcových šlépějích tedy pokračovala nejstarší dcera Marie (1913), která se v roce 1936 provdala za Josefa Machytka.

Josef Machytka (1909 – 1971) pocházel ze zemědělské usedlosti čp. 50 v sousední obci Chotči a byl v první řadě člověkem milujícím svou práci. Svým odborným věděním, všeobecným rozhledem i zájmem o věci veřejné, ale především nesmírnou pracovitostí získal si přirozenou vážnost a úctu. Oba hospodáři tedy pro své okolí ztělesňovali nesporné autority a jako tací zasahovali do obecních i okresních věcí veřejných. Když v roce 1949 přišel zákaz zaměstnávat námezdní pracovníky, počali v nelehké době oba prakticky uvažující hospodáři kloubit provoz svých usedlostí a společnou organizací práce zdárně, i když namáhavě, zajišťovali produkci z obou hospodářství.

Skutečnosti, uvedené v těchto stručných charakteristikách, společně se faktem, že hospodařili na usedlostech s půdní výměrou přesahující 15 ha, předurčovaly oba hospodáře do role vhodných kandidátů perzekuce, jež byla imanentně spojená

⁸ LAPKA, Miloslav – GOTTLIEB, Miroslav. *Rolník a krajina: kapitoly ze života soukromých rolníků*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 57. ISBN 80-85850-83-4.

s komunistickou politikou násilně prosazované kolektivizace zemědělství. Asi nejlépe jejich situaci vystihuje obrat Oty Ulče o „*zkušených hospodářích, kterým schopnost pomohla k prosperitě a prosperita pak do kriminálu*“.⁹ Konkrétní okolnosti kriminalizace jejich hospodaření lze potom z obecného pohledu záměrů KSČ chápat už jen jako nezbytné, účelem posvěcené prostředky k dosažení kýženého cíle, tedy skrze zastrašení okolí učinit vesnici přístupnější „socializaci“. „*Oni věděli jak na to, oni věděli, když takovýchle lidi z většího hospodářství zavrou, takže tamti, ti s těma menšíma chaloupkama se leknou...*“, říká dnes už pětadevadesátiletá Marie Machytková. Josef Novotný je v srpnu 1951 společně s Josefem Machytkou zatčen, v říjnu odsouzen nejprve Okresním soudem v Nové Pace, posléze Krajským soudem v Hradci Králové. K trestu na svobodě a trestu peněžitému je s již zažitou samozřejmostí vysloveno i propadnutí majetku. Jako statistická položka systematického vyhodnocování represivní politiky režimu se jejich kauza objevuje na stole ministra spravedlnosti. Trest odnětí svobody si oba odpykávají nucenou prací, jeden na státním statku, druhý v uranových dolech. Cejch „vesnického boháče“ si ovšem nesou i poté, přes neúspěšný pokus o rehabilitaci na konci 60. let až do své smrti v lednu, respektive prosinci 1971. Svého ospravedlnění se dočkají teprve v roce 1990. Jejich příběh budeme nyní sledovat pod historickým drobnohledem.

Obec Svatojanský Újezd, v pramenech poprvé zmiňovaná již roku 1143 (dle Sedláčka; pozdější lexikony uvádějí rok 1354), se rozkládá na mírném návrší ve středu Bělohradské kotliny, zhruba tři kilometry západně od městečka Lázně Bělohrad, v nadmořské výšce 318 m. Zástavbu tvoří typická okrouhlice zemědělských usedlostí okolo původní návsi, které vévodí socha sv. Jana Křtitele a mohutná košatá Lípa svobody z roku 1918. Většinu obyvatel Újezdu (dříve též Oujezdu), který do vysvěcení kostela sv. Jana Křtitele ve 14. století nesl přízvisko Bořkův, zaměstnávalo i po druhé světové válce zemědělství, které bylo vždy hlavním zdrojem obživy v této oblasti. Pouze několik občanů dojíždělo do národního podniku Agrostroj v Jičíně a do závodů v Lázních Bělohradu.¹⁰ Dle obecního soupisu obyvatelstva žilo v obci k 22. květnu

---

⁹ ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller* 3, s. 16. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

¹⁰ Svatojanský Újezd: krátký popis obce [cit. 2008-04-04].

URL: <<http://www.svatojanskyujezd.cz/index.php?sekce=uvod&mnu=1>>.

OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: úvodní zápis Josefa Hrnčíře z roku 1923.

KOTYŠKA, Václav. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha: Bursík & Kohout, 1895, s. 1494.

1947 celkem 208 občanů (109 žen, 99 mužů) a napočítáno bylo 59 domů, z nichž tři byly neobydleny.¹¹ Podíváme-li se na vývoj počtu obyvatel dle statistických údajů, zjistíme, že poměrně lidnatá obec přišla o více než polovinu obyvatel během sta let před rokem 1950 (466 obyvatel v r. 1850 oproti 192 v r. 1950) a znovu během čtyř desetiletí totalitní komunistické éry (93 obyvatel v r. 1991). Trend vyliďňování přitom pokračuje dál (74 obyvatel k r. 2001). Počet domů osciloval během 20. století u 5 až 6 desítek (61 v r. 1900, 52 v r. 2001), se značným výkyvem na konci 70. let (42 v r. 1980).¹² Dle soupisu hospodářského zvířectva k 1. lednu 1948 bylo ve zdejší obci sečteno 42 koní, 191 kusů hovězího dobytka, 137 vepřů, 51 koz, 2 ovce, 808 slepic, 65 hus a 12 kachen.¹³

Není nezajímavé, že usedlost čp. 4 ve Svatojanském Újezdu sestává historicky ze dvou popisných čísel. Dle v obci tradovaného údaje na vedlejším hospodářství čp. 5 již v 18. století hospodařil Jan Machytka, v polovině století následujícího je zmiňován František Machytka. Stavení čp. 5 bylo však na počátku 20. století zbořeno a pole prodáno k čp. 4. V roce 1912 sem přišel Josef Novotný se svou manželkou Annou a prvorozenou dcerou Marií, která se v roce 1936 provdala za Josefa Machytku z Chotče.¹⁴ Lze tedy prozradit, že se tímto sňatkem Machytkův rod s obcí Svatojanský Újezd opětovně spojil. Dle pamětníků bydleli v obci ještě prarodiče Josefa Machytky (narodil se zde ještě otec Josefa Machytky – Jan), Anna Novotná (matka dnešní pamětnice) prý vzpomínala, že tam po jejich přistěhování ještě zůstala rozpadající se sednice.

SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. 2. vydání. Praha: Argo, 1998, s. 922. ISBN 80-7203-099-X.

¹¹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1947, heslo „Soupis obyvatelstva“.

¹² DAVÍDEK, Václav – JIRSOVÁ, Marcela – SEKERA, Václav et al. *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970*. I. díl, sv. 1. Praha: Federální statistický úřad – SEVT, 1978, s. 586-587.

BALCAR, Vladimír – RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. I. díl. Praha: Český statistický úřad, 2006, s. 476-477. ISBN 80-250-1310-3.

¹³ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1948, heslo „Soupis hospodářského zvířectva“. Na tomto místě se hodí připomenout, že vlastnictví koní bylo stále považováno za známku úspěšnosti hospodáře a znak produktivnosti hospodářství. Podstatně se přitom rozlišovalo mezi vlastníky jediného koně a páru, který bylo možné při potřebě větší síly spřahat. Když mi Marie Machytková na otázku po velikosti hospodářství jiné rolnické rodiny v obci odpověděla bez rozmyslu „no, měli jednoho koně, neměli pár“, nevědomky tím upozornila na tento – dnes již raritní – hodnotící příměr.

¹⁴ OÚ Svatojanský Újezd (OÚ Sv. Új.), *Pamětní kniha Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1923, heslo „Obyvatele naší obce 1847“, zápis k roku 1936, heslo „Sňatky v r. 1936“ a zápis k roku 1940, heslo „Obyvatele domovních čísel“.

Josef Novotný pocházel z Vřesníku, obce položené východně od nedalekých Lázní Bělohrad, manželka Anna měla kořeny v Červené Třemešné, obci rozprostírající se severním směrem od Hořic v Podkrkonoší. Do Svatojanského Újezdu přišli v únoru roku 1912. Dcera Marie Machytková vzpomíná na usazení rodiny v obci, tak jak jej zná z vyprávění rodičů: „*Tatínkův dědeček to tady koupil, ty starý baráky, pro vnuka. [...] Takový ubohý to tady bylo.*“ Josef Novotný se coby mladý, začínající hospodář pustil do výstavby a renovace, kterou stihl dokončit ještě před odchodem na bojiště 1. světové války. Nejprve sloužil u jezdeckva v nedaleké Boleslavi, později byl odvelen na východní frontu.¹⁵ Během války vedla Anna Novotná hospodářství sama a po manželově návratu doufala, že se tato zkušenost již nebude opakovat. Jak se později ukázalo, svou tehdejší roli si na statku – tentokrát už bok po boku s dcerou – musela zopakovat. Josef Novotný se brzy po válce vypracoval v úspěšného hospodáře a začal se účastnit veřejného života. Za první republiky zastával obecní (v roce 1923 uváděn jako místostarosta obce, rovněž byl členem místní školní rady) i okresní funkce (za agrárníky zasedal v novopackém okresním zastupitelstvu, v dozorčí radě hospodářské záložny v Nové Pace a v občanské záložně v Lázních Bělohradu,¹⁶ vykonával funkci předsedy okresní správní komise). Rolnická obec měla za první republiky svou vlastní organizaci Švehlovy Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, jejímž byl Josef Novotný předsedou, zároveň vykonával funkci okresního důvěrníka této strany.¹⁷ Po okupaci vstoupil do strany sociálně demokratické, kde setrval až do sloučení s KSČ. Poté již na veřejnou činnost rezignoval, údajně pro své stáří.¹⁸ Své finanční výnosy investoval Josef Novotný především do strojního vybavení k ulehčení hospodářských prací (např. řezačka na slámu, výfuk na zrní, v roce 1947 též strojní dojení „*Pořád se něco zvelebovalo*“, vzpomíná na prvorepublikové hospodaření dcera Marie. „*To pro doma se tak nic moc nepodnikalo, ale hlavně na to ulehčení práce*“, připomíná hospodářské rozložení rodinných investic. Josef Novotný stál také u zrodu Rolnického družstva v Lázních Bělohradě, které vykupovalo od rolníků zemědělské přebytky a bylo

---

¹⁵ „*Dost dlouho byl tatínek v Boleslavi, zaváděl koně, než šel na frontu. [...] V Rusku koňma jezdil, navázel mináž, nebo tak nějak to jmenoval dycky. Řikal, co to bylo za mrazy, že musel vedle koňů jít, že si nemoh sednout, že by byl zmrz na tom voze*“, vzpomíná na vyprávění rodičů Marie Machytková.

¹⁶ Budova, postavená v roce 1928, nese dodnes pamětní desku s jeho jménem. Viz příloha.

¹⁷ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zápis o výpovědi, OV VB Nová Paka 21. 8. 1951. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: úvodní zápis Josefa Hrnčíře z roku 1923 a zápis k roku 1938, heslo „Zrušení místní organizace republikánské strany“.

¹⁸ „*O dnešní dění a politiku v republice se naprosto nestarám, jen plním přesně svoje povinnosti*“, sdělil hospodář úředníkům vyživovacího referátu. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol sepsaný dne 11. 7. 1951 v kanceláři referátu X ONV v Nové Pace.

všeobecně vnímáno jako pokrokové.¹⁹ Otcovo vážené postavení, jež se posléze stalo impulzem k jeho perzekuci, Marie Machytková výstižně charakterizovala slovy: „*Na našeho tatínka tak nějak moc viděli.*“

V roce 1936 se dcera Marie provdala do vedlejší obce Chotče. Manžel Josef Machytka pocházel ze zemědělské usedlosti stejné velikosti a krom sedlačiny měl své kulturní zájmy a velkou zálibu v ovocném sadu. „*Tatínek byl taky velkej Sokol*“, vzpomíná Marie Sudková.²⁰ Absolvoval dvouleté zimní studium hospodářské školy v Novém Bydžově, a když se oženil, otec mu předal hospodářství.²¹ Každý rok jezdil Josef Machytka do Prahy na zemědělskou výstavu, snažil se do hospodaření zavádět různé „zlepšováky“. Taktéž se účastnil veřejného života, za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu byl členem obecního zastupitelstva, po válce však na veřejné angažmá rezignoval, odmítl i funkci předsedy MNV v Chotči.²² Lze říci, že obecní zájmy byly základní pohnutkou i v záležitosti udržení obecní školy. Aby se zabránilo hrozícímu uzavření obecné školy ve Svatojanském Újezdě, pobývaly přes týden děti Machytkových (Eva, Vladimír, Marie), ač příslušely do školy chotečské, u prarodičů ve Svatojanském Újezdu a navštěvovaly školu zdejší.²³ Vzájemná podpora se

---

¹⁹ Před rozšířením těchto družstev vozili místní zemědělci svou produkci „do trhu“ v Hořicích, kde ji nakupovali zejména židovští obchodníci. Skrze rolnické družstvo se na trh mohlo dostat vše, co přesahovalo spotřebu domácnosti.

²⁰ Ostatně svou sokolskou legitimaci měl Josef Machytka u sebe i při zatčení, když v poledne s příslušníkem Sboru vězeňské stráže (SVS) vyplňoval přijímací tiskopis „Popis osoby“. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Popis osoby, Nová Paka 15. 8. 1951.

²¹ Učinil tak notářským zápisem z 10. 11. 1936, jímž byla na usedlosti čp. 50 v Chotči pro Jana Machytku (tchána Marie Machytkové) zajištěna služebnost bytu a výměnek. Osobní archiv Marie Machytkové, Notářský zápis sepsaný státním notářstvím v Nové Pace při úředním řízení v Lázních Běláho dne 5. 9. 1956, zn. NZ 162/56.

²² Den po svém zatčení do protokolu „k otázce politické“ mj. uvedl: „*V dnešním zřízení stojím stranou dění a hledím si jen své práce. Příčinou toho jsou zejména zásahy ze strany lidovlády, zejména pak zabavení stavebního materiálu, který jsem měl připraven ku stavbě obytné budovy a chléva v Chotči, pak odebrání obilí začátkem roku 1950 přesto, že jsem měl dodávky obilí splněny, odebrání traktoru, samovazu a vlečného vozu a konečně i dnešní zásah proti mně.*“ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zápis o výpovědi, OV VB v Nové Pace 16. 8. 1951, s. 2.

²³ Rozhodnutím zemské školní rady byla svatojanskoújezdská škola pro nedostatečný počet dětí v září 1946 uzavřena a pro školní rok 1946/1947 děti docházely do Lázní Běláho. V září následujícího roku bylo vyučování na zdejší škole opět obnoveno. Předepsaný minimální počet 15 žáků se podařilo naplnit díky třem dětem Josefa a Marie Machytkových. Řídící učitel Kovanda, který v poúnorové době jako agilní komunista nesl svůj podíl na uplatňování „třídní“ protikulacké politiky, při této příležitosti do obecní kroniky zapsal i tyto řádky: „*Cizí lidé byli ochotni naší škole pomoci i za cenu určitých obětí svých dětí a ji udržeti pro časy budoucí se snažili...*“ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1946, heslo „Uzavření školy“, zápis k roku 1947, heslo „Zahájení školního vyučování“ a zápis k roku 1948, heslo „Škola opět ohrožena“.

Uzavření školy hrozilo i pro školní rok 1948/49, tehdy se již Kovanda závčas poohlížel po jiném působišti. Situace se však opakovala. „*Se zřetelem k tomu, že je další trvání národní školy v Újezdě Svatojanském zajištěno, nemám zájmu o místo řídicího učitele v Horní Nové Vsi a přeji si zůstatí na svém dosavadním místě v Újezdě Svatojanském*“, napsal Kovanda v červenci 1948 odvolávaje tak svou žádost

mezi chotečskou a svatojanskoújezdskou usedlostí odehrávala přirozeně i v otázkách hospodářských, vždyť od roku 1940 byly postupně zaváděny povinné dodávky zemědělské produkce. Koncem roku 1949 se Machytkova rodina přistěhovala do svatojanskoújezdské usedlosti. Důvodů bylo hned několik: nutnost účelněji rozvrhnout síly i prostředky v souvislosti se zákazem sjednávání námezdních pracovníků a probíhajícím odnímáním strojů, nedostatečnost stávajícího bydlení v Chotči pro pětičlennou rodinu bez perspektivy povolení novostavby, ale i školní docházka dětí. „*Ono by tady na tohleto spojení s tou Chotčí a tady nikdy nedošlo, kdyby byl ten můj bratr nezemřel. Ale když zemřel, tak naši tak zůstali sami dva, já jsem byla vdaná a sestra taky už byla na škole*“, a tak se usedlost udržovala pro budoucí převzetí Machytkovými dětmi, vysvětluje generační plánování rodiny Marie Machytková. Oba hospodáři, zeť a tchán, dovedli účelně rozvrhnout jednotlivé hospodářské činnosti, společně využívali strojní vybavení, obstarávali krmivo pro z části společně ustájený dobytek, zkrátka dokázali racionálně využívat zdroje obou hospodářství. „*Je fakt, že se tatínek s dědem vždycky dokázali při snídani dohodnout, jaký je počasí, co se bude dělat, tak si to naplánovali při jídle a pak se šlo dělat*“, osvětluje postupy hospodářů v kontrastu s těžkopádným plánováním socialistickým Marie Sudková. Josef Novotný i Josef Machytko byli takto schopni i ve ztížených podmínkách odvádět požadované produkty a plnit předepsané dodávky. Až do svého zatčení a vyumělkovaného obvinění ze sabotáže.

Díky ochotě pamětníků vzpomínat můžeme tematicky nahlédnout rovněž do každodenního provozu středně velkého, prosperujícího hospodářství a zvyklostí hospodáře. Hospodář byl zvyklý pracovat „od slunka do slunka“, ve skutečnosti však Josef Novotný vstával po většinu svého života již před rozbřeskem, o páté hodině. První jeho kroky, směřovaly do chléva, nakrmit a podestlat dobytek, ve stáji obstarat koně. V chlévě byly dvě řady, na jedné straně krávy (většinou 5 až 6), na druhé mladý dobytek – telata, jalovice na odchov, popř. býčci na odporažení. Každý hospodář udržoval stav dobytka „*podle svýho, co sklídlil, na co stačil, aby vyšel*“. Záleželo na jeho šikovnosti, jak si věděl rady s rozvržením svých sil a možností. To byl podstatný rozdíl oproti nadcházejícím létům kolektivizovaného zemědělství. Hospodáři té doby se shodují, že předepsané stavy hospodářského zvířectva, postrádající oporu v racionalitě a

---

o nové školní působiště. SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 665, inv. č. 3041 (Osobní spisy učitelů, vychovatelů a ostatních zaměstnanců školství - Josef Kovanda), Odvolací přípis Josefa Kovandy adresovaný okresnímu školnímu výboru v Nové Pace, č. j. 171.s.š., Svatojanský Újezd 16. 7. 1948.

skutečných podmínkách, byly největší překážkou úspěšného pokračování v soukromém hospodaření. S nimi pak souvisela i výše povinných dodávek. Pro opravdového hospodáře bylo detailní rozplánování, neponechávající prostor vlastní, skutečné hospodářské a hospodárné iniciativě, nanejvýš omezující.²⁴ Jednou až dvakrát do roka hospodář zabil vykrmeného vepře.²⁵ Maso se silně vyudilo a vydrželo až do léta, později přišla praxe zavařování. Jednou týdně – v neděli se jedlo maso, kupovalo se většinou hovězí.²⁶ Častá byla rajská, cibulová či koprová omáčka, nemohly chybět nedělní buchty. Když byl na trhu nedostatek masa, přišla na řadu drůbež či králík, záleželo především na kombinačních schopnostech hospodyně. V době polních prací se hospodyně snažila nabídnout lepší oběd a maso přicházelo do jídelníčku i další den v týdnu, ve středu či ve čtvrtek. V tuto dobu se musela nasytit nejen rodina, ale i pracovníci, jichž bylo nutné sjednávat především na žně, okopávku řepy a sklizeň brambor.²⁷ Starostí hospodyně bylo dojít na pole se svačinou a uchystat oběd, respektive večeři. Svačina se nosila v košíku, nechyběl pecen chleba, tvaroh utřený s máslem, často se pekly buchty, o žních se koupilo i pivo. Během týdne se střídali hrách, brambory a bramborové knedlíky i placky, kynuté knedlíky, rýže, na plotně pečené vdolky, hodně se jedly polévky a v žádném hospodářství nesmělo chybět naložené zelí. Josef Matouš, zemědělec a předseda MNV v Chotči, později u výsledku k osobě Josefa Machytky (a k jeho domnělému „vykořisťovatelskému charakteru“) okresní prokurátorce sdělil: *„Obviněný Machytka nevystupoval vůči lidem u něho zaměstnaným nijak pánovitě a choval se k nim slušně, takže k němu rádi šli na práci a všeobecně byla pověst, že to je jediné místo v Chotči, kde pracující jsou po zásluze odměněni a dostanou dostatek vydatné stravy, zejména pak bylo zdůrazňováno pracujícími, že jim bylo podáváno velmi*

---

²⁴ Není výjimkou tvrzení, že předpisy povinných dodávek během hitlerovské okupace se více než v následné komunistické éře zakládaly na racionálním kalkulu a dovozovaly svobodnější nakládání s hospodářskými prostředky. „Už i za těch Němců za války to pořád byly předpisy, kdy se to tak jako dokázalo...“, vzpomínala Marie Machytková při porovnávání podmínek prvorepublikových, protektorátních a kolektivizačních.

²⁵ O povolení domácí porážky bylo nutné žádat. Viz příloha.

²⁶ Přestože měl hospodář takřka plný chlév, hovězí dobytek se bez výjimky odváděl na jatka, popř. si jej chodil vybírat přímo řezník. Tehdejší možnosti uchování a konzervace masa domácí porážení hovězího skotu prakticky vylučovaly. Nad iracionalitou vyšetřovacích konstrukcí o černých porážkách hovězího skotu se ale později nikdo nepozastavoval.

²⁷ S pozdějším zákazem nájímání pracovních sil a úředním zcizením hospodářských strojů bylo nutné polevit v kvalitě provádění těchto polních prací, jednoduše „nebejvalo to tak pěkně obděláno“.

chutné a dobré jídlo v dostatečném množství a i plat peněžitý, že byl lepší než v jiných místech.“²⁸

Chléb se před válkou pekl doma, běžně v dvoutýdenním intervalu, pec pojmla dvanáct bochníků. Je přirozené, že před novým pečením byl chléb již tvrdý, lámal se tedy do snídaňového kafe, jak si snad ještě mnozí z nás mohou od babiček pamatovat. Marie Machytková připouští, že po provdání se už v nové domácnosti chléb nepekla. Do obce byl již dvakrát týdně zajištěn dovoz chleba z Hořic, později – po válce – se ve Svatojanském Újezdu zařídil pekař František Rudolf, k němuž docházeli i lidé z okolních vesnic. Dle zavedené praxe se k pekaři ze semletého žita a pšenice dala mouka a chodilo se k němu pro chleba, což se odehrávalo na bázi peněžní (pekař zaplatil za mouku a hospodář platil za chléb) i zálohové (vzájemné pohledávky se započítávaly). Vymláčené zrnо se nesemlelo najednou, aby se mouka v pytlích neuchovávala příliš dlouho. Od místního mlynáře si hospodář odvážel mouku hrubou a hladkou a otruby, které se zkrmovaly (s teplou vodou se z nich připravovalo přilepšení pro mladý dobytek). Mouky se používalo i jako ceněné naturální dávky, obzvláště starší ženy z okolí, převážně „vysloužilé“ předlenny z tkalcovské Goldšmídovy továrny v Lázních Bělohradu, které chodily vypomoct při polních pracích, přenechání pytle mouky vždy vítaly.

Syn zmíněného pekaře, učitel a rovněž pozdější obecní kronikář Stanislav Rudolf, zanechal v roce 1957 zprávu o tom, jaká zde byla po válce praxe v odívání. Dříve tradiční podkrkonošský kroj nebyl v obci prý už ani v povědomí lidí. „*Ve všedních dnech nosí muži manšestrové kalhoty, staré vesty a kabáty, na nohách holínky nebo šněrovací boty, na hlavě čepice se kšiltem. Ženy pak nosí v létě květované šaty, v zimě barchetové šaty, pod nimiž navlékly tepláky. Děti v zimě v létě jsou zašity do teplákové soupravy, z níž vylézají jen o vánocích. [...] V neděli pak muži oblékají pěkné šaty a i ženy se nastrojí, takže není již rozdílu mezi nimi a lidmi z města. Děti jsou však pro jistotu ponechávány v teplácích.*“ Poznamenanou praxi manšestrových kalhot a celkové pracovní ústroje potvrzují mimoděk oba hospodáři, kteří byli v den svého zatčení sebráni přímo z pole, respektive stáje. Příjímací formuláře SVS se zde stávají jakýmsi nechtěným pramenem poznatků dobového odívání.²⁹

²⁸ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol o výslechu svědka, Okresní prokuratura v Nové Pace 18. 9. 1951.

²⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1957, heslo „Ústroj“. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Popis osoby, Nová Paka 15. 8. 1951.

Co se týče občanské vybavenosti, je zřetelný poválečný pokrok. Obec byla elektrifikována již v roce 1923. V září 1947 byl v obci do provozu uveden telefon, veřejná telefonní hovorna byla umístěna v místním hostinci Josefa Hrnčíře. Během roku 1948 bylo jednáno s dopravním úřadem v Jičíně, aby přes obec, která byla doposud odkázána na nejbližší železniční i autobusovou zastávku v Lázních Bělohradu, byla vedena autobusová linka. Podmínkou k tomu byl závazek místních občanů ke svépomocnému odstraňování sněhu z kritického úseku silnice za obcí. „*Naši spoluobčané si toto nové opatření velmi pochvalují a i ti, kteří dříve reptali, jezdí a jsou rádi, že nemusí klusati pěšky jako dříve*“, zapsal kronikář. Dne 25. března 1949 byl v obci instalován veřejný rozhlas. Rozhlasová aparatura (zesilovač, mikrofon a gramofon) byla umístěna ve škole a funkcí hlasatele byl pověřen řídící učitel Josef Kovanda.³⁰ Koncem roku 1949 byly zavedeny pravidelné úřední hodiny MNV, úřadovalo se ve sborovně Kampeličky. Na jaře 1952 vzniklo ve Svatojanském Újezdu venkovní oddělení VB a okrskovým zmocněncem byl jmenován František Dlab, který svůj úřad nastoupil 1. dubna 1952. Úřední místnost i byt nového okrskáře byly umístěny v kampeličce.³¹ V lednu 1953 byla v obci zavedena instituce Pomocné stráže VB, jejími členy byli zvoleni hajný Bohuslav Haman, truhlářský dělník Jaroslav Adolf a zemědělec Jaroslav Velich. Teprve v roce 1958 bylo v obci zřízeno veřejné osvětlení.³²

---

³⁰ Odměnou za obsluhu rozhlasového zařízení a funkci hlasatele, počala být veškerá účtovaná spotřeba elektrické energie ve školní budově, tedy i v soukromém bytě řídícího učitele, hrazena z rozpočtových prostředků obce. Rovněž byla Josefu Kovandovi (z popudu ONV) přiznána roční odměna 500 Kčs za vedení obecní kroniky. SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi pléna MNV dne 20. 6. 1949.

³¹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Venkovní oddělení SNB u nás“. Síť okrskových zmocněnců byla budována v souvislosti s širší reorganizací VB v letech 1951 – 1953 a v podstatě odpovídala dislokaci stanic SNB, bývalých nejnižších výkonných článků SNB, nahrazených systémem okrskové služby. K výkonu služby na území okrsku, jehož velikost byla stanovena podle počtu obyvatel, počtu obcí, politické a hospodářské situace v okrsku a telekomunikačního spojení, byl jmenován okrskový zmocněnec VB, který zodpovídal za pořádek a bezpečnost ve svém okrsku. Do funkce jej jmenoval krajský velitel VB na návrh okresního velitele. Okrskový zmocněnec (okrskář) organizačně spadal pod I. (venkovní) oddělení okresního velitelství Národní bezpečnosti. Okrskáři ovšem neprováděli úplné objasňování trestné činnosti a nezpracovávali trestní oznámení. Podle ministerských funkcionářů se měl okrskový zmocněnec stát „*očima a ušima bezpečnosti*“, měl vědět o každé události v okrsku a využívat k tomu „*říděné*“ spolehlivých osob, výslovně měl spolupracovat s cestáři, hajnými, hlídači, hostinskými, kominíky, poštovními zaměstnanci, zemědělskými dělníky, kteří byli v kontaktu s „*vesnickými boháči*“, s výběřčími poplatků i pionýry. KVAPILOVÁ, Iva. Organizační vývoj SNB v 50. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku. In *Sborník Archivu ministerstva vnitra 2*, 2004, s. 16-18. ISSN 1214-4274.

³² OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: úvodní zápis Josefa Hrnčíře z roku 1923, zápis k roku 1947, heslo „Telefonisace obce“, zápis k roku 1948, heslo „Zavedení autobusové linky“, zápis k roku 1949, heslo „Veřejný rozhlas“ a heslo „MNV“, zápis k roku 1953, heslo „Veřejná schůze“, zápis k roku 1958, heslo „MNV“.

2.1 K monopolu moci

V neděli 22. února 1948 byl ve zdejší obci – na Gottwaldovy a Kopeckého výzvy a z podnětu MO KSČ – ustaven akční výbor Národní fronty.³³ Následující den po puči se již v okresech připravovala politická instruktáž. Na úterý 2. března svolal předseda ONV Antonín Kubalík všechny předsedy MNV z okresu do velké zasedací síně v Nové Pace. Účast byla „*bezpodmínečně nutná*“, bude tedy poučné uvést si jednotlivé body programu: 1) složení slibu 2) výklad situace 3) význam akčních výborů a jejich součinnost s orgány lidové správy.³⁴ Zřejmě jedinou nekomunistickou stranou, která se v době vládní krize pokusila vyvíjet aktivitu na obecní úrovni, zůstala ve Svatojanském Újezdu Československá strana národně socialistická. Dne 17. února uspořádala v místním hostinci u Hrnčírů veřejnou schůzi s přednáškou hospodářského tajemníka Ludvíka z Hradce Králové. Dle zaběhnuté praxe ONV uvědomil MNV ve Svatojanském Újezdu a „*na vědomí a k dozoru*“ vyrozuměl velitelství stanice SNB v Lázních Bělohradu s požadavkem zprávy o průběhu schůze.³⁵ Přestože se vyžádaná zpráva v dokumentaci nedochovala, nelze předpokládat jiný než poklidný průběh. Ostatně komunisty ovládaný bezpečnostní aparát vše důkladně monitoroval. Dne 24. února byla Ústředna StB vyrozuměna, že na Královéhradecku a Jičínsku „*byly provedeny z příkazu bezpečnostních referentů ONV osobní změny na velitelských místech SNB, jakož i na vedoucích místech některých veřejných úřadů a podniků*“. Následujícího dne informovala, že v Jičíně byly „*provedeny velitelem SNB se souhlasem nadřízeného velitelství změny ve stavu tamější oblastní kriminální úřadovny*“.³⁶

Ústřední postavou místního AV NF ve Svatojanském Újezdu byl Josef Kovanda, zastupující ROH. Josef Kovanda (nar. 1896) se v poválečných letech stal jednoznačným

---

³³ V místním AV NF zasedli vedle Josefa Kovandy rovněž František Kout, František Lánský, Josef Kulhánek, Václav Perný (všichni za KSČ), Jan Kozel (za ČSD), Václav Marek (za hasičský sbor), Josef Vrabec (za JSČZ) a Vladimír Fól (za SČM). OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1948, heslo „Akční výbory“. Odpoledne 24. února 1948 Ústředna StB ohlásila, že „*na Královéhradecku, na Jičínsku a v Písku jsou sestavovány akční výbory převážně z účasti zástupců všech politických stran*“ a že „*v některých případech na Královéhradecku byli příslušníci strany národně socialistické vyzváni, aby pod sankcí vyloučení ze strany do akčních výborů nevstupovali*“. BLAŽEK, Petr. Únorový převrat pohledem Ústředny StB při ministerstvu vnitra. In *Paměť a dějiny* 1, 2008, s. 112. ISSN 1802-8241.

³⁴ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 775, inv. č. 3425, sign. IV/4/1, Vyhlášení úředního dne předsedů MNV a místních správních komisí, č. j. 5957/48, ONV v Nové Pace 26. 2. 1948.

³⁵ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 775, inv. č. 3425, sign. IV/4/1, Žádost o povolení ke konání veřejného projevu, č. j. 115/K/48, Okresní sekretariát ČSNS v Nové Pace 10. 2. 1948 a Oznámení veřejné schůze, č. j. 4280/48, ONV v Nové Pace 12. 2. 1948. Viz příloha.

³⁶ BLAŽEK, Petr. Únorový převrat pohledem Ústředny StB při ministerstvu vnitra. In *Paměť a dějiny* 1, 2008, s. 112 a 115. ISSN 1802-8241.

tahounem prosazování politiky KSČ v obci. Narodil se v Dřevěnici u Jičína a do Svatojanského Újezdu přišel jako třicetiletý v roce 1926, když byl dekretem zemské školní rady ustanoven na vlastní žádost zdejším učitelem a správcem školy.³⁷ Jako zakládající a zároveň nejstarší člen MO KSČ ujal se vedení místních komunistů hned v květnových dnech roku 1945³⁸ a po následujících deset let představoval hlavní spojovací článek mezi obcí a okresem, ztělesňující budovatelské nadšení pravověrného komunisty. Z pozice obecního řídicího učitele směřoval prý Kovanda k vytoužené pozici školního inspektora, na počátku 50. let vedl školský a osvětový referát novopackého ONV. Díky svým politickým aktivitám, schůzím a školením v Nové Pace hodně často chyběl ve škole, vzpomíná Marie Sudková, stejně jako na skutečnost, že svým žákům dával roznášet pozvánky na schůze MO KSČ. Nic to ovšem nemění na tom, že byl vzdělaným mužem, respektovaným učitelem, z profesního hlediska kvalifikovaným člověkem na svém místě. Pamětníci se do jednoho shodují, co se týče Kovandova komunistického smýšlení. Přestože svou politickou agilnost uplatňoval na cestě za kariérou, byl o správnosti komunistických idejí a cestě za nimi nezvratně přesvědčen, prostudoval mnohá díla klasiků marxismu-leninismu a dokázal se pro své ideje nadchnout. „*Oni by se tady ty lidi do toho tak nehrnuli*“, „*Kovanda to dával dohromady*“ nebo „*několik dalších komunistů spolehlivě dirigoval*“, to jsou kusé vzpomínky pamětníků, ilustrující jeho vůdčí postavení. Marie Machytková také poukazuje na častý fakt, že mezi místními komunisty, následnými propagátory kolektivní výroby v JZD, nebyli žádní opravdoví zemědělci, nýbrž dělníci a řemeslníci, tzv. kovorolníci, které o „správnosti“ komunistické linie nejen v zemědělské politice

---

³⁷ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 665, inv. č. 3041 (Osobní spisy učitelů, vychovatelů a ostatních zaměstnanců školství - Josef Kovanda), Předávací protokol, jímž Kovanda stvrzoval převzetí správy obecné školy od dosavadního učitele Oldřicha Draslara, Svatojanský Újezd 1. 9. 1926. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1934, heslo „Změna v osobě obecního kronikáře“.

Kovandova žádost o místo v obci byla motivována jednak restrikcí počtu tříd v jeho dosavadním působišti, jednak pro čtyřčlennou jeho rodinu nevyhovujícími bytovými podmínkami tamtéž. Ve své žádosti tedy mj. napsal: „*Žadatel rád by sobě a své rodině zaopatřil vhodný a slušný byt, a tudíž chápe se této příležitosti. Prosi, by i tento moment v kritické nouzi bytové byl při jeho žádosti uvážěn.*“ Tamtéž, Žádost Josefa Kovandy o místo definitivního učitele a správce školy v Újezdě Svatojanském adresovaná okresnímu školnímu výboru v Nové Pace, Studenec 7. 4. 1926.

³⁸ Ve schůzi dne 8. května 1945 členové dosavadní správní komise okupovaného Československa rezignovali a předali vedení obecních záležitostí do rukou revolučního národního výboru, do něž byl z národního výboru v Nové Pace schválen vedle dalších též Josef Kovanda, který byl zároveň jeho nejstarším členem. V navazující ustavující schůzi revolučního MNV byl „*vedením zásobovací agendy pověřen dosavadní vedoucí této agendy Josef Kovanda, který byl pověřen zároveň vedením věcí bezpečnostních*“. SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi správní komise 8. 5. 1945 a Zápis o 1. a ustavující schůzi místního národního revolučního výboru v obci Újezd Svatojanský 8. 5. 1945.

utvrdil Kovanda. „*Já myslím, ten kdyby tady nebyl, tak že by se to nedalo ani nijak dohromady, ten to dirigoval*“, vyjadřuje za všechny nejstarší z pamětnic. O pevném přesvědčení ve správnost komunistické politiky a víře v úspěšnou realizaci socialismu vypovídají, myslím, i následující řádky, které Kovanda jako obecní kronikář zakomponoval do Pamětní knihy obce: „*Stále výrazněji se projevuje skutečnost, že plánovat výrobu průmyslovou, zemědělskou, plánovat distribuci a spotřebu znamená plánovat lepší životní podmínky, blahobyt, plánovat lidskou spokojenost a štěstí.*“³⁹ Také z jeho popudu udělili zástupci obce v listopadu 1948 Klementu Gottwaldovi (u příležitosti 52. narozenin) čestné občanství „*za jeho dílo pro lid a stát*“, zároveň demonstrativně vyhlásili účast v akci „Týden vzorné práce“.⁴⁰ Zůstane asi nezodpovězenou otázkou, zdali Kovanda zůstal stejně neochvějný ve svém přesvědčení až do své smrti, nebo byl-li schopen, tak jako spousta jiných pravověrných soudruhů, v následující dekádě prohlédnout totalitní podstatu režimu, za který se zasazoval.⁴¹ Zdáni, že byl „jen“ nic netušící figurkou, zde neobstojí, roli prodloužené ruky mocenského aparátu, poslušně se podřizující aktuálním stranickým liniím, hrál zcela vědomě. Kovanda byl vzdělaný člověk, učitel, politiku strany znal a souhlasil s ní, osvojoval si její rétoriku a vždy byl ochoten se přizpůsobit konkrétním, centrem aktuálně vytyčovaným liniím. Jako vedoucí školského a osvětového referátu zasedal v radě ONV, kde se na „třídní“ politice okresu výslovně podílel. Na poválečném životě obce se jeho rukopis nesmazatelně podepsal. Nad jeho charakterem se pozastavovaly i pamětnice. „*No ale, když tatínek zemřel, tak napsal krásnou kondolenci, jak si vážil tatínka a takový*“, připomněla Marie Sudková, přenechávajíc slovo mamince, jíž dodnes

---

³⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1949, heslo „Snížení cen a rozšíření volného trhu od 1. 10. 1949“.

⁴⁰ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1948, heslo „Čestné občanství“.

⁴¹ Dle vzpomínek pamětníků se Kovanda přiklonil ke komunismu až pod vlivem vítězného postupu Sovětského svazu ve 2. světové válce. Stejně jako mnozí jiní, kteří v důsledku toho, že sovětský totalitarismus patřil k vítězům ve válce proti fašismu, uvěřil libivým komunistickým heslům a ztotožnil se s komunistickou ideologií. „*Válka přivedla v Evropě ke komunismu značné vrstvy lidí. Nevěděly příliš o jeho předválečných dějinách, akceptovaly ho však jako protiklad fašismu; počáteční úspěchy nacismu a světová válka byly pro ně důkazem o nemožnosti a přežitosti ‚buržoazní‘ demokracie. To po válce komunistům v řadě evropských zemí umožnilo podílet se na vládních koalicích nebo tyto koalice dokonce vést.*“ (REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Praha: Karolinum, 2000, s. 104. ISBN 80-246-0028-5.) „*Važme si svobody a nikdy nezapomeňme hrozných obětí, kterými byla vykoupena!*“, napsal Kovanda v květnu 1945. (SOKA Jičín, f. Obecná škola Svatojanský Újezd, Školní kronika, kn. 3, Závěrečný zápis školního roku 1944/45.) S těmi, které posléze v duchu stranických direktiv považoval za „třídně“ neuvědomělé či socialistickému budování překážející, prý v meziválečné době vycházel vždy za dobře a nezřídka vystupoval po jejich boku. Kovanda se později zmínil, že ve vesměs agrární obci v úspěšné zasetí komunistických myšlenek ani nevěřil. I proto v květnu 1945 nejprve vstoupil, společně s Augustinem Šorfem, do komunistické organizace v Lázních Bělohradě.

s úctou vyká. Marie Machytková položila otázku „*Co to bylo za člověka? Tak ho vychválil, tak co on teda byl, když tohle dokázal? To by žádný nevěřil, že se může někdo tak převrátit, ten Kovanda. Dyť oni byli náramně zadobře s našim tatínkem. Chodili sem, trhali se jabka, taky pan řídící přišel a česal, to se ví, že pak, kolik jablek chtěli, tak měli. A pak když byla nouze o živobytí, tak obilí a to všecko tady od nás měli, to všecko jako bylo dobrý. Pak nato přišly sem tyhle ty naše děti, to taky bylo všecko jen kvůli němu. No a pak [se] to takhle obrátilo a pan řídící byl proti.*“ „*Stal se z něho velkej komunista*“, dodává dcera. Kovanda se z obce odstěhoval na podzim roku 1955 (poslední zápis do obecní kroniky provedl dne 26. října 1955). Díky přípisu z března 1956, vyřizujícímu Kovandovu žádost o náhradu stěhovacích výloh, jsme bezpečně zpraveni o tom, že Svatojanský Újezd opustil po přidělení bytu v Lázních Bělohradu dne 5. listopadu 1955.⁴² Jeho funkce ve vedení osvětové besedy, obecní knihovny i rozhlasu převzala Miloslava Hosnedlová, jež doposud zastávala funkci osvětové referentky.⁴³ Kroniku převzal se značným zpožděním teprve 1. ledna 1957 mladý Stanislav Rudolf, učitel na osmiletce v Lázních Bělohradě.

Komunistická organizace byla v obci ustavena jako první, iniciativu přebírající politická strana počátkem července 1945, do jejích řad se přihlásilo 28 občanů, po dalším náboru měla dokonce 38 členů. Na konci roku 1949 čítala MO KSČ, jejímž byl Kovanda od počátku předsedou, už jen 25, v polovině roku 1951 pak 22 příslušníků.⁴⁴ V září 1952 okresní výbor strany zdůraznil, že v náboru nových členů KSČ „*je nutno se zaměřiti na vesnice jako je [mj.] Choteč a Svatojanský Újezd*“, soudruzi se měli orientovat hlavně na nová JZD. Dle vypracovaného materiálu měla svatojanskoújezdská MO KSČ už jen 17 členů.⁴⁵ Bezprostřední nadšení poválečné doby opadalo, viditelně zejména po „vítězném únoru“. Dle pamětníků z obce, kteří byli ochotni vypovídat o

---

⁴² Kovanda byl již od 1. září 1954 jmenován ředitelem zvláštní školy při dětské léčebně v Lázních Bělohradu a žádost o přidělení bytu podal na bytový odbor královéhradeckého KNV jistě vzápětí. V dubnu 1955 však musela být urgována. SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 665, inv. č. 3041 (Osobní spisy učitelů, vychovatelů a ostatních zaměstnanců školství - Josef Kovanda), Přípis školského a kulturního odboru rady ONV adresovaný královéhradeckému KNV, Nová Paka 14. 4. 1955 a 29. 3. 1956.

⁴³ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze pléna MNV 16. 11. 1955 a nedatovaný předávací Protokol sepsaný při předávání úředních dokladů a zařízení lidové knihovny, osvětové besedy, obecní kroniky a místního rozhlasu zástupcům MNV v Újezdě Svatojanském.

⁴⁴ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1945, heslo „Místní organizace politických stran Národní fronty“, zápis k roku 1949, heslo „MO KSČ“ a zápis k roku 1951, heslo „30 let KSČ“.

⁴⁵ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 42, Důvodová zpráva o přijímání nových členů do strany (pro schůzi předsednictva OV KSČ dne 16. 9. 1952). Materiál pro schůzi předsednictva OV KSČ 29. 10. 1952 („Jak jsou komunisty v JZD vytvářeny podmínky pro přechod na vyšší typ a tím je splněno usnesení strany a vlády, je třeba si ukázat na MO [KSČ] Svatojanský Újezd“).

svých vzpomínkách i postojích, lze hovořit o „komunitě“ několika komunistů, kteří režimu věřili a nebyli schopni či ochotni prohlédnout jeho nedemokratické praktiky, a o Kovandovi, který se na jeho budování a udržení chtěl aktivně podílet, a také podílel. Újezdní tajemník Jakl zhodnotil pro radu ONV situaci v obci následovně: *„Předseda MNV [František Kout] náladový, někdy pracuje velmi dobře, ale jindy zase dle nálady. Velmi dobře pracuje ředitel školy Kovanda.“*⁴⁶ Na samém sklonku „éry“ újezdních tajemníků Kulhánek jako jeden z nich shrnul „přínos“ jejich působení: *„Práci MNV nemůžeme chváliti. Práce jsou sice včas vykonávány, ale pouze z nařízení a práce ta není prováděna s láskou k socializaci venkova a státu.“*⁴⁷ Když Kovanda v červnu 1951 uspořádal v obci oslavu k 30. výročí založení KSČ, rozeslal všem občanům zvláštní pozvánky. Kromě zapovinnovaných čtrnácti členů MO KSČ se ale dostavil pouze okresní referent Nosek a instruktor Kryšpín. V případě jiné „mizerně navštívené“ schůze občanů (v červnu 1950) byl svolavatelem místní AV NF. Z patnáctičlenného MNV se dostavilo jen pět členů, mezi nimiž chyběl dokonce i předseda František Kout. *„Zástupce ONV po svém zahajovacím proslovu konstatoval, že účast občanstva na této schůzi je velmi chabá a podívoval se nad nezájmem a naprostou indolencí zdejších občanů. Újezdní tajemník dokonce dodal, že tak mizerně navštívenou schůzi Národní fronty ve svém obvodu dosud neabsolvoval“*, zaznamenal Kovanda, dle něžž byl úpadek zájmu o schůzování *„trvalou ostudou pro naši obec“*.⁴⁸ Sám Kovanda se nad úbytkem sympatií i členstva a účasti ve schůzích zamýšlel a snažil se „ostudný“ trend vysvětlit. *„První počátky života nové organizace zdály se být velmi slibné. Členstvo se scházelo ve svých schůzích, řešilo problémy denního života a možno říci, že nová organizace oproti ostatním stranám byla nejaktivnějším živlem u nás. [...] Avšak postupem času, kdy politika strany byla stále a stále silněji prosazována ať v obchodech, živnostech, či v zemědělství, ochaboval u mnohých příslušníků těchto odvětví, zvláště u nečlenů, ale i u členů organizace první zápal pro socialistické myšlenky, přátel strany ubývalo a*

---

⁴⁶ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 19, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 13. 9. 1951, s. 3.

Autoři předlistopadové publikace, hodnotící kolektivizaci ve východních Čechách, přiznávají při popisu počátečních nesnází, že dostatečnou podporu neměla myšlenka zdaleka ani v řadách členů místních organizací KSČ. Připomínají proto skutečnost, že se v každé obci našlo alespoň pár přesvědčených soudruhů, kteří o nastoupené cestě zemědělské politiky nepochybovali. *„Právě na ně bylo třeba se v příštím období orientovat při překonávání obtíží“*, poukazují. DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987, s. 21.

⁴⁷ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 20, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace dne 22. 11. 1951.

⁴⁸ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1950, heslo „Reorganizace a doplnění MNV“*.

*nepřátelé se množili.*⁴⁹ Kovanda tedy, ač v intencích své ideologie rozlišoval pouze přátele a nepřátele, byl schopen reflexe, možná si i uvědomoval něco z vrtkavého populismu a lživosti komunistických hesel, sám ovšem nepřipouštěl jakékoliv pochybnosti o opodstatněnosti stranických linií.

Podívejme se nyní na kořeny sympatií s komunistickými hesly a proklamovaným programem očima volebních výsledků. Zajímavé (nikoliv však neobvyklé) jsou proměny, jež lze vypožorovat srovnáním volebních výsledků posledních předválečných voleb s výsledky prvních poválečných. Ve volbách v květnu 1935 zde bezkonkurenčně zvítězila agrární strana republikánů. Ze 143 platně odevzdaných hlasů získala Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu 97 (67,83%), Sudetoněmecká strana 18 (12,59%), Sociální demokracie 13 (9,09%), Živnostenská strana 9 (6,29%), Lidová strana 5 (3,50%) a Němečtí dlužníci 1 (0,70%) hlas.⁵⁰ Prvorepubliková KSČ stejně jako Národně socialistická strana vyšla v obci evidentně zcela na prázdno. Oproti tomu v květnu 1946 ze 152 odevzdaných hlasů získali komunisté 83 hlasy (54,61%), sociální demokraté 32 hlasy (21,05%), lidovci 19 hlasů (12,50%) a národní socialisté 18 hlasů (11,84%). V okresním měřítku již KSČ nadpolovičního zisku nedosáhla – zisky jednotlivých stran byly z celkových 17.058 hlasů rozloženy v následujícím poměru: KSČ 37,66%, ČSNS 24,86%, ČSL 23,49%, ČSD 13,99%. Představa o drtivém vítězství komunistů zde není na místě, nicméně dle statistických údajů královéhradecké župy, jak je uvádí Kaplan, byl Svatojanský Újezd jednou z 12 obcí (z celkového počtu 52), v nichž KSČ v rámci okresu Nová Paka získala nadpoloviční počet hlasů.⁵¹

Porovnáme-li výše uvedené volební výsledky, jsme postaveni před fakta preferenčního přerodu prvorepublikové agrární obce v obec s výraznými levicovými sympatiemi. Z uvedených hodnot je zřejmé, že voliči Košickým programem vyloučené Republikánské strany distribuovali v květnu 1946 své hlasy mezi všechny čtyři povolené strany, přičemž největšímu nárůstu se těšila právě KSČ. Zcela zásadně je zde nutné pozorovat, jak poukazuje Václav Veber ve svém výčtu argumentů,

⁴⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1951, heslo „30 let KSČ“.

⁵⁰ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1935, heslo „Volby do Národního shromáždění“.

⁵¹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1946, heslo „Volby naší obce“ a „Volby v okrese“. KAPLAN, Karel. *Až k vítězství Hradeckého programu: příspěvky k dějinám rolnického hnutí v letech 1945–1948 ve východních Čechách*. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1962, s. 24.

zpochybňujících dosud až příliš archetypálně nezpochybňovanou demokratičnost těchto voleb, že totiž poválečného ucházení se o přízeň voličů se účastnily (z hlediska počtu získaných hlasů v posledních předválečných volbách) pouze strany z chvostu politického spektra. V případě Svatojanského Újezdu se voleb v roce 1946 zúčastnily strany, které v roce 1935 nezískaly ani 13% hlasů, což znamená, že voliči více než z 80% neměli možnost volit podle svého předválečného mínění a přesvědčení, nýbrž se museli podříditi vnucenému jim stavu!⁵²

Teatrální výsledky „voleb“ z 30. května 1948 již jen dokreslují (i když stěží zcela reálně a pravdomluvně), kam až troufalost komunisty ukořistěného politického monopolu zašla. Ze 158 voličů došlo k volebním urnám ve Svatojanském Újezdu 146 osob, z nichž podle oficiálních výsledků 130 (89%) dalo hlas jednotné kandidátce Národní fronty, 8 občanů využilo možnosti bílých lístků a 8 hlasů bylo neplatných (6 obálek prázdných a 2 obálky s obrázkem prezidenta Beneše). V okresním měřítku novopackého okresu odvolilo 16.305 osob, z nichž 12.692 (77,84%) dalo hlas Národní frontě, 2.270 zvolilo bílé lístky a 1.343 hlasy byly neplatné. Nelze ovšem opomenout fakt, že volby z května 1948 – jemně řečeno – nesnesou přívlastek „demokratické“.⁵³ O tehdejší kampaňovitě černobílém, štvavě vyhoceném pohledu na ty, kteří zvolili bílé lístky, svědčí také podání svatojanskoújezdského kronikáře Josefa Kovandy, který do Pamětní knihy obce zapsal: „*Volič měl možnost voliti Národní frontu, anebo bílý lístek, čímž se postavil proti Národní frontě, proti národu, proti státu a přihlásil se mezi reakcionáře a rozvratníky.*“⁵⁴ Avšak očekávat otevřenou diskusi a chod trvale fungujícího státního útvaru, aniž by byl permanentně ohrožen snahou o

⁵² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 46-47. ISBN 978-80-7106-941-6.

⁵³ Karel Kaplan, výostný znalec stranických dokumentů, upozorňuje, že se volební výsledky v květnu 1948 falšovaly „polooficiálně“ a předkládá čtenáři důkaz z nejvyšších míst: Rudolf Slánský prý tehdy v předsednictvu ÚV KSČ začal nezastřeně hovořit o manipulaci s hlasy ve prospěch jednotné kandidátky Národní fronty, když ho Gottwald „zarazil s přísným pokynem: to zapomeňte, to jste neslyšeli“. KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 101. ISBN 80-86598-98-5. Jedno z mnoha konkrétních svědectví o tom, jak se přímo ve volebních místnostech porušovaly procedurální zásady tajné volby, podal Karel Páral, vůdčí osobnost polistopadové KPV a její zakládající člen v Hradci Králové. Viz KUBÍN, Karel – HORÁK, Petr. *Karel Páral: životní příběh bývalého politického vězně č. 010378*. Hradec Králové: Miloš Vognar - M&V, 2004. ISBN 80-86771-06-7.

Výstižně zachytil situaci Václav Černý: „*Počalo se nám neslýchaně lhát, neměli jsme však už ani nejmenší možnost nazvat lež lží ani vtisku, nebylo už tisku, jenž by usvědčoval, ani ústně, za takovou ‚pomluvu‘ hrozilo vězení a ztráta existence. Lež teď začala být naším chlebem vezdejší, mlčky a čím dál tím otupěleji žvýkaným.*“ ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945 – 1972)*. (2. vyd.) Brno: Atlantis, 1992, s. 295.. ISBN 80-7108-036-5.

⁵⁴ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1948, heslo „Volby do Národního shromáždění“ a „Jak volil náš okres“.

komunistickou nadvládu, bylo v komunistických režimech – slovy Václava Vebera „*jen pouhým zbožným přáním*“ a iluzí.⁵⁵

3. Dodávkové povinnosti a pronikání „třídního boje“

*„Vděčnost je vzácná vlastnost,
lidská paměť někdy kupodivu velmi krátká
a, jak jsem poznala,
na cizí neštěstí se snadno a rychle zvykne.“⁵⁶*

Od jara 1948 se nejen v královéhradeckém kraji množily stížnosti na chybějící potraviny na vázaném trhu, zejména maso a tuky. Potraviny na trhu mnohdy nepokrývaly ani lístky a poukázky vydané na příslušné období a sortiment nedostatkového zboží se dále rozšiřoval. Na podzim 1948 vedly zásobovací problémy vládní představitelé k přesvědčení, že rolníci nejsou ochotni plnit povinné dodávky a ukrývají obilí. „*Režim reagoval kontrolami, které se prováděly za asistence bezpečnosti a příslušníků Lidových milic*“, píše Karel Kaplan.⁵⁷ Dle oběžníku Zemského národního výboru měly MNV liknavým zemědělcům důrazně připomenout, „*že je jejich povinností plnit dodávky tak, jak toho vyžaduje zájem státu a nikoli jak zastaralé zvyky pomalé a pohodlné práce zemědělcům domněle vyhovující*“. V podvečerní hodině dne 20. října obdržel novopacký ONV telegram z obilovazu: „*Podle stavu ke dni 15. října 1948 bylo vykoupeno ve vašem okrese méně než 60% chlebového obilí. - stop - Urychlete výkup.*“ ONV následně vyrozuměl všechny MNV a místní sdružení JSČZ s konstatováním, že „*ve většině obcí neodpovídá dodávka ukončenému výmlatu a znamená to, že zemědělci vymláčené obilí neodvádějí a ponechávají je na sýpkách*“.⁵⁸ Svatojanskoújezdská kronika zaznamenává, že během září 1948 jezdila do obce po tři dny z Hradce Králové hospodářská kontrola, jejímž účelem bylo získání hospodářských

⁵⁵ VEBER, Václav. Cit. d., s. 112, 117.

⁵⁶ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1992, úvodní, „představovací“ zápis Anny Novotné.

⁵⁷ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 46. ISBN 80-86598-98-5.

⁵⁸ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 826, inv. č. 3516, sign. VIII/20/14/2-24, Oběžník 593, ZNV v Praze 6. 10. 1948. Telegram, dodací č. 303, Nová Paka 20. 10. 1948. ONV všem MNV ve věci dodávky obilí, č. j. 24766/48, Nová Paka 23. 10. 1948. Svaz pro hospodaření obilím urgoval zrychlení výkupu chlebového obilí v novopackém okrese ještě klasickou poštovní cestou, tentokrát však uváděl splnění výkupu pouze na 40%. „*V porovnání s jinými okresy jest tento výkup ve Vašem okrese poměrně nízký*“, upozorňoval. Tamtéž, Přípis Svazu pro hospodaření obilím ve věci zrychlení výkupu, Praha 20. 10. 1948.

produktů, které byly zdejšími zemědělci předepsány.⁵⁹ Při kontrolách se zapomínalo hledět, zdali má ten či onen zemědělec své dodávky splněné, a zabavovaly se i produkty určené pro jarní setí. Zjevně šlo o celoplošný problém, neboť Ďurišovo ministerstvo⁶⁰ reagovalo v prosinci vydáním zákazu použití zemědělských plodin uskladněných pro osivové účely ke konzumním dodávkám. Poukazovalo přitom na exekutivní zákroky policejně-správních orgánů, jimiž se vymáhají dodávky ze zásob, které mají zemědělci uskladněny jako osivo nebo sadbu. „*Takový postup, volený jinak v dobrém úmyslu splniti v největší míře předepsané dodávkové povinnosti, narušuje však v základě výrobní plán*“, došlo z resortu.⁶¹ Taková praxe se v obci během příštích let několikrát opakovala a pro následující dekádu se stala příznačnou.

Zatímco se rolníci, kteří již osmým rokem dodávali své zemědělské produkty na předpis, mohli oprávněně cítit nedůvěrou vedoucích komunistických představitelů dotčení, místní komunisté se rozhodli uspořádat na konci října 1948 okázalou slavnost splnění obilních dodávek. (Dle rukopisných poznámek v agendě ONV měl Svatojanský Újezd dodávky obilí splněny k 25. říjnu 1948 na 104,8%.⁶²) Účastnili se zástupci novopackého ONV, JSČZ, OV KSČ a delegace dělníků z textilního n.p. Mira z Nové Paky. Přítomní shlédli traktor s ověněným vozem, který demonstrativně odvážel poslední dodávku obilí a který nesl nápis „Co zemědělec, to družstevník“, vyslechli projevy místních i okresních funkcionářů. Nemohly chybět ani pozdravné telegramy K. Gottwaldovi a J. Ďurišovi. „*Poté následovala lidová veselice, při níž mladí, staří, dělník vedle rolníka ve společné radosti z práce utužovali svoje přátelské vztahy*“, zakončoval svůj zápis s upřímným budovatelským nadšením Josef Kovanda.⁶³

Od února 1949 se některé základní potraviny začaly objevovat na volném trhu, nejprve jen v krajských městech. Zatímco cena 1 kg cukru na potravinový lístek byla

---

⁵⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1948, heslo „Hospodářská kontrola“.

⁶⁰ Július Ďuriš, který na postu ministra zemědělství působil v letech 1945–1951, patřil podle Karla Kaplana „*mezi konfliktní politiky, kteří tvrdě a nesmlouvavě prosazovali své názory a záměry*“. Charakteristickým rysem jeho politické kariéry byla neústupnost a náchyllost k přehnaně radikálním postupům. K jeho osobě nejpodrobněji viz KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953 – 1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 292-316, zde s. 293. ISBN 80-86598-98-5. V únoru 1968 Ďuriš připustil, že se za jeho působení v resortu zemědělství „*více diktovalo, než myslelo*“. VOHRYZKA-KONOPA, F. J. *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. (2. vyd.) New York: Mezinárodní rolnická unie, s. 18.

⁶¹ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 826, inv. č. 3516, sign. VIII/20/14/2-24, Přípis MZ všem ONV, č. j. 243.795-II/1-1948, Praha 24. 12. 1948.

⁶² Tamtéž, List nadepsaný „Svatojanský Újezd“, bez data.

⁶³ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1948, heslo „Slavnost splnění dodávek“.

15,70 Kčs, na volném trhu dosahovala 250 Kčs; cena 1 kg másla na potravinové lístky byla 80 Kčs, zatímco na volném trhu až 450 Kčs. Některé produkty bylo možné koupit pouze na volném trhu, např. kávu: 1 kg za 1.500 Kčs; čaj: 1 kg za 2.000 Kčs; rozinky: 1 kg za 500 Kčs. I přes značné rozdíly cenové hladiny byla koupěchtivost na volném trhu velká a zákazníci, chtěli-li být uspokojeni, „*musili celé hodiny stát na chodníku ve frontě, než přišla na ně řada. Ti, kteří neměli tolik finančních prostředků, aby nakupovali na volném trhu, postáli u výloh prodejen, pokoukali a hrozili se vysokých cen.*“ Je třeba podotknout, že v průběhu roku došlo na volném trhu ke snížení cen, což bylo příslušně propagandisticky prezentováno jako „*výdobytek vládního programu KSČ a skok vpřed v obecné životní úrovni*“. Především byl však po deseti letech do volného prodeje uvolněn chleba i mouka.⁶⁴ Přesto se „*zásobovací situace ve městech se potácela od krize ke krizi a trvalý nedostatek byl charakteristickou součástí tehdejší každodennosti (fronty, strastiplné shánění zboží a z toho plynoucí demoralizující korupce).*“⁶⁵

S příchodem roku 1949 vstoupilo v platnost jedno z opatření, které pak pronásledovalo rolníky ocejchované nálepkou „vesnického boháče“ po mnoho následujících let. Byly vydány nové odběrní lístky na textil a obuv, tzv. šatenky. Na rozdíl od dosavadní praxe však na nové šatenky neměli nárok všichni spotřebitelé. Šatenky totiž nesměly být vydány zemědělcům obhospodařujícím více než 15 ha půdy, zemědělcům, kteří nesplnili předepsané dodávky v předešlém roce, všem výměnkářům [!], živnostníkům, obchodníkům a příslušníkům volných povolání. Tito spotřebitelé byli odkázáni na nákup textilního zboží a obuvi na volném trhu za ceny opravdu podstatně vyšší.⁶⁶ Kronikář zaznamenal, že obyvatelé Svatojanského Újezdu přirozeně nesouhlasili s touto diskriminující praxí, zvláště když odběrní lístky nebyly přiděleny výměnkářům, zatímco Němci, kteří zde v této době byli dosud zaměstnáni jako

---

⁶⁴ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1949, hesla „Snížení cen a rozšíření volného trhu od 1. 10. 1949“, „Další rozšíření volného obchodu a snížení cen“ a „Rok 1949 ve zkratce“.

⁶⁵ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, s. 660. ISBN 80-7203-612-2.

⁶⁶ Uvedme některé příklady cenové hladiny zboží na vázaném a volném trhu počátkem roku 1949. Zatímco pánskou košili na šatenku bylo možné pořídit od 130 do 250 Kčs, na volném trhu její cena přesahovala 800 Kčs; svetr na šatenku od 175 do 312 Kčs, na volném trhu přes 900 Kčs; pánské kožené boty na šatenku od 350 do 420 Kčs, na volném trhu od 4.600 do 5.100 Kčs; dámské kožené boty na šatenku od 350 do 420 Kčs, na volném trhu od 1.320 do 3.730 Kčs. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1949, heslo „Nové šatenky“ a „Dodatek k novým šatenkám“.

zemědělství dělníci, šatenky jako námezdně pracující obdrželi.⁶⁷ „Do jakých temnot vstupuje země Masarykova?“, ptal se ve svých deníkových zápiscích v předvečer temných 50. let Čestmír Jeřábek.⁶⁸

Zatímco se v politickém ústředí intenzivně zabydlovali sovětské poradci, ve Svatojanském Újezdu místní soudruzi na konci roku 1949 uspořádali ustavující schůzi odbočky Svazu československo-sovětského přátelství. V lednu 1950 se sešli všichni zemědělci, aby diskutovali o výrobních a dodávkových smlouvách pro tento rok. Smlouvy podepsali všichni zemědělci až na Josefa a Václava Vaňuru a Františka Žemličku. Podpisové akci předcházela 13. ledna 1950 u rolníků Kurky (17,5 ha), Novotného (15 ha), Slavíka (9 ha), Šulce (10 ha), Vaňury (10,5 ha) a Zachovala (5,5 ha) večerní výkup obilí, označitelný však spíše jako „noční nájezd“. Kontrolní úředníci ONV, kteří se představili jako členové výkupní komise, přijeli do obce v doprovodu příslušníka SNB již za tmy, po dvacáté hodině, což samo o sobě u místních občanů nevyvolávalo příznivé mínění. Dle tvrzení dotčených zemědělců působila jejich večerní „návštěva“ „dojem násilného odnímání obilí, neboť nebyl brán zřetel ani na obilí připravené k jarnímu setí, ani na samozásobitelské dávky, přestože postižení zemědělci měli své dodávky splněny, a proto bylo toto počínání všeobecně odsuzováno“.⁶⁹ Jak později vypověděl Josef Machytka, stejný zákrok se odehrál i v sousední Chotči. Je tedy opodstatněné domnívat se, že šlo o širší okresní akci. Zemědělský referent Jaroslav Zmatlík posléze v radě ONV informoval, že „zásahem provedených kontrol“ bylo v dotčených obcích odsunuto podepisování výrobních a dodávkových smluv.⁷⁰ Připomeňme ale ještě jednou, že „kontrolaři“ zabavovali zásoby obilí zemědělcům, kteří svůj dodávkový předpis bezesbytku splnili! Přesto okresní stranické výbory dospívaly při hodnocení celkového výkupu k závěru, že by bez dělnických kontrol a jejich zásahu nebyl kontingent splněn nikdy.⁷¹ Když se ale pod tíhou těchto skličujících okolností

---

⁶⁷ Dle zápisu v Pamětní knize bylo do obce v druhé polovině roku 1945 přiděleno 28 občanů německé národnosti jako zemědělství dělníci a dělnice pro zdejší hospodářství. Většina z nich byla „odsunuta“ již během roku 1946. V září 1947 přidělil okresní úřad práce do zdejšího dvora Okrouhlíku bulharskou rodinu Dano Goranova-Tzolova (manželé s čtyřmi nezletilými dětmi ve věku 1 až 13 let). Později byl přidělen zemědělský dělník bulharské národnosti ještě do hospodářství Josefa Vaňury. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1945, heslo „Němci jako pracovní síly“ a zápis k roku 1947, heslo „Bulharští zemědělství dělníci“.

⁶⁸ JEŘÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu: z deníků 1948–1958*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 102. ISBN 80-85947-45-5.

⁶⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1950, heslo „Výkup obilí“.

⁷⁰ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 14, Zápis o schůzi rady ONV dne 19. 1. 1950, s. 3.

⁷¹ DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987, s. 30.

zhroutila dcera místního malorolníka Zachovala, byl „výkup“ přerušen a dokončen následujícího dne. Během následujícího měsíce byl v obci dle urgovaných pokynů vládního usnesení vypracován plán jarních polních prací a sjednány smlouvy se strojní stanicí.⁷² Podotkněme jen, že plán sice vypracován byl, ale polní práce se dle něj pro naprostý nezájem zemědělců neřídily.

Ke svatojanskoújezdským občanům dolehl toho roku též zastrašující účinek prvního skutečně velkého „divadelního“ procesu s Miladou Horákovou a údajným „záškodnickým spiknutím“. Dne 26. června 1950 zasedal v prostorách královéhradeckého krajského soudu Státní soud z Prahy, jehož úkolem bylo manifestačně odsoudit skupinu několika desítek „rozvratníků“. Proces byl jedním z těch, které v krajích navazovaly na monstrproces s Miladou Horákovou. V tomto případě měl být spojovacím článkem bývalý národně-socialistický tajemník Oldřich Řezníček. Do skupiny „pomahačů imperialismu“ byli zařazeni také občané ze sousední obce Chotče – rolník Bohumil Patočka,⁷³ který byl odsouzen k těžkému žaláři na dobu 16 roků, a hostinský Bedřich Šulc, který odešel s trestem 4 let odnětí svobody. „*Ten to tak nějak štvál a pak to vyšťourali všelijak*“, vzpomíná na protikomunistickou aktivitu spoluobčana Patočky Marie Machytková. Při procesu, v němž figurovaly i další osoby z Nové Paky, mělo vyjít najevo, že „spiklenci“ zamýšleli v době návštěvy Antonína Zápotockého odstřelit novopacký tunel. Ve smiřické „podskupině“ procesu byl pro údajné financování nákupu zbraní pro ilegální činnost odsouzen titulem „vesnický boháč“ ocejchovaný zemědělec Jaroslav Holeček ze Skalice.⁷⁴

V létě 1951 přistoupila komunistická vláda k značně nepopulárnímu opatření, omezila volný trh s masem a tuky a současně zvýšila ceny některých základních potravin a průmyslového zboží. Již v únoru byly opětovně zavedeny potravinové lístky na mouku, chléb a pečivo.⁷⁵ Celý kraj navíc od jara trpěl vážným nedostatkem krmiva,

---

⁷² SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi rady MNV 7. 3. 1950. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1950, heslo „Výrobní a dodávkové smlouvy 1950“.

⁷³ V materiálech chotečského MNV se k jeho osobě dochoval pouze soupis majetku z roku 1953 a dopis, jímž ONV v Nové Pace učinil MNV správcem národního majetku – usedlosti čp. 73, na níž Bohumil Patočka hospodařil. (SOkA Jičín, f. MNV Chotče: Zemědělské záležitosti, Přípis finančního referátu ONV ve věci zemědělského majetku Bohumila Patočky z Chotče, Nová Paka 19. 2. 1953.) Jeho postava se stala objektem nešťastného zájmu ústředních politických a bezpečnostních představitelů a zástupci obce nebyli na jeho případu zainteresováni. V dochovaných zápisech ze schůzí novopacké okresní bezpečnostní trojky (OB-3) se jeho jméno nevyskytuje.

⁷⁴ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1950, heslo „Pomahači imperialistů před soudem“.

⁷⁵ „*Od věřejška je u nás chléb a mouka opět na lístky. Tímto ‚dárkem‘ obšťastnil úspěšný komunistický režim československý národ zrovna v době oslav třetího výročí únorového puče. Ústřední výbor KSČ*

především sena a slámy. Nová zásobovací opatření byla ve Svatojanském Újezdě představena 5. července 1951 na veřejné schůzi v místním hostinci. Referovat přijel z Nové Paky soudruh Blíma, který ve své řeči dokazoval, že „*nová vládní opatření mají především zavést pořádek ve výkupu, neboť zahraniční reakce se již delší dobu snaží vyvolat v naší republice neklid tím, že organizuje panické a spekulativní nákupy a šíří nedůvěru k naší měně. Novými opatřeními má být dbáno toho, aby bylo vykoupeno celé plánované množství zemědělských produktů, se kterými se počítá, a aby bylo zamezeno všem dosud prováděným sabotážím ze strany vesnických boháčů.*“⁷⁶ Zemědělcům byly ještě více sníženy samozásobitelské dávky a byla zpřísněna kontrola plnění povinných dodávek. Brněnský spisovatel Čestmír Jeřábek tyto události citlivě reflektoval, postavme jej tedy proti Kovandovu podání. S pocitem nutnosti zanechat bezprostřední svědectví Jeřábek do svého deníku zapsal: „*Nemluví se skoro o ničem jiném nežli o zdražení chleba a mouky. Prý se moučnými výrobky plýtvalo a sedláci krmili chlebem dobytek... Úřední propaganda tvrdí, že jde vlastně o zlepšení (podle hesla ‚žije se nám lépe a radostněji!‘): k dosavadním běžným druhům mouky a chleba byly dány do prodeje druhy hodnotnější – a ovšem dražší. Jenže kvalita laciných druhů byla snížena a obyčejně nejsou na skladě. Skutečná příčina moučné kalamity je v tom, že ustaly dodávky z Ruska. Proč? Podle zahraničního rozhlasu proto, poněvadž Sověty zásobují ozebračenou Čínu a dělají si rezervu pro případ války. Kromě toho byly na podzim provedeny komunistickými diletanty takové zásahy do sklizňových akcí (hromadné uskladňování obilí atd.), že spousty neodborně ošetřeného obilí propadly zkáze – a nyní ovšem chybí na trhu.*“⁷⁷

V srpnu 1951 vyšel v Zemědělských novinách článek „V Nové Pace to dělají dobře“, poukazující na vzornou vnitřní kooperaci a předkládající tak návod ostatním okresům. Nebude na škodu si jeho část odcitovat, dává totiž nahlédnout, i když s tendencí idealizovat, pod organizační pokličku systému. „*Ze všech výše položených okresů Hradeckého kraje nejlépe organizuje výkup Novopacko. Nemalou zásluhu na*

---

zasedal po několik dnů ve Vladislavském sále na Hradčanech a nakonec proklamoval ústy Gottwaldovými, Zápotockého, Slánského a jiných matadorů režimu, že naše ubohá republika bude dále otrocky přisluhovat Moskvě a plnit bez reptání její rozkazy“, zapsal si do deníku Čestmír Jeřábek 27. února 1951. JEŘÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu: z deníků 1948–1958*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 111. ISBN 80-85947-45-5.

⁷⁶ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1951, heslo „Chléb zase na potravinové lístky“ a „Nová zásobovací opatření“*.

⁷⁷ JEŘÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu: z deníků 1948–1958*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 106-107. ISBN 80-85947-45-5.

tom má vzorná spolupráce hospodářského družstva s lidovou správou. Denně se totiž schází užší kolektiv členů okresní komise pro zemědělskou výrobu a výkup [dle zápisů ze schůzí se scházely pouze jedenkrát týdně, ve žních ale byla aktivita pravděpodobně každodenní], v kterém jsou zástupci hospodářského družstva, strany, ONV a JSČZ. Novopacký okres je rozdělen na pět oblastí. Organizační pracovník hospodářského družstva, újezdní tajemník nebo důvěrník má na starosti jednu, případně i dvě obce. [Nábor těchto organizačních pracovníků, především důvěrníků OKZVV, se vytrvale nedařilo plnit a nebylo výjimkou, že rajón újezdních tajemníků čítal pět i více obcí.⁷⁸] Denně se sejdou mezi šestou a sedmou hodinou ráno ve výkupním středisku, aby podali podrobné zprávy přímo z obcí. Vedoucí střediska, většinou újezdní tajemník, podává hlášení o výsledku porady nejpozději do osmé hodiny na ONV. Členové komise pro zemědělskou výrobu a výkup potom ihned projednají zprávy ze středisek a případné nedostatky ihned odstraní. Díky takovému postupu při organizaci výkupu ještě nenastaly těžkosti.⁷⁹ Přestože práce OKZVV byla rozhodně nejoperativnější okresní složkou, rozhodně nelze hovořit o bezproblémové organizaci výkupu. Uvedme jen jeden, pro dodávající zemědělce však dosti podstatný poukaz. V květnu toho roku zásobovací referent Gaudl sdělil, že „jak mlékárny, tak hospodářské družstvo měly větší množství nesprávných údajů o dodávkách a špatnou evidenci o plnění“.⁸⁰ Dosavadní systém újezdních tajemníků a organizačních pracovníků hospodářských družstev a mlékáren byl na počátku roku 1952 zrušen a do většiny obcí nastoupili tajemníci MNV. Od 1. února 1952 nastoupilo do přidělených obcí třicet místních tajemníků, k jejich řízení byla zavedena praxe jejich pravidelné páteční instruktáže vedené okresním tajemníkem Bohumilem Dudkem. Tajemníkem svatojanskoújezdského MNV byl ustanoven Jan Kout z Lázní Bělouhradu, jenž svou funkci nastoupil 6. února 1952.⁸¹

---

⁷⁸ „Máme málo pomocných instruktorů, kteří pracují dobře, to je náš veliký nedostatek. Musíme vesnickým organizacím věnovat větší pozornost a zaktivizovat je“, žehral soudruh Solin při hodnocení realizace žňových plánů. SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ dne 8. 8. 1951, s. 1.

Dovolím si na tomto místě uvést i poněkud kuriózní příklad, uvedený zástupcem královéhradeckého KV KSČ Ježek: „Je třeba kontrolovat práci důvěrníků, stalo se nám na jiných okresech, že důvěrníci chodili na houby a na ryby a práci ve vesnici nedělali.“ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ dne 15. 8. 1951, s. 2.

Vyznění článku zcela zásadně popírající je sdělení, které při hodnocení žní obdržel OV KSČ ve zprávě OKZVV: „Organizační pracovníci nemají žádný elán do práce.“ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ dne 22. 8. 1951, s. 7.

⁷⁹ *Zemědělské noviny*, roč. 7 (1951), č. 201 (26. 8.), s. 1: „V Nové Pace to dělají dobře“.

⁸⁰ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 722, inv. č. 3255, Zápis ze schůze OKZVV 4. 5. 1951.

⁸¹ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 20, Zápis o schůzi rady ONV dne 28. 2. 1952, s. 4. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Tajemníci MNV“.

Práci žňových důvěrníků projednávali komunisté v okresním předsednictvu strany právě v den zatčení obou našich hospodářů. Vedoucí politický tajemník Václav Celer, nejvýše postavený funkcionář na okresním žebříčku mocných, apeloval na zmobilizování ostražitosti. „Když jsme měli v sobotu a v neděli akci svozu, pak jsem se ptal důvěrníků, kolik jich na vesnici nebylo. Bylo jich osm. Důvěrníci říkají, že se na vesnici nic neděje, rolníci nám obilí dodají. [Ale!] Je třeba stále střežit vesnici. Třídní boj se zostřuje, mohlo by se stát, že by nám zemědělci nedodávali a nechávali na poli schválně“, upozorňoval podpořen instruktorem KV KSČ Jágrem: „Skutečně soudruzi, vesnický boháč nemá zájem na tom, aby sklídl.“ Celkově se předsednictvo shodlo, že vše „je otázka důsledné kontroly“ a rozhodlo provést do konce týdne kontrolu ve všech vesnicích.⁸² Potřeba kontrolovat veškerou činnost všech zúčastněných, a to zdaleka ne jenom ve výkupu, vycházela dle mého mínění z naprosto absentující motivace a nedostatečné zainteresovanosti na výsledcích práce. Nekonečné vyhotovování plánů, stejně jako jejich „politické“ vyhodnocování možná personálně vytěžovalo víc funkcionářů, než kolik se na plánovaném a vyhodnocovaném projektu podílelo pracovníků. Z vyhotovování hromady plánů se stávalo plánování pro plány samotné, postrádající racionální potřebu. V neustále sledovaných procentech plnění se vytrácel lidský faktor, přestože se bez přestání agitovalo, přesvědčovalo i odhalovalo. Ostatně s obdivuhodnou otevřeností, nepřekračující ovšem stranický obzor, to vyjádřil sám Celer, když lamentoval: „Soudruzi, je třeba, abychom se také podívali na plnění plánu žňových prací. JZD žňový plán neplní, je třeba si to říct, aby i plány podzimních prací nebyly jenom plány. [...] Honili jsme se za plánama, ale málo jsme přitom aktivizovali organizace. Plán, aby byl vypracován, jsme dokázali, zajistit ale, aby byl realizován, to v mnohé obci ne.“⁸³

Co se týče „třídního“ rozepisování povinných dodávek, podrobnější, metodologické a kvantitativní zprávy se z okresu nedochovaly. Víme ovšem, že hospodářům označeným za „kulaky“ byly předpisy dodávek automaticky zvyšovány, což lze vypožorovat i z dochovaných střípků. Při zpětném hodnocení „třídnosti“ rozepsání kontingentů zaznívala často kritika, neboť se opravdoví hospodáři obvykle dokázali s předepsanými úkoly poprat lépe než méně zkušení domkáři a kovorolníci. „Rozpis dodávek v roce 1950 se nám nepodařilo provést třídně, a to vzhledem k tomu,

⁸² SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ dne 15. 8. 1951, s. 2.

⁸³ Tamtéž, s. 1.

že při likvidaci dodávek za rok 1950 nemohlo splnit svůj úkol nejvíce malých a středních zemědělců, zatímco větší zemědělci až na nepatrné výjimky svůj dodávkový úkol splnili“, nařikali představitelé výkupního aparátu v OKZVV. Do každé obce se tedy rozhodli přidělit schopného instruktora, aby se podobná věc už neopakovala.⁸⁴ Josef Machytka vypověděl následující den po svém zatčení k dodávkovým předpisům toto: „Zejména pokud jde o mléko, byly mně dodávky zvýšeny oproti jiným zemědělcům v obci od roku 1949 a zejména pak v roce 1951 mně byly zvýšeny až neúměrně – mám předpis na rok 1951 14.000 l mléka na 6 dojnic, z nichž jedna je otelená jalovice.“ Jako nanejvýš iracionální se přitom jeví praxe předepisování dodávek mléka nikoli podle počtu krav, nýbrž odstupňovaně dle půdní výměry. Přesto dle výpisu z HD „dodávky mléka a vajec plnil plynule“ a ani jeden z hospodářů „nebyl pro zásobovací delikty dosud trestán ani cestou správní“.⁸⁵ Patrně proto upozorňoval na údajně příliš mírně provedené „rozpisy na vesnicích u vesnických boháčů, jimž po splnění dodávek zůstává nadměrné množství chlebového obilí“, i „pomocný orgán strany“ – novopacká okresní bezpečnostní trojka (OB-3).⁸⁶ Zcela protichůdné stanovisko přivezl z porady na KNV okresní tajemník Hák, který ve schůzce klubu komunistů při ONV v září 1951 tlumočil připomínku, „aby příště, až se budou dělat rozpisy, se nezacházelo do extrémů, aby byly dělány rozumně“.⁸⁷ Těžko ale můžeme předpokládat nějaké korekce. Soudruzi ze sousední Chotče ve schůzi místního AV NF vyjadřovali naopak znepokojení nad snadnou splnitelností dodávek („Dodávky byly špatně plánovány. Zemědělci si vypomáhali dodávkami jeden druhému.“) a prodiskutovali efektivnější využití „propagačních skříněk“.⁸⁸ Zápisy ve svatojanskoújezdské Pamětní knize jsou v této věci kusé a informují jen povrchně. Před koncem roku 1950 odmítlo jedenáct místních zemědělců (Kurka, Novotný, Pavlásek, Vaňura, Šulc, Lámrová, Lánský, Marek, Perný, Zachoval, Richterová) podepsat smlouvy o dodávkách, které jim byly rozpisovou komisí předepsány na rok 1951. Ve skupině byli zastoupeni zemědělci všech

---

⁸⁴ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 722, inv. č. 3255, Zápis ze schůze OKZVV 4. 5. 1951. Podepisování dodávkových smluv na začátku roku 1950 bylo poznamenáno popsanou praxí hospodářských kontrol. Zemědělský referent Zmatlík v únoru 1950 sdělil: „V loňském roce nepodepsalo smlouvy asi 10 zemědělců a v roce letošním jest nepodepsaných smluv něco přes 100.“ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 14, Zápis ze schůze rady ONV dne 16. 2. 1950, s. 3.

⁸⁵ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zápis o výpovědi, OV VB v Nové Pace 16. 8. 1951, s. 3 a Přehled dodávek zemědělských plodin vypracovaný OV VB v Nové Pace, 14. 9. 1951.

⁸⁶ SOKA Jičín, f. KSČ-OV Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 3. 9. 1951.

⁸⁷ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 3, inv. č. 226, Zápis ze schůze klubu komunistů při ONV, Nová Paka 13. 9. 1951, s. 3.

⁸⁸ SOKA Jičín, f. Okresní výbor NF Nová Paka – Místní výbory NF okresu Nová Paka, k. 32, inv. č. 1, Zápis schůze AV NF v Chotči ze dne 13. 12. 1951.

velikostních kategorií s podstatnou převahou vlastníků 7 až 11 ha půdy (7), ale i hospodářů nad 15 ha (2) a maloročníků od 2 do 5 ha (2).⁸⁹ Lze se jen domnívat, že poměrně značný počet nesouhlasících (vždyť šlo cirká o čtvrtinu zemědělských podniků v obci!) byl odrazem nového systémového posunu od smluv k rozpisům.⁹⁰ Pro následující hospodářský rok probíhalo podepisování dodávkových smluv až při veřejné schůzi během prvního únorového týdne 1952, tedy v době, kdy odvolací soud s konečnou platností odsoudil Josefa Novotného a Josefa Machytku. Z přítomných 33 občanů podléhajících rozpisu povinných dodávek nepodepsali při této příležitosti pouze čtyři: Sedláček, Fólová, Kurka a Anna Novotná, jejíž manžel i tchán právě nastupovali výkon trestu. Opět šlo o rozličné skupiny – vedle největších rolnických rodin nesouhlasili s rozpisy též dva reprezentanti nejmenších domkařů. Vzдор však mohl být pouze dočasný, všichni byli nuceni podepsat dodávkové smlouvy dodatečně.⁹¹

Během první poloviny 50. let se do kroniky díky Kovandovi zaznamenávaly také nesplněné dodávkové úkoly se jmény „neplničů“. Lze tak vysledovat obecný trend vcelku hladkého plnění dodávek rostlinné produkce oproti zaostávání za očekávaním plánované produkce živočišné. Nedodávky mléka i masa však nelze připisovat pouze větším rolníkům, jejich jména se však na „nedodávkových“ výpisech okresních plnomocníků MVk objevovala s příslušným zvýrazněním, pro lepší orientaci při výběru adeptů k postihu. Trestání nesplnění dodávek nebylo automatické, muselo se přihlížet k „třídnosti“ i efektu. Výběr musel být posvěcen politickým souhlasem. Když ředitel HD Antonín Trnka vznesl ve schůzi OKZVV dotaz ohledně potrestání zemědělců, kteří nesplnili celý svůj předepsaný kontingent, od šéfa zemědělského referátu Morávka se mu dostalo odpovědi, že „okresní sekretariát KSC dosud neobdržel na tyto případy posudky od místních organizací KSC“. Byli tedy zaúkolováni újezdni tajemníci, kteří „vysondují na těchto obcích, jakou toto potrestání bude mít odezvu“.⁹² Z jara roku 1951 byla ustavena komise s rozhodující pravomocí k trestání „neplničů“. Ve schůzi

---

⁸⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1950, heslo „Veřejná schůze zemědělců“. Při hodnocení průběhu rozpisů v okresním měřítku se členové OKZVV vyslovili, že „potíže jsou hlavně u zemědělců do 2 ha“. SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 722, inv. č. 3255, Zápis ze schůze OKZVV 17. 5. 1951.

⁹⁰ K proměnam výkupního systému ve sledovaném období blíže viz Exkurz: Od individuálních smluv k závazným výměrům.

⁹¹ OÚ Svatojanský Újezd, *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1952, heslo „Podpisování dodávkových smluv“. Při hodnocení rozpisu zemědělských výrobků a dodávek pro rok 1952, konstatovali čelní představitelé novopackého ONV, že v rámci okresu nepodepsalo smlouvy celkem 359 zemědělců! SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 22, Zápis o schůzi rady ONV 14. 2. 1952, s. 3.

⁹² SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 722, inv. č. 3249, Zápis ze schůze OKZVV 1. 11. 1950.

OKZVV na počátku března totiž ředitel HD Trnka spolu s vedoucím zásobovacího referátu Gaudlem předložili seznam „neplničů“ a se znepokojením konstatovali, „*dosud že se nic (potrestání) neuskutečnilo*“. Přítomní se shodli, že „*jest nutné před zveřejněním a potrestáním neplničů jednati s MNV*“, a ustavili výše zmíněnou komisi, jejímiž členy se stali vedoucí zemědělského a zásobovacího referátu – Morávek a Gaul, referent Nádvorník a tajemník OKZVV Kodym.⁹³ Na podzim toho roku předsednictvo OV KSČ záukolovalo všechny mlékařské podniky, aby v obcích každý týden zveřejňovaly seznam „neplničů“ s výší jejich dluhů a údajem, jak byli potrestáni.⁹⁴ V klubu komunistů při ONV poté Morávek navrhl, „*aby referát X. [zásobovací] vybral několik větších rolníků, kteří do 15. září nedodali obilí, a aby byli pouze příkladně potrestáni*“.⁹⁵ V roce 1952 byl Josef Novotný zmiňován mezi těmi, kdo nesplnili dodávky mléka za 2. čtvrtletí, přestože si v tu dobu ještě odpykával trest odnětí svobody a hospodářství vedly samy ženy. Dle zápisů ze zemědělských schůzí i v kronice byl však onen rok dobytek postižen nákazou slintavky a kulhavky. To ovšem v případě „vesnických boháčů“ nebylo relevantní, podstatné bylo pranýřovat jejich „vykořisťovatelský charakter“. K tomu mohla přispět i škola, vedla-li její ZO KSČ „třídně“ uvědomělá komunistka, jakou bezesporu byla soudružka Kubalíková na střední a národní škole v Lázních Bělohradu. „*Děti ze zdejší školy napsaly dopisy zemědělcům, aby plnili dodávku mléka. S. ředitel předá dopisy MNV, aby tyto doručil zemědělcům, hlavně těm, kteří svoji povinnost neplní.*“⁹⁶ Při takové aktivitě není vyloučeno, že dotyčný rolník napotom obdržel žákovskou výzvu i s podpisem svého dítěte, neboť, jak se ještě dozvíme, úkolem dětí školou povinných v této dekádě bylo též uvědoměle politicky působit na rodiče. V celoročním předpisu dodávek téhož roku Novotných statek nesplnil podle Kovandy pouze dodávku zelí. Stejně na tom tehdy bylo i hospodářství Václava Kurky (17,5 ha), Václava Vaňury (10,5 ha) a Josefa Pavláška (10 ha), kteří nedodali plánované množství zelí, jetelového a travního semene, drůbeže a mléka. „Neplničů“ nedostali pro sebe ani pro členy své domácnosti žádné šatenky na

⁹³ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 722, inv. č. 3255, Zápis ze schůze OKZVV 7. 3. 1951.

⁹⁴ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Návrh usnesení schválený na mimořádné schůzi předsednictva OV KSČ ve Slemeně dne 11. 9. 1951.

⁹⁵ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 3, inv. č. 226, Zápis ze schůze klubu komunistů při ONV, Nová Paka 13. 9. 1951, s. 1.

⁹⁶ SOKA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 8e, Zápis ze schůze výboru ZO KSČ 10. 12. 1952.

celý rok a potravinové lístky na cukr a mýdlo na první čtvrtletí roku 1953.⁹⁷ Daleko horší byla bilance výkazu okresního plnomocníka MVk v polovině roku 1953. Anna Novotná v něm byla uvedena vedle dalších dvanácti zemědělců pro nedodávku 576 kg masa a 1.417 l mléka.⁹⁸ K přetrvávajícímu špatnému plnění dodávek mléka bylo ale ve schůzi pléna MNV v listopadu 1953 poukazováno na „*veliký nedostatek krmiva a vysoké dodávky*“ a vysloven odhad, že „*pokud se týká splnění dodávek mléka z rezervní půdy JZD, nebude tato splněna vůbec a bude řada zemědělců, kteří rovněž nesplní*“. Jako „největší neplniči“ byli jmenováni Václav Vaňura, Václav Kurka, Josef Pavlásek, Josef Pařízek.⁹⁹ Po těchto záznamech zápisy o dodávkách poněkud utichají, až v polovině roku 1955, když s druhou kolektivizační vlnou začala být kriminalizace hospodářských výsledků opět aktuální, Kovanda zaznamenal, že Václav Kurka a Václav Vaňura „*narušovali velmi značně dodávkovou morálku a zůstali k 31. červenci dlužní veřejnému zásobování níže uvedené produkty*“. Opět se jednalo o nesplněné předpisy masa, mléka a vajec.¹⁰⁰ To byl v postatě poslední „pamětní“ zápis týkající se (ne)plnění povinných dodávek.

V souvislosti s rozpisem dodávek a ostouzením „neplničů“ je nutné zmínit otázku tzv. „kulackých seznamů“, jejichž předkládání okresnímu plnomocníkovi výkupu bylo nařízeno na podzim 1952. Je jisté, že novopacký okres nebyl výjimkou a že se seznamy „vesnických boháčů“ vypracovávaly i zde, dokonce ještě před nařízeným datem. Ve fondech jičínského archivu se je ale nepodařilo dohledat. S jejich lokalizací ovšem měli potíže i jejich současníci a iniciátoři: „*S. Celer zjistí do příštího klubu, kde se nalézá seznam vesnických boháčů*“, úkolovali se navzájem.¹⁰¹

Je příznačné, že se Josef Novotný, jenž mívával až do svého zatčení dodávky vždy vzorně splněné, objevil v zápisech jako „neplnič“ teprve poté, co byl vykonstruovaně odsouzen. Přitom je třeba poukázat, že i v kritickém roce 1951 byly dodávky splněny a výkupní úkol dokonce překročen.¹⁰² Marie Machytková vzpomíná na vysoké dodávkové

⁹⁷ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Neplniči“.

⁹⁸ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1953, heslo „Neplniči dodávek za I. čtvrtletí 1953“.

⁹⁹ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze pléna MNV 23. 11. 1953.

¹⁰⁰ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1955, heslo „Plnění dodávek v I. pololetí 1955“.

¹⁰¹ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 3, inv. č. 226, Zápis ze schůze klubu komunistů při ONV, Nová Paka 22. 1. 1952, s. 1.

¹⁰² OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1951, heslo „Výkup obilí“. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Přehled dodávek zemědělských plodin vypracovaný OV VB v Nové Pace, 14. 9. 1951.

úkoly v době před odsouzením manžela a otce se slovy „*všecko jsme dodávali, my jsme měli pole v pořádku a ouroda vždycky byla pěkná*“. Že to ovšem v době „socializace vesnice“ nebylo zdaleka hlavní, stvrdil svým výrokem i soud: „*Jest sice pravda, že obvinění předepsané dodávky plnili, avšak tato okolnost sama o sobě neprokazuje nevinu obviněných*“, konstatoval při posuzování subjektivní viny.¹⁰³ Není zde na škodu připomenout, že dobří hospodáři, jakými pánové Novotný a Machytka nesporně byli, považovali za samozřejmost vypomoc v rámci možností i sousedům, menším rolníkům, když byli v nouzi. „*Když naroste více obilí a přebývá mně, vypomůžu vždy nějakému rolníkovi, který nemá takovou úrodu. V případě, že chybí mně nějaký produkt ku splnění dodávky, vypomůže mi zase někdo jiný z rolníků*“, sdělil Josef Novotný úředníkům z vyživovacího referátu.¹⁰⁴ Koneckonců příkladná dodávková morálka obou hospodářů musela být nakonec vzata v potaz i při odvolacím líčení: „*Podle zprávy MNV v Chotči z 13. ledna 1952 plnil obviněný Machytka dodávky na 100 % a v živočišné výrobě dokonce svůj závazek překročil. [...] Stejně příznivý posudek podal o obviněném Novotném MNV v Újezdě Svatojanském.*“¹⁰⁵ Nicméně v trestním oznámení, vypracovaném okresním velitelem VB Michálkem, byla tato skutečnost formulována vskutku „třídně“: „*Po roce 1945 plnil dodávkové úkoly jen proto, že mu tyto byly předepisovány neúměrně malé vzhledem k jeho výměře a výrobním možnostem.*“¹⁰⁶ Použiji na tomto místě slova Oty Ulče, který v druhé polovině padesátých let získal zkušenost s tzv. třídní justicí z vnitřku. Charakterizují totiž výstižně situaci našich hospodářů: „*Třídnost zbavuje morální zodpovědnosti, zpochybňuje fakta, rozmělnuje černé v bílém, zaručuje etickou nezranitelnost marxisticko-leninského předříkávatele. Třídnost zdůvodní cokoliv.*“¹⁰⁷

V polovině července 1951 soudruzi Morávek a Jelínek předložili za zemědělský referát ONV a hospodářské družstvo do schůze OV KSČ materiál nazvaný „Postup úředního výmlatu u venkovských boháčů“. Obsahoval jména 25 hospodářů, rozdělených dle obcí a velikostních skupin, kteří byli vybráni jako kandidáti pro úřední

¹⁰³ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Rozsudek Okresního soudu v Nové Pace, 4. 10. 1951, s. 6.

¹⁰⁴ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol sepsaný dne 11. 7. 1951 v kanceláři referátu X ONV v Nové Pace. Kupříkladu Zachovalovi z čp. 47 či Velichovi z čp. 40, sousedé s menším (4 – 6 ha) hospodářstvím, byli z těch, kteří na poskytovanou výpomoc nezapomněli ani po jeho „kulackém“ ocejchování.

¹⁰⁵ Osobní archiv Marie Machytkové, Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, zn. 2 Tk 274/51, 4. 2. 1952.

¹⁰⁶ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Trestní oznámení, č. j. VB-1209/10-51, OV VB Nová Paka 24. 8. 1951, s. 16.

¹⁰⁷ ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller 2*, s. 11. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

dohled nad veškerými žňovými pracemi. Újezdní tajemníci a důvěrníci OKZVV měli u těchto rolníků hlásit pokos obilí zemědělskému referátu ONV, „*který spolu s HD zařídí okamžité vyslání zástupce k zajištění úředního výmlatu*“, přičemž „*budou použiti organizační pracovníci, újezdní tajemníci, důvěrníci OKZVV a zaměstnanci HD a ONV, kteří budou zplnomocněni okresním národním výborem k vykonání této funkce potvrzením /průkazem/*“. Nebylo by snad ani nutné dodávat, že mezi vybranými figurovali i naši hospodáři – Josef Machytka za Choteč, Josef Novotný a Václav Kurka za Svatojanský Újezd.¹⁰⁸

„*Do klidného jinak průběhu žni zasáhl jeden rušivý moment. U rolníka Josefa Novotného, který se svým zetěm Josefem Machytkou společně obhospodařoval usedlost zde a v Chotči, byl nařízen úřední výmlat celé letošní sklizně*“, zapsal Kovanda.¹⁰⁹ Okresy tehdy operovaly ústředním heslem „výkupu rovnou od mlátičky“, jehož terčem se s železnou pravidelností stávali hospodáři označení jako „vesničtí boháči“. „*Taky jsme tady měli nucený výmlat*“, připomíná více než půl století starou událost Marie Machytková. „*Takovej chlap tady stál u mlátičky, celou dobu tady čučel u toho mlácení*.“ Díky aktuálnímu vyhodnocování „třídního boje“ na okrese se k výmlatu dochovala i patřičná politická zpráva. „*Rovněž ani úřední výmlat, který byl prováděn anebo se dosud provádí u vesnických boháčů, nebyl ze strany našich organizací správně chápán. Naše organizace a členové vesnických organizací se nezaměřují na vysvětlování a odhalování těchto třídních nepřátel u drobných a středních rolníků tak, aby tito v nich viděli škůdce a sabotéry našeho národa. Úřední výmlat, který byl proveden u Machytky z Chotče a u Novotného ve Svatojanském Újezdě a který je dokončen, ukázal na dobré výrobní možnosti těchto vesnických boháčů, ale dokázal také to že soudruzi z ONV, kteří byli pověřeni kontrolou úředního výmlatu, nebyli dosti bdělí a ostražití, neboť několik q vymláčeného obilí a fůra složeného obilí na patře dokazuje, že výmlat nebyl proveden dobře*.“ Pusťme však ke slovu opět pamětníky samotné, abychom se vyhnuli jednotvárnosti stranického ohodnocení. „*Ten chlap Procházků, jak sem chodil na ty výmlaty, to byl taky nějaký tajemník*“, vzpomínají na personální

---

¹⁰⁸ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Materiál do schůze předsednictva OV KSČ dne 18. 7. 1951.

Mezi dalšími „vyvolenými“ nechyběl ani František Cerman z Čisté u Horek (Tragický případ jeho rodiny viz URBAN, Jiří. *Perzekuce samostatně hospodařících zemědělců na Královéhradecku na počátku 50. let 20. století*. Bakalářská práce obhájená na UPce, 2005.), ani Josef Jiříčka z Dolní Kalné, jehož kriminalizace probíhala souběžně s kauzou Josefa Machytky a Novotného.

¹⁰⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1951, heslo „Zatčení p. Josefa Novotného a p. Josefa Machytky“.

zabezpečení akce ze strany ONV. „*Měl na starosti nás a Kurkovi, to přecházel sem tam, ten co hlídal to mlácení.*“ V této malé obci byly tedy úřední výmlaty dva, z toho tedy pramenila následná kritika organizační práce ONV. Z materiálu pro předsednictvo OV KSČ se ale dozvídáme rovněž o „nedostacích“ v sousední Chotči. „*Právě v době, kdy byl u vesnického boháče Machytky prováděn výmlat a provedeno jeho zatčení*“, probíhala totiž v obci veřejná schůze. „*Organizovaná neúčast na této veřejné schůzi*“ byla podle stranického vedení dokladem, „*že drobní a střední rolníci nechápou význam třídního boje a že naše organizace je nevedou tomuto chápání vysvětlováním, přesvědčováním a odhalováním třídního nepřítele*“. Chotečtí komunisté sklidili závažnou kritiku za to, že „*dostatečně nevysvětlili a neodhalili vesnického boháče Machytku, který vedle zatajené půdy, machinace s dobyt看em, černých porážek má na svědomí ještě celou řadu jiných deliktů v sabotování našeho hospodářství*“.¹¹⁰ Pokárání od stranického výboru samozřejmě nemohlo zůstat bez odezvy, a tak hned v následujícím zasedání rady ONV předložil újezdní tajemník Jakl posudek na funkcionáře v Chotči. „*V této obci pro újezdního tajemníka je práce velmi těžká, zde předseda po stránce politické nepracuje a přiklání se více k reakci. Velmi dobrý je zemědělský referent. Rovněž dobrý je předseda akčního výboru Novotný. V této obci je těžko hledati nové kádry, a to jak pro předsedu MNV, tak i pro členy MNV.*“¹¹¹ Poznamenejme pro tuto chvíli jen, že s osobou „chotečského Kovandy“ – předsedou místního AN NF Jaroslavem Novotným se setkáme ještě později.

Bude jistě účelné zasadit líčené události do širšího dobového kontextu. Vnitropolitická situace v létě 1951 byla více než kdy jindy poznamenaná mezinárodními poměry. Graduující studená válka, konflikt v Koreji, stupňováním nároků Sovětského svazu na rozsáhlé industrializační dodávky, to vše vedlo k obecnému očekávání další světové války. „*Hrozba vojenského střetnutí se stávala zcela běžným pojmem v projevech všech politických činitelů, objevovala se téměř denně na stránkách tisku i v rozhlase, o nebezpečí ‚imperialistického přepadení‘ se učily děti ve školách, výzvy k ‚boji za udržení míru‘ proti plánům ‚válečných štváčů‘ a za posílení obranyschopnosti země obsahovaly rezoluce zaměstnanců závodů i petice, které podepisovali občané. Válečná psychóza patřila k politické atmosféře, v níž společnost*

---

¹¹⁰ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Materiál pro mimořádnou schůzi předsednictva OV KSČ ve Slemeně dne 11. 9. 1951.

¹¹¹ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 19, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 13. 9. 1951, s. 3.

žila.“¹¹² V důsledku sofijských usnesení RVHP (srpen 1949) a československo-sovětské obchodní smlouvy (listopad 1950) došlo k radikálnímu přeskupení položek hospodářského plánu a prostředky pro zemědělskou výrobu se ještě víc ztenčily. (Politické předpovědi, že „zvýšování životní úrovně rozšíří a upevní víru občanů v socialismus“, přičemž „zvýšení životní úrovně znamená v první řadě zvýšit výrobu železa a oceli na hlavu obyvatele“, se ukázaly být pouhými vidinami.¹¹³) Takhle se situace v zemědělství dál a ještě významněji zhoršovala. Od února 1951 byl opět zaveden lístkový systém i na chléb a pečivo, zrušený od podzimu 1949. Zemědělská výroba silně zaostávala za potřebami společnosti a problém výživy obyvatelstva byl komplikován i tím, že s bouřlivým rozvojem průmyslu utíkaly pracovní síly ze zemědělství,¹¹⁴ leč rozvoj mechanizace je ani zdaleka nenahradil. Tento nelichotivý stav měl být z rozhodnutí komunistických špiček dohnán a nahrazen sílícím kolektivizačním tlakem a ještě razantnějším postupem proti „kulakům“. Dle teze „za každým nedostatkem je ruka třídního nepřítele“¹¹⁵ se začala realizovat nelitostná perzekuce hospodářů poznamenaných „kulackým“ cejchem.

Požadavek zrychlení kolektivizačního tempa tlumočil hned zkraje roku 1951 na plenárním zasedání ÚV KSČ Rudolf Slánský, který po únoru 1948 ve vedení KSČ převzal odpovědnost za zemědělskou politiku na úkor Ďurišova resortu.¹¹⁶ Jako hlavní řečník k postupující kolektivizaci vyhlásil linii „zostřeného postupu“ proti „vesnickým boháčům“. Odvolávaje se na sovětské zkušenosti vybídl k ochraně JZD, apeloval na nutnost „potírat smířlivé stanovisko vůči vesnickým boháčům“ a radikalizovat dosavadní postup proti nim a v duchu zvrácené stalinské teorie rozohněně burcoval: „Komunisté na vesnici procházejí nyní ohněm stále se zostřujícího třídního boje. Nabývají v něm nových revolučních zkušeností, zakalují se v tomto boji a poznávají, že musí být nesmiřitelní vůči upíru a vykořisťovateli vesnice, vůči vesnickému boháči. Komunisté se nesmějí bát vystoupit proti tomu.“¹¹⁷ Od 10. března 1951 bylo povinností

---

¹¹² KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949–1956*. Praha: ÚSD AV ČR, 1995, s. 143. ISBN 80-85270-43-9.

¹¹³ Tamtéž, s. 55.

¹¹⁴ Podle Kaplana odešlo do průmyslu 537.000 zemědělců. Tamtéž, s. 101.

¹¹⁵ Na poradě krajských tajemníků KSČ ji pronesl opět Rudolf Slánský. KAPLAN, Karel. – PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 42. ISBN 80-85947-75-7.

¹¹⁶ K jejich osobní rivalitě, jež odrážela neshody mezi vládním resortem a zemědělským oddělením ÚV KSČ, podrobněji viz KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba táni 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 295-297. ISBN 80-86598-98-5.

¹¹⁷ NA, f. KSČ-ÚV-01, sv. 10-11, a. j. 25, bod 4, Referát Rudolfa Slánského z 22. 2. 1951.

zemědělských referátů ONV zasílat týdenní zprávy o zemědělských trestných činech příslušnému KNV a ministerstvu zemědělství.¹¹⁸ Karel Jech rovněž přinesl informaci o početné sovětské zemědělské delegaci, vedené náměstkem sovětského ministerstva zemědělství Chorošilovem, která v letních dnech toho roku cestovala ve čtyřech skupinách po všech československých krajích. O názorech členů delegace dostali zprávu Gottwald a Slánský: „Zvlášť si všude všímali, jak je v JZD veden boj proti vesnickým boháčům a někdy naznačovali, že není veden dost důsledně.“¹¹⁹ Signálem k razantnímu zastrašení venkova, k vystupňování „třídního boje“ na venkově se v první polovině července 1951 stal babický případ. Ten si posléze brali do úst okresní i místní funkcionáři, dle jeho vzoru stranická reprezentace požadovala realizace regionálních procesů. Dochovala se nám například zpráva o stranickém předprojednání procesu s rolníkem Kobrem ze Slemene. Soudružka Seidlová z tamní MO KSČ se rozhodně postavila za jeho exemplární potrestání, argumentující: „Podívejte se v Babicích, tam v tom byli také takoví lidé, jako je Kobr. My nemůžeme čekat, až by to tady došlo také tak daleko.“ Vedoucí stranický tajemník Celer její obavy rozptýlil: „My máme nyní třídní odsouzení. Malému rolníkovi méně a velkému víc. V očích třídního boje má Kobr čin velký, je to třídní nepřítel a proto mu soud bude moct dát větší trest. [...] Bylo by potřeba, aby někdo z vás šel v sobotu na proces. [...] Po soudu uděláme zde veřejnou schůzi, kde by to soudce nebo prokurátor politicky zdůvodnil. Do Slemena pošleme asi pět lístků na soud do Nové Paky“, uzavřel schůzování ve 23 hodin.¹²⁰ Podotkněme, že Václav Kobr (nar. 1903) byl (jako „vesnický boháč“, který se „vkradl“ do JZD) souzen za odčerpání močůvky na svůj záhumenek, odsouzen však především kvůli svému postoji k „socializaci“ vesnice (pro sabotáž, šíření poplašné zprávy, sdružování a pobuřování proti republice).¹²¹

---

¹¹⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 91. ISBN 978-80-7021-902-7.

¹¹⁹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 101 (citace převzata). ISBN 978-80-7021-902-7. Delegace na venkově vizitýrovala poměrně dlouho, ve dnech 12. 6. až 8. 7. 1951 navštívila celkem 36 JZD, 13 STS, 9 státních statků, 8 obcí bez JZD a 5 jiných zemědělských objektů.

¹²⁰ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis z mimořádné schůze předsednictva OV KSČ, Slemeno 11. 9. 1951, s. 1-4.

¹²¹ „Při schůzích ve Slemeně pořádaných v diskusi argumentoval, že družstevní hospodaření na vesnici není pokrok a přechod k lepšímu životu, naopak že to je vržení vesnice zpět a ožebračení zemědělců. Veškeré vysvětlování svého omylu pak odmítal poukazem, že zná dějiny VKS(b) i ‚Otázky leninismu‘, jakož i komunismus vůbec, prostudovány a že ho nikdo nebude učit, co bude. To že poznáme a se členy JZD že to dojde tak daleko, že budou rádi, když budou jísti bramborové slupky. [...] Prohlásil několikrát, že dnešní režim nepotrvá, že se zase vrátí starý řád a potom že to dostanou propagátoři dnešního režimu a JZD i s provazem.“ Václav Kobr byl 15. 9. 1951 odsouzen ke 14 měsícům odnětí

Právě v tuto dobu vyžadoval „bdělost a ostražitost“ ve svých přípisech i krajský sekretariát strany, který v polovině září 1951 (nepochybně v reakci na první protirežimní akce skupiny kolem bratří Mašínů) všem okresním vedoucím tajemníkům psal: „*Upozorňujeme Vás na stupňování třídního boje*“.¹²² Dle aktuálního plánu práce OB-3 víme, že se úzká skupina mocných okresních komunistů měla postarat o vyhodnocení, „*jaké máme bezpečnostní opatření na vesnicích z hlediska stupňujícího se třídního boje*“ (zodpovídal okresní velitel StB Kučera spolu se svým protějškem ve VB Michálkem), a posouzení, „*jak se zajišťuje politická příprava veřejných procesů a jejich politické využití*“ (za přípravu materiálu zodpovídala prokurátorka Pechová).¹²³ Předsednictvo novopackého OV KSČ nezahálelo, jediným bodem programu jeho mimořádné schůze dne 11. září 1951 ve Slemeně byla bilance, „*jak je na vesnicích, zejména kde je JZD, veden třídní boj*“. Na úvod promluvil bojovník z nejpovolanějších, vedoucí tajemník Václav Celer. „*Musíme si vysvětlit, jak budeme třídní boj dělat, jak v tomto postupovat a jak budeme vesnické boháče odhalovat. Musíme postupovat rychleji a tvrději než doposud. Soudruzi často třídní boj nechápou, nevidí třídního nepřítele. Vidí jej jako člověka a ne jako nepřítele. Musíme stále vysvětlovat, co je vesnický boháč a třídní boj. Nevyplácí se libivá politika. [...] My se musíme naučit nenávidět třídního nepřítele, který nás brzdí ve vývoji socializace vesnice. [...] Na vesnicích jsou často vesnickým boháčem ovlivněni a nevidí v něm třídního nepřítele, ale souseda.*“¹²⁴ Z přiloženého materiálu vyplývá, že za nejslabší článek této nenávislné politiky byly považovány MNV na vesnici. Je to přirozené, místní lidé znali lépe než kdo jiný své sousedy, a tak si leckdy uvědomovali nesmyslnost či alespoň neplatnost ideologických šablon, vyhlašovaných z centra, kraje a okresu. Komunisté v okresním výboru se napotom podívovali, že „*MNV, který je přímým vykonavatelem zákonů, v mnohých případech třídní boj vůbec nebere na vědomí*“. Ukazuje se prý, „*že funkcionáři lidosprávy potřebují hodně usměrnit, aby svoji výkonnou moc zaměřili ve*

---

svobody a k peněžitému trestu 10.000 Kčs. V polovině listopadu toho roku putoval společně s Josefem Machytkou do Jáchymova. OS Jičín, Rt 432/90: T 111/51, Žaloba, Okresní prokuratura Nová Paka 23. 8. 1951; Protokol o hlavním líčení, Okresní soud v Nové Pace 15. 9. 1951; Hlášení o dodání, č. j. A01299/1951-III, Vězeňský ústav Ostrov u Karlových Varů 16. 11. 1951.

V soudním spisu jeho případu se jako věc doličná dochoval „štvavý leták“ o smrti Jana Masaryka. Viz příloha.

¹²² SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Přípis krajského sekretariátu KSČ č. j. 1126/51/PO/Há, Hradec Králové 14. 9. 1951.

¹²³ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Plán práce OB-3 Nová Paka na IV. čtvrtletí 1951.

¹²⁴ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis z mimořádné schůze předsednictva OV KSČ, Slemeno 11. 9. 1951, s. 1.

smyslu třídního boje. Mnozí naši funkcionáři i okresní nechápou význam třídního boje, nechápou jeho nutnost [při] budování socialismu a často se dají ovlivnit mylným názorem, že to není třídní boj, který je veden proti nám ze strany třídního nepřítele zvenčí i zevnitř, [ale] že v mnohých případech příčinou je, že máme v naší práci překážky.“ Jako ostatně každý i ten nejmenší hospodářský neúspěch mohla StB a politické orgány podle své potřeby přeměnit v úmyslnou sabotáž. Typické je v tomto smyslu odvolávání se nižších složek k centrálním autoritám. „*S. Slánský* [o jehož roli ve vnitrostranickém třídním boji už bylo rozhodnuto], *který ve svém referátě na zasedání ÚV KSČ v červnu 1951 dal linii a směr třídního boje proti vesnickým boháčům, ukázal na nedostatky naší práce na tomto úseku a ukázal na to, že bez třídního boje nelze socialismus vybudovat.*“ Jak vidno z okresního posuzování, nechyběly ani obce, jejichž pohlaváři byli více než uvědomělí „třídní bojovníci“: „*V některých případech se nám jeví zaostření našich organizací ve smyslu třídního boje tak, že vidí v každém středním rolníkovi, někdy i v drobném pokud není členem strany nebo členem JZD, třídního nepřítele. I toto není správné a je právě tak nebezpečné, jako ovlivňování našich funkcionářů vesnickými boháči*“, usměrňovali soudruzi.¹²⁵

V pátek 14. září 1951 otiskla královéhradecká mutace Rudého práva nenávistně zaujatý článek „*Taková je tvář vesnických boháčů-sabotérů dodávek*“. Anonymní autor očividně vycházel z podkladů novopacké prokuratury, konkrétně z „*příkladně*“ vypracovaného trestního oznámení. Nejprve vzbudil čtenářovu pozornost tvrzením, že „*vesnický boháč jako třídní nepřítel hledá nové a nové cesty jak škodit a brzdit vývoj socialismu*“, posléze „*vypočetl*“, o kolik obilí a mléka měli oba hospodáři zkrátit veřejné zásobování zatravněním půdy a nedostatečným stavem dobytka. Josef Machytka byl nařčen z černých domácích porážek dokonce i hovězího dobytka, a „*že soustavně po několik let se dopouštěl machinací s dobytkem hovězím i prasaty, při čemž mu byl nápomocen činitel MNV a jeho příbuzný Josef Šulc z Chotče*“. Jejich jednání mělo být motivováno záměrem poškodit veřejné zásobování. O jejich bezezbytkovém plnění dodávek samozřejmě nepadlo ni slovo, naopak „*oba neměli na zřeteli nikdy výživu našich pracujících, zvláště ne po vítězném únoru 1948, kdy na svých polích pěstovali pouze zemědělské nedostatkové produkty a na běžném trhu výhodně placené, jako zelí, zeleninu, šlechtitelské obilí, travní semena*“. Článek měl dle tehdy platného vzorce

---

¹²⁵ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Materiál pro mimořádnou schůzi předsednictva OV KSČ ve Slemeně dne 11. 9. 1951.

vyvolávat představy o neskutečném bohatství „vesnických boháčů“, a proto v něm dále stálo, že „v době první republiky, kdy naši zemědělci byli zadluženi částkou 30 miliard Kčs, byli oba členy agrární strany, s nezadluženými usedlostmi“. Pisatel článku naprosto kopíroval schéma, dle kterého bylo vykonstruováno obvinění. Po takhle vzbuzené „třídní zášti“ pisatel jakoby uklidnil nazlobeného čtenáře zakončením: „*Oba tito škůdci pracujícího lidu budou brzy před našimi pracujícími spravedlivě potrestáni okresní prokuraturou v Nové Pace.*“¹²⁶

Počátkem roku 1952, tedy již v době odvolacího řízení obou hospodářů, dali funkcionáři zemědělského referátu ONV s úřední srozumitelností jasně najevo, kohože ve Svatojanském Újezdu považují za nežádoucí „kapitalistický živel“, koho se jako „překážku socializace vesnice“ rozhodli obdařit osudově tragickou nálepkou „kulaka“. „*Za vesnické boháče byli ve zdejší obci okresním národním výborem v Nové Pace prohlášeni p. Josef Novotný a pí. Františka Kurková se všemi členy své domácnosti. Jako takovým [jim] nesměly být vydány potravinové lístky na cukr a mýdlo.*“¹²⁷ Poněkud opožděné ukázání prstem na „vesnické boháče“ přišlo z okresu jistě i v souvislosti s personálními změnami v radě novopackého ONV. V prosinci 1951 totiž odstupujícího Františka Maternu na pozici předsedy vystřídal dosavadní bezpečnostní referent Alois Nožička. Ten záhy začal do programu práce rady agilně prosazovat agendu správního trestání, tedy svou dosavadní parketu. Ještě před koncem roku 1951 členové rady konstatovali, že „většina [obecních] funkcionářů, hlavně zemědělských referentů není na svém místě a neplní svoje povinnosti“. Náprava se očekávala s tehdy již připravenou změnou - nahrazením újezdních tajemníků tajemníky místními, „kteří se budou moci vzhledem k menšímu počtu přidělených obcí více věnovati vyhledávání nových kádrů do národních výborů“.¹²⁸ Na konci ledna následujícího roku se rada opětovně zabývala prováděním trestního zákona správního. Z tohoto jednání vzešlo několik závažných impulsů k přitvrzení postupu. Přítomní konstatovali nedostatečné vykonávání právoplatných nálezů trestní komise a rozhodli se záležitosti trestní agendy též personálně posílit.¹²⁹ Usnesení zadávalo instrukci nejpozději do konce února

¹²⁶ *Rudé právo* /Hradec Králové/. Roč. 31 (1951), č. 217 (14. 9.), s. 4.

¹²⁷ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Vesničtí boháči“.

¹²⁸ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 20: Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 27. 12. 1951, s. 2.

¹²⁹ „*Referát IX [zemědělský] v r. 1951 se zabýval trestní agendou jen nepatrně a zjišťování přestupků nevěnoval žádnou pozornost. Vůbec se nezabýval kontrolou stavů hospodářského zvířectva. Kdyby se byl alespoň trochu touto kontrolou zabýval, jistě by se bylo dalo v mnoha případech předejiti nesplnění a nedodržení dodávkových smluv. V prosinci byla provedena další instruktáž předsedů MNV o trestním*

překontrolovat všechny dodávkové smlouvy a zjištěné nedodávky připravit pro trestní řízení. Bylo stanoveno, že „zjištěné přestupky v oboru zásobování zvláště u zemědělců budou důsledně stihány, takže nejpozději do 4 dnů po zjištění přestupku bude vydán nález“. Dále byl dán jasný pokyn k potrestání přestupků nedodržení osevních ploch a stavu hospodářského zvířectva, k instruktážím místních tajemníků o správním trestání, k vymáhání uložených pokut, k průzkumu všech JZD v okrese (zemědělský referát „provede průzkum členské základny a příčin, které brání rozvoji JZD“) a k bezpečnostním opatřením „k ochraně družstevního majetku před škůdci a nepřáteli JZD“. V závěrečných předlohách pak „rada ONV schválila jednomyslně jména osob, které byly prohlášeny vesnickými boháči. Se jmény vesnických boháčů budou seznámeni místní tajemníci a budou projednány v MNV.“¹³⁰

Toto jednorázové opatření, které čelní okresní funkcionáři schválili bez hlubší rozvahy, dost možná již unaveni protahujícím se schůzováním, napotom dokázalo na dlouhá léta dalekosáhle ovlivnit životní cesty všech členů rodin postižených hospodářů. Nabízí se otázka, jak na toto dobové oceňování reagovalo nejbližší okolí vesnice. Byť odezva nebyla jednotná, převládal odstup, bázeň a strach. „[Lidé] koukali a pomalu by se nás báli, koukali za rohem a báli se k nám jít“, vzpomínají na bezprostřední efekt pamětnice, Marie Machytková s dcerou Marií Sudkovou. Ne všichni lidé tomu věřili, obavy o vlastní existenci však převládaly nad vnímaným příkořím. „Tady v Oujezdě se lidi báli“, vysvětluje působení zastrašovacího efektu na vesnici. Našli se ale i tací, kteří i tak „stáli při nás“. Příkladně sousedsky se zachoval například soused Zachoval, když svou pomocnou ruku vyjádřil slovy: „Jen jim nic neříkejte, když něco potřebujete, řekněte nám, my vám pomůžeme.“ Jiný nejbližší aspekt „rozkulačení“ zase vyjadřuje věta „Léta nás pořád sledovali.“, připomínající fakt, že různé nedostatky či ztráty později začínajícího JZD se, lze říct automaticky, obracely proti postiženým rodinám. I po návratu odsouzených hospodářů k Machytkovým doléhaly řeči, „že se pořád poptávají, jestli jako do toho nějak nereje, nepoškozuje a tak“. Do hospodářství, které už rodině patřilo vlastně jen z poloviny, navíc dojížděly kontroly. Kontroly samozřejmě

---

právu správním, aby byli připraveni na převzetí pravomoci v tomto oboru, která jim byla svěřena dnem 1. 1. 1952.“ (SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 22: Materiál pro schůzi rady ONV v Nové Pace dne 31. 1. 1952.) Kromě početního posílení zemědělského referátu se přítomní dohodli, že „bude provedeno rozdělení úkolů na jednotlivé zaměstnance tak, aby byla odstraněna anonymita práce a zajištěna osobní zodpovědnost každého zaměstnance za plnění úkolů“. (Tamtéž, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 31. 1. 1952, s. 4.)

¹³⁰ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 22: Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 31. 1. 1952, s. 1-6.

neprováděli místní lidé, ustavovaly je novopacké závodní organizace z řad „politicky vyspělých“ dělníků. Delegace „*takovejch chlapů všelijakejch*“ obyčejně nevynechaly žádnou skříň, sklep ani půdu. „*Starosta [předseda MNV, pozn. autora] stál na záspi a oni si tady takhle chodili a my jsme koukali, co se děje. Já nevím, co hledali.*“ Výsledkem jedné takové prohlídky pak byla výstavka s názvem „Jak si žijí boháči“ v jedné z novopackých výkladních skříní, kde byly v souvislosti s procesem vystaveny kameninové hrnce od sádla a povidel, možná i další běžné věci opatřené příslušným „třídním“ popiskem. O veřejných výstavkách „nakřečkových“ zásob se ve svých Pamětech zmiňuje i Václav Černý, použijme zde jeho: „*Bylo to dosti hnusné.*“¹³¹

Z iniciativy OV KSČ byla v září 1952 ustavena „komise pro řešení případů vesnických boháčů“. Jejími členy byli Václav Dohnal, Alois Nožička a velitel novopacké StB Kučera.¹³² V říjnu iniciovala potřebu zabývat se „řešením otázky vesnických boháčů“ Novotného a Kurky, kteří až doposud pracovali společně s ostatními s ostatními rolníky, novopečenými „družstevníky“. Vedoucí komunističtí činitelé totiž stereotypně reagovali na množící se zemědělskovýrobní problémy kulminujícím tažením proti „třídnímu nepříteli“ na vesnicích. Během roku probíhalo – v duchu státně-ideologických hesel o „zostřování třídního boje“ v procesu socializace vesnice a o „zatlačování a omezování kulaků“ – další rozsáhlé vylučování „vesnických boháčů“ z národních výborů i zájmových organizací (akce ministerstva vnitra) a z JZD (akce ministerstva zemědělství). Schůzi „družstevníků“ ve Svatojanském Újezdu navštívil zemědělský referent Dohnal z okresního sekretariátu KSČ a snažil se přítomné přesvědčit, že komunistické stanovisko netrpět „vesnické boháče“ v JZD je správné a nutné. Dle informací kronikáře Kovandy se mu však mezi „družstevníky“, kteří zastávali vesměs opačný názor, „*nepodařilo zhostiti se cele svého úkolu*“ a celá záležitost pokračovala v zasedání OV KSČ v Nové Pace, kam byli pozváni zástupci obce: předseda MNV František Kout, předseda MO KSČ Miloslav Medlík a Josef Kovanda jako jednatel MO KSČ. Pozvaní dle Kovandy vyjádřili názor, že Novotný a Kurka „*nejsou vesnickými boháči v pravém slova smyslu*“ a že jejich označení ze strany ONV nebylo zcela správné. Celá záležitost zůstala ale i po tomto pohovoru otevřena.¹³³

¹³¹ ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945 – 1972)*. (2. vyd.) Brno: Atlantis, 1992, s. 296. ISBN 80-7108-036-5.

¹³² SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 42, Zápisy ze schůzí předsednictva OV KSČ v Nové Pace dne 16. 9. a 24. 9. 1952.

¹³³ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Veřejná schůze“.

Dne 29. října 1952 mělo novopacké předsednictvo OV KSČ skutečně na programu „průzkum práce“ svatojanskoújezdské MO KSČ. Přítomným soudruhům byla předložena zpráva o předpokladech přechodu k vyššímu typu JZD, tedy ke společnému ustájení, a z tohoto pohledu se nahlíželo i na práci stranické organizace, mající usměrňovat kroky JZD. Autor zprávy konstatoval, že vedoucí úloha strany je však v případě svatojanskoújezského JZD uplatňována nedostatečně a že „*k zajištění dalšího rozvoje a upevnění JZD a zejména k rozvíjení ostrého třídního boje proti vesnickým boháčům nejsou vytvořeny předpoklady základní organizací KSČ a tím ani v MNV a v JZD*“. Zástupci obce byli vypláchnuti, že se „*otázkou třídního boje místní organizace velmi nedostatečně zabývá, čímž ani členové strany nevidí po založení JZD nutnost provádění třídního boje, přestože v obci jsou dva vesničtí boháči. Tito vesničtí boháči, místo aby byli neustále zatlačováni, byli začleněni do společného osevňovacího postupu a tím i pracují s družstevníky společně při všech pracích. Výbor organizace není sám dosud plně přesvědčen, že Novotný a [v textu vynecháno místo] jsou vesničtí boháči.*“ Okresní soudruzi navíc sebekriticky přiznali, že „*rovněž i OV KSČ nevěnoval patřičnou pozornost této otázce vesnických boháčů a určený instruktor OV pro MO s. Jakl do schůzí organizace nedocházel. Bude proto nutné, aby OV KSČ určil zodpovědného instruktora pro místní organizaci a současně tím i zajistil, aby otázka vesnických boháčů byla vyřešena tak, že bude odhalena pravá tvář vesnických boháčů a tito budou za souhlasu všech družstevníků zatlačeni.*“ Záhy se tedy začalo mluvit o „*smířlivém postoji k vesnickým boháčům ze strany MO KSČ a komunistů v JZD*“, který „*se odráží na všech členech JZD*“.¹³⁴ Přítomní zástupci obce se shodli, že „*představenstvo JZD není správně obsazeno po politické stránce*“ a požádali soudruhy o pomoc přidělením schopného instruktora. „*S materiálem a průzkumem souhlasíme*“, vyjádřil za přítomné Medlík coby předseda svatojanskoújezdských komunistů. Okresní soudruzi doporučili svým vesnickým kolegům zvýšit aktivitu stranické organizace, „*zaktivizovat členy strany k agitační práci mezi družstevníky*“ a usnesli, že svatojanskoújezdská MO KSČ „*provede důkladný rozbor v otázce vesnických boháčů, aby na základě prozkoumání jejich pravého charakteru byli odhaleni za pomoci všech*

---

¹³⁴ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 42: Materiál pro schůzi předsednictva OV KSČ 29. 10. 1952 („Jak jsou komunisty v JZD vytvářeny podmínky pro přechod na vyšší typ a tím je splněno usnesení strany a vlády, je třeba si ukázat na MO [KSČ] Svatojanský Újezd“).

družstevníků jako třídní nepřátelé, a tím vymýcen škodlivý zjev smířlivého postoje vůči vesnickým boháčům“.¹³⁵

Když Marie Machytková vzpomínala, jak přišli k titulu „vesnických boháčů“, zmínila se též o postoji svého otce. Josef Novotný se prý k družstevní myšlence nestavěl zásadně odmítavě, naopak říkával „*to by bylo pro mě jenom vysvobození*“, zvláště v souvislosti se sjednáváním lidí na polní práce. Citelně totiž vnímal, že udržovat hospodářství nebylo – zvláště v souvislosti se zákazem sjednávání pracovních sil a odnímání mechanizace – vůbec snadné, naopak předpokládalo vynaložení velké námahy, kterou musel již stárnoucí hospodář každodenně vydávat. Přestože se sám družstevní práci nebránil, přestože si ve vesnici byli vědomi nesporných odborných kvalit zkušeného hospodáře,¹³⁶ stranou udávaný tón „třídní“ diferenciaci nedovoloval kompromisy a veškeré úchylinky kvalifikoval jako nežádoucí „smířlivý postoj“.

Přes veškeré projevy smutku byla Stalinova smrt velkou úlevou. Naděje na změnu kurzu byly ovšem liché. „*Tyran odešel – tyranie zůstala*“, napsaly prý New York Times 7. března.¹³⁷ Československý tyran Klement Gottwald stačil ještě ve svém posledním veřejném projevu v lednu 1953 označit přibližování se sovětskému modelu za objektivní zákon socialismu.¹³⁸ Po návratu z moskevského pohřbu odešel za svým vzorem. Zatímco straničtí řečníci slibovali věrnost jejich hroznému odkazu a v novinách se kupily oslavné verše, z krajů přicházely do komunistického ústředí zprávy o projevech „třídních nepřátel“. Čelní funkcionáři se například mohli dozvědět, že „nepřátelé“ v královéhradeckém kraji projevují radost ze Stalinovy smrti pitím alkoholu.¹³⁹ „*V našem okrese byla tryzna uspořádána v Nové Pace a v Lázních Bělhradě. Této tryzny měli se zúčastniti i občané naší obce. Avšak jen několik jedinců mělo tolik času, aby jej věnovali vzpomínce na muže, který tolik vykonal pro naše národy i pro celé lidstvo*“, pokáral Kovanda své spoluobčany.¹⁴⁰ Brzy nato přišla měnová reforma a s ní zrušení praxe dvojího (vázaného a volného) trhu, přičemž nové

¹³⁵ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 42: Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ 29. 10. 1952.

¹³⁶ Sousedka Velichová se prý po krachu prvního „družstevního“ experimentu nebála vyjádřit, co si i jiní mysleli: „*Kdyby to byl tatínek [Josef Novotný] vzal to předsednictví, tak jsme to mohli mít jinačí.*“ A Marie Machytková dodává: „*On by to ved jako ve svym.*“

¹³⁷ JERÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu: z deníků 1948–1958*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 203. ISBN 80-85947-45-5.

¹³⁸ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953 – 1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 17. ISBN 80-86598-98-5.

¹³⁹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953 – 1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 65. ISBN 80-86598-98-5.

¹⁴⁰ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1953, heslo „Úmrtí J. V. Stalina“.

ceny byly podstatně vyšší než na vázaném a nižší než na volném trhu. Úplného zrušení přidělového systému se obyvatelstvo dočkalo téměř po čtrnácti letech, s ohledem na naprosté anulování úspor to ovšem málokdo ocenil, navíc na trhu kriticky scházely předměty spotřebitelského průmyslu. Většina lidí se cítila podvedena a okradena. „*Lidi nadávali, ale nikdo nic neříkal, každé jen remcal mezi sousedama*“, přibližuje tíživou atmosféru naše pamětnice a zároveň podotýká, že rodinám s „kulackým“ cejchem nebyla povolena výměna peněz v příznivějším poměru 1:5. „*To jsme ani tu pětisetkorunu nedostali, to už jsme byli boháči, to už na nás nespadlo.*“ Před hrozcím výbuchem sociálního napětí vyhlásila v září 1953 komunistická vláda snížení maloobchodních cen spotřebního zboží, zároveň byly zvýšeny výkupní ceny zemědělských produktů. Sociálně ekonomické problémy vedly k vyhlášení korektur dosavadní politiky. Straničtí funkcionáři se ale jen těžko dokázali vymanit z myšlenkových stereotypů a ideologických šablon. Vedoucí tajemník KSČ v královéhradeckém kraji Jan Havelka dál horoval za vytrvání v „boji proti kulakovi“. „*Vážným nedostatkem, který obzvláště v zimní kampani nám znemožnil dosažení dobrých výsledků ve výstavbě a dalším zakládání družstev, je nejasnost v otázce boje proti kulakům. Soudruzi v místních národních výborech nevidí kulaka jako úhlavního nepřítele, a proto proti němu nebojují. Ani při objasňovací kampani ke stanovám JZD se nám nepodařilo vyloučit z družstev ty kulaky, kteří do nich pronikli. Do konce dubna bylo z družstev vyloučeno jen 53 kulaků, z toho v okrese Hradec Králové 23. V okresech zamořených kulaky [!], jako je Jičín, Hořice a Jaroměř, nebyl vyloučen ani jediný.*“¹⁴¹ Psal se květen 1953 a delegace okresních funkcionářů odjížděli z krajské konference KSČ nesporně s pocitem nutné nápravy těchto „nedostatků“. Bylo znovu třeba ukázat prstem na „nepřítele“ a „rozvraceče“ a tato „potřeba“ se nevyhnula ani Svatojanskému Újezdu.

3.1 Osamělá cesta bratří Kurků

Kurkovi přišli do Svatojanského Újezdu v roce 1926, usedlost čp. 10 prodal Janu Kurkovi Josef Sedláček.¹⁴² Jejich hospodářství bylo největším v obci a hospodář se nebál přijít do vsi s novými zvyklostmi a trendy. Marie Machytková vzpomíná na

¹⁴¹ *Pochodeň*, roč. 39 (1953), č. 38 (26. 5.), s. 4: „Neustat v boji proti kulakovi“.

¹⁴² OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1940, heslo „Obyvatelé dom. čísel“.

příklad, kdy Jan Kurka začal v obci prvně ve velkém pěstovat zelí, zatímco ostatní čekali, jak se zde nezavedené kultuře povede. Kurkovi měli dvě dcery a tři syny, z nichž mladší dva zůstali na hospodářství. Ke smůle věci v obci už bohužel nežijí potomci Kurkova rodu, jejich stručný příběh nám tedy poslouží jen k ilustraci odlišného průběhu kolektivizačního úsilí v případě srovnatelné rolnické rodiny v bezprostředním sousedství.

Jak už jsme zmínili, hospodářství Kurkových bylo rovněž označeno za „kulacké“ a jako takové předurčeno k odstranění. V té době již usedlost vedli synové Jana Kurky, Václav a Ota.¹⁴³ Kriminalizace jejich hospodaření přišla o dvě léta později než v případě Novotného a Machytky, v době katastrofálních prvních „družstevních“ žní. V červnu 1953 byl zatčen nejprve Václav, na konci července i Otakar a jejich sestra Anna Kurková. Novopacká prokuratura je obžalovala z hospodářské sabotáže a neplnění předepsaného plánu dodávek. Lidový soud v Nové Pace nezhálel, již 25. srpna 1953 je uznal vinnými a odsoudil k trestům odnětí svobody ve v rozmezí 6 měsíců až 3 let. S evidentní samozřejmostí byl vysloven vedlejší trest konfiskace celého jmění (o jehož správu a obhospodařování nikdo nestál). Avšak v odvolacím řízení před Krajským soudem v Hradci Králové dne 30. října 1953 byla konfiskace majetku zrušena a výroky o výši trestu změněny následovně: Václav Kurka odešel s trestem odnětí svobody na 6 měsíců, Otakar Kurka na 10 měsíců, Anna Kurková byla osvobozena.¹⁴⁴ Svou další oběť ovšem kolektivizační nátlak nalezl jinde než na lavici obžalovaných. Sourozence v polovině roku zasáhlo rodinné neštěstí – 17. července se v sebevražedném úmyslu utopila jejich matka Františka Kurková. Zemřela ve stáří 65 let. Zoufalá hospodyně se rozhodla skoncovat se životem na stejném místě, kde před deseti lety tragicky zahynula její dcera Miloslava – v rybníku u Kotykova mlýna v Lázních Bělouhradu.¹⁴⁵ Při smutečním obřadu byl Václav Kurka doprovázen bezpečnostním dozorem. „*Jen tohle vim, že se tomu všecky divili, dohromady že nic neproved a že musel bejt takhle hlídanej*“, lovila v paměti Marie Machytková.

---

¹⁴³ Jan Kurka zemřel v srpnu 1944. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1944, heslo „Zemřelí v roce 1944“.

¹⁴⁴ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1953, heslo „Stíhání Kurkovy rodiny“. SOkA Jičín, f. Okresní soud Nová Paka, *Knihy trestních rejstříků 1952-1959*, Rejstřík T 1953, Běžné číslo 100.

¹⁴⁵ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1943, heslo „Zemřelí v roce 1943“ a zápis k roku 1953, heslo „Zemřelí v roce 1953“.

Naznačil jsem již, že soudní perzekucí „kulactvím“ ocejchovaných hospodářů vyvstal pro kolektivizační průkopníky nový, řadu let se kumulující problém. Při všeobecném nedostatku pracovních sil, kterým zemědělství trpělo,¹⁴⁶ nebylo nikoho, kdo by konfiskovanou půdu, na níž dál vázly „kulacké“ výrobní a dodávkové úkoly, obdělával. Překotně zakládaná JZD měla pochopitelně dost problémů s vlastní půdou a roli garanta obhospodaření takových pozemků hrát nemohla. Pro nedostatečné obdělávání pochopitelně klesaly výnosy z přebírané půdy. Vznikající manko bylo následně pohnutkou k dalšímu nátlaku na zbývající samostatně hospodařící zemědělce. Proces „socializace vesnice“ tak narážel na – v tehdejších národohospodářských prioritách – neřešitelný problém, začarovaný kruh, v němž se neustále roztácel perzekuční kolotoč, posilovaný zvrácenou Stalinovou teorií „zákonitě se zostřujícího třídního boje“, jež na vesnicích kosila zužující se zástupy samostatně hospodařících rolníků. V rozborech Noskova ministerstva vnitra, kde se soustřeďovaly a vyhodnocovaly údaje o „třídním“ postupu na vesnicích, byl problém stagnace obdělávání půdy formulován následovně: „*Nepříznivá situace zde vzniká tím, že politika zatlačování vesnického boháče přechází někde až na politiku likvidace kulaka, zatímco tempo socializace vesnice za tímto vývojem pokulhává.*“¹⁴⁷

V polovině října 1953, tedy ještě před vynesením konečného rozsudku odvolacího soudu, se členové svatojanskoújezdského MNV sešli k projednání problému krmení dobytka na usedlosti u Kurků. Jelikož dosavadní krmič Václav Pavlásek již tuto práci pro stáří vykonávat nechtěl, pokoušela se obecní reprezentace najít jiné řešení. (Jak si později všimneme, dotkl se tento akutně pocíťovaný nedostatek pracovních sil pro zemědělství i z trestu se navrátilšího Josefa Machytky.) Přestože „*debata o této věci trvala tři hodiny, plénum MNV nedovedlo tuto věc vyřešit.*“ Účastníci schůze s jediným bodem programu („Záležitost Kurkovy rodiny, respektivě zajištění krmení dobytka na jejich usedlosti“) přitom přiznávali, že „*tato záležitost byla předmětem [již] v několika schůzích, ale nebylo učiněno žádné rozhodnutí*“.¹⁴⁸ Marie Machytková, jež může s odstupem porovnávat osudy obou „kulactvím“ ocejchovaných rodin, říká: „*Ale byli takoví odolnější nežli my, oni se nedali*“ a vypráví příběh uvězněných bratrů a

¹⁴⁶ Od roku 1949, kdy byl vyhlášen zákon o JZD a odstartována kolektivizace, v zemědělství ustavičně a podstatně ubývalo pracovních sil, ročně odcházely desetitisíce pracovníků. Navíc zemědělci vykazovali vysoký věkový průměr a naprostý nedostatek dorostu.

¹⁴⁷ NA Praha, f. MV II-T, k. 88, sl. 391, Tajný elaborát MV na téma plánování zemědělské výroby z 20. 5. 1952.

¹⁴⁸ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi pléna MNV 17. 10. 1953.

bezradných funkcionářů MNV, kteří se museli postarat o práci na jejich hospodářství. „*To žádněj dělat nechtěl, žádnýho tam k tomu nemohli dostat z celý vesnice, tak pustili jednoho domů, aby si to krmil a dělal.*“ Je zřejmé, že zajištění provozu na usedlosti čp. 10 se pro MNV ukázalo neřešitelným problémem, k tomu připočtíme fakt, že neúspěšná jednání probíhala v měsíci před vynesením druhoinstančního rozsudku. Nabízí se zde otázka, zda mohlo bezvýsledné počínání funkcionářů MNV ovlivnit jednání prokuratury či výrok soudu o možném podmíněném trestu. Odpověď zní ano. Lze sice těžko předpokládat přímé působení místních funkcionářů, nicméně víme přesvědčivě o organizované kooperaci lidosprávy s prokuraturoou a bezpečností i o tzv. novém kurzu, jenž v dosavadní politice „omezování a zatlačování vesnických boháčů“ právě na podzim 1953 upřel pozornost na prioritní zajištění produkce též v soukromých hospodářstvích, a v neposlední řadě též o celostátním trendu rozpadajících se JZD. Naznačená souhra okolností tak s velkou pravděpodobností zapříčinila, že se usedlost čp. 10 ubránila okamžité kolektivizaci. Bratři Kurkové vzdorovali i po následující léta, až do počátku 60. let dokázali čelit vytrvalému tlaku, stát si za svým a samostatně hospodařit.

Na své osamělé cestě ale museli čelit rozličným nesnázím. Jako „notoričtí neplničtí“ byli vystaveni úřední i soudní šikaně, Václav Kurka (nar. 1915) byl jako majitel hospodářství během deseti let čtyřikrát souzen, v listopadu 1955 a v květnu 1959 vyfasoval podmíněné tresty, na jaře 1962 jej soud znovu poslal do vězení. Příčinou v pořadí druhého odsouzení byl požár, který v září 1955 vypukl ve stodole bratří Kurků a který se díky množství sena a slámy rozšířil i na chlév a posléze přeskočil na dřevěný štít stodoly Josefa Šulce. Celkem shořely čtyři hospodářské budovy. Příčinou požáru byl pravděpodobně zkrat v elektrickém vedení nebo výfuková řezačka.¹⁴⁹ Škoda byla značná a Václav Kurka byl odsouzen pro obecné ohrožení.¹⁵⁰ V požáru lze vidět i původ následné kriminalizace jeho dalšího hospodaření. V důsledku nedostatečných prostor k ustájení museli totiž bratři snížit stav dobytka i prasat, nemohli tudíž splnit předepsanou dodávku masa, což kolektivizátorům poskytlo vhodnou záminku. Právý důvod je však třeba znovu hledat jinde, charakterizoval jej por. VB Jaroslav Zejbrdlík:

¹⁴⁹ Dle protokolu o škodě padla požáru za obět' veškerá píce uskladněná ve stodole a chlévě, asi 200 q. Požáru padlo za obět' i 60 q sena, 3 q ovsa a 15 pytlů makovic. SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Protokol o škodě sepsaný při požáru stodoly a chléva Jana Šulce, Svatojanský Újezd 5. 9. 1955. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1955, heslo „Požár“.

¹⁵⁰ OS Jičín, Rt 108/91: 1T 15/62, Výpis z rejstříku trestů, Generální prokuratura, Praha 11. 2. 1961.

„Václav Kurka hospodaří na usedlosti od svého mládí a je schopným hospodářem. Má však záporný poměr ke společnému hospodaření a nevstoupil do JZD jak v roce 1952, tak ani v roce 1958. [...] Pozemky Václava Kurky jsou velmi dobré bonitní třídy a při ustavení JZD v obci mu byly ponechány.“¹⁵¹ Vzhledem k nouzi o pracovní síly ve znovuzkříšeném JZD povolil soud podmíněčný odklad trestu.

V červenci 1957 upozornil zemědělský odbor rady ONV v Nové Pace zástupce obce, že dle zákona 65/1951 Sb.¹⁵² nelze připustit rozdělení zemědělské usedlosti bratrů Otakara a Václava Kurkových na dva díly, neboť by tím došlo k zařazení do nižších dodávkových skupin, a protože vlastníci používají společné skladovací prostory i ustájení. Dle vyjádření odboru oba bratři svým záměrem sledovali „spekulační zájem“ zařazení jejich zemědělského závodu do nižší dodávkové skupiny.¹⁵³ Přes trvajících „bdělost“ okresních úředníků však jejich záměr neprošel a MNV dostal nařizení nedovolit jim „únik“ z dodávkové skupiny nad 15 ha.¹⁵⁴ Když na jaře 1959 Václav Kurka odmítl převzít výměr dodávkových úkolů, stala se sporná otázka výměry Kurkovy usedlosti opět aktuální. Dotčený rolník se totiž odvolával na nesrovnalosti v rozpisovém sumáři a uvedl, že obhospodařuje pouze 14,99 ha zemědělské půdy.¹⁵⁵ Svatojanskoújezdský MNV se ovšem postavil za Václava Kurku a s odvoláním na evidenční tiskopis potvrdil, že obhospodařuje skutečně 14,99 ha zemědělské půdy (z toho 10,13 ha orné). Ostatní půdu mělo dle sdělení převzít místní JZD.¹⁵⁶ Na celé věci je poněkud zarážející, že potvrzení o úbytku zemědělské půdy bylo Václavu Kurkovi vydáno již v listopadu 1955. Dle tohoto potvrzení již tehdy jeho půdní výměrou klesla

---

¹⁵¹ OS Jičín, Rt 92/90: T 76/58, Protokol o výslechu obviněného a Charakteristika, OO MV - odd. VB Nová Paka 8. a 11. 8. 1958.

¹⁵² Zákon o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy ze dne 11. července 1951 nařizoval k těmto změnám nutnost „přivolení“ ONV, přičemž jako převod nemovitosti bylo posuzováno i její rozdělení. Příčil-li se převod nebo pronájem „obecnému zájmu“, v jehož výkladu měly ONV značnou volnost, mohlo být přivolení odepřeno. (§ 5 tohoto zákona navíc stanovil, že převody nebo pronájmy, uskutečněné ze „spekulačních důvodů“ po 1. lednu 1946, může ONV přezkoumat a prohlásit za neplatné.)

¹⁵³ Zákonem č. 56/1952 Sb. o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků byly pro rok 1953 stanoveny normy povinných dodávek rozdělené do sedmi skupin podle velikosti zemědělského podniku (I. nad 20 ha, II. od 15 do 20 ha včetně, III. od 10 do 15 ha, IV. od 5 do 10 ha, V. od 2 do 5 ha, VI. od 0,5 do 2 ha, VII. do 0,5 ha). Pro každou skupinu byly dodávkové normy progresivně odstupňovány. Počínaje rokem 1953 byla tedy výše dodávkových povinností určována každému zemědělci dle pevných norem, a to formou závazného výměru okresního plnomocníka ministerstva výkupu. Blíže viz Exkurz: Od individuálních smluv k závazným výměrům.

¹⁵⁴ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis zemědělského odboru rady ONV, Nová Paka 26. 7. 1957.

¹⁵⁵ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis rady ONV (odbor výkupu) adresovaný MNV ve Svatojanském Újezdu, Nová Paka 19. 3. 1959.

¹⁵⁶ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis MNV ve věci dodávkového výměru Václava Kurky, Svatojanský Újezd 24. 5. 1959.

pod hranici 15 ha.¹⁵⁷ Proč měli tedy v červenci 1957 bratři žádat o rozdělení usedlosti? Původně srozumitelný zájem na nižších dodávkových normách by podle tohoto potvrzení byl neopodstatněný. Nabízí se i domněnka, že potvrzení mohl vydat některý z místních funkcionářů, aby Václavu Kurkovi ulehčil v dodávkách. Je sice možné poukázat na rozpory v údajích, kdo zbylou půdu převzal, či na zvláštní ignorování evidence půdy ze strany ONV, ale ani zde přesvědčivou odpověď nenajdeme a taková konstrukce zřejmě neobstojí. Pouze částečné vysvětlení poskytuje dopis adresovaný v červenci 1955 MNV v Dolní Nové Vsi: „MNV v Újezdě Svatojanském oznamuje, že Anna Kurková, bydlící v tamní obci, zaměstnaná v JZD, vlastní v obci Újezd Svatojanský 0,59 ha pozemků polí, které nejsou obděláním zajištěny. Jmenovaná jest práce schopná a jest její povinností o své pozemky se starati. Žádá se, by jmenovaná byla na věc upozorněna a obdělání pozemku zajistila. V případě že by se tak nestalo, MNV předává pozemek do obdělávání JZD v Dolní Vsi, kde jmenovaná pracuje.“¹⁵⁸ Osvědčení, že Kurkova výměra v roce 1955 skutečně klesla pod 15 ha, spíše než co jiného poukazuje na nesrovnalosti či nepořádky (v jinak spíše precizní) komunistické administrativě, které s největší pravděpodobností pramenily z doby vypořádávání rozpuštěného JZD v roce 1954. Podle všeho tak zemědělský odbor přišel se svým zákazem rozdělení usedlosti post factum. Nic to ale nemění na skutečnosti, že bratři Kurkovi dál samostatně hospodařili a o svou existenci museli bojovat.

Ještě v předvečer roku 1960, v němž byly základy socialismu prohlášeny za vybudované, nacházíme doklady o nelehkém udržování samostatného hospodaření bratří Kurků. Ve schůzích v průběhu října 1959 byl Václav Kurka opakovaně uváděn jako největší dodávkový dlužník, až se přítomní usnesli, že „jmenovaný bude předvolán na MNV k jednání, jak se chce se svými úkoly vyrovnat“. Na pořadu mělo být též projednání Kurkova vlastnického dílu lesa, ale jediným zaznamenaným výsledkem tohoto jednání bylo pouhé konstatování, že „dodávky u soukromě hospodařícího

---

¹⁵⁷ „MNV v Újezdě Svatojanském potvrzuje úbytek zemědělské půdy u zemědělce Kurky Václava, Svatojanský Újezd čp. 10, která nastala po vypracování sumářů. Úbytek jest 0,69 ha a převádí se 0,59 ha na Annu Kurkovou bytem Dolní Nová Ves a 0,10 ha na mysliveckou společnost Újezd Svatojanský. Konečná správná výměra zemědělce Kurky Václava jest 14,99 ha zemědělské půdy, z toho 10,16 ha orné.“ (SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Potvrzení MNV o úbytku zemědělské půdy u Václava Kurky, Svatojanský Újezd 22. 11. 1955.) Dle evidence vlastníků půdy byl Václav Kurka k 1. 1. 1954 uváděn coby vlastník 17,55 ha zemědělské půdy, z toho 12,20 ha půdy orné. (SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Seznam držitelů půdy ve Svatojanském Újezdě, ONV Nová Paka 12. 7. 1954.)

¹⁵⁸ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Pozemkové záležitosti 1954-1959, Přípis MNV ve věci „převedení pozemku“, zn: 36-Kt-55-, Svatojanský Újezd 7. 7. 1955.

zemědělce Václava Kurky splněny nebudou, což se zjistilo při pohovoru, ke kterému byl pozván na MNV".¹⁵⁹ Tím zprávy o soukromém hospodaření bratrů Kurkových končí. Rozhodný úder k likvidaci posledního soukromého hospodářství přišel skrze „úpadkovost“ usedlosti. Rada MNV v dubnu 1961 rozhodla o zapojení Otakara i Václava Kurky do práce JZD a podle vládního nařízení č. 50/1955 Sb.¹⁶⁰ přikázala usedlost čp. 10 na dobu šesti let do bezplatného užívání JZD Předvoj Mlázovice, jejichž byl nyní Svatojanský Újezd částí. Václav Kurka vyslovil, že proti tomu nemá námitek, odmítl však, stejně jako bratr, zapojení do práce JZD. V odůvodnění svého odvolání vylíčil všechna příkoří, která jej jako soukromého hospodáře za uplynulou dekádu pronásledovala.¹⁶¹ Jejich vytrvalý nesouhlas se stal pohnutkou k další kriminalizaci hospodaření. Vždyť „v souvislosti s dovršením socialismu má otázka dokončení likvidace kulactva zvláštní význam“, prohlásili vůdčí komunisté v politickém byru ÚV KSČ v květnu 1958.¹⁶² V době, kdy už jeho usedlost okupovalo JZD, byl „jako soukromý kulak“ obviněn z „narušení plynulého zásobování pracujících i provozu vykupujících národních podniků“ a z pobuřování: „Spolu se svým bratrem v době nynější silně narušují dobrý chod místního JZD a pracovní morálku družstevníků tím, že jednak jako soukromí zemědělci veřejně sabotovali zemědělskou výrobu tím, že neplnili svoje povinnosti, a potom kdy jim usedlost respektive hospodářství bylo odejmuto a předáno k obdělání místnímu JZD, odmítají pracovat v zemědělství a chtějí pracovat v průmyslu. Což všichni družstevníci odmítají a žádají, aby si na půdě, kterou vlastní, také pracovali, jako pracují i oni. [...] Dále jmenovaní zatěžují úřady různými stížnostmi a žádostmi, aby byli ze zemědělství vyjmuti, anebo vystěhováni do Německa jako Němci, čímž dnešní zřízení hanobí. Jejich poměr k dnešnímu lidově demokratickému zřízení jest krajně a vyhraněně nepřátelský, s čímž se nijak netají. Oba

---

¹⁵⁹ OkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zápis ze schůze pléna MNV 7. 10. 1959 a Zápis ze schůze rady MNV 22. 10. 1959.

¹⁶⁰ Vládní nařízení o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby ze dne 21. září 1955 v § 6 stanovilo: „Jestliže malý nebo střední rolník, u něhož nejsou důvody znemožňující mu řádné obdělání zemědělské půdy, neobstarává zaviněně a soustavně obdělávání své půdy, a nezjednal-li rolník nápravu ani po jeho upozornění výkonným orgánem místního národního výboru, může výkonný orgán místního národního výboru přikázat toto hospodářství (jeho část) s provozním zařízením (jeho částí) na dobu nejméně šesti let do užívání zemědělským závodům socialistického sektoru, a není-li to možné, malým a středním rolníkům, kteří jsou s to hospodaření na této půdě řádně obstarávat.“

¹⁶¹ Pro naléhavost jeho osobní výpovědi uvádím prepis dopisu v plném znění. Ani během dlouhé doby, která od jeho napsání uplynula, neztratily tyto řádky nic ze své autenticity, síly osobního přesvědčení, promyšlené argumentace ani lidské účasti. Viz příloha.

¹⁶² JECH, Karel. Knižně nepublikované dokumenty: dokument 4 (Problémy likvidace kulactva jako třídy v souvislosti s dovršením výstavby socialismu v naší zemi, Praha 19. 5. 1958) [cit. 2008-05-30].

URL: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Jech_Dok4.pdf>.

svým jednáním nedávají dobrý příklad pracujícím na vesnici.“¹⁶³ Citované dokumenty byly dílem jičínského por. VB Rozkovce. Bratři svými žádostmi o uvolnění ze zemědělství vytrvale obesílali nejen obecní a okresní složky, ale i ministerstvo zemědělství a kancelář prezidenta republiky. Argumentovali odebráním půdy a nečlenstvím v JZD: „*Nejste oprávněni nás zapojovati do práce ani brigádně neb jako námezdní sílu, když nemáme podepsanou přihlášku do JZD. Jako kulaci podle vládního nařízení nepatříme do JZD*“, psali.¹⁶⁴ V listopadu 1961 byl po zákroku ONV Václav Kurka po třech týdnech propuštěn z bavlnářského n.p. Tiba v Horní Nové Vsi.¹⁶⁵ V dubnu následujícího roku byl Václav Kurka Okresním soudem v Jičíně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na osm měsíců. Krajský soud jeho odvolání zamítl. Žádosti o milost ministerstvo spravedlnosti nevyhovělo s odůvodněním, „*aby již jednou a to s konečnou platností jste si uvědomil, že podobná jednání nelze trpět a že občané s podobnými sklony jsou vážnými narušovatelí plnění jednotného hospodářského plánu na poli rostlinné a živočišné výroby*“.¹⁶⁶ Po zamítnutí všech jeho žádostí o odklad nastoupil trest v Hradci Králové v září 1962, propuštěn byl v květnu 1962 v Pardubicích.¹⁶⁷ Václav Kurka se dožil svého ospravedlnění, v roce 1991 soudu sdělil: „*Nevím, co bych měl nyní s odstupem doby na svou obhajobu říci, vše jsem řekl již tehdy, byla to pravda.*“¹⁶⁸ Závěrem poznamenejme, že ve svém vzdoru proti JZD oba bratři vytrvali, podle sdělení Marie Machytkové posléze odešli do Lázní Bělohradu a za prací dojížděli do jičínského Agrostroje.

---

¹⁶³ OS Jičín, Rt 108/91: 1T 15/62, Usnesení o zahájení vyšetřování a Charakteristika, OO MV - odd. VB Jičín 11. 12. 1961 a 23. 11. 1961.

¹⁶⁴ OS Jičín, Rt 108/91: 1T 15/62, Dopisy Otakara a Václava Kurky z 24. 4., 28. 4., 29. 6., 10. 8. a 4. 11. 1961. Zemědělský odbor jičínského ONV se odvolal na Vzorové stanovky JZD, které byly přijaty na 5. sjezdu JZD a schváleny vládou a které připouštěly členství „kulaků“. Rovněž okresní odd. VB poupravilo svou „charakteristiku obviněného: „*Vzhledem k tomu, že otec obviněného i sám obviněný byl poměrně největším sedlákem v obci, byl v minulosti považován za kulaka. Svým charakterem je však pouze středním rolníkem – úpadkářem.*“ OS Jičín, Rt 108/91: 1T 15/62, Přípis ONV, Jičín 14. 7. 1961 a Charakteristika obviněného, OO MV - odd. VB Jičín, bez data.

¹⁶⁵ OS Jičín, Rt 108/91: 1T 15/62, Potvrzení n.p. Tiba, Horní Nová Ves, bez data.

¹⁶⁶ OS Jičín, Rt 108/91: 1T 15/62, Rozsudek OS v Jičíně ze dne 26. 4. 1962; Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 31. 5. 1962, zn. 2 To 245/62; Vyřízení žádosti o milost, č. j. Mil.2123/62/PO/S, Praha 30. 10. 1962.

¹⁶⁷ 1T 15/62, Zpráva o nastoupení trestu, Útvar nápravných zařízení Hradec Králové 14. 9. 1962 a Hlášení změn, Útvar nápravných zařízení Pardubice 14. 5. 1963.

¹⁶⁸ Václav Kurka byl nejprve v lednu 1991 rehabilitován částečně, v červenci jej pak soud zproštěním obžaloby plně ospravedlnil. OS Jičín, Rt 108/91 a Rt 24/91, Usnesení OS v Jičíně z 23. 1. 1991; Protokol o hlavním líčení a Rozsudek OS v Jičíně 1. 7. 1991.

Exkurz: Od individuálních smluv k závazným výměrům

Organizačně-právní zajištění výkupu prošlo v relativně krátkém období celou řadou proměn, které z výkupního systému učinily účinný nástroj kolektivizační politiky. Podívejme se tedy nyní na hlavní proměny přísně centralizované organizace výkupu.

Na podkladě zákona č. 278/1948 Sb. o Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky a vládního nařízení č. 7/1949 Sb. o výkupu a dodávce zemědělských výrobků uzavíraly národní výbory při odstartování kolektivizačního projektu na počátku roku 1949 s rolníky dvojí smlouvy – na výrobu a na výkup zemědělských výrobků. Později se přistoupilo k podepisování jedné společné smlouvy. Systém kontraktací, jak se všeobecně uzavírání těchto smluv nazývalo, měl přispět k podřízení zemědělské výroby potřebám plánovaného hospodářství. Již v půlce října 1948 na schůzi širšího předsednictva ÚV KSČ, zabývající se zemědělskou politikou, ministr Ďuriš, jenž patřil k zastáncům razantního postupu proti soukromým zemědělcům a urychlené kolektivizace, upozorňoval: „*Bylo by nebezpečné uvolnit volný trh. Rolníci si už zvykli dělat závazky. Volný trh by byl nebezpečný. Naopak, je třeba, čím dále, tím více je vázat.*“¹⁶⁹

V létě 1950 předsednictvo ÚV KSČ řešilo otázku kontraktací pro následující rok. Poukazovalo se na to, že systém uzavírání individuálních výrobních a dodávkových smluv již plně nevyhovuje, je pracný a složitý. Výsledkem schůze bylo doporučení upustit od systému individuálních smluv a přistoupit ke smlouvám společným. Napříště měly být uzavírány s obcemi společné smlouvy o zemědělské výrobě a dodávkách za všechny zemědělské závody v katastru obce. KNV a ONV jen uložily výrobní a výkupní úkoly plynoucí z celostátního plánu a hospodářská družstva na jejich podkladě uzavřela s obcemi společné smlouvy. Již v květnu 1950 bylo stanoveno, že výkup zemědělských produktů bude nadále řízen zemědělskými referáty národních výborů, kde byla pro tento účel zřízena samostatná oddělení pro výkup.¹⁷⁰ Od roku 1951 se tedy neuzavíraly smlouvy s jednotlivými rolníky, ale MNV nebo JZD rozepisovaly výrobní a dodávkové úkoly plynoucí ze smlouvy společné. Nedodržení těchto úkolů, vyplývajících z rozpisů, bylo trestáno sankcemi, které se mohly vztahovat na celou obec. Jednalo se kupříkladu o nepovolení volného prodeje nadsmluvních produktů či

¹⁶⁹ JUNĚCOVÁ, Jiřina – PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1948-1949*. Praha: SÚA, 1995, dokument č. 8, s. 33. ISBN 80-85475-23-5.

¹⁷⁰ NA, f. KSČ-ÚV-02/1, sv. 20, a. j. 230, bod 2, Přísně tajný materiál pro schůzi předsednictva ÚV KSČ dne 5. 7. 1950.

zákaz domácích porážek. Od těchto opatření si komunistické vedení slibovalo větší zainteresovanost drobných a středních rolníků na tom, aby velcí sedláci dodávali co nejvíce, aby byli kontrolováni při výmlatech obilí a stavění pod přímý dozor malých a středních rolníků. Nový výkupní systém chtěl mnohem více podněcovat „třídní nenávisť“ vesnické chudiny proti „vesnickým boháčům“, měl tak přispět k „zostření třídního boje“ na vesnici. Historik Karel Jech také předložil informaci o jednání předsednictva ÚV KSČ z 13. dubna 1951, z něhož vzešel popud k přípravám zpřísněných rozpisů zemědělských dodávek pro novou sklizeň. Novinkou těchto rozpisů bylo, že se dodávkové úkoly začaly vyměřovat i zemědělcům velikostní skupiny do 2 ha půdy (kategorie chalupníků, kovo- a stavorolníků).¹⁷¹ Pozornost byla nyní důrazně soustředěna na „třídně“ prováděný výkup.

Zákonem o dodávkové povinnosti a výkupu zemědělských výrobků č. 56/1952 Sb. z počátku listopadu 1952 byly pro rok 1953 stanoveny normy povinných dodávek rozdělené do sedmi skupin podle velikosti zemědělského podniku.¹⁷² Současně bylo vládním nařízením č. 18/1952 Sb. zřízeno samostatné ministerstvo výkupu, které prostřednictvím svých krajských a okresních plnomocníků nahradilo v řízení a provádění výkupu ministerstva vnitřního obchodu a potravinářského průmyslu. Pro každou velikostní skupinu rolníků byly nyní dodávky progresivně odstupňovány podle pevných norem. Pro JZD III. a IV. typů byla stanovena zvláštní zvýhodňující norma,¹⁷³ zatímco těm JZD, která doposud fungovala dle stanov I. či II. typu, byla dodávková povinnost vyměřena dle norem platných pro jednotlivé velikostní skupiny samostatných zemědělských závodů. Prováděcí vládní nařízení č. 57/1952 Sb. pak v § 17 stanovilo, že „vesnickým boháčům“ má být kvóta povinných dodávek zvýšena o 10 %, přičemž výši dodávek stanovoval písemným příkazem okresní plnomocník výkupu. Tentýž paragraf

---

¹⁷¹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 91. ISBN 978-80-7021-902-7.

¹⁷² Jednalo se o následující rozdělení: I. nad 20 ha, II. od 15 do 20 ha včetně, III. od 10 do 15 ha, IV. od 5 do 10 ha, V. od 2 do 5 ha, VI. od 0,5 do 2 ha, VII. do 0,5 ha.

¹⁷³ Členům JZD těchto „vyšších“ typů byla vedle toho stanovována dodávková povinnost ze záhumenků. Členům obdělávajícím záhumenky nepřevyšující 0,5 ha půdy byly stanoveny pouze dodávky masa, mléka a vajec. Naproti tomu členové se záhumenky nad 0,5 ha výměry byli povinni dodávat z této půdy dodávky jako samostatně hospodařící rolníci. Na problém s přidělováním záhumenků větší výměry nebo i členům JZD, kteří nevnesli do družstva žádnou půdu, popřípadě méně půdy než činila výměra záhumenku, se poukazovalo již od počátků zakládání JZD. Václav Černý zároveň poukazuje na existenční nezbytnost záhumenkových hospodářství v počátcích kolektivizačního experimentu: „*Systém záhumenků ponechaných v soukromém majetku nebyl ústupkem venkovanovi ani odměnou za družstevníkovu pílí, spíš jediným prostředkem, aby na znásilňovaném venkovu nezavládl holý hlad.*“ ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945 – 1972)*. (2. vyd.) Brno: Atlantis, 1992, s. 299. ISBN 80-7108-036-5.

vládního nařízení ze 4. listopadu 1952 obsahoval rovněž pokyn k vypracovávání tzv. „kulackých seznamů“, kterým vláda okresním národním výborům uložila, aby na podkladě iniciativy rad MNV pořizovaly seznamy „vesnických boháčů“ a každoročně je předkládaly před vyměřováním povinných dodávek okresním plnomocníkům ministerstva výkupu. *„Jestliže se někdo ocitl v kulackém seznamu, většinou ještě s přívlastky neplnič, škůdce a nepřítel, nebo byl-li takový seznam vyvěšen na obecní tabuli či uveřejněn v regionálním tisku, pak byl takový sedlák prezentován jako ten, kdo nepatří do vesnického společenství, byl demagogicky vypuzován na jeho okraj a touto podlostí předurčován k vyhnání.“*¹⁷⁴ Pokyn ke zrušení praxe sestavování „kulackých seznamů“ a zvyšování výkupních úkolů zemědělcům v nich uvedeným vzešel až ze zasedání ÚV KSČ v polovině prosince 1953. Využívání těchto praktik se nicméně setrvačně přenášelo i do dalších let.

Počínaje rokem 1953 byla tedy výše dodávkových povinností určována každému zemědělci dle pevných norem, a to formou závazného výměru okresního plnomocníka ministerstva výkupu. Aby bylo napříště zmírněno břemeno přebírání půdy po odsouzených „vesnických boháčích“, byla JZD III. a IV. typu od roku 1953 osvobozena od dodávek z této nově obdělávané půdy po dobu dvou let. Zásady tohoto nového systému výkupu schválil politický sekretariát ÚV KSČ v červenci 1952.¹⁷⁵ K dalšímu přitvrzení diskriminačního postupu vůči větším zemědělcům přistoupil zákon ještě č. 77/1952 Sb. o zemědělské dani z 11. prosince 1952, který v § 10 stanovil, že ONV z vlastní iniciativy či k návrhu MNV může „vesnickým boháčům“ daňovou povinnost zvýšit až o 30 %. V případě, že dotčení měli ještě vedlejší příjmy například z provozování živnosti, mohl být vedle toho zvýšen i samotný základ pro výpočet daně.

Sluší se poznamenat, že při ukládání těchto odstupňovaných, záměrně nadsazených výrobních a dodávkových norem se přihlíželo v první řadě k „třídnímu profilu“ zemědělců, nikoli k přiměřenosti a objektivním možnostem hospodaření. Významnější část zemědělských hospodářství tak při vážném nedostatku finančních prostředků, zemědělských strojů i pracovních sil nutně pokulhávala v plnění direktivně stanovených dodávek, což poskytovalo prostor ke kriminalizaci výsledků jejich hospodaření. Systém výkupu zemědělských výrobků zavedený od roku 1953 platil po

---

¹⁷⁴ JECH, Karel. Strasti a naděje selského stavu (od velké krize po naše dny). In *Kolektivizace – zločin proti venkovu*. Praha: Asociace soukromého zemědělství ČR, 2004, s.33.

¹⁷⁵ NA, f. KSČ-ÚV-02/5, sv. 33, a. j. 106, bod 7, Materiál pro schůzi politického sekretariátu ÚV KSČ dne 23. 7. 1952.

celý další zbytek kolektivizační dekády. V roce 1954 byl režim nucen částečně snížit dodávkové normy, v roce 1956 sáhl ke zrušení samostatného ministerstva výkupu, s nímž zanikla i funkce krajských a okresních plnomocníků. Teprve v roce 1959 byl vypracován nový výkupní systém, který zákonem č. 51/1959 Sb. s platností od 1. ledna 1960 zavedl jednotné výkupní ceny a obnovil smluvní princip zajišťování výkupních úkolů.

4. Perzekuční mašinerie a životní zápolení s ní

*„Komunistická strana nezná rovnocenné odpůrce,
jen nepřátele.“¹⁷⁶*

„Přišly zlé doby kolektivizace vesnice, pověstná 50. léta plná křivd a bezpráví. Pro zastrašení druhých, aby se nezdráhali zakládat JZD a vstupovat do nich, byl obvykle někdo ze vsi označen jako ‚kulak‘, tj. třídní nepřítel, černá ovce, a ten byl pak vystaven všemožným represím. Takový osud postihl i naši rodinu. Otec a jeho zeť byli obviněni ze sabotáže a odsouzeni. Otec skončil jako vězeň na státním statku ve Vlčkovcích, jeho zeť v Jáchymově. Jejich majetek propadl státu. Neblahé následky toho všeho nesla celá rodina“, zapsala s obdivuhodnou věcností v roce 1992 Anna Novotná, sestra Marie Machytkové.¹⁷⁷ Více než čtyři desetiletí před ní zaznamenal Josef Kovanda do Pamětní knihy zprávu, že byli v polovině srpna 1951 zatčeni a do zajišťovací vazby Okresního soudu v Nové Pace odvezeni rolníci Josef Novotný a Josef Machytka. „Poté následovalo přísné šetření, při kterém vyšetřující orgánové dokázali oběma zemědělcům takové hospodářské delikty, které byly sto narušit plynulé zásobování našeho pracujícího lidu.“¹⁷⁸ Anna Novotná převzala svatojanskoújezdskou kroniku k 1. lednu 1992. Přestože její pohled na 40 let staré události nelze považovat za nestranný, naskýtá se příležitost konfrontovat její poznámky se zápisem tehdejšího kronikáře Josefa Kovandy. Nejen v místní kronice bylo zvykem nového kronikáře představit na úvod sebe a svou rodinu, toto pravidlo neporušila ani Anna Novotná. Přirozeně se nevyhnula hodnocení událostí 50. let a snaze očistit rodinu. Díky tomu nalezneme v kronice řádky, pozastavující se nad Kovandovým počínáním: „Opsal ty pomluvy z Rudého práva a na

¹⁷⁶ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, s. 117. ISBN 80-85207-01-X.

¹⁷⁷ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1992, úvodní, „představovací“ zápis Anny Novotné.

¹⁷⁸ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1951, heslo „Zatčení p. Josefa Novotného a p. Josefa Machytky“.

*věcnou hanbu zaznamenal. Divím se, jak jen mohl. Vždyť za ta léta, co je znal, musel dobře vědět, kdo jsou a jací jsou.*¹⁷⁹

Zájem předních okresních funkcionářů o Svatojanský Újezd lze vysledovat již od května 1951. V jičínském okresním archivu se dochovaly vskutku raritní záznamy schůzek okresní bezpečnostní trojky. Sestava těchto lidí – čelných okresních představitelů – předprojednávala veškerou bezpečnostní a trestní agendu, která zasloužila důležitost „z politického hlediska“, a nese plnou zodpovědnost za osudy mnoha desítek perzekvovaných. Skrze bezpečnostní trojky (OB-3) a krajské bezpečnostní pětky (KB-5) fungovalo takřka perfektní propojení z okresů až na nejvyšší místa.¹⁸⁰ Zřízeny byly na základě usnesení bezpečnostní komise ÚV KSČ z 2. února 1949. Jejich prvotními úkoly bylo kontrolovat a pomáhat práci bezpečnostních orgánů, řešit personální otázky. V květnu 1950 byla jejich agenda novými směrnicemi bezpečnostní komise ÚV KSČ rozšířena o další úkoly, z nichž nejvýznamnější bylo zajištění spolupráce strany, bezpečnostních orgánů, lidosprávy a prokuratury, příprava významných politických procesů a projednávání zpráv prokuratury k otázkám justice. Prokurátor měl být zván dle potřeby. Rovněž podávaly krajské bezpečnostní pětky zprávy o chování a minulosti obžalovaných, o jejich sociálním původu, jejich politické nebezpečnosti a vlivu na okolí. OB-3 zanikly spolu s KB-5 na podzim 1951.¹⁸¹ Bezpečnostní trojka novopackého okresu se scházela jedenkrát týdně v dopoledních hodinách v místnosti sekretariátu OV KSČ za účasti vedoucího (politického) tajemníka OV KSČ, bezpečnostního referenta ONV a okresního velitele NB (většinou byl přítomen zástupce VB i StB), do jejích schůzí však pravidelně docházeli i předseda ONV a okresní prokurátorka. Vedoucí okresní tajemník byl proto z kraje několikrát napomínán. Zápisy, které se posílaly královéhradecké KB-5 začaly být pravidelně vyhotovovány teprve v létě 1950, v druhé polovině tohoto roku byly však dosti mezerovité. Poslední dochovaný zápis novopacké OB-3 je datován 3. prosince 1951.

---

¹⁷⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1992, úvodní „představovací“ zápis Anny Novotné. Co se týče Rudého práva, odvolává se Kovanda na číslo ze 14. září 1951. Šlo o krajskou mutaci Rudého práva, jež vycházela v letech 1946 – 1953, příslušný článek vyšel pod názvem „Taková je tvář vesnických boháčů-sabotérů dodávek“.

¹⁸⁰ V čele ústřední bezpečnostní pětky (bezpečnostní komise ÚV KSČ) stáli generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, šéf bezpečnostního oddělení ÚV KSČ Karel Šváb, velitel StB Jindřich Veselý, vedoucí kádrového odboru ÚV KSČ Ladislav Kopřiva a ministr národní obrany Alexej Čepička.

¹⁸¹ RŮŽIČKA, Daniel. *Bezpečnostní trojky* [cit. 2008-05-05]. Týž. *Bezpečnostní pětky* [cit. 2008-05-05]. URL: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/trojky.php>>. URL: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/petky.php>>.

4.1 Příprava

Na konci května 1951 podal bezpečnostní referent Zapadlo z novopackého ONV v pravidelné schůzi OB-3 stručné hlášení: „Újezd Svatojanský – zemědělská obec. [...] Dle předběžného šetření veškeré schůze v této obci jsou záměrně bojkotovány a vesnice jest dirigována několika kulaky. Šetření jest dále prováděno OV NB.“ Podáváním zpráv do příštích schůzí pověřil vedoucí politický tajemník Václav Celer okresního velitele SNB ppor. Michálka.¹⁸² Koneckonců soudruzi se řídili plánem, který jim právě na přelomu července a srpna ukládal zhodnotit, „jak pomáhá SNB upevňovat a rozšiřovat socializaci vesnice a jak odhaluje nepřitele a škůdce JZD“ a „jak jest používáno našich zákonů, jak soudních, tak správních, pro výchovu našeho občana“. Odpovědni za prvně jmenovaný úkol byli Kučera za StB a Michálek za VB, a tak se tito čelní okresní představitelé represivního aparátu začali náležitě činit.¹⁸³

Dle zápisu vyhotoveného Jaroslavem Kučerou, šéfem nově zřízeného novopackého velitelství StB, byl vypracován a v polovině července schválen „plán na potírání kulaků“. O jeho provádění měl pravidelně informovat okresní velitel VB Michálek. Zároveň bylo rozhodnuto zajistit provádění nucených výmlatů u „kulaků“.¹⁸⁴ Otázkou žní i úředními výmlaty se ve své pravidelné schůzi posléze zabývalo předsednictvo OV KSČ v Nové Pace. Tajemník Celer soudruhům důrazně připomínal: „Letošní žně budou pro nás tvrdou zkouškou, zostřuje se třídní boj. [...] Musíme s tím na vesnicích počítat. [...] Žně budou pro nás zkouškou. Musíme v nich vidět všichni nejdůležitější úkol. [...] Čím více půjdeme k socialismu, tím bude třídní boj ostří. [!] Překážky musíme útočně odstranit.“¹⁸⁵ Na základě materiálu vypracovaného zemědělským referátem ONV byla odsouhlasena jména 25 hospodářů jako kandidátů pro provedení úředního výmlatu. O dva týdny později již zápis ze schůze hovoří o jedenácti vybraných „neplničích“. Soubor „vyvolených“ se však nadále ztenčoval. Vedoucí straničtí představitelé nad materiálem, který do jejich schůzí (obzvláště v době

¹⁸² SOkA Jičín, f. KSČ-OV Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 28. 5. 1951. Schůzky se i účastnila okresní prokurátorka Pechová, dále nejmenovaný člen StB z Jičína a krajský velitel SNB ppor. Mečíř, který jako instruktor KB-5 provedl zhodnocení práce OB-3. Zdůraznil funkci OB-3 jako „pomocného orgánu strany“ a přítomným kolegům vytknul, že „jest zapotřebí vždy řešit [pouze] úkoly, které mají politický ráz“, přičemž vyzdvihl „úkoly vesnice“.

¹⁸³ SOkA Jičín, f. KSČ-OV Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Plán práce KB-5 na III. čtvrtletí 1951 a Plán práce OB-3 na III. čtvrtletí 1951.

¹⁸⁴ SOkA Jičín, f. KSČ-OV Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 16. 7. 1951.

¹⁸⁵ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ dne 18. 7. 1951 na okresním sekretariátu KSČ v Nové Pace, s. 3. Jako příklad sabotáže uvedl Celer zapálení stodoly v Jičíně a upozornil, že „západní rozhlas vyzývá rolníky, aby sabotovali, neodváděli, [...] proto musíme organizace [MO KSČ] ve žních udržet v aktivitě“.

vrcholných polních prací) pravidelně předkládala OKZVV, prohlásili, že počet vybraných je příliš velký a že bude lépe jej „radši snížit a udělat to pořádně. Pro náš okres stačí 4–5 úředních výmlatů“, nejpřednější bylo, „aby to byli hlavně kulaci a neplniči“.¹⁸⁶ Nakonec se dospělo ke kompromisnímu počtu. Referent Materna, který přebral bezpečnostní agendu ONV po odcházejícím Zapadlovi, odpovídal při kontrole plnění čtvrtletního plánu práce OB-3 na otázku, jak se provádí nucený výmlat u „vesnických boháčů“: „Tito jsou vybráni, je jich celkem 6“, ale „zprávy o průběhu výmlatu zatím nejsou“.¹⁸⁷ Mezi nadobro vybrané „reprezentanty“, jak už víme, se dostal jak Josef Machytka, tak Josef Novotný.

Mašinerie perzekučního kolotoče se již roztáčela, začínala nabírat na otáčkách, dostávat pevné kontury a nad našimi hospodáři se stahovala mračna. Dne 6. srpna 1951 podali zástupci okresního velitelství NB konkrétní návrhy. Jako „objekt zájmu VB“ byli vybráni rolníci Josef Jiříčka z Horní Kalné, Josef Novotný ze Svatojanského Újezdu a Josef Machytka z Chotče. Odpovědní soudruzi ve schůzce OB -3 konstatovali, že „tito škůdci od roku 1945 okrádají naše veřejné zásobování“ a rozhodli, že „ve všech případech bude pokračováno“.¹⁸⁸ Následující týden okresní velitel bezpečnosti Michálek informoval v OB-3 již podrobněji: „Jiříčka z Horní Kalné, bude v nejbližší době přikročeno k jeho likvidaci, na celém případě pracuje VB. Machytka a Novotný, toto jest obdobné. V případě Machytky bude zapleteno více osob.“¹⁸⁹ Komise, která měla

---

¹⁸⁶ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ dne 1. 8. 1951 na okresním sekretariátu KSČ v Nové Pace, s. 8.

¹⁸⁷ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 13. 8. 1951. Jména těchto finálně vybraných se dozvídáme ze zápisu o schůzi rady ONV: „Za dozoru byly neb budou provedeny výmlaty: Machytka v Chotči, Novotný v Újezdě Svatojanském, Kurka v Újezdě Svatojanském, Jiříčka v Dolní Kalné, Cerman v Horní Kalné a Hynek Čermák v Levinské Olešnici.“ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 19, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 16. 8. 1951, s. 5.

¹⁸⁸ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 6. 8. 1951. Přítomni byli vedoucí tajemník Celer, bezpečnostní referent Materna, okresní velitel StB Kučera a zástupci okresního velitelství NB, Michálek a Pokorný.

¹⁸⁹ Prvotně kalkulovaný záměr kriminalizovat širší okruh osob se měl nepochybně týkat Josefa Šulce z Chotče, zemědělského referenta a místopředsedy MNV, švagra Josefa Machytky a pro své veterinární vzdělání respektovaného rolníka (9 ha). Krajský prokurátor Placr dal později v korespondenci s Pechovou pokyn, aby dle výsledků hlavního líčení s Machytkou a Novotným „bylo zavedeno trestní řízení proti Josefu Šulcovi pro účast na machinacích s dobytkem, které prováděli oba obvinění“. (SOKA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Přípis krajského prokurátora k trestnímu řízení ve věci Josef Machytka a spol., Hradec Králové 22. 9. 1951.) Prokurátorka Pechová splnila tento pokyn a v polovině listopadu dala podnět ke stíhání Josefa Šulce pro nesplnění povinnosti veřejného činitele. (Tamtéž, Úřední záznam, Nová Paka 14. 11. 1951.) Josef Šulc posléze vystoupil jako svědek obhajoby v odvolacím řízení svého švagra, zda se však tato jeho trestní věc dále vyvíjela, je nejednoznačné, jisté ovšem je, že na něj takřikajíc také došlo. Dle trestního rejstříku novopackého Okresního soudu byl 30. prosince 1953 odsouzen pro poškozování provozu v socialistickém sektoru (zřejmě v chotečském JZD), trest 6 týdnů odnětí svobody s podmínečným odkladem 1 rok a peněžitý trest 500 Kčs. V roce 1990 byl rehabilitován.

*provést nucený výmlat u Machytky a Novotného. Tito se to již dříve dozvěděli, než bylo přikročeno k výmlatu, a proto od tohoto muselo být upuštěno. Dále byl vybrán Kurka, taktéž kulak, ale tento se to dozvěděl zase dříve, než bylo přikročeno k výmlatu. Na případu Machytky a Novotného se dále pracuje.*¹⁹⁰ Příklad Viléma Hejla poznamenejme, že na počátku dramaturgie rovněž tohoto politického procesu stál žádoucí výsledek, politická objednávka, podle níž se začal komponovat celý scénář, začaly vymezovat a příslušně obsazovat jednotlivé role.¹⁹¹

Dne 15. srpna byly žně v plném proudu. Josef Machytka se svou ženou mlátili pšenici na chotečské usedlosti, zatímco Josef Novotný obstarával krmení ve Svatojanském Újezdu a jeho manželka Anna připravovala oběd. „*Měli jsme houbovou omáčku, od té doby jsme si jí v životě neuvařili*“, vzpomínala dcera a vnučka Marie Sudková. Do Chotče přijeli během mlácení tři auta neuniformovaných mužů a do Svatojanského Újezdu, kam bylo nutné dojet pro Josefa Novotného, se s nimi svezla i Marie Machytková. Příslušníci provádějící zatčení¹⁹² oznámili, že si hospodáře vezmou jen k výslechu, oba se však vrátili až po odpykání trestu. Dle předběžného trestního oznámení, sepsaného promptně ppor. Michálkem, byli toho dne ve 14 hodin přijati do vazby Okresního soudu v Nové Pace.¹⁹³ Po nějaké době napsali dopis, jak se mají „dobře“. „*Neřekli, že si je berou na stálo, jenom na nějaký takový to sepsání, že se zas vrátěj. No, tak jsme tadyhle seděli s maminkou na záspi a oni odjížděli a zůstali jsme tady s tím sami*“. Tíha všech povinností a práce dolehla celou svou vahou na ženy doma. Ostatně Josef Novotný krátce po svém zatčení zdůrazňoval: „*V mém hospodářství zůstala nyní jenom moje 63letá nemocná manželka, takže veškerá práce mým zajištěním se zastavila a dalším trváním vazby ohrožen jest značně správný postup při dokončení žňových prací u mě*“.¹⁹⁴

Přestože se zajištěním prací na hospodářů zbavených usedlostech okresní představitelé zabývali, jejich skutečné priority ležely jinde. V úzkém funkcionářském

---

(SOkA Jičín, f. Okresní soud Nová Paka, Kniha trestních rejstříků 1952-1959, Rejstřík T 1953, Běžné číslo 141.)

¹⁹⁰ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 13. 8. 1951.

¹⁹¹ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, s. 151. ISBN 80-85207-01-X.

¹⁹² Dle protokolů, sepsaných ve věznici Okresního soudu v Jičíně dne 20. 8. 1951, byli zatčeni nejmenovanými „orgány OV NB“ v Nové Pace, dle „zákulisních“ dokumentů lze však usuzovat, že se na zatčení osobně podílela trojice nám již známých příslušníků – Kučera za StB, Michálek a Pokorný za VB, kteří případ od počátku rozpracovávali.

¹⁹³ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Předběžné trestní oznámení, č. j. VB-1209/1-51, Nová Paka 17. 8. 1951. „*Vzhledem k tomu, že jde o rozsáhlé šetření, které není dosud ukončeno, dále pro nebezpečí kolize*“, odůvodňoval Michálek.

¹⁹⁴ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol sepsaný ve vazbě Okresního soudu v Jičíně dne 20. 8. 1951.

kruhu OB-3 probíhala 21. srpna ráno kontrola usnesení: „*Machytka a Novotný je již ve vazbě. Při úředním výmlatu u Novotného bylo zjištěno, že po výmlatu u Novotného VB našla fůru žita, které měl Novotný přikryté plevami. Dále u něho byly nalezeny dva pytle pšenice. Bylo zařízeno, že pracovní síly pro tyto dvě usedlosti zajistil MNV v obcích. Dále bylo zjištěno, že Machytka prováděl podvody se selaty, které hlásil jako uhynulé, ale tyto nejsou nikde zanešeny v knihách. Usnesení: Po skončení výslechu bude projednáno s okresní prokuraturou, aby okamžitě provedli proces. V obci bude provedeno zajištění převzetí půdy. Do příští OB-3 podá zprávu s. Michálek.*“¹⁹⁵ Ačkoliv zde bylo řečeno, že je chod usedlostí zajištěn, můžeme i v následujících schůzích sledovat permanentní delegování a přenášení nevyřešeného problému.¹⁹⁶ Když v polovině září ve schůzi rady ONV referoval újezdní tajemník Jakl o jednotlivých obcích svého obvodu, mimo jiné sdělil: „*Občané obce Újezd Svatojanský doporučují propuštění rolníka Novotného a Machytky z vazby, aby tito mohli obdělávat své pozemky, na kterých se od jejich zajištění nepracuje. Předseda MNV nechce převzít zodpovědnost za obdělávání těchto pozemků.*“¹⁹⁷ Ve schůzce nejvyšších okresních představitelů, konané den před procesem, zaznělo, že „*zajištění sklizně u těchto vesnických boháčů je provedeno*“.¹⁹⁸ Tímto „zajištěním“ se rozumělo pověření Marie Machytkové hospodařením na obou usedlostech, a to i na polovinách, které posléze propadly státu!¹⁹⁹ „*Tohle já už tolik nepamatuju, jen vim, že jsme to sklízeli, že jsem to tady měla pod mocí*“, podotýká k situaci pamětnice.

Mezitím se intenzivně pracovalo na přípravě „příkladného“ procesu. Protahující se vazba byla odůvodněna obavou, „*že by mohli uprchnouti pro vysoký trest, který je*

---

¹⁹⁵ SOkA Jičín, f. KSČ-OV Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 21. 8. 1951.

¹⁹⁶ „*Zajištění práce na jejich usedlostech do skončení jejich potrestání zařídí ONV zemědělské odd., zodpovídá s. Materna – s. Michálek.*“, bylo usneseno 3. září. O tři týdny později pak zabezpečení sklizně a obhospodařování pozemků zatčených dostal u místně příslušných MNV na starost (s termínem do 8. října) Alois Nožička, který na pozici bezpečnostního referenta vystřídal Františka Maternu (nyní předsedu ONV). SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 3. 9. a 24. 9. 1951.

¹⁹⁷ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 19, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 13. 9. 1951, s. 3.

¹⁹⁸ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 3. 10. 1951.

¹⁹⁹ SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Deník v trestní věci, Řadové číslo 15.

„*Paní Marie Machytková byla zdejší ONV až na další pověřena, aby hospodařila i na polovinách svého otce Josefa Novotného ve Svatojanském Újezdu čp. 4 a svého manžela Josefa Machytky v Chotči čp. 50, které podle dosud nepravoplatného rozsudku Okresního soudu v Nové Pace propadly ve prospěch státu*“, informoval v polovině listopadu -hospodářský referent ONV Nádvořník. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Přípis adresovaný Spořitelně a záložně Lázně Bělohrad, zn. I-191-1951/Dr.Kr., ONV Nová Paka 16. 11. 1951.

podle očekávání postihne“.²⁰⁰ Hned 16. srpna začal být vyslýchán nejprve Josef Machytka, výslechy prováděla dvojice Procházka a Zejbrlík. Následující den se rozjeli do Chotče za předsedou MNV Matoušem a zemědělským referentem Šulcem a 20. září skončili Machytkovo vyslýchání. Na řadu přišel Josef Novotný, cesta do Svatojanského Újezdu za zemědělským referentem Šmidrkalem a předvolání pěti žen z Hřidelce, které po léta oběma hospodářům sezónně vypomáhaly ve špičkových pracích.²⁰¹ Tím bylo vyšetřování ze strany Bezpečnosti již 23. srpna uzavřeno a ppor. Michálek mohl následující den předložit 16tistránkové trestní oznámení. Zprvu totiž bylo na Josefa Machytku a Josefa Novotného vypracováno pouze stručné „předběžné“ trestní oznámení, ve kterém byli obviněni, že společně při úředním výmlatu ukryli obilí „*dosud nezjištěného množství a váhy*“, a to obilí vyláčené i nevyláčené. Kromě toho byl Josef Machytka nařčen, že se delší dobu dopouštěl „*různých machinací s prasaty, takže je důvodně podezřelý z černých porážek a prodejem na černém trhu*“.²⁰² V této činnosti ho měl podporovat jeho tchán Josef Novotný, oba pak měli ukrývat stavební materiál. Nově vyhotovené oznámení už bylo plné ideologických proklamací, překrucovaných faktů a „třídní“ nenávisti. Nechyběly stylizace typu „*nepřátelé drobných a středních rolníků a všech poctivých lidí*“, kteří „*provádějí nekalé rejdy*“, „*sabotují, jak mohou*“ či „*vesnický boháč jako bašta zbytků kapitalismu u nás je oporou všech imperialistických rejdu*“. Ani formulace „*vykořisťovatelé naší vesnice – vesničtí boháči – nachází stále nové formy škůdcovské činnosti – provádí sabotáže i na celkem legální základně*“ se autorovi nezdála nevhodná. Josef Machytka byl vylíčen jako „*zapřísáhlý nepřítel našeho zřízení*“, který nadto „*otevřeně vyhrožuje a zastrašuje orgány lidové*

---

²⁰⁰ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokoly sepsané ve vazbě Okresního soudu v Jičíně dne 20. 8. 1951. Upozorníme jen, že toto „očekávání“, nebylo podloženo ani řádným trestním oznámením.

²⁰¹ Marie Bejrová, Marie Hrnčířová, Antonie Jebavá, Marie Kulhánková a Marie Tužová měly jako ženy dělníků potvrdit vyšetřovací konstrukt o nesmírném vykořisťování „vesnickými boháči“, vesměs však vypověděly o oboustranně výhodných pracovních podmínkách. Na vyšetřovatele to ovšem nemělo pražádný vliv,

do trestního oznámení potřebovali zakomponovat „vykořisťování pracovních sil“, a tak i vzájemně dobré mezilidské vztahy kvalifikovali jako projev nepřátelství: „*...za trochu trávy z mlázi, kterou bezzemci potřebovali pro svoji kozu, za poskytnutou část zemědělských výrobků ze svých velkých přebytků, které jim zůstaly v důsledku špatně provedených rozpisů dodávek, za trochu jídla o svačinách zavazovali si Novotný a Machytka tyto lidi k vděčnosti a hráli si na mecenáše venkova – záměrně brzdili vývoj vesnice k socialismu*“. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Trestní oznámení, č. j. VB-1209/1-51, Nová Paka 24. 8. 1951, s. 15.

²⁰² OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Předběžné trestní oznámení, č. j. VB-1209/1-51, Nová Paka 17. 8. 1951.

správy, sní o obnovení kapitalismu a říká, že věří ve spravedlnost“.²⁰³ Oznámení spolu s výslechovými protokoly osvětluje jen některé okolnosti úředního výmlatu. Michálek sice udává, že úřední výmlat „za dozoru orgánů lidosprávy“ nařídil ONV, (což, jak víme, nebylo pravdou, neboť vše důkladně předprojednali bezpečnostní a stranické výbory, z nichž vyšla iniciativa), přibližuje ale dění následující. Po skončení výmlatu byla ve svatojanskoújezdské usedlosti provedena domovní prohlídka, při které bylo ve stodole nalezeno nevymláčené žito a na sýpce tři pytle pšenice. Oba hospodáři snahu o zatajení nezapírali, Josef Machytka naopak uvedl ucelenou pohnutku: „*Na tomto ukrytí jsme se shodli oba. [...] Chci jen podotknouti, že již v roce 1950, na jeho počátku, bylo nám při dělnických kontrolách odebráno obilí, a sice mě v Chotči všechna pšenice kromě jednoho pytle, o kterém se kontrolující domnívali, že je k setí. [...] Domníval jsem se tedy, že by mohlo dojít k opakování loňského případu, a proto jsme obilí ukryli.*“²⁰⁴ Jejich pocit poškození však u vyšetřovatelů nemohl mít polehčující účinek, naopak zapadal do jejich sabotážního konstruktů: „*Machytka úmyslně sabotoval nařízení ONV v Nové Pace o provedení úředního výmlatu, o čemž dostal písemné vyrozumění.*“²⁰⁵

Oba obvinění si proti rozhodnutí okresní prokurátorky, jímž na ně byla uvalena vazba, stěžovali s prostým odůvodněním, že jde o nedorozumění, že se vše vysvětlí, že se žádného trestného činu nedopustili a že podezření proti nim vznesené je liché, neboť dodávky plnili přesně. Přesto by bylo z dnešního pohledu naivní očekávat, že by krajský prokurátor Placr shledal stížnost důvodnou. Jako neodůvodněnou ji v Hradci Králové dne 24. srpna 1951 zamítl.²⁰⁶ S krajskou prokuraturoou navíc již ohledně příprav procesu začínala korespondovat novopacká prokurátorka Pechová. V příslušném fondu

---

²⁰³ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Trestní oznámení, č. j. VB-1209/10-51, Nová Paka 24. 8. 1951, s. 2 a 16.

²⁰⁴ „*Úředním výmlatem zdáli jsme se býti poškozeni.*“, řekl dále Machytka. „*Podotýkám, že kdybychom věděli, že žito mimo kontingent a samozásobitelskou dávku a setí si budeme moci ponechat, nebylo by došlo k jeho ukrytí. Byli jsme upozorněni p. Kaudlem z X. [zásobovacího] referátu ONV v Nové Pace, že veškeré obilí mimo samozásobitelské dávky a setí jsme povinni odvést.*“ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zápis o výpovědi, Nová Paka 16. a 20. 8. 1951, s. 10.

²⁰⁵ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Trestní oznámení, č. j. VB-1209/10-51, Nová Paka 24. 8. 1951, s. 11.

²⁰⁶ Jako důvod opodstatňující vazbu byla uvedena možnost maření trestního řízení působením na svědky a obava, že se obvinění dopustí znovu trestného činu, který spáchali. Krom toho „*důkazy ohledně jejich viny či nevin je třeba teprve provádět. Za této situace je na místě, aby jednostranným zásahem obviněných vyšetřování nebylo rušeno, zejména když oba obvinění jsou podezřelí z různých nezákonných jednání.*“ (Osobní archiv Marie Machytkové, Usnesení krajského prokurátora, zn. Pt 231/51, Hradec Králové 24. 8. 1951.) Dle průvodního dopisu okresní prokurátorky, datovaného 23. srpna, je zřejmé, že zřejmé, že krajský prokurátor žádost obviněných zamítl takřka ihned s doručením. (OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Průvodní dopis prokurátorky Pechové k předkládaným spisům, Nová Paka 23. 8. 1951.)

jičínského okresního archivu se dochovalo celkem sedm zpráv, jimiž prokurátorka Pechová informovala krajské představené a dožadovala se jejich vyjádření k postupu v této věci. První zprávu s datem 6. září vypravila s následujícím dodatkem: „V nejbližších dnech budou však spisy s nástinem žaloby předloženy k dalšímu rozhodnutí ohledně zamýšleného postupu v této trestní věci, na jejíž urychlené skončení jest všemi veřejnými činiteli velmi naléháno.“²⁰⁷ Je zřejmé, že na realizaci procesu měli okresní komunističtí funkcionáři evidentní zájem, na svůj velký veřejný proces s „vesnickými boháči“ Nová Paka stále čekala. Potvrzuje se zde údaj, zveřejněný historikem Karlem Jechem, že podle zjištění ministerstva spravedlnosti sílila právě v létě 1951 snaha veřejných činitelů o to, aby v každém okrese měli z prestižních důvodů alespoň jeden veřejný proces.²⁰⁸ Naléhavost a přisuzovanou důležitost připravovaného procesu lze zachytit i v dochovaných dokumentech. Ve své pravidelné schůzce se představitelé OB-3 počátkem září vyslovili pro urychlenou realizaci procesu přímo ve Svatojanském Újezdu nebo Chotči: „Machytka – Novotný t. č. ve vazbě okr. soudu v N. Pace. [...] Proces s těmito vesnickými boháči po projednání s krajským prokurátorem bude urychleně proveden a to v obci jejich bydliště, zodpovídá s. Pechová.“²⁰⁹ Již 14. září 1951 otiskla královéhradecká mutace Rudého práva článek „Taková je tvář vesnických boháčů-sabotérů dodávek“, jehož anonymní pisatel nepochybně čerpal z trestního oznámení. „Uvědoměly“ čtenář měl být nejprve nazloben a posléze upokojen, neboť „škůdci pracujícího lidu budou brzy před našimi pracujícími spravedlivě potrestáni okresní prokuraturou v Nové Pace.“²¹⁰

Druhou zprávu do Hradce Králové, obsahující „třídni“ charakteristiky obviněných a podrobný rozbor právní kvalifikace jejich „trestné činnosti“, poslala Pechová 7. září. Informovala krajskou prokuraturu o politickém předprojednání²¹¹ („Veřejní činitelé

---

²⁰⁷ SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva první, Nová Paka 6. 9. 1951.

Pechová svou první zprávu královéhradecké krajské prokuratuře odeslala právě v den, kdy – jak o tom informuje Karel Jech – ministerstvo spravedlnosti nařídilo předkládání měsíčních zpráv o trestních věcech proti „vesnickým boháčům“ pro trestné činy proti zemědělské politice. JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945 – 1960*. Praha: ÚSD AV ČR, 2001, s. 65. ISBN 80-7285-010-5.

²⁰⁸ JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945 – 1960*. Praha: ÚSD AV ČR, 2001, s. 64. ISBN 80-7285-010-5.

V tomto smyslu upomínala Pechová i královéhradeckou krajskou prokuraturu, dva týdny před procesem mj. psala: „prosím o brzké vyřízení tohoto případu, které veřejnými činiteli je denně urgováno“. SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva třetí, Nová Paka 20. 9. 1951.

²⁰⁹ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůzky OB-3, Nová Paka 3. 9. 1951.

²¹⁰ *Rudé právo* /Hradec Králové/. Roč. 31 (1951), č. 217 (14. 9.), s. 4.

²¹¹ V intencích uplatňované praxe kabinetní justice, v níž byl prokurátor jednoznačně nadřazen soudu, byli ostatně krajští prokurátoři a soudci instruováni již v září 1950, kdy jim byla na celostátní poradě zdůrazněna nutnost zjišťovat stanovisko politických činitelů, tj. orgánů strany, lidosprávy, případně postoj

souhlasí plně s těmito návrhy, pokud jde o obsah žaloby i výši pravděpodobného trestu hlavního i trestů vedlejších.“) i o naléhavém zájmu na realizaci procesu („Posléze považují za nutné upozorniti, že veřejní činitelé trvají na tom, aby hlavní líčení provedeno bylo v době co nejkratší.“). Přestože obhajoba obviněných byla dosud přezkoumávána, avizovala Pechová, „v zájmu urychlení celého případu byl učiněn již tento konečný návrh a výsledky nyní prováděného šetření budou předloženy dodatečně [...] neboť nelze očekávati, že by výsledky dalšího tohoto pátrání mohly otázku viny obou obviněných v některém směru zmenšiti nebo oslabiti“. Veřejné hlavní líčení bylo naplánováno do Chotče, a to z iniciativy vedoucích stranických funkcionářů, kteří poukazovali na nutnost „odhalení a likvidování obou těchto narušovačů socializace vesnice na místě samém“.²¹² Teprve s odstupem tří týdnů napsala Pechová ve třetí zprávě pro krajskou prokuraturu, že „bylo zjištěno, že na místě samém v obcích Chotči i Újezdě Svatojanském není vhodno konati proces tento se zvýšenou publicitou, neboť jde o baštu bývalé agrární strany, jejíž příslušníci tvoří pevnou hradbu, která rozbíjí všechny schůze i instruktáže tam konané, takže obyvatelé obou těchto obcí jsou politicky velmi málo vyspělí a nebude je možno pro konání tohoto procesu náležitě připraviti a instruovati v tak krátké době, jak skončení tohoto trestního případu vyžaduje“²¹³ Členové OB-3 byli v tomto směru jasně informováni mnohem dříve a dohodli se mezitím, že „přelíčení s vesnickými boháči Novotným a Machytkou z Újezda a Chotče bude podle dohody provedeno v zasedací síni ONV v Nové Pace“, pokud možno mělo být „toto přelíčení již příští týden, jakmile dojdou spisy z krajské prokuratury, která slíbila, že spisy budou v jednom dnu na krajské prokuratuře v Hradci Králové vyřízeny“.²¹⁴ Do příští schůzky nejvyšších bezpečnostních představitelů okresu se Pechová nedostavila. Při kontrole usnesení zaznělo, že „spisy o vesnickém boháči Machytkovi a Novotném nebyly dle slibu krajského prokurátora dosud okresní prokuratuře v Nové Pace vráceny a naopak nebude to ani snad v brzké dohledné době“, neboť spisy měly být předloženy Generální prokuratuře v Praze. „Veřejné přelíčení

---

masových organizací, např. ROH, ale i JZD apod. Své okresní kolegy posléze jistě v tomto smyslu nezapomněli instruovat. HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, s. 178, 195-196. ISBN 80-85207-01-X.

²¹² Pechová se zároveň zavázala „v nejbližších dnech osobně na místě samém přešetřit podmínky konání tohoto veřejného procesu“ a podat o tom zprávu, celé hlášení posléze uzavírala požadavkem: „Žádám o schválení zamýšlených návrhů, eventuálně o jiný poukaz.“ SOKA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva druhá, Nová Paka 7. 9. 1951.

²¹³ SOKA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva třetí, Nová Paka 20. 9. 1951.

²¹⁴ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 10. 9. 1951.

bude moci být provedeno teprve asi v polovici října“, předpokládali nyní soudruzi.²¹⁵ Na tomto místě je třeba zmínit pochybení prokurátorky Pechové, která v době konání této schůzky již třetí týden otálela s další, již citovanou třetí zprávou pro Hradec Králové. Přitom, když konečně 20. září Pechová očekávanou třetí zprávu poslala, krajský prokurátor Placr reagoval promptně, bez jakýchkoliv průtahů. Neznámý zádrhel je tedy zapotřebí hledat jinde než v komunikaci mezi prokuraturami.

Ještě před sepsáním druhé zprávy pro krajskou prokuraturu byli dne 7. září 1951 oba ve vazbě držení hospodáři předvedeni před prokurátorku Pechovou. Shodně prohlásili, že se cítí vinnými jen ohledně ukrytí obilí u příležitosti úředního výmlatu. Josef Machytka uvedl: *„Pokud jde o obilí ukryté a zatajené při úředním výmlatu, vinu svojí doznávám a omlouvám se pouze tím, že vzhledem k předchozím prohlídkám v naší obci prováděným, při nichž bylo mně i jiným rolníkům odebráno všechno a byli jsme poukázáni, abychom se zásobili na volném trhu, měl jsem obavy, že bychom s dosavadními svými zásobami nevystačili, v čemž jsem byl utvrzován i zaměstnancem ONV Kaudlem, který mi potvrdil, že po odečtení setového obilí a samozásobitelských dávek, musíme odevzdat všechno. Zejména měl jsem také na mysli, abychom měli z čeho dávat příležitostným zaměstnancům svačiny a mohli při velké fyzické naší námaze najíst se podle chuti mnohdy i nad přiděl. Na tomto svém tvrzení setrvávám, i když mi je předestřeno, jakou zásobu obilí, resp. mouky, tuků i zavařeného masa jsme ještě při domovní prohlídce v červnu měli, neboť i tato zásoba není nijak neúměrnou pro 8 osob, z nichž 5 těžce pracuje a 3 jsou odrostlejší děti potřebující hodnotnou a vydatnou stravu v značnějším množství, než je přiděl. Nedovedu pochopit, jak může být 30 lahví zavařeného masa považováno za zásobu neúměrnou při úvaze, že to je maso z dovolené porážky, v důsledku již nepobírám masové lístky až do konce roku 1951.“* Josef Novotný mimo jiné vypověděl: *„Pokud se týče zatajeného obilí při úředním výmlatu u nás prováděném, uznávám svoji vinu, na svoji omluvu však uvádím, že samozásobitelské dávky ve výši 2 q na osobu a rok podle mých zkušeností z posledních 10 let nestačí a spotřeba u nás na rok a osobu činila za všech dob vždy 250 kg. Proto, když mně bylo p. Kaudlem z ONV v Nové Pace sděleno, že množství 250 kg nám nemůže býti na osobu ponecháno, rozhodli jsme se scházející 4 q ukryt. Pokud jde o zásoby mouky u nás nalezené při domovní prohlídce, podotýkám, že poživatiny tyto nebyly nijak ukryty a nacházely se v moučnici, tuky a maso v normální spíži. [...] Nejsm si vědom toho, že*

²¹⁵ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 17. 9. 1951.

bych tímto způsobem mohl řízené hospodářství nějak narušovati, když kontingent ve všech směrech splňuji na 100 %, aniž jsem kdy musel sáhnouti k plnění náhradnímu“²¹⁶ Toho dne Pechová krajské prokuratuře mj. napsala, že oba obvinění setrvávají „na houževnatém zapírání jakéhokoliv zavinění“ ve smyslu sabotáže či ohrožení zásobování.²¹⁷ Následně Pechová s požadavkem urychleného vyřízení vyžádala na OV VB informace o plnění dodávek v letech 1949 – 1951 i výpisy z rejstříku trestů²¹⁸ a na 18. září předvolala další svědky – předsedy MNV obou obcí a Josefa Kovandu, který tou dobou řídil VI. (školský) referát novopackého ONV.²¹⁹ Následující den poskytli své svědecké výpovědi ještě místopředseda MNV v Chotči, okresní agronom a technický referent ONV, opět vesměs podepřeli obhajobu obviněných hospodářů. Ve své třetí zprávě, s níž krajské prokuratuře posílala i nástin žaloby, musela tedy Pechová zmínit, že v mnoha směrech „jeví se tudíž obhajoba obou obviněných býti pravdivou“.²²⁰ Bylo tedy možné, že Pechová opravdu vyslechla racionální argumenty obou hospodářů, jimiž v podstatě zpochybňovali celkový žalobní konstrukt? Odpověď není jednoznačná a pravděpodobně se jí ani nelze dopátrat. Osobní spisy zaměstnanců novopacké prokuratury se v dosud neuspořádaném archivním fondu stěží dochovaly, a i kdyby ano, vypovídají pouze o profesním profilu, nikoliv lidském naturelu. Zajímavý střípek

²¹⁶ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol sepsaný u Okresní prokuratury v Nové Pace, 7. 9. 1951.

²¹⁷ SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva druhá, Nová Paka 7. 9. 1951.

²¹⁸ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Žádost o doplnění šetření, Nová Paka 10. 9. 1951.

²¹⁹ František Kout okresní prokurátorce tlumočil své mínění o Josefu Novotném jako o čestném člověku, který se choval vždy dobře a slušně. „Pokud se týče jeho poměru k nynějšímu lidově demokratickému zřízení, mohu uvést jenom tolik, že při předpisech dodávek nijak se této své povinnosti nespíral, ani ji neobcházel, naopak vždy řádně a včas jí dostal. Z toho soudím, že se choval jako loajální občan; jaký byl jeho skutečný vztah k nynějšímu režimu, ovšem nevím, neboť se mnou žádných politických debat nevedl.“ Stejně příznivé vysvědčení dostal Josef Machytka od místopředsedy chotečského MNV Josefa Špáty: „Mohu na své dobré svědomí prohlásiti, že choval se k pracujícím u něj zaměstnaným velmi slušně, a proto měl vždy dost lidí na práci. Z Hřidelce například nechtěli chodit jinam pracovat než k Machytkovům a chválili ho, že jim dává dobrou a vydatnou stravu. [...] Neslyšel jsem nikde stížností proti němu, že by námezdní síly u něho zaměstnané vykořisťoval, domnívám se však, kdyby se takto choval, že by na práci k němu nešli.“ Shodně vypovídal i předseda MNV v Chotči Josef Matouš: „Předepsané dodávky vždy splnil řádně a včas. V mase naopak předepsaný kontingent překračoval a vypomáhal i v tomto směru jiným zemědělcům.“ V tomto směru se nijak nelišila ani výpověď Josefa Kovandy, který uvedl, že „obviněný vystupoval vůči pracujícím u něho zaměstnaným ať již trvale nebo přechodně docela dobře [spojení „docela dobře“ podtrženo zřejmě jako jediný, vzdálený doklad „podporující“ údajný „vykořisťovatelský charakter“, s nímž operoval žalobní petit; pozn. autora] a všichni s ním byli spokojeni. Soudím tak zejména z toho, že např. čeledínové u něho vydrželi vždy delší řadu let, až i 12 roků. [...] Pokud jde o jeho poměr k lidově demokratickému zřízení, mohu prohlásiti jenom tolik, že na venek [spojení „navenek“ opět zvýrazněno; pozn. autora] choval se vždy loajálně, předepsané dodávky plnil i překračoval a o svém skutečném vztahu k nynějšímu režimu se mnou nikdy nemluvil. Víím, že za první republiky byl exponentem agrární strany, za protektorátu byl členem národního souručenství, od převratu byl členem sociálně demokratické strany a od jejího splnutí je bezpartijní, neboť přihlášku [do KSČ; pozn. autora] nepodal“, uzavíral Kovanda. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokoly o výsledku svědků u Okresní prokuratury v Nové Pace, 18. a 19. 9. 1951.

²²⁰ SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva třetí, Nová Paka 20. 9. 1951.

z návštěvy vězněného otce a švagra zaznamenala v roce 1992 Anna Novotná: „Podle mne byla největší sabotáž, že zatkli poctivé a pracovité lidi uprostřed práce. Bylo to 15. srpna. Řekla jsem to i pí. prokurátorce Pechové, ale ta mne s prstem na ústech a varovným ‚pst‘ umlčela.“²²¹

Při další schůzce OB-3 už byly spisy z krajské prokuratury zpět a realizaci procesu už nic nestálo v cestě. Datum veřejného přelíčení bylo stanoveno na 4. října 1951 do zasedací síně novopackého ONV.²²² „Zajištění místnosti a vstupenek pro zástupce pracujících, členů JZD a vesnic“ dostal na starost bezpečnostní referent Nožička. „Politicky případ připraví vzhledem k přelíčení jak v místní [rozuměj okresní, pozn. autora] organizaci, tak i v obcích soudružka Jarolímová“, která v této době začala politického tajemníka Celera při schůzích OB-3 pravidelně zastupovat. Dříve měl být ovšem politicky zhodnocen proces s „vesnickým boháčem“ Kobrem ze Slemene,²²³ který byl připravován během uplynulého měsíce. Důraz byl samozřejmě kladen na zlepšení práce JZD v obci, poučení si však měli odnést i soudci z lidu, „aby příště podobné případy měly při přelíčení lepší a rychlejší spád a byly politicky řádně stavěny“.²²⁴

4.2 Proces a jeho širší souvislosti

S datem 25. září 1951 okresní prokurátorka podepsala a soudu odeslala dle připomínek krajské prokuratury upravenou žalobu. V žalobním petitu bylo oběma hospodářům kladeno za vinu společné hospodaření na obou usedlostech, které prakticky zůstávaly oddělené, čímž se měli vyhnout předepsání vyšších dodávkových úkolů („Jde prakticky o hospodářský celek, který obvinění nechávají rozdělený toliko proto, aby se zřetelem na skutečnou plochu zemědělské půdy jimi obhospodařované nemohl jim býti správně vyměřen předpis dodávek.“); „machinace“ s hovězím dobytkem a prasaty, které spočívaly v neohlášených převodech dobytka²²⁵ (Josef Machytka nadto prý

---

²²¹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1992, úvodní, „představovací“ zápis Anny Novotné.

²²² Okresní soud však vystavil oznámení o nařízení hlavního líčení „proti Josefu Machytkovi a spol.“ až s datem 2. října, šlo o zřejmou formalitu v již politicky předprojednané věci. SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Oznámení adresované okresní prokuratuře, OS Nová Paka 2. 10. 1951.

²²³ Jeho případ jsme nastínili v předchozí kapitole.

²²⁴ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 24. 9. 1951.

²²⁵ Z hospodářského hlediska účelná alokace dobytka byla motivována „toliko za účelem snazšího zdolání práce v obou hospodářstvích“, protože byl mladý dobytek soustředěn v Chotči, zatímco dospělé kusy ve

„nedodržel plánovaný stav dobytka a podprůměrným stavem pouhých 5 dojnic záměrně poškozoval veřejné zásobování o tisíce litrů mléka ročně“.); nehlášení vrhů selat a přípustěných krav a s tím související porušování evidenčních předpisů; „nadměrné“ zásoby zavařeného masa a tuků; neoprávněné zatravnění orné půdy²²⁶; jakož i zatajení stavebního materiálu²²⁷ („Kromě toho bez hospodářské potřeby ukrývali

---

Svatojanském Újezdu, kde měl hospodář od roku 1947 pořizované strojní elektrické dojení. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol sepsaný u okresní prokuratury v Nové Pace, 7. 9. 1951.

²²⁶ Předseda svatojanskoújezdského MNV přitom před Pechovou vypověděl o komisi z katastrálního úřadu, která na jaře 1950 prošetřovala vhodnost jednotlivých pozemků k pěstování obilovin či travin a která předmětný pozemek Josefa Novotného uznala za nezpůsobilý pro pěstování obilí. (OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol o výsledku Františka Kouta, Nová Paka 20. 9. 1951.) V téže věci vypovídal i chotečský předseda MNV: „Pokud se týče zatravnění půdy u obviněného Machytky, datuje se toto již z doby protektorátu, kdy souhlas tehdejšího okresního úřadu nebyl k tomu zapotřebí, naopak ministerstvem zemědělství byla akce tato doporučována a podporována přidělem zlevněného osiva a umělých hnojiv. Kromě toho obdržel Machytka loňského nebo předloňského roku příkaz MNV, v rámci instrukcí daných ONV v Nové Pace, aby plochu, která mu byla určena, použil k osevu travního semene. Zachování této množitelské plochy bylo tudíž povinné. Byli jsme sice vyzváni, abychom určenou nám výměru, na naší obec připadající, rozdělili mezi jednotlivé rolníky, ježto však pěstováním travního semene pro neznalost způsobu prací nechtěl nikdo jiný se zabývat, byla povinnost tato určena Machytkovi, který se jí celkem ochotně ujal. Je tudíž pravdivá jeho obhajoba, že se tak stalo z příkazu orgánů lidosprávy. Opis příslušné smlouvy nachází se jednak u pěstitele, jednak na MNV, ostatní exempláře u hospodářského družstva, které smlouvu tuto s pěstitelem sepsovalo.“ (Tamtéž, Protokol o výsledku Josefa Matouše, Nová Paka 20. 9. 1951.) Do třetice měla Pechová k dispozici svědectví okresního agronoma, který potvrdil, že příkazy k zatravnění obdrželi oba obvinění „prostřednictvím svého MNV, z nařízení ONV v Nové Pace, opírajícího se o instrukce udělené KNV v Hradci Králové v rámci směrnic ministerstva zemědělství. Dodávám ještě, že dodržování předepsané plochy pro pěstování travin na semeno bylo velmi důrazně nařizováno vzhledem k trvajícím nedostatku travních semen. [...] Nejedná se tedy o zatravnění v pravém slova smyslu, neboť tento způsob obdělání jest považován za polaření“, doplnil. (Tamtéž, Protokol o výsledku Josefa Machka, Nová Paka 19. 9. 1951.) Tyto traviny (jednalo se o kostřavu luční a štírovník) totiž byly sety do řádků, plečkovány a čištěny od ostatních travin a plevelů. Jednalo se tedy o obdělávání pozemků jako při obilovinách s tím rozdílem, že sklizeň poskytovaly po několik let za sebou bez každoročního setí. Tomu odpovídala i skutečnost, že se dodávka travního semene započítávala na kontingent tvrdého obilí, po roce 1948 se pak plocha osetá těmito travinami při rozpisech odpočítávala od výměry orné půdy. „Letos v červnu byl v naší obci úředník KNV ze semenářského odboru, aby se přesvědčil, je-li pěstování postupováno podle příslušných směrnic, při čemž prohlásil, že tak dobrou a udržovanou kulturu, jako mám já, v letošním roce ještě neviděl“, sdělil mj. ke své obhajobě Josef Novotný. (Tamtéž, Protokol sepsaný u okresní prokuratury v Nové Pace, 20. 9. 1951.)

²²⁷ Rozličný stavební materiál nakupoval Josef Machytka již v letech 1939-1941 k plánované stavbě nového chléva a obytného stavení pro svou rozrůstající se rodinu v Chotči. Už v roce 1942 získal stavební povolení, realizaci ale překazil nejprve kritický nedostatek železa, posléze poválečný zákaz staveb mimo hospodářský plán. (OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zápis o výpovědi na velitelství stanice SNB v Lázních Bělohradě, 16. 6. 1951 a Trestní oznámení, č. j. VB-1209/10-51, Nová Paka 24. 8. 1951, s. 11.) Machytkovým proviněním mělo být zatajení tohoto materiálu, neboť předpisy ze srpna 1948 ukládaly povinnost hlásit stavební materiál, což přešel. Prokurátorka Pechová si však byla vědoma skutečnosti, že neohlášení materiálu, nakoupený ještě v době, kdy nepodléhal plánovanému obhospodařování, zakládá „toliko delikt stíhatelný úřady správními a nelze po mém názoru stíhati obviněného pro skladování tohoto materiálu“. Přesto krajský prokurátor Placr doporučil skutek pojmout jako další bod trestného činu ohrožení zásobování proti oběma obviněným (část stavebnin totiž byla uskladněna ve Svatojanském Újezdu, což bylo v očích osnovatelů procesu dalším důvodem pro posuzování trestnosti s přitěžující okolností „členové spolčení“ a tedy prostředkem k vyšší trestní sazbě). „Tento materiál, který jimi nebyl přihlášen k soupisu, byl hromaděn bez hospodářské potřeby, ačkoliv mohl být dobře využit při stavbách společných kravinů v JZD“, připomenul. SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka: Pt 231/51, Zpráva třetí, Nová Paka 20. 9. 1951 a Přípis krajské prokuratury, zn. Kpt 1445/51, Hradec Králové 22. 9. 1951.

ve svých usedlostech množství stavebního materiálu. [...] Materiál tento při úředním soupisu v obci prováděném zatajili, takže nemohl být využit při stavbách nutných pro socializaci venkova. [...] Rovněž bezpečně byli si vědomi nedostatků těchto stavebních hmot i naléhavé jejich potřeby pro stavby společných kravinů v JZD, takže i v tomto směru je u nich nekalé jednání, které má na mysli ustanovení § 134 tr. z., při čemž prokázána jest i těžší kvalifikace tohoto trestného činu, neboť u obou obviněných jednalo se o vědomou součinnost, záměrně předsevzatou za účelem ochromení plynulého zásobování pracujících.“). Okresní prokurátorka Věra Pechová podávala, stejně jako v mnohých dalších případech,²²⁸ i ve své žalobě proti Josefu Novotnému a Josefu Machytkovi důkaz, že nešlo o to, jak zvládali či nezvládali plnit dodávky, ale o (z hlediska kolektivizačního záměru) žádoucí kriminalizaci jejich hospodaření, předurčenou jejich „třídním profilem“. „Subjektivní stránka trestné jejich činnosti potvrzena jest nad to jejich celkovým zaměřením, neboť oba jako typičtí představitelé venkovských boháčů nedovedli se oprostiti od zásad kapitalistického soukromého podnikání a honby za vlastním ziskem bez zřetele na kolektiv, nedovedli a nechtěli porozuměti snahám lidově demokratického zřízení státního o lepší a radostnější život všech, bez nadřazenosti jedněch proti druhým a bez vykořisťování člověka člověkem. Nesprátelili se s budovatelským úsilím pracujících, narušující a sabotující všemožně jeho pilíř, veřejné zásobování, postavivše se tak do řad škůdců našeho lidu.“²²⁹

---

²²⁸ Prokurátorka Pechová se neblaze proslavila také v souvislosti s případem Vladimíra Cermana z obce Čistá u Horek (severovýchodně od Nové Paky), popraveného v říjnu 1952. V březnu 1968 jeden ze spoluobčanů zaslal do Zemědělských novin dopis, ve kterém mimo jiné napsal: „Nejagilnější osobou při procesu byla prokurátorka dr. Pechová, která nepřipouštěla žádné připomínky o násilí při výslechu a nejvyšší tresty v rozporu se zákony navrhovala. Zjistili jsme, že tato osoba žije nyní v Hradci Králové.“ *Zemědělské noviny*, roč. 24 (1968), č. 75 (čtvrtek 28. 3. 1968), s. 3: dopisy čtenářů – „Konfident a justiční vražda“.

Na druhou stranu je třeba poukázat na skutečnost, že v novopackém hotelu Centrál tehdy zasedal Státní soud z Prahy, nikoliv soud okresní. Osnovatelé procesu tehdy případu přisuzovali velkou důležitost. (Budova hotelu Centrál dnes nese k této smutné události pamětní desku.) Dle protokolu o hlavním líčení senátu předsedal Jan Řehák, kterému sekundovali přisedící soudci Jan Zavoral, Bohumil Smola (neblaze proslulý soudce Krajského soudu v Hradci Králové), Josef Čondl a Josef Sluka. Pozici státních prokurátorů zaujali Ludmila Matušinská a Lev Bloch. Je ovšem více než pravděpodobné, že místní prokurátor, podílející se na přípravě celého procesu, byl vcelku logicky procesu Státního soudu rovněž účasten, což podporuje svědectví J. Stránského z roku 1968. Nesporná je potom účast okresního prokurátora v tzv. komisi pro úpravu poměrů rodin „vesnických boháčů“, kterou v Nové Pace tvořili okresní prokurátorka JUDr. Věra Pechová, vedoucí tajemník OV KSČ Václav Celer, předseda ONV Alois Nožička a náčelník VB, vrchní strážmistr Jaroslav Zejbrdlík. Blíže k Cermanovu případu viz URBAN, Jiří. *Perzekuce samostatně hospodářících zemědělců na Královéhradecku na počátku 50. let 20. století*. Bakalářská práce obhájená na UPce, 2005. MÁLEK, Jiří. *Justiční vražda Vladimíra Cermana*, In BABKA, Lukáš – VEBER, Václav (ed.). *Za svobodu a demokracii III.: třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: M&V, 2002, s. 221-235. ISBN 80-903024-6-7.

²²⁹ Osobní archiv Marie Machytkové, Žaloba, zn. Pt 231/51, Nová Paka 25. 9. 1951.

Přestože politicky i instančně schválená žaloba byla vypracována 25. září, s jejím doručením vyvstávaly průtahy. „*Můj syn Josef Machytka jest ve vazbě Okresního soudu v Nové Pace od poloviny srpna 1951. Pro jaký delikt jest ve vazbě držen, není mně známo*“, sdělil na výměnku v Chotči prodlévající Jan Machytka, když koncem září sjednával obhájce pro syna Josefa. „*Obžaloba prý mu byla již doručena*“, zmínil. Avšak dle protokolů o doručení žaloby obviněným k tomuto došlo teprve 2. října před polednem, proto oba hospodáři podepisovali souhlas s konáním hlavního líčení bez zachování zákonné třídní lhůty mezi těmito úkony.²³⁰ O omezených možnostech advokátů při obhajobě jen stručně poznamenám, že samozřejmě postrádali možnost studovat vyšetřovací i obžalovací spis, o přítomnosti obhájce při výsleších ani nemluvě.

Počátkem října bylo tedy již vše připraveno, aby mohlo dojít k „příkladnému“ procesu. Do v těchto dnech aktuálně sestavovaného plánu práce OB-3 straníční funkcionáři začlenili zhodnocení, „*jaké máme bezpečnostní opatření na vesnicích z hlediska stupňujícího se třídního boje*“ (zodpovídali okresní velitel StB Kučera spolu se svým protějškem ve VB Michálkem), neopomněli ani na posouzení, „*jak se zajišťuje politická příprava veřejných procesů a jejich politické využití*“, za přípravu materiálu pochopitelně zodpovídala více než dostatečně zasvěcená Pechová.²³¹ Ostatně na lístku, který si nachystala i nadepsala jako „*program pro schůzku Okresní bezpečnostní 3 konanou dne 1. října 1951*“ (s razítkem 27. září 1951) se nám zachovala její rukopisná poznámka: „*ve středu v 15 hod. předporada, ve čtvrtek 8.30 veřejné přelíčení*“.²³² Opět se zde potvrzuje, že procesu s našimi hospodáři přisuzovali nejvyšší okresní činitelé velkou vážnost a „politickou přípravu“ až do poslední chvíle rozhodně nepodceňovali. O průběhu této předporady se samozřejmě žádný zápis či alespoň obsahová zmínka nedochovala a zřejmě ani dochovat nemohla.²³³ Následující pravidelná schůzka OB-3 v budově stranického sekretariátu se konala ráno v den předcházející procesu a soudruzi zde potvrdili (či si jen připomněli), že „*k případu procesu s vesnickými boháči*

²³⁰ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Žádost o obhajobu Josefa Machytky s rukopisnými poznámkami dr. Kloučka, Jičín 28. 9. 1951. Tamtéž, Protokoly o doručení žaloby obviněným a jejich předvolání k hlavnímu líčení, Nová Paka 2. 10. 1951.

²³¹ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Plán práce OB-3 Nová Paka na IV. čtvrtletí 1951. Plán byl vypracován na podkladě obdobného plánu KB-5, který z královéhradeckého sekretariátu KV KSČ rozeslal svým okresním kolegům tajemník Podzimek.

²³² SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Program pro schůzku OB-3 konanou dne 1. října 1951, Nová Paka 27. 9. 1951. Viz příloha.

²³³ „*Ten prokurátor, který si dává stanovisko strany nebo politických činitelů písemně potvrdit, nebo činí záznamy v deníku apod., je přirozeně v podezření, že se kryje a nemůže proto svoji funkci řádně a zodpovědně zastávat.*“ Citace převzata, viz HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, s. 196. ISBN 80-85207-01-X.

Machytkou a Novotným bude nutno vykonati předporadu dnes o 15. hod. u okresní prokuratury“. Pověřen byl bezpečnostní referent Alois Nožička.²³⁴

K hlavnímu líčení se dne 4. října 1951 v 8.30 hod. sešli Josef Vávra jako předseda senátu, František Valeš a Anna Machytková²³⁵ jako soudci z lidu. Josef Novotný a Josef Machytko byli do zasedací síně novopackého ONV předvedeni ze soudní vazební věznice. Marii Machytkovou doprovodil k hlavnímu líčení švagr Josef Šulc spolu s tchánem Janem Machytkou. „*To jen vim, že jsme takhle stáli, oni je přivedli, a že nám ani nemohli podat ruku. Porád ho strkali dál.*“ Jako svědci byli předvoláni příslušníci SNB – vrchní stržm. Jaroslav Zejbrdlík a stržm. Jaromír Procházka (autor diagramu o stavu dobytka, dle nějž byly z chybných hlášení o věku a pohlaví dobytka vydedukovány zatajené vrhy i černé porážky), obhajobě byl povolen svědek Jan Dobeš, rolník z Chotče (potvrdil praxi nevyžadovaných potvrzení drnomistra o uhynutí telat či selat a přiměřenost zásoby sena pro koně v souvislosti s ohlašováním píce), čteny byly četné protokoly dalších svědků. Návrh obhájce doplnit hlavní líčení sdělením MNV, na základě čeho byly zapisovány přírůstky a úbytky stavu dobytka a zda byly předkládány rolníkům ke kontrole, byl na návrh prokurátorky pro nadbytečnost zamítnut.²³⁶ Oba obžalovaní byli shledáni vinnými a rozsudkem Okresního soudu v Nové Pace pro trestný čin sabotáže a ohrožení zásobování odsouzeni – Josef Novotný ke dvěma, Josef Machytko ke třem rokům odnětí svobody. Výrokem soudu rovněž propadl jejich nemovitý majetek, stejně jako zabavený materiál i zásoby obilí státu. Vedle přitěžujících okolností (jednání obviněných z nepřátelství k lidově demokratickému řádu a ze ziskuchtivosti, kumulace více trestných činů a jejich delší pokračování)

²³⁴ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 3. 10. 1951. Dle vzoru Státní prokuratury a Státního soudu se tzv. předporad měl účastnit příslušný prokurátor s předsedou senátu, jenž případ bude soudit, „*za přibrání orgána StB, jenž řídil realizaci případu*“. Viz příloha. Účelem bylo vyjasnit veškeré nejasnosti, případně závčas ještě odstranit nedostatky. HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990, s. 196-197. ISBN 80-85207-01-X.

²³⁵ Shodu jmen s obžalovaným Josefem Machytkou můžeme považovat za náhodnou, anebo naopak za záměrně vybranou pro demonstraci příslušnosti k druhé straně, k soudcům tzv. „nepřátel lidově demokratického zřízení“? Zajímavá je totiž následující skutečnost. Mezi dochované zápisy ze schůzí OB-3 novopackého okresu byl založen i „protistátní“ pamflet, strojově nadepsaný „*Varujeme! Osoby uvedené na tomto seznamu jsou udavači, přísluhovači, milicionáři a výkonní orgánové dnešního režimu. Varujeme veřejnost před jakýmkoliv stykem s nimi.*“, a ukončený „*Jmenované důrazně upozorňujeme, že jejich činnost je pečlivě sledována. Doba, kdy budou se ze svých činů zodpovídati, není daleko. V nejbližší době uveřejníme další seznam osob, které osobní prospěch staví nad blaho národa. Nikdo neunikne!!!*“. V seznamu osob, rozčleněném dle jejich působišť, je za reálné gymnázium vedle osoby ředitele uvedeno též „Machytko profesor“. (SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Leták „Varujeme!“.) Zdá se tedy (dle tohoto nepodloženého seznamu!), že nositeli toho jména na Novopacku byli též lidé aktivně se podílející na totalitním komunistickém režimu.

²³⁶ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokol o hlavním líčení, Nová Paka 4. 10. 1951.

„přihlédl soud při výměře trestu k tomu, že činy obviněných jsou značně nebezpečné pro společnost, neboť činy jejich se dotýkají přímo základů, na kterých je v naší republice budován nový společenský řád, tj. socialismus“.²³⁷ Líčení skončilo v 18 hod.

Ještě téhož dne sepsala Pechová pro královéhradeckou prokuraturu zprávu o konaném procesu „se zvýšenou publicitou“, „k němuž pozváni byli zástupci pracujících z místa i venkova, újezdni tajemníci i zástupci zdejších JZD, jakož i prověření občané z Chotče i Újezda Svatojanského“. Přestože zájem veřejnosti nebyl podle hlášení velký, „po skončení pracovní doby v továrnách se účast na procesu podstatně zvýšila“. K takto organizované veřejnosti dnes pamětnice poznamenávají: „Oni tam náky lidi byli žejjo, ale protože jsme je neznali, tak jsme to ani nevěděli, kdo jsou.“ Dle prokurátorky hodnocení byl „průběh hlavního líčení uspokojivý, bez jakýchkoliv rušivých příhod“, přičemž s uspokojením konstatovala, že oba hospodáři byli uznáni vinnými v plném rozsahu dle žaloby. „Rozsudek byl vynesena ve večerních hodinách a vyslán byl také místním rozhlasem, což opakováno bude i dne následujícího“, oznamovala.²³⁸ Vzpomínkou žen podotkněme, že se rozhlašování neomezovalo jen na Novou Paku jako místo konání procesu, nýbrž i „v těch amplionech po vesnicích se tohleto hlásilo“, připomínají zostuzování.

Vynesením odsuzujícího rozsudku zájem čelních okresních komunistů ještě zdaleka nekončil. „K případu vesnických boháčů Machytky a Novotného jest třeba provést členskou schůzi v místech jejich bydliště“, shodli se v nejbližší schůzi OB-3 a rozhodli vybrat referenty ze stranické uliční organizace ve SNB a akci realizovat do příštího týdne.²³⁹ Následující týden hlásil bezpečnostní referent Alois Nožička, že „členská schůze [v Chotči] se koná dnes o 20. hod. Bude osvětlena činnost boháčů Novotného a Machytky.“ Jako referenti byli z řad SNB vysláni Knap a Zejbrdlík, který se jako přímý účastník soudního procesu ke kampani přímo nabízel.²⁴⁰ Znovu pak přišel případ na přetřes v závěru měsíce při kontrole pracovního plánu OB-3. Jak se zajišťuje „politické využití veřejných procesů“, bylo na příkladu našich zemědělců probráno následovně: „Machytka – Novotný /vesniční boháči/. Bylo projednáváno v místních organizacích, poněvadž závody nebyly tak interesovány. Výsledek hodnocení v Tibě měl úspěch. Příklad Machytky a Novotného nebyl správně pochopen a na vesnici nepřinesl

²³⁷ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Rozsudek Okresního soudu v Nové Pace, 4. 10. 1951, s. 6-7.

²³⁸ SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva další, Nová Paka 4. 10. 1951.

²³⁹ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 10. 10. 1951.

²⁴⁰ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 16. 10. 1951.

to, co se očekávalo. Usnesení: Poněvadž v trestním případě Machytky a Novotného je částečně zainteresován i závod TOS, který má nad Chotčí patronát, bude provedeno politické zhodnocení tohoto případu na celozávodní schůzi v n.p. TOS v Lázních Bělohradě do 14 dnů. Zodpovídá s. Nožička.²⁴¹ Jak je vidět, neúspěch politické kampaně na vesnicích nevedl (a ani nemohl vést) k nějaké reflexi. Soudruzi prostě jen schematicky přesunuli těžiště agitační kampaně do příznivějšího prostředí kádrově podchyceného podniku, kde mohli vhodně voleným slovem přilít olej do ohně na zásobování žehrajících dělníků a přibrousit tak ostří všudypřítomného hesla „třídního boje“ (údajně „zákonitě se zostrujícího“).

V mnoha aspektech jeví se neblahý osud námi sledovaných hospodářů jako diktát aktuální politické linie. Především důraz kladený na „nadměrné“ zásoby zavařeného masa a tuků, jež byly příslušně propagandisticky využity již vzpomínanou „výstavou“ a které v žalobě dle požadavku výrobců procesu dokreslovaly tzv. „vykořisťovatelský charakter kulaků“, odpovídal tehdy obzvláštní pozornosti věnované situaci na trhu s masem. Nesporně je tedy nutné nahlížet kriminalizaci hospodaření Josefa Novotného a Josefa Machytky v širším kontextu, s ohledem na politickou objednávku „vyostřit boj“ na vesnici a v souvislosti s Babicemi. Nikoliv náhodou nazval historik Karel Jech toto období „dramatickým létem“.²⁴² Ostatně i ppor. Michálek, okresní velitel novopacké VB, jenž se podepsal pod trestní oznámení na oba hospodáře, se v úvodu právě k tomuto trendu (s příslušným propagandistickým obalem) odvolával: „Ukazuje se znovu, jak vesničtí boháči – nepřátelé drobných a středních rolníků a všech poctivých lidí, ve své nenávisti proti lidově demokratickému zřízení se snaží co nejvíce poškozovat a brzdít budovatelské úsilí našeho lidu. Vláda naší republiky učinila nedávno různá opatření proti rušitelům a škůdcům veřejného zásobování. Tito nepřátelé republiky a spekulanti ve své zášti proti úspěšnému budování socialismu sahají přímo k rafinovaným prostředkům. Ve svých způsobech a prostředcích, jak škodit našemu lidu,

---

²⁴¹ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 30. 10. 1951. „Projednáni případu Machytka – Novotný v TOS bude provedeno v pondělí 12. 11.“, sdělil Nožička v další schůzi. Tamtéž, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 6. 11. 1951

²⁴² Babický případ zde autor trefně přirovnává k rozbušce, „která umožnila mocenským orgánům vyslat avizovaný pokyn k zahájení připravené represe proti nepohodlným sedlákům a jež současně vyvolala i potřebný ohlas a podporu ve veřejnosti“. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 103. ISBN 978-80-7021-902-7. Pro tvrzení, že byl pokyn k represí už „avizován“, bychom našli mnoho důkazů, pro tento moment jen připomeňme, že novopacká OB-3 jako vrcholný okresní orgán politické represe byla již na konci května důrazně upozorněna na nutnost soustředit se na „úkoly vesnice“, což znamenalo „odhalovat nepřítel a škůdce JZD“. SOKA Jičín, f. KSČ-OV Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápis ze schůze OB-3, Nová Paka 28. 5. 1951.

*jsou nevybíraví.*²⁴³ Mezi snůškou ideologických proklamací byla tedy zmíněna i „nedávná opatření vlády“. Je zcela nevyhnutelné v krátkosti se o nich zmínit. Politický proces s našimi hospodáři byl totiž součástí celé akce a jako takový byl ministerstvem náležitě monitorován.

Na přelomu června a července 1951 přistoupila totiž komunistická vláda k nepopulárnímu kroku omezení volného trhu s masem a tuky a současným zvýšením cen některých základních potravin a průmyslového zboží. Již v únoru byly opětovně zavedeny potravinové lístky na mouku, chléb a pečivo. Šlo o reakce na vytrvalé zásobovací problémy plánovaného zemědělství, čelícího přiosťujícímu se kolektivizačnímu tlaku. Veřejnosti bylo z politického hlediska nutné ukázat, že nepořádky se ostře trestají. K tomu měl posloužit společný výnos ministrů vnitra, národní bezpečnosti a spravedlnosti ze dne 25. června 1951 „o postupu proti sabotérům zásobování obyvatelstva masem“, jenž odstartoval tzv. „akci maso“, v rámci níž byly veškeré nedodávky živočišných produktů či zatajení hospodářského zvířectva kvalifikovány jako trestné činy proti zásobování. Konečné znění výnosu s ministerskými podpisy Noska, Kopřivy a Raise bylo určeno všem předsedům krajských soudů, krajským prokurátorům, velitelům SNB a předsedům KNV, přičemž těmto složkám ukládalo pečlivě projednávat a zajišťovat průběh akce tak, „*aby byla ukázána pravá tvář sabotérů naší výživy*“. Především měla být kategoricky uplatňována třídní diferenciaci: exponenti z řad „vesnických boháčů“ měli být trestáni soudně podle § 85 trestního zákona jako sabotéři zásobování, kdežto u malých rolníků se mělo postupovat mírněji dle trestního zákona správního, „*protože se uvedených činů dopouštějí většinou pod vlivem trestné činnosti vesnických boháčů*“. Záznam z 25. července 1951 hovoří o politicky schválené „kulacké akci“: „*Celá akce bude zaměřena především na nedostatky masa a při trestních sankcích bude upuštěno od vyhoštění rodinných příslušníků potrestaného kulaka z obce.*“²⁴⁴

Ministerstvo spravedlnosti vytrvale urgovalo krajské prokuratury ve věci „urychleného potrestání vesnických boháčů“. Krajským prokuraturám bylo ministrem spravedlnosti uloženo, aby měsíčně předkládaly zprávy o trestních věcech vedených

²⁴³ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Trestní oznámení, č. j. VB-1209/10-51, Nová Paka 24. 8. 1951, s. 2.

²⁴⁴ NA, f. AMS – Klosův archiv, k. 178a – Podklady pro kulackou akci. Tamtéž, k. 178a – Kulaci, Výnos ministrů vnitra, národní bezpečnosti a spravedlnosti o postupu proti sabotérům zásobování obyvatelstva masem z 25. 6. 1951. Tamtéž, k. 92 – Akce „maso“, Nástin výnosu proti sabotérům zásobování obyvatelstva masem, bez data.

proti „vesnickým boháčům“ pro trestné činy proti zemědělské politice. Postup prokuratur a soudů při jejich trestání byl ministerstvem spravedlnosti intenzivně monitorován minimálně od srpna 1951. Ministerstvo v této věci organizovalo instruktáže a na zodpovědná místa byly dosazovány zrychleně vyškolené kádrové posily, jimž bylo komunistické pojetí práva a bezvýhradná oddanost vládnoucí straně již zcela vlastní.²⁴⁵ Systematické vyhodnocování represivní politiky mělo zajistit správný „politicko-výchovný“ dosah organizovaných veřejných procesů. Bylo dbáno o jejich řádné propagandistické využití a sledováno „vznětí na veřejnost“, především působení na ostatní rolníky a přispění k urychlení postupu „socializace vesnice“. Tímto způsobem se na Raisův ministerský stůl dostala rovněž zpráva o procesu s našimi hospodáři, Josefem Novotným a Josefem Machytkou. Resortní náměstek Karel Klos coby předkladatel v jejich případě ovšem poukazoval na zanedbání politické přípravy. Politický účinek procesu byl prý dosti oslaben, neboť vystupování svědků při hlavním líčení vyznělo značně rezervovaně a vyjadřovalo spíše sympatie k souzeným hospodářům. Navíc v obci (Klos ministra nezatežoval konkrétními názvy, šlo spíše jen o statistickou položku), odkud odsouzení pocházeli, se večer po soudním řízení pozvedla vlna nesouhlasu s jejich potrestáním. Klos tedy musel konstatovat, že „*tento proces nepřispěl k socializaci obcí, z nichž odsouzení pocházeli*“.²⁴⁶

Proti rozsudku Okresního soudu v Nové Pace podali odvolání jak oba hospodáři, tak okresní prokurátorka Pechová. Zatímco se obžalovaní, kterým byl rozsudek doručen teprve v polovině listopadu, dožadovali zproštění viny, okresní prokurátorka se odvolala co do výše trestu, a to hned po vynesení rozsudku. Přípisem z 14. listopadu ale Pechová informovala krajskou prokuraturu o úmyslu vzít jej zpět, opodstatňujíc neuložený peněžitý trest dostatečností vysloveného propadnutí nemovitého majetku a předpokládanou nedobytností hotovosti. „Své“ rozhodnutí zaštitila postojem stranických

---

²⁴⁵ Na poradě pracovníků Státního soudu konané 20. listopadu 1951 v Brně se k tomu předseda Státního soudu Richter vyjádřil následovně: „*Princip soudcovské nezávislosti znamená, že soudce a soudnictví je nástrojem lidové demokracie. Soudcovské přesvědčení musí být v souladu s politickými představami, postuláty a přesvědčením dělnické třídy. Individualistické pojetí soudcovské nezávislosti vede k ostrému rozporu s tím, co za právo pokládá dělnická třída a co je nutno podle toho činit, zvláště v období zostrujícího se třídního boje.*“ Citace převzata, viz KAPLAN, Karel. Politická perzekuce za komunistického režimu v Československu. In *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989: statistický přehled*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993, s. 8. ISBN 80-85270-24-2.

²⁴⁶ NA, f. AMS – Klosův archiv, k. 178a – Kulaci, Zpráva o soudně trestním stíhání vesnických boháčů pro trestné činy proti zemědělské politice za měsíc říjen 1951, Praha 22. 2. 1952. Závěrem Klos ve zprávě sděloval, že okresní soudy „*ve svém rozhodování proti vesnickým boháčům neprojevíly zlepšující se úroveň*“ oproti dvěma předcházejícím měsícům, jelikož průměr trestů odnětí svobody i trestů peněžitých se snížil.

funkcionářů.²⁴⁷ Odpověď z královéhradecké prokuratury však byla jednoznačná: setrvat na odvolání, „*ježto propadnutí jmění bylo vysloveno toliko ohledně jejich nemovitého majetku a je proto peněžitý trest dobytý na movitém jmění, které zůstalo v jejich volné dispozici*“.²⁴⁸ Pechová tedy „*ve smyslu tamního příkazu*“ zaslala představenému úřadu návrh odvolání, v němž se kromě instruovaného opodstatnění peněžitého trestu dožadovala též zvýšení trestu na svobodě. „*Trest oběma obviněným na svobodě uložený jest zcela neúměrný zjištěným okolnostem předmětného případu, vině pachatelů, stupni nebezpečnosti počínání jejich pro společnost i sazbě zákonné*“, napsala iniciativně. Proti tomu již krajský prokurátor neměl námitek, a tak byl schválený návrh s datem 29. listopadu odeslán odvolacímu soudu.²⁴⁹ V polovině ledna 1952 se senát Krajského soudu v Hradci Králové sešel v jejich věci poprvé. Josef Machytka byl k odvolacímu líčení eskortován z Ostrova u Karlových Varů, Josef Novotný z Opočna. „*Přivedli je tam v železných řetězcích jako zločince, to byl tak strašnej pohled, že na to do smrti nezapomenu*“, vzpomíná v té době jedenáctiletá Marie Sudková, která tehdy matku doprovázela. Návrhu na doplnění řízení novými důkazy obhajoby bylo protentokrát vyhověno, a tak dne 4. února obhajoba mohla předložit dobrozdání MNV z obou obcí, vyjádření veterináře a vyslechnout svědky. Josef Šulc a Jan Šmidrkal jako členové zemědělských komisí v dotčených obcích vyvrátili spolehlivost bezpečností vypracovaných diagramů (např. zaznělo „*Pokud jde o rozpor zjištěný z předloženého diagramu ohledně stavu hovzího dobytka [...] věc je vysvětlitelná pouze tím, že tento kus dobytka byl mylně zanesen do jiné rubriky při předcházejícím sčítání, což vyplývá ostatně z toho, že početně stav souhlasí.*“). Krajský prokurátor Jiří Mužík přesto z titulu své pozice (i přes vyslechnutá svědectví, podstatně zpochybňující šetření proti obviněným) navrhl zamítnout jejich odvolání a naopak uložit vyšší tresty.²⁵⁰

---

²⁴⁷ „*Veřejní činitelé ztotožňují se plně s tímto rozhodnutím nalézacího soudu, shledávajíc ho ve všech směrech správným a netrvajíc na přísnějším potrestání žádného z obou těchto pachatelů, ani na dalším majetkovém jejich postižení*“, psala, aniž by závěrem opomněla zdůraznit, že si samotné „*pětivztetí*“ odvolání nechala výslovně schválit. SOKA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva další, Nová Paka 14. 11. 1951.

²⁴⁸ SOKA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Přípis krajské prokuratury, zn. Kpt 1445/51, Hradec Králové 19. 11. 1951.

²⁴⁹ SOKA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51, Zpráva další, Nová Paka 22. 11. 1951; Přípis krajské prokuratury, Hradec Králové 24. 11. 1951; Odvolání do rozsudku č. j. T 118/51 OS v Nové Pace, Nová Paka 29. 11. 1951.

²⁵⁰ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Protokoly o odvolacím líčení, zn. 2 Tk 274/51, Hradec Králové 15. 1. 1951 a 4. 2. 1951. Senátu předsedali Jan Vach a Josef Janeček, jako soudci z lidu se dostavili Václav Drejnar (sesazovač pián), Vladimír Doležal (zemědělec) a Richard Rada (dělník).

Krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze 4. února 1952 prvoinstanční rozhodnutí částečně zrušil, nově kvalifikoval trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu a potvrdil podstatu trestného činu ohrožení zásobování. Podstatné bylo, že v hospodářském počínání soud neshledal sabotážní úmysl, naopak byly odhaleny četné nedbalosti v evidenci hospodářského zvířectva ze strany úřadů. „Činitelé lidosprávy potvrdili, že obviněným při převodu dobytka byly řádně vystaveny průvodní listy a i tato okolnost nepřímou potvrzuje obhajobu obviněných, že neměli důvodů k nějakým machinacím, poněvadž dodávky v mase měli splněny.“ Jak chotečský, tak svatojanskoújezdský MNV zároveň potvrdily vzornou dodávkovou kázeň obou hospodářů. Výsledným odsuzujícím výrokem byl Josefu Novotnému trest snížen na deset měsíců odnětí svobody a přidána pokuta 20 tisíc Kčs, Josefu Machytkovi byl trest odnětí svobody snížen na jeden a půl roku a přidán peněžitý trest 30 tisíc Kč. Vedlejší trest konfiskace majetku samozřejmě zůstal, neboť „odvolací soud neshledal na místě rušiti výrok o propadnutí nemovitého majetku obou obviněných státu, poněvadž část trestné činnosti obviněných, a to ukrývání obilí a stavebního materiálu ve značném rozsahu, vzhledem k třídnímu původu obviněných – venkovských boháčů – zcela nepochybně vtiskuje jejich činnosti charakter nepřátelství k současnému lidově demokratickému řádu. Jeví se tudíž nutným [...] postihnouti obviněné tímto trestem, poněvadž socializace vesnice vyžaduje důsledný a důrazný postup proti všem nepřátelům socializačních snah na vesnici.“²⁵¹ Ota Ulč, který sám byl na konci padesátých let okresním soudcem, k „třídním“ deformacím práva později v exilu napsal: „Nepříznivý třídní profil se často pokládal za dostatečný důkaz nepřátelského úmyslu. [...] Nepřátelství u kulaka se nemusí dokazovat, neboť se předpokládá.“²⁵² Josef Novotný ale dokázal věci vidět realisticky, vzpomíná jeho dcera, a říkal: „No, co si myslejí, že mi berou. Vždyť oni mi berou práci. Když to pole si vezmou, tak na tom musejí dělat, když něco z toho budou chtít vyzískat.“

---

²⁵¹ Osobní archiv Marie Machytkové, Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, zn. 2 Tk 274/51, 4. 2. 1952.

²⁵² ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller 2*, s. 12. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

4.3 Život s cejchem

Poohlédněme se nyní, jakými cestami se dál ubíral běh života? Života nejen těch, kteří toliko coby statistické položky prošli ministerskými hlášeními, ale i jejich nejbližších. Co se skrývalo za holým konstatováním odsouzení dalšího „vesnického boháče“? Jaké byly skutečné prožitky a zkušenosti lidí, o jejichž pohnutých osudech se rozhodovalo v pracovnách komunistického sekretariátu, jejichž životní naděje a tužby jakoby mávnutím kouzelného proutku vyletěly komínem? Jaký byl tedy faktický životní dosah „kulackého“ ocejchování?

Josef Novotný si trest odnětí svobody odpykával na k tomu uzpůsobeném státním statku ve Vlčicích u Trutnova. Neocenitelným pramenem o pohybu vězně, jsou soubory doručenek vystavované a potvrzované mezi sebou komunikujícími institucemi. Díky nim víme, že ještě před přemístěním k vlčickému pracovnímu útvaru, kde se během první poloviny 50. let vystříдалo opravdu mnoho perzekvovaných hospodářů, prošel Josef Novotný také vězením v Žamberku a pracovním útvarem v Opočně – Podzámčí.²⁵³ „*V padesátých letech byly ČSSS také jakousi československou Sibiří. Kádrovou základnu tvořili vyvlastnění kulaci, rodinní příslušníci politických vězňů, vyhnání ze svých domovů, propuštění vězni poté, co je nikdo jinde nezaměstnal, světci a vagabundi všeho druhu. Zkušené hospodáři, kterým schopnost pomohla k prosperitě a prosperita pak do kriminálu, museli zastávat primitivní práce. Funkce ředitelské, šafářské a podšafářské se udělovaly primitivům.*“²⁵⁴ Josef Novotný se zde uplatnil při odchovu telat. Hospodář, navyklý za celý život již o páté ráno vstát, šel se hned starat o dobytek, aniž by čekal na dozorce, který jej vzbudí. Práci rozuměl a dělal ji rád. Natolik si ho proto vedení statku oblíbilo, že jej zdejší zootechnik přemlouval, aby zůstal. Když se v polovině června 1952 po deseti měsících vrátil domů,²⁵⁵ říkal prý ženě, že „*by to nebylo špatný, to bych já lehko zastal tu práci a dali by nám tam bydlení*“. Tehdy již pomalu stárnoucí hospodář viděl, že oproti dřině na vlastním hospodářství nečekala by jej na státním statku žádná starost. „*Jemu se to tam líbilo*“, říká o otci Marie Machytková, „*z takový práce pořád tady a tam takový jenom přešlapování*“, doplňuje

²⁵³ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Doručenky a Vyrozumění o přemístění vězně, Velitelství oddílu SVS Hradec Králové 30. 1. 1952.

ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller* 3, s. 16. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

²⁵⁴ ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller* 3, s. 16. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

²⁵⁵ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Vyrozumění o propuštění vězně, Velitelství oddílu SVS Hradec Králové 29. 8. 1952.

trefným príměrem jeho uvažování. Hospodář nicméně zůstal a dožil ve Svatojanském Újezdu, „oni ho tady potřebovali“, říká jeho dcera. Přestože se nikdy nestal řádným členem JZD, na družstevních pracích se podílel a předseda JZD, sám zedník, si k němu chodíval pro rady. Josef Novotný zemřel počátkem roku 1971 ve věku 83 let, své rehabilitace se nedožil.

Josef Machytka vykonával trest v uranových dolech na Jáchymovsku. Sem byl dopraven již v polovině listopadu 1951 z trestního ústavu ve Valdicích. Na rozdíl od svého tchána místo výkonu trestu poté již nezměnil (krom dvojí eskorty k odvolacímu líčení do Hradce Králové).²⁵⁶ Stanice SVS Ostrov, již byly vězeňské tábory podřízeny, svým zvláštním postavením podléhala přímo ministerstvu národní bezpečnosti (MNB), které od 1. června 1951 nahradilo ministerstvo spravedlnosti ve všech smluvních vztazích s Jáchymovskými doly. „Podle svědectví politických vězňů došlo po převzetí táborů do správy příslušníků MNB k citelnému zostření vězeňského režimu a k diskriminaci politických vězňů“, píše ve své studii Ludmila Petrášová. Umístění Josefa Machytky jistě souviselo s tehdejší směrnicí naplnit požadavek 13 tisíc vězňů koncem roku 1951.²⁵⁷ Na jaře 1952 schválilo bezpečnostní kolegium MNB diferenciaci vězňů Vězeňského ústavu Ostrov do čtyř skupin dle povahy trestného činu a délky trestu: 1) političtí nad 10 let; 2) političtí do 10 let; 3) kriminální nad 5 let; 4) kriminální do 5 let. Podle tohoto údaje by bylo možné množinu pravděpodobného nasazení Josefa Machytky zúžit, neboť pro druhou skupinu vězňů byly určeny tábory Eliáš, Mariánská, Svatopluk a Ležnice.²⁵⁸ Tunelem z ostatního drátu zde vězni každodenně procházeli na pracoviště. Rodině do Svatojanského Újezdu docházely jeho dopisy, korespondence

---

²⁵⁶ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Doručeny a Hlášení o dodání, č. j. A01303/1951-III, Vězeňský ústav Ostrov u Karlových Varů 16. 11. 1951.

²⁵⁷ Přitom počátkem července 1951 bylo ve Vězeňském ústavu v Ostrově přibližně 9.700 vězňů, osnovatelé tedy byli ve skluzu. „Ačkoliv bylo plnění harmonogramu přísunu vězňů do Ostrova obtížné, přesto rostly početní stavy vězňů rychleji, než vznikaly nové tábory“, píše autorka. Koncem roku 1951 byla síť vězeňských táborů v uranových oblastech v podstatě dobudována, počet táborů dosáhl patnácti. PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961. In BABKA, Lukáš – VEGER, Václav (ed.). *Za svobodu a demokracii III.: třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: M&V, 2002, s. 54-75, zde s. 58-61. ISBN 80-903024-6-7.

²⁵⁸ „Velitel vězeňského odboru MNB Baudyš odůvodňoval diferenciaci vězňů tím, že je třeba zabránit, aby se méně nebezpeční zločinci kriminální dostávali pod vliv nejnebezpečnějších státně bezpečnostních zločinců.“ PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Cit. d., s. 63-64. Dle sdělení PhDr. Šimánkové, vedoucí 4. odd. Národního archivu, se osobní spis vězněného Josefa Machytky ve fondu Správy Sboru nápravných zařízení nedochoval. K jeho osobě lze dohledat pouze záznam v základní knize SVS Ostrov, potvrzující datum přijetí a propuštění. Dle nalezených mzdových dokladů, lze ale určit, že vězněný Josef Machytka vykonával trest po celou dobu v táboře Prokop v Horním Slavkově. Klíč k zařazování vězňů tedy jistě nebyl definitivní a řídil se aktuálními potřebami i kapacitou jednotlivých táborů.

fungovala obousměrně.²⁵⁹ „*To byly jen takové řeči, víte, co děti ve škole a tohleto*“, vypráví Marie Machytková a její dcera dodává: „*Jinak to bylo škrtaný, když tam něco tatínek napsal, nebo my, tak to bylo cenzurovaný. Takovou fialovou propiskou zaškrtaný, že by to nikdo nepřečetl v tom ty věty.*“ O svých zkušenostech odtud Josef Machytka raději moc nemluvil, vyprávěl prý jen o nekonečných nástupech.²⁶⁰ Jeho manželka Marie však zavzpomínala na návštěvu v Ostrově u Karlových Varů, jež se mohla uskutečnit jednou za půl roku. Utkvělo jí v paměti, že trestanci byli přivezeni na nákladním autě a během návštěvy si ani nepodali ruce. „*To jsme jeli na noc, tam jsme v nějaký noclehárně někde přespali, pak jsme tam u takový boudy stáli a čekali a viděli jsme, jak je přivezli. Svázeli je z těch táborů.*“ Táborové poukázky, za které bylo možné koupit cigarety, prý měnil za poukázky na mléko, které měl tak rád. Když mu posléze manželka poslala po mladíkovi z Chotče, který do dolů jezdil na brigády jako havíř civilista, teplé tepláky, pobyl si Josef Machytka za tento „delikt“ několik dní v korekci – betonové kobce, sloužící k výkonu kázeňských trestů. „*Já myslím, to zdraví že si tam taky nadobro pokazil*“, uzavírá tuto kapitolu konstatováním o jeho podlomeném zdraví, které se podepsalo na jeho předčasné smrti.

Zatímco tajemník Jan Kout oslavoval u příležitosti pátého výročí význam „únorového vítězství“ pro „*rozvoj a šťastný život na české i slovenské vesnici*“, vyzdvihoval význam socialistického soutěžení nejen na závodech, ale i na polích a horoval pro světový mír,²⁶¹ Josef Machytka opouštěje brány jáchymovského pekla zakončoval nejtemnější z etap svého boje o pokojný život a zároveň vstupoval do další. „*Vrátil se 15. února na moje narozeniny. Maminka nešla spát, zůstala sedět a čekala, až tatínek přijde.*“ Když se v únoru 1953 vrátil z výkonu trestu,²⁶² v zemědělství pracovat nesměl. Na pracovním úřadu, kde se musel hlásit, mu „*řekli jasně, že nesmí pracovat v zemědělství, aby nenarušoval chod toho družstva*“. Pracovní referát jej přidělil jako zednického přidavače na práci v Semtíně u Pardubic. Během týdne zde

²⁵⁹ V příloze viz fotografii s povolujícím přípisem SVS a číslem vězněného Josefa Machytky.

²⁶⁰ Na nekončící nastupování vzpomínali i političtí vězni z tábora Vikmanov. Dlouhé nástupy k přepočítání vězňů se prý odehrávaly třikrát denně, přičemž „*délka nástupů byla úměrná inteligenci počítajících*“. PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Cit. d., s.65. Marie Sudková vysvětluje: „*Tatínek nikdy o tom nemluvil, on to měl zakázaný. On tam podepsal, že nebude o tom mluvit, to musel podepsat, když ho propouštěli. [...] Kdyby tady mluvil, nevíte, co zas kdo by kde řekl, ještě by zase za to ho mohli stíhat, co to tam roztrušuje.*“

²⁶¹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1953, heslo „Oslava 5. výročí únorového vítězství“.

²⁶² Josef Machytka byl po odpykání trestu propuštěn na svobodu dne 15. 2. 1953. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zpráva o výkonu trestu, č. j. JV-2587/53-T, Vězeňský ústav Ostrov u Karlových Varů 15. 2. 1953.

býval na ubytovně, „maminka mu vždycky upekla vánočku a všechno vyprala a s kufírkem zas odjížděl“, vzpomíná dcera. Manželka Marie na tu dobu vzpomíná jako na jisté uvolnění po všech útrapách. „Sobota neděle byl doma, měli jsme to tak jako takovej svátek, takový pěkný.“ Tady ovšem zapůsobila prostá lidská závist, ozvaly se hlasy, že se jiní nebudou na jeho (konfiskovaném!) poli dřít, a v „porodních bolestech“ se zmítající JZD mělo zažádat o jeho uvolnění. „Tady zase lidem nebylo po chuti, že tatínek jezdil už v pátek domů, tak o něj pak zažádali, že to nebudou dělat za něj, že musí se k tomu vrátit.“ Ze Semtína byl tedy propuštěn a v obci mu počaly být (přes jeho nespornou zemědělskou kvalifikaci!) přidělovány podřadné práce. Kopal výkopy, jezdil s koňskými potahy. Zkrátka v tehdejší prosazování pracovních jednotek mu nebylo dopřáno vydělat si slušné peníze. Později, když už místní JZD prošlo rozpadem a znovuvzkříšením, byl do řad družstevníků přijat, mezitím ovšem musel zápasit se svou vlastní, konfiskovanou půdou. O tom však více až v jedné z dalších kapitol. Podotkněme, že jako bývalý politický vězeň stále zůstával v hledáčku bezpečnostních orgánů.²⁶³ „Věděli, že byl neprávem zatčenej i odsouzenej, tak ho potřebovali hlídat“, zmiňuje Marie Sudková. Dle dokumenty nepodložené informace, se v obci projednávala i možnost vystěhování rodiny. „Nám pak říkal Kout, že měli schůzi a jednalo se o našem vystěhování a že Medlík už byl ospalej a že řek ‚Podepišme to, chlapi, a jdem domů‘. A tenhle Kout právě, rostlej tady ve vesnici, přeci mu to asi bylo divný, tak říkal ‚Já tohle nepodepišu‘. Aspoň se nám pak takhle, když bylo po všem, chlubil. Nevim, jestli to tak určitě bylo, ale nevystěhovali nás“, konstatuje z dnešního odstupu Marie Machytková. Josef Machytka zemřel ve věku 62 let raněn mrtvicí uprostřed práce, kterou měl tak rád. Jan Kozel, který byl tehdy obecním kronikářem, do Pamětní knihy zapsal: „Před samými vánočními svátky se roznesla zpráva ve vsi, že zemřel náhle Josef Machytka raněn mrtvicí při pilné práci. Přišla tak náhle a překvapila každého. On byl vzorem pracovitého člověka, jeho velkou láskou byla zahrada, kterou neustále zveleboval. [...] Když nebyl zaměstnán na poli, tak ho bylo viděti jen obyčejně na

---

²⁶³ Dle lustračního sdělení ABS MV vycházejícího z tzv. registru StB, se Josef Machytka nacházel v operativním zájmu politické policie. Jičínská StB zavedla pod registračním číslem 4384 k jeho osobě spis. „To by se člověk docela rád dozvěděl, co tam bylo“, zareagovala na sdělení dcera Marie. Co tento spis obsahoval a co přesně bylo předmětem „státně bezpečnostního“ zájmu (zvláště byl-li spis založen až počátkem listopadu 1960!) se však dnes už nedozvíme, dle evidenčního záznamu byl totiž svazek v prosinci 1962 zničen.

*zahradě. [...] Tak odcházejí z jednoho stavení dva hospodáři v jednom roce. [...] Pohřeb se konal za velké účasti občanů jak místních, tak i okolních.*²⁶⁴

Krátce před smrtí naskytla se díky dobovým okolnostem oběma hospodářům příležitost pokusit se očistit svá jména. V létě 1969 Josef Novotný společně s Josefem Machytkou iniciovali rehabilitaci svého odsouzení, ke Krajské prokuratuře v Hradci Králové předložili návrh na podání stížnosti pro porušení zákona. V součinnosti s tehdejší Okresní rehabilitační poradnou v Jičíně poukazovali na skutečnost, že odvolací soud nově kvalifikoval trestný čin, který nebyl obsažen v obžalobě, a dále napadali především řízení, které rozsudku předcházelo. „Podle našeho názoru nestačí pouze možnost ohrožení, nýbrž musí být zjištěno, zda a jak plán opravdu ohrožován byl“, psali ve svém dopise.²⁶⁵ Václav Prokůpek, odsouzený v červenci 1952 v procesu proti tzv. „protistátní skupině Zelené internacionály“, vydal na konci 60. let (po čtrnácti letech věznění) svědectví, v němž mj. napsal: „Až se veřejnost dozví, co všechno s námi dělali v uranových dolech, v brusírnách křišťálového skla, v kamenolomech a uhelných šachtách, zůstane zkoprnělá!“²⁶⁶ František Fišar (nar. 1931) prožil kolektivizační dekádu ve zcela jiném prostředí než naši hospodáři. Pochází z Horní Nové Vsi nad Popelkou, z poměrně rychle kolektivizovaného pohraničí. „Když se zakládaly JZD, bylo mi asi dvacet let“, otevírá své vyprávění. Otec hospodář na 15 ha půdy se s kolektivizačním elánem nijak neztotožňoval, synovi doporučil: „Tady toho moc nechytíš, běž na nějakou školu.“ Na veterináře se mladý František prý už bez doporučení dostat nemohl, přijali jej však do dvouletého studia při plemenářské stanici v Semilech. Otec záhy zemřel (1952), František Fišar vstoupil do strany a jako inseminační technik zůstal v Semilech, o zdejším uplatnění říká, že stanice byla na rozdíl od překotně zakládaných JZD pracovištěm v oboru vzdělaných lidí, kteří své práci rozuměli a odváděli ji profesionálně. „Později [na přelomu let 1958/59] mě kamarád přesvědčil jít do družstva.“ V JZD prošel všemi možnými pozicemi práce s dobyt看em, kterou, jak říká, „vždycky miloval“. Přes pozici zootechnika a agronoma se před polovinou 60. let stal předsedou JZD Lomnice nad Popelkou. Zažil slučování (16 vesnic se 4 tisíci ha půdy činilo tamní JZD jedním z největších v okolí), specializaci

²⁶⁴ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1971, heslo „Úmrtí Jos. Machytky“.

²⁶⁵ Osobní archiv Marie Machytkové, Návrh pro podání stížnosti pro porušení zákona, Svatojanský Újezd 1. 7. 1969 a Průvodní dopis Okresní rehabilitační komise, Jičín 30. 6. 1969.

²⁶⁶ VOHRYZKA-KONOPA, F. J. *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. (2. vyd.) New York: Mezinárodní rolnická unie, s. 48.

produkce (pěstování brambor, chov kvalitního skotu), zasloužil se o přechod z pracovních jednotek na pevnou (hodinovou) odměnu, „*družstva šla nahoru*“, říká s poukazem na dostatečnou mechanizaci, dobrý plemenný materiál a více peněz proudících do zemědělství. Oprávněně bychom mohli říct, že neměl důvod k nespokojenosti, temná kolektivizační etapa jej jaksí minula na odborném pracovišti a při pozdějším působení v JZD už zažíval jen jeho růst. Přesto se v jeho pohledu něco zlomilo. Přišel rok 1968 a s ním odhalení nezákonností let padesátých. František Fišar byl jedním z mnoha, kteří – vyjádřeno Prokúpkovými slovy – zůstali stát zkoprnělí. „*Byli jsme zklamání, přišel jsem na to, že jsem tam [v KSČ] neměl co dělat*“, vzpomíná na rok, v němž, jak říká, začal jeho krach. Vyrovnává se s vlastními pocity, roztrhl prý se slovy „*mě jste položili můj rozum*“ svou stranickou legitimaci a stal se signatářem okresní organizace K 231 v Semilech. Po okupaci Československa byl od kvalifikované práce odstaven.

Pokus, jímž se naši svatojanskoújezdští hospodáři chtěli domoci zrušení rozsudku a zproštění obžaloby, vyšel do prázdna.²⁶⁷ V roce 1970 byli rehabilitační snahy a odhalování nezákonností, které se na venkově odehrály, přeinterpretovány v oficiální postoj: „*K otřesení důvěry družstevních rolníků v současný politický režim a vedoucí úlohu strany se používalo jednostranné zveličování chyb a přehmatů, zejména v souvislosti s rehabilitacemi. Strana jako celek byla obviňována za chyby jednotlivců. V tomto směru byly zvláště vyzdvihovány jednotlivé a netypické případy z údobí kolektivizace a rozšiřování družstev. Ve vytvářené psychóze docházelo k šikanování mnohých funkcionářů národních výborů i stranických organizací, kteří se aktivně podíleli na kolektivizaci vesnice. Současně bývalí kulaci [...] byli vyzvedáváni nejen jako vzorní hospodáři, ale jako ryzí demokraté, vždy hájící zájem vesnice.*“²⁶⁸ Svého ospravedlnění se Josef Novotný a Josef Machytka nedožili, dočkali se jej teprve v roce

---

²⁶⁷ Krajská prokuratura oznámila přijetí podnětu a vyzooměla stěžovatele o jeho postoupení Generální prokuratuře v Praze, jejíhož rozhodnutí se hospodáři nedočkali. (Osobní archiv Marie Machytkové, Přípis revizního odd. Krajské prokuratury, zn. 2 KR 219/69-2, Hradec Králové 10. 7. 1969.) Okresní prokurátor Schättinger si sice ještě v červenci 1969 vyžádal zapůjčení původního spisu T 118/51, jeho nástupce Freudenberg jej však v říjnu 1970 Okresnímu soudu vrátil bez udání jakýchkoliv bližších informací. (OS Jičín, Rt 434/90: 1Nt 461/69, Korespondence mezi Okresní prokuraturou a Okresním soudem v Jičíně, zn. R 91/69, Jičín 14. 7., 25. 7. 1969 a 21. 10. 1970.)

²⁶⁸ VOHRYZKA-KONOPA, F. J. *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. (2. vyd.) New York: Mezinárodní rolnická unie, s. 143.

1990, kdy Okresní soud v Jičíně usnesením ze dne 13. září 1990 trestní stíhání zastavil a odsuzující rozsudky zrušil.²⁶⁹

Zmínili jsme se již o nelehkém údělu žen obou hospodářů, které v hospodářství osaměly a nesly tíhu veškerých povinností. „*Se žádnou náladou se do toho nešlo*“, začíná Marie Machytková své vzpomínání na toto nesnadné období, kdy musela zvládat chod hospodářství. „*To jsem tenkrát tady koupila půlku, nebo jak se to říká – ten soudek piva, no a tam jsme to na pole vzali, oni se tak jako sešli lidi na pomoc, to nebyli mužský doma, to už byli pryč. No sklidilo se to takhle a nebylo za to nic*“, osvětluje pamětnice dokončení sklizně s poukazem na nulovou disponibilitu s prostředky. S podzimní orbou zase přijeli vypomoct dva hospodáři z nedalekého Hřídělce, „*takoví ty, který tomu družstvu moc nesloužili, nechtěli to, tak jako nás tady přidržovali takhle. [...] Tady v Oujezdě se lidi báli*“, dodává. Zvládat všechnu práci spojenou s chodem hospodářství rozhodně nebylo jednoduché. „*To jsme měli takový všelijaký chvíle. Kolikrát to tady byli vizitýrovat a prohlížet, co kde je. To jsme to tady tak všelijak pletli*.“ Soused Velich chodil do hospodářství krmit tři koně, mléko, vejce i maso musely hospodyně dodávat bez nároku na jakoukoliv protihodnotu, majetek byl úředně zablokován. „*Korunu nám nedali, to bylo všechno zastavený*“, vzpomíná. Ještě dříve než jejich odsouzení nabylo dle pochybné „socialistické zákonnosti“ pravomocnosti, finanční referát novopackého ONV již rozhodoval o nakládání s finančními prostředky z jejich účtu. „*Já se divím, že sem se tak v tom plácala. Já jsem si myslela, že tohle musí prasknout, že to nemůže potrvat takováhle nespravedlnost. Já nevím, že jsem byla tak hloupá*.“ Přesvědčení o dočasnosti poúnorového režimu bylo tehdy dost rozšířené, mluvit o něm se ale lidé neodvažovali. „*To se museli znát lidi, to se nemohlo v takovémhle houfu. Ty starší hospodáři, ty byli všechny takovýho myšlení jinýho než tenhle komunismus*“, doplňuje s ujištěním, že se mezi nimi s očekáváním poslouchaly zprávy Svobodné Evropy, k jejímž informacím lidé upírali naděje ve změnu.

Podívejme se nyní na životní peripetie Machytkových dětí – Evy (1937), Vladimíra (1938) a Marie (1940). Nejmladší ze sourozenců, paní Marie Sudková vzpomíná, že jako děti vnímaly, že maminka s babičkou mají starosti, když byli otec s dědečkem zatčeni. „*Tak jsme jako věděli, že nesmíme zlobit, že se musíme učit a že musíme být potichu*.“ „Nepřátelský“ třídní profil, jímž byla rodina označována, se samozřejmě promítl i do životů školou povinných dětí, a to nejen sníženou známkou

---

²⁶⁹ Osobní archiv Marie Machytkové, Usnesení Okresního soudu, spis. zn. Rt 434/90, Jičín 13. 9. 1990.

z mravu.²⁷⁰ Abychom si připomněli, v jakém duchu byli tehdejší žáci vychováváni, citujme z projevu ředitele školy Františka Pařízka o ideové výchově ve škole: „*Výchova k socialismu nezbytně potřebuje kolektivní výchovu ve škole. Složkou výchovy je kolektiv učitelský a žákovský. Jelikož kolektiv učitelský má úkol řídicí, je nutné, aby se nejdříve sám převychoval a zbavil se bývalých buržoazních přežitků. Úkolem učitelstva je, aby se studiem marx-leninského učení stal pokrokovou složkou a hybnou pákou na škole a zásadami tohoto učení pozvedl úroveň všeho žactva. [...] Nová škola musí vychovávat politicky uvědomělé občany lidově demokratického státu a statečné obránce vlasti. K výchově nového člověka přispívá žákovská organizace, úderky a pionýrské hnutí.*“²⁷¹

„Třídnímu“ pohledu se samozřejmě nevyhnulo ani posuzování žáků. Jejich budoucnost nyní neutvářely jen jejich vlohy, schopnosti a prospěch, nýbrž prostředí, ze kterého vzešly, a „budovatelské úsilí“ rodiny. Podle tohoto klíče se projednávaly závěrečné zkoušky žáků a jejich následné zařazení. Soudružka Kubalíková, předsedkyně při škole organizovaných komunistů ve schůzi připomínala, „že se musí dbáti na to, abychom zbytečně neměli děti zemědělců v povolání, do kterých mají přednostní nárok děti jiné“, že se musí „hleděti na to, aby byl brán zřetel na děti dělníků“.²⁷² Dne 6. března 1953 Čestmír Jeřábek do svého deníku vykřikl „Přežili jsme Stalina!“, vzápětí ale dodal: „Ještě děti našich dětí budou doplácet na zlo, které přinesl na svět.“²⁷³ „Dodržování výběru a dobrého třídního složení studentů a žáků na zemědělských školách“ zdůrazňovalo politické ústředí ještě dlouho potom.²⁷⁴

²⁷⁰ Na návrh tehdejší soudružky Kubalíkové dostali Eva a Vladimír Machytkovi sníženou známku z chování proto, že nedokázali správně „budovatelsky“ působit na své rodiče. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1992, úvodní „představovací“ zápis Anny Novotné. Tuto skutečnost potvrzují třídní výkazy tehdejší Obecné a měšťanské školy Lázně Bělohrad, které ovšem v první řadě vypovídají o výborném prospěchu Evy, Vladimíra a Marie Machytkových. SOKA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 493, Třídní výkaz docházky a prospěchu žactva IV. B, III. A a I. B třídy ve školním roce 1951/52.

Marie Machytková dnes vzpomíná na tehdejší „třídní“ politiku jako na „všelijaké hlouposti“ a podotýká: „To by ani člověk nevěřil, že na takovýhle malý vesnici by takovýhle podniky se mohly dělat.“

²⁷¹ SOKA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 16, Zápis řádné porady učitelského sboru dne 14. 3. 1950.

²⁷² SOKA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 8e, Zápis ze schůze výboru ZO KSČ střední a národní školy, Lázně Bělohrad 28. 5. 1953. Na osobu soudružky Kubalíkové dnes Marie Sudková vzpomíná takto: „Byla z Valdova. Byla to učitelka ručních prací, která tam [po stránce profesní] nic neznamenala, ale protože byla předsedkyní strany, tak se jí všichni báli.“

²⁷³ JEŘÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu: z deníků 1948–1958*. Brno: Barrister & Principal, 2000, s. 203. ISBN 80-85947-45-5.

²⁷⁴ JECH, Karel. Knižně nepublikované dokumenty: dokument 4 (Problémy likvidace kulactva jako třídy v souvislosti s dovršením výstavby socialismu v naší zemi, Praha 19. 5. 1958) [cit. 2008-05-30].

URL: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Jech_Dok4.pdf>.

Zahájení školního roku 1951/52 mělo být slavnostní, místní rozhlas vyhrával dětem na cestu „veselé národní a budovatelské písni“, při společném shromáždění žáků národní i střední školy v sokolovně posléze všichni vyslechli ministerský projev Zdeňka Nejedlého, mluvílo se o školním řádu, o Koreji, o boji za mír. Přizvaný zástupce armády „zdůraznil povinnou úctu k naší osvoboditelce, J. V. Stalinovi a prezidentovi republiky Klementu Gottwaldovi. Vyzval děti, aby pilným učením se připravovaly na budovatelské úkoly.“²⁷⁵ Nechme však pokračovat tehdy jedenáctiletou Marii Sudkovou: „No nebylo to pěkný. Já jsem chodila do šesté třídy v Lázních Bělohradě a tam Šraml, to byl ředitel školy,²⁷⁶ vyhlašoval, že jsme kulaci. A teď to po celý tý škole hlásí a člověk tak nějak jako... Tak ne, nestyděla jsem se, tak jsem si říkala, když to tak udělali, tak to tak říkaj, ale taky to člověku vadilo. Ale tak přežila jsem to, pak si mě vzala teta do Mostu, kde jsem udělala maturitu.“ Tím se Marie Sudková dostává k důležitému předělu svého školního věku.

Anna Novotná (1916-2007), sestra Marie Machytkové a tedy zmíněná teta Machytkových dětí, sehrála v jejím životě důležitou roli. Po absolvování jičínského gymnázia vystudovala Anna Novotná (díky druhé světové válce s šestiletým přerušením) klasickou filologii na Filosofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Po zakončení studií odešla vyučovat na gymnázium – sociálně zdravotní školu v Ústí nad Labem. Ke svému působení tam poznamenala: „Do pohraničí jsem šla dobrovolně na dva roky v domnění, že je to má povinnost. Setrvala jsem tam nedobrovolně dvacet let.“²⁷⁷ Po očernění rodiny jako „kulacké“ a „třídně nepřátelské“ byla Anna Novotná nucena ústecké gymnázium opustit. Pracovní místo pedagoga na škole v havířské obci

---

²⁷⁵ SOkA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 17, Zápis počáteční porady učitelského sboru konané 31. 8. 1951 a Zápis řádné porady učitelského sboru konané 18. 10. 1951 (zde bylo slavnostní zahájení školního roku zhodnoceno).

²⁷⁶ Jaromír Šraml působil jako ředitel školy v letech 1952-1972, ve funkci vystřídal Františka Pařízka (ředitelem 1945-1951), který byl na začátku roku 1952 z neznámých důvodů dočasně vystřídán svým předchůdcem Františkem Divíškem. (HELIGROVÁ, Milena. *Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad 1813 – 1977: inventář*. Okresní archiv Jičín se sídlem v Jeřicích, 1990, s. 7.) Ředitel Pařízek byl na konci února vyloučen z KSČ, okolnosti jeho vyloučení však nebyly zcela jasné ani jeho současníkům. (SOkA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 8e, Zápisy z členské schůze ZO KSČ střední a národní školy, Lázně Bělohrad 29. 2. a 6. 5. 1952.)

Není bez zajímavosti, že Šramlovým blízkým spolupracovníkem se od září 1953 stal Josef Kovanda, který byl dekretem Nejedlého ministerstva školství a osvěty jmenován zástupcem ředitele Osmileté střední školy v Lázních Bělohradu. SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 665, inv. č. 3041 (Osobní spisy učitelů, vychovatelů a ostatních zaměstnanců školství - Josef Kovanda), Jmenovací dekret ministerstva školství a osvěty adresovaný Josefu Kovandovi, zn. B II/3-Kov-13/1-53, Praha 14. 8. 1953 a Oznámení nástupu služby adresované ONV a podepsané ředitelem Jaroslavem Šramlem, Lázně Bělohrad 2. 9. 1953.

²⁷⁷ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1992, úvodní „představovací“ zápis Anny Novotné.

Souš u Mostu dostala jen díky akutnímu nedostatku učitelů v pohraničí. Zde byla vedena jako nekvalifikovaná pracovní síla s nejnižším platovým ohodnocením. Přese všechno, zřejmě právě díky naprosté odlehlosti tohoto místa bylo její nejmladší neteři dopřáno vymanit se z třídně-ideologických pout, svazujících celou rodinu.

Marie Sudková (1940) si přála po ukončení základní školní docházky směřovat na pedagogickou školu do Hořic. Jako nadaná žákyně byla nejprve přijata, po čtrnácti dnech však přišel přípis, že neodpovídá požadavkům, a ze školy byla vyloučena.²⁷⁸ Teta Anna reagovala pohotově, přijela a vzala si čtrnáctiletou Marii k sobě do Mostu. „*Tím, že mě teta odvezla do pohraničí, tak tam se to přerušilo, že jsem pocházela z týchletý rodiny*“, říká s dnešním odstupem Marie Sudková k nálepce „*dcera kulaka*“. Do pohraničí s ní už posudek nešel, respektive se tam po něm nikdo neptal. Navíc do osobních materiálů v tu dobu, kdy se Josef Machytka vrátil z výkonu trestu a v zemědělství pracovat nesměl, vyplňovala „*otec dělník*“ a její aktuální adresu před zvědavým tajemníkem Janem Koutem v obci zatajili. Po základní školní docházce mohla takto absolvovat tři roky tzv. jedenáctiletky, jak se tehdy říkalo, zakončené maturitou v roce 1957. Po dvouleté odborné nástavbě v Praze nastoupila do léčebného rehabilitačního ústavu v Mariánských Lázních a dnes říká: „*Svou práci jsem dělala vždýcky strašně ráda.*“

Eva Vilímková (1937) prošla na cestě k svému povolání zdravotní asistentky velmi trnitou cestou. Ve školním roce 1951/52 ukončovala základní školní docházku, a tak o jejím dalším osudu přirozeně rozhodovali straničtí funkcionáři, nikoliv její prospěch a učená nadání. „*Ve věci žákyně Machytkové přišlo vyrozumění okresního školního výboru, že její žádost o přijetí do gymnasia bude řešiti KNV*“, informovala předsedkyně školní ZO KSČ Kubalíková počátkem května 1952.²⁷⁹ Jedním z úkolů místních komunistů bylo vypracovávat „*posudky žactva do škol III. stupně*“, když se pak před koncem školního roku posudky schvalovali, rozhořela se kolem jména Evy Machytkové žhavá diskuse.²⁸⁰ Ať už dopadl spor o její posudek jakkoliv, jisté zůstává,

---

²⁷⁸ Toto opatření se muselo odehrát naprosto neformální cestou, v zápisech ze schůzí učitelského sboru se její jméno nevyskytuje, není ani zařazen její přihlašovací list. SOkA Jičín, f. Sociální a pedagogická škola v Hořicích, kn. 128, 71, 78, Zápisy ze schůzí učitelského sboru a Přijímací katalogy pro školní roky 1954/55, 1955/56.

²⁷⁹ SOkA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 8e, Zápis z členské schůze ZO KSČ střední a národní školy v Lázních Bělohradě, 6. 5. 1952.

²⁸⁰ Zápis pro jeho nejednoznačnost cituji celý: „*V posudku na žákyni Machytkovou s. Divíšek uvádí, že tento vypracovala ZO KSČ. Proti tomu se s. Kubalíková a s. Pěnička ohrazuje, že tento posudek psal s. Divíšek sám bez vědomí ZO KSČ. S. Divíšek říká, že o žákyni Machytkové bylo v ZO mluveno, má-li se*

že i přes výborné dispozice studovat nemohla. I tak se však velkou životní oklikou k vytoženému medicínskému oboru nakonec přece jen dostala. Nejprve však musela nastoupit do učiliště, z nevalného výběru zvolila elektrikářské v Semilech. Odtud dostala doporučení na spojařskou průmyslovku v Hradci Králové, večerně pak vystudovala i gymnázium v Pardubicích a odešla za tetou do Mostu, odkud se prosadila na dvouletou nástavbu na zdravotnické škole v Ústí nad Labem. Takto složitě se dokázala probíjet k místu laborantky v Brně, kam se provdala.

Vladimír Machytka (1938-1986) by býval hospodaření po rodičích rád převzal, již od útlého věku projevoval lásku především ke koním. Na zemědělskou školu ovšem jít nemohl,²⁸¹ a přestože byl dosud hodnocen jako nejlepší žák,²⁸² musel nastoupit do učiliště na zedníka. Zednický mistr, který postřehl jeho nadání, mu dal doporučení na střední průmyslovku do Hradce Králové. Poté přišla vojna. Jako syn „vesnického boháče“ narukoval k pomocným technickým praporům (PTP) do Teplé u Mariánských Lázní.²⁸³ Přestože byl kousek od své sestry, na „opustky“ neměl nárok. Nicméně službu u nechvalně proslulých PTP přestál a sestra mu též pomohla obstarat přihlášku na stavební vysokou školu, kam byl přijat a kterou úspěšně vystudoval. Politické byro ÚV KSČ si tou dobou již vyjasnilo otázku přístupu ke „kulackým“ dětem. „*Jaký poměr*

---

pustiti na gymnasium, a že měl dojem [?] zvláště potom, když přišel na ní od akčního výboru z Újezda Svatojanského posudek kladný. Dále říká, že postrádá v zápise ze dne 6. 5., že by se někdo proti tomu stavěl, aby nebyla [?] puštěna na školu III. stupně. S. Kubalíková říká, že posudek od AV NF měl být projednán v ZO KSČ, na což Divíšek namítá, že to nebylo možno, neboť musel být hned odeslán na ONV. S. Kubalíková říká, že všechny posudky mají být projednány v učitelském sboru a v ZO KSČ. S. Divíšek odpovídá, že posudky opsal ze štítků, které vypracovali třídní učitelé. S. Kubalíková a Pěnička říkají, že to není správné a že se to nesmí opakovat.“ SOKA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 8e, Zápis z členské schůze ZO KSČ střední a národní školy v Lázních Bělohradě, 19. 6. 1952.

Zápis pořídil jeden z aktérů diskuse, soudruh Pěnička. Jaký měl ovšem soudruh Divíšek dojem a jaký byl postoj jednotlivých aktérů diskuse, ze zápisu jasně nevyplývá. Vyznění posudku na žákyni Machytkovou tedy není ze zaznamenané diskuse zcela zřejmé. Podle svědectví pamětnic i dle celkového vyznívání dalších zápisů schůzí školní komunistické organizace se můžeme domnívat, že soudružka Kubalíková protestovala proti (z „třídního“ hlediska) mírnému, či v tehdejší terminologii spíše „smírlivému“ posudku a že soudruh Divíšek bez jejího vědomí odeslal kladný, lépe říci nezamítavý posudek, který neprošel schválením v ZO KSČ, dost možná šlo o neupravené vyjádření AV NF z obce.

²⁸¹ K opatřením proti zemědělskému dorostu blíže viz JECH, Karel. Vyloučení selských dětí ze zemědělských škol (1951 – 1953). In *Stránkami soudobých dějin*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993, s. 123-141. ISSN 80-85270-16-1. Problematikou se pro vysoké zemědělské učení dále zabývali BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. *Politicky motivované vylučování studentů v zakladatelském období komunistického režimu: černá kapitola z dějin vysokého zemědělského a lesnického školství v Praze*. [cit. 2008-02-10]. URL: <http://www.old.pef.czu.cz/kolektivizace/documents/vylucovaniStudentu_cz.pdf>.

²⁸² V březnu 1951 byl Vladimír Machytka, žák II. A třídy střední školy oceněn v soutěži o nejlepšího žáka ve třídě knihou *Teta Saly v Americe*. SOKA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 8d, Zápis o řádné poradě učitelského sboru konané 15. 3. 1951.

²⁸³ „*Na vojnu odešel Miroslav Machytka, který dokončil studium na stavební průmyslovce.*“ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1960, heslo „Mládež“. Neznalostí mladého kronikáře je zapsáno Miroslav namísto správného Vladimír.

*budeme mít k dětem kulaků? U dětí zůstává základní formou převýchovy školní výchova. Ve škole je nutné je plně zapojit do kolektivu tříd, neuzavírat jim možnosti vstupu do Pionýra a svazáckých organizací. V každém případě mládežnické a pionýrské organizace musí si vzít za úkol soustavnou výchovu těchto dětí a mládeže a uplatňovat na ně svůj vliv. [...] Naše škola, svazácké a pionýrské organizace musí i z dětí kulaků vychovat budovatele nové společnosti a nové vesnice. Dětem kulaků, které se osvědčí ve výrobě, umožnit jako výjimku další vzdělání.*²⁸⁴ Vladimír Machytka tuto výjimku bezezbytku využil. Z doby jeho ucházení se o studium pochází i posudek, který se náhodně zachoval ve složce pozemkových záležitostí obce v jičínském okresním archivu. Konstatuje se v něm, že se vyučený zedník Vladimír Machytka „politicky nevyjadřuje“ a rekapituluje zároveň pohnutý osud rodiny: „Rodiče vlastnili větší zemědělskou usedlost v obci Choteč, okr. Nová Paka. Po konfiskaci poloviny usedlosti a odpykání trestu otce jmenovaného odstěhovali se rodiče do obce Svatojanský Újezd na usedlost svého tchána, kde byla též provedena konfiskace poloviny usedlosti. [...] V JZD pracují dobře. Jsou bez politické příslušnosti. Poměr k lidově demokratickému zřízení se zdá býti dobrý.”²⁸⁵ To se však už dostáváme k dalším tématům, přesahujícím osobnost Vladimíra Machytky, který studia v Brně úspěšně dokončil, oženil se a stal se stavebním inženýrem u silnic a železnic. Zemřel předčasně ve 48 letech a jeho sestra na něj vzpomíná jako na člověka, který „v životě si nestěžoval, dokázal se smířit se vším“.

---

²⁸⁴ JECH, Karel. Knižně nepublikované dokumenty: dokument 4 (Problémy likvidace kulactva jako třídy v souvislosti s dovršením výstavby socialismu v naší zemi, Praha 19. 5. 1958) [cit. 2008-05-30].

URL: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Jech_Dok4.pdf>.

²⁸⁵ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Pozemkové záležitosti 1954-1959, Posudek na Vladimíra Machytka adresovaný Fakultě architektury a pozemního stavitelství v Praze, Svatojanský Újezd 24. 6. 1959. Je pravděpodobné, že byl citovaný posudek chybně adresován, neboť pamětnice upozorňují, že přihlášku podával pouze do Brna, kde už v tu dobu bydlela starší sestra Eva, u níž mohl bydlet. „Byli jsme daleko od domova, ale posudky ze vsi nás našly všude“, napsala s odstupem Anna Novotná. OÚ Sv. Új., Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1992, úvodní „představovací“ zápis Anny Novotné.

5. Peripetie svatojanskoujezdského JZD

„Jde pevně kupředu naše zem,
jinudy cesta nepovede.
Já kdybych byl dnes rolníkem,
právě teď vstoupím do JZD.“
(Josef Rybák, Rozhovor s rolníkem, 1953)²⁸⁶

Hovoří-li Karel Kaplan o třech hlavních etapách kolektivizačního procesu,²⁸⁷ pojďme si ukázat na příkladu malé obce Svatojanský Újezd, rozprostírající se v zemědělské oblasti krkonošského podhůří mezi Hořicemi, Jičínem a Novou Pakou, platnost jeho generalizace.

Při bilancování činnosti místní komunistické organizace zapsal Kovanda v roce 1951 do Pamětní knihy obce následující řádky: „*Když pak se na sklonku roku 1950 začalo uvažovat o založení JZD ve zdejší obci, stala se mladá organizace, podle názoru mnohých, úhlavním nepřitelem všech zemědělců [...] Odpor k linii strany projevuje se především pasivitou; ať v obci je svolána jakákoliv schůze, zeje místnost, ve které se schůze koná, prázdnotou.*“²⁸⁸ Tato pasivita byla pro agilního Kovandu těžko pochopitelná, stávala se tedy častých terčem jeho poznámek a koneckonců i impulzem ke konstrukci kriminálního chování místních autorit. V podzimních měsících roku 1950 byla obec zahrnuta do okresního plánu zakládání nových JZD. Místní hospodáři však o „socializaci vesnice“ projevovali pramalý zájem, jejich přesvědčení, že jediné vlastnický, rodově posilovaný vztah k půdě spolu s tvrdou prací může vést k hospodářské prosperitě, bylo neochvějné. Místní kronikář si proto posteskl, že je „nelze žádným způsobem získati a přesvědčiti o výhodách družstevního hospodaření“ a že „odpor proti JZD projevuje se v celém veřejném dění vesnice. [...] JZD ve zdejší obci dosud ustaveno nebylo, ač byla naše obec vybrána mezi těmi, v nichž mělo být JZD ustaveno do konce roku 1950. Pro živelný odpor místních zemědělců nebylo možno ani ustaviti přípravný výbor JZD.“ Hovořil dokonce o nenávisti vůči všem socialistickým myšlenkám na

²⁸⁶ BROUSEK, Antonín (ed.). *Podivuhodní kouzelníci: čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945 – 55*. Purley: Rozmluvy, 1987, s. 84. ISBN 0 946352 39 9.

²⁸⁷ Kaplanova periodizace rozlišuje tři kolektivizační etapy. První v letech 1949–1950 byla poznamenána nečekaným nezájmem rolníků. Druhá, vyhlášená v roce 1952, byla plánována jako „přelomová“, skončila však krizí v letech 1953–1954. Třetí a rozhodující etapa probíhala v letech 1955–1960 a byla ukončena v postatě zánikem soukromě hospodařících zemědělců jako sociální vrstvy. KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953 – 1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 47. ISBN 80-86598-98-5.

²⁸⁸ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1951, heslo „30 let KSČ“*.

vesnici.²⁸⁹ Místním hospodářům se ovšem nelze divit, odstrašující případ špatně hospodařícího, ukvapeně založeného JZD měli hnedle v sousední obci Šárovcová Lhota. V diskusích tedy trefně poukazovali na špatnou pracovní morálku v JZD a na zhoršené hospodářské výsledky oproti rolníkům samostatně hospodařícím.²⁹⁰ Nešlo přitom o nijak ojedinělý jev, vzdor a nedůvěra zemědělců byly všeobecné a straničtí funkcionáři považovali za nezbytné zabývat se tímto problémem na všech úrovních řízení. V přijímaných závěrech se vesměs zdůrazňovalo, že OV KSČ musí zkvalitnit výběr referentů na schůze, připravit pro ně argumentační materiál a vůbec se více věnovat zemědělské problematice. „*Chyběli totiž referenti, kteří by pocházeli přímo z vesnice a dokázali argumentovat nejen v obecné politické rovině, ale i se znalostí problematiky vlastní zemědělské výroby.*“²⁹¹

Dne 5. července 1951 byla do místního hostince svolána veřejná schůze, na níž místní i okresní straničtí referenti „dokazovali“ správnost nových vládních opatření. V následné diskusi se prý znovu projevila „*stará nenávisť vůči všem socialistickým myšlenkám na vesnici*“. Přestože Kovandovo vnímání odmítavých postojů k politice KSČ bylo z pozice nadšeného budovatele jaksi vyhocené, zůstává nesporné, že drtivá většina rolníků kolektivizační plány rezolutně odmítala. Vcelku přílehlavě vystihl kronikář jejich postoj, když napsal: „*JZD je stále našimi zemědělci pokládáno za největší zlo, které jim chce připravit nikoliv lepší, ale horší životní podmínky.*“²⁹² Přesto se místní agitátoři svého záměru nehodlali vzdát a Josef Kovanda ze své pozice velebil „průkopnické“ jednání místních kovorolníků: „*Odvahou je nutno nazvat počín šesti drobných zemědělců, kteří jako komunisté při stranické prověrce podepsali členskou přihlášku do JZD. Jména těchto průkopníků buďtež jako vzor velké mravní síly*

---

²⁸⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1950, heslo „Závěrem r. 1950“ a „Prvé počátky JZD“.

²⁹⁰ Dle vzpomínek regionálních organizátorů kolektivizace tehdy „nepřátelská propaganda“ hlásala, že zkratka JZD znamená Jeden-Zemák-Denně. V souvislosti s distribucí pracovních jednotek se prý později začal písmenům JZD připisovat další význam: Jeden-Zadarmo-Dělá a nazpátek zase Druhý-Zadarmo-Jí. HOLÁ, Věra – VICHÉREK, Efrem (ed.). *Neobyčejná doba: vzpomínky průkopníků socialistického zemědělství*. Praha: Svoboda, 1980, s. 334, 337.

²⁹¹ DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987, s. 21.

Když například v učitelském sboru střední a národní školy v Lázních Bělouhradu soudružka Kubalíková prosazovala účast na agitaci pro JZD, učitel Trávník ze své zkušenosti namítl, „*že se mu dalo těžko rolníky přesvědčovat, když mnohému v hospodářství nerozumí*“ SOKA Jičín, f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělouhrad, kn. 8e, Zápis ze členské schůze ZO KSČ střední a národní školy, Lázně Bělouhrad 27. 5. 1952.

²⁹² OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1951, heslo „Nová zásobovací opatření“.

*pokolením budoucím.*²⁹³ Tempo kolektivizace zde rozhodně nemohlo uspokojovat představy těch, kteří kalkulovali s nadšeným zakládáním socialistických výrobních podniků ve formě JZD. Straniční funkcionáři si sice uvědomovali, že nejdřív bylo nezbytné, aby JZD „*přestala být strašidlem pro rolníky, kteří nejsou nepřátelsky zaujati proti socialismu*“,²⁹⁴ ale úspěchy slavit nemohli.

K rozšiřování povědomí o kolektivistické „socializaci vesnice“ byli hojně využíváni účastníci propagandistických zájezdů do SSSR.²⁹⁵ Tak tomu bylo i v případě „zaostávajícího“ Svatojánského Újezdu. Koncem března 1951 přijel do obce František Falta, předseda ONV v Hořicích, aby zdejšími občanům ve veřejném projevu „osvětlil“ práci sovětského zemědělce.²⁹⁶ Že se v takovýchto případech jednalo o výklady naprosto idealizující, nekritické a tedy spíše zastírající než osvětlující, by snad ani nebylo nutné dodávat. Již v listopadu 1950 obec navštívilo také pojízdné kino Ďurišova ministerstva zemědělství. Dohromady 56 přítomných občanů shlédlo kromě hlavního snímku „Černé na bílém“ i několik kratších propagandistických filmů agitujících za společné obdělávání půdy.²⁹⁷ Již v dubnu 1949 ÚV KSČ rozhodl, že v každém okrese mají být jako příkladný a přitažlivý vzor vybudována „vzorná“ JZD. Jejich „úspěchy“ bylo zapotřebí manifestačně prezentovat. Novopačtí funkcionáři tak v létě 1951 důkladně připravovali hromadný svoz obilí. „*Když se tento manifestační svoz dobře připraví, je to velký politický význam. V tomto by mohly pomoci patronátní závody, které by mohli z patronátní obce obilí manifestačně odvést*“, kalkuloval tajemník Celer ve schůzi předsednictva OV KSČ.²⁹⁸ V pátek 14. září pak v Rudém právu vyšel článek

---

²⁹³ Byli jimi František Kout, Miloslav Medlík, Augustin Šorf, Josef Kulhánek, František Mach, a Bohuslav Haman. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojánského: zápis k roku 1950*, heslo „Prvé počátky JZD“.

²⁹⁴ DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987, s. 33.

²⁹⁵ Rudolf Slánský informoval na zasedání ÚV KSČ již v únoru 1950 o delegaci tří set rolníků, kteří nedávno navštívili Sovětský svaz. V únoru 1951 hovořil při stejné příležitosti o šesti stech delegátech, kteří loňského roku navštívili SSSR a „*zanesli pravdu o sovětských kolchozech a o vyspělém sovětském zemědělství do našich vesnic*“. S nimi pak byly uspořádány tisíce schůzí a besed. SNÍTIL, Zdeněk (ed.). *Sborník studijních materiálů k československým dějinám v období 1948 – 1953 II*. Praha: VŠP ÚV KSČ, 1969, dokument č. 1, s. 12 a dokument č. 3, s. 60.

²⁹⁶ Na tomto místě musím opět upozornit na kronikářův povzdech, který zpravuje o zanedbatelném zájmu místních občanů o tuto propagandistickou akci. „*Přesto, že projev byl publikován několikrát v místním rozhlase a i plakáty, byla účast na něm velmi slabá. Z MO KSČ bylo přítomno 9 členů, z indiferentů byl přítomen jen jeden.*“ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojánského: zápis k roku 1951*, heslo „Veřejný projev“.

²⁹⁷ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojánského: zápis k roku 1950*, heslo „Pojízdné kino ministerstva zemědělství“.

²⁹⁸ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ dne 18. 7. 1951 na okresním sekretariátu KSČ v Nové Pace, s. 3.

„Jak Nová Paka jako třetí okres v našem kraji splnil[a] dodávky obilí na 100 procent“, který propagandisticky líčil brigády a pomoc z patronátních závodů a samozřejmě práci „vzorných“ JZD – Roškopov a Slemeno, která prý plnila vysoko nad 100 %. „Pozornost okresních složek se zaměřila na 10 obcí, kde nejvíce vázla výmlat a výkup, kde se mělo vykoupit největší množství obilí. [...] Tohoto výsledku ve výkupu bylo dosaženo tím, že z iniciativy OV KSČ se zapojily do akce za urychlené splnění výkupu všechny složky v okrese.“²⁹⁹ Přesto přesvědčování ani všudypřítomná propaganda nepřinášely očekávané výsledky. Optimismus komunistických funkcionářů nedošel naplnění, představy o dobrovolném a hromadném vstupování rolníků do JZD se nepotvrdily, a tak se i ve Svatojanském Újezdu ukázalo prstem na nejrespektovanějšího hospodáře, který byl jako „kulak“ a „vykořisťovatel“ exemplárně odsouzen a ze života v obci, sic „jen“ dočasně, vyřazen. Ostatní hospodáři byli zastrašeni, cesta k založení JZD byla otevřena.

Na začátku roku 1952 vydali členové rady ONV jasný pokyn k průzkumu „členské základny a příčin, které brání rozvoji JZD“, k bezpečnostním opatřením „k ochraně družstevního majetku před škůdci a nepřáteli JZD“, k vypracování plánu „propagace dosažených dobrých výsledků v JZD v souvislosti příprav valných hromad“ a k včasnému zajištění přednostní dodávky osiv, sadby a hnojiv pro JZD vyšších typů. V obcích, ve kterých JZD ještě nebylo, měly být zjištěny „příčiny, které brzdí založení JZD“ a vypracován „plán k získání malých a středních zemědělců pro založení JZD“.³⁰⁰ Během první poloviny července toho roku jednali místní komunisté a funkcionáři MNV o tom, jak budou obdělávána konfiskovaná pole odsouzeného Josefa Novotného. Z výkonu trestu navrátilší se hospodář na konfiskátu pochopitelně hospodařit nechtěl. Půda proto byla přikázána do nuceného pachtu pěti rolníkům obhospodařujícím 7 až 10 ha a byl zorganizován nábor do JZD. „Výsledek však byl naprosto negativní. Mnozí zemědělci se před dvojicemi schovali, mnozí nechtěli s nimi ani mluvit.“³⁰¹ Po návštěvě delegáta Kaudla z novopackého ONV (21. července) byly do obce vyslány nové agitační dvojice z Lázní Běláhrad i z Nové Paky. Jejich příslušníci zdráhajícím se

²⁹⁹ *Rudé právo* /Hradec Králové/. Roč. 31, č. 217 (14. 9. 1951), s. 4.

³⁰⁰ V zasedací síni ONV se projednávaly také záležitosti STS. Přítomní se ale jen proklamativně shodli na nutnosti zlepšení práce, neboť „STS na našem okrese se nestala organisátorkou vysokých výnosů JZD a traktoristé se dosud nestávají průkopníky socialismu na vesnici“. SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 22: Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 31. 1. 1952, s. 1-5.

³⁰¹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1952, heslo „Socializace vesnice. Počátky JZD“*.

zemědělcům pohrozili, že kromě polností po Josefu Novotném a Josefu Pařízkovi (ten již půdu nemohl obdělávat pro své stáří) dostanou do povinného pachtu dle zákona 55/1947 Sb.³⁰² také bývalý dvůr Okrouhlík³⁰³ o celkové výměře 44 ha, kterého se tehdy zbavovaly ČSSS. Zvláště větší zemědělci, kteří se přidělu půdy museli obávat v prvé řadě, proti tomuto argumentu prohlásili, že raději vstoupí do JZD s tím, že závazné přihlášky podepíší jedině všichni najednou a veřejně. Dne 24. července 1952 se tedy v hostinci sešla veřejná schůze, jíž se zúčastnilo 42 zemědělců. („*Taková účast na schůzi snad dosud nebyla!*“, psal Kovanda.) S delegací z okresu přijel dokonce tajemník OV KSČ Václav Celer, který nesmlouvavě zopakoval výhrůžku případného rozpisu pozemků Okrouhlíku pouze na největší zemědělce.³⁰⁴ Po nezbytném referátu o přednostech kolektivního hospodaření a za triumfálního dozoru okresních funkcionářů podepsali připravené přihlášky všichni přítomní kromě Františka Sedláčka.³⁰⁵ Soustavnému náporu okresních náhončí tedy svatojanskoújezdští zemědělci podlehlí během čtyř dnů. Následující týden byl zvolen přípravný výbor JZD, schválený radou ONV.³⁰⁶ O funkci předsedy JZD nikdo nestál, „*to oni se lidi báli, aby nepřišli do*

---

³⁰² Zákon o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu z 1. dubna 1947 v § 3 stanovil: „Neobstaral-li vlastník úmyslně nebo z nedbalosti obdělání zemědělské půdy zcela nebo zčásti, ač ji podle svých osobních poměrů obdělati mohl, zjedná místní národní výbor z úřední moci výpomoc, nebo přikáže neobdělanou zemědělskou půdu na dobu 3 hospodářských let jiným zemědělským podnikatelům v obci do povinného pachtu; zemědělský podnikatel jest povinen přijmouti zemědělskou půdu do povinného pachtu v rozsahu, v jakém ji může svými prostředky, zejména svými vlastními pracovními silami, obdělati a na ní řádně hospodařiti bez újmy pro svůj vlastní podnik. Při přikázání povinného pachtu budiž důsledně dbáno toho, aby jednotlivé zemědělské závody nebyly pracovně přetěžovány[!]. Nebude-li možno přikázati neobdělanou půdu do povinného pachtu, může místní národní výbor převzít tuto půdu do vlastního hospodaření za podmínek podle tohoto zákona.“

³⁰³ Ke dvoru Okrouhlík blíže viz kap. Bezradnost nakládání s půdou.

³⁰⁴ Když se rolník Marek „obrátil na všechny přítomné zemědělce otázkou, *chtějí-li, aby Okrouhlík byl rozdělen mezi všechny, čemuž rozhodně odporoval s. Celer, který prohlásil, že Okrouhlík bude přidělen těm největším zemědělcům a nikoliv drobným, vystoupili Slavík a Šulc, kteří prohlásili, že vstup do JZD podepíší*“. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Socializace vesnice. Počátky JZD“.

³⁰⁵ František Sedláček patřil do skupiny nejmenších rolníků v obci, tzv. domkařů. Sám pracoval v uhelných skladech a políčko kolem samoty u lesa, kde bydleli, obhospodařovala manželka. Jeho rodina později odolala i druhému kolektivizačnímu náporu. Kronikář Rudolf nás totiž na konci dekády zpravuje o tom, že „*v soukromém hospodářství zůstala Stanislava Sedláčková*“. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1960, heslo „Mládež“.

³⁰⁶ Odsouhlasen byl PV JZD v tomto složení: předseda Václav Vaňura (10,45 ha), místopředseda Miroslav Medlík (9,39 ha), členové Bohuslav Haman (2,98 ha), František Kout (4,60 ha), Václav Marek (8,98 ha), Miroslav Perný (9, 11 ha) a Jan Šmidrkal (7,21 ha). SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 23, Zápis ze schůze rady ONV, Nová Paka 7. 8. 1952.

nějakýho maléru“, vykládají pamětnice. Nakonec byl zvolen Václav Vaňura, který ale ke skutečnému vedení postrádal potřebné povahové předpoklady.³⁰⁷

O skutečném postoji (nejen) místních rolníků nás hodnotně zpravuje opět Kovanda: *„Družstvo tedy máme. Že by však každý družstevník byl přesvědčen o správném významu věty, kterou v členské přihlášce podepsal a která zní , ... že výstavba a rozvoj JZD je správnou cestou k budování šťastné a spokojené vesnice‘, to se tvrdit nedá, neboť jinak by se mezi nimi nemohly vypravovat hloupé povídačky jako ‚ted‘ nastane hlad; ted‘ bude jen trochu bídy, přestane blahobyť; já svou ženu užívím, ale hnůj rozhazovat ji nenechám; koně z baráku nedám, kde bych sehnal peníze na nového, až to praskne; rok to vydržíme a zatím to praskne; dobrovolně jsme to nechtěli, byli jsme do toho vnuceni‘ apod. S takovými plány vstupovali naši zemědělci do nového života na vesnici“*, zapsal do obecní kroniky Josef Kovanda.³⁰⁸ *„Ty starší hospodáři, ty byli všechny takovýho myšlení jinýho, než tenhle komunismus“*, říká Marie Machytková a dodává, že společná mezi nimi byla i počáteční víra v dočasnost komunistické diktatury a s ní i vnuceného jim JZD. *„Že to dlouho nevydrží, to každéj si tak myslel“*, říká a při vzpomínce na svého tchána z Chotče mne ubezpečuje také o rozšířeném poslouchání zahraničního rozhlasu, k jehož informacím lidé upírali naděje ve změnu.

Agitační nápor se pochopitelně neomezoval pouze na Svatojanský Újezd, okresní straničtí funkcionáři tou dobou hovořili o „široké přesvědčovací akci“, jejímž výsledkem byly přípravné výbory JZD po celém okrese. Rovněž kolegium ministra zemědělství bylo vyrozuměno. V královéhradeckém kraji se *„v přesvědčovací akci stále pokračuje. Prozatím jest ustaveno 155 nových JZD a schváleno provedení HTÚP ve 249 obcích“*, informoval instruktor MZ Arnošt Roubal v září.³⁰⁹ Zápis ze schůze rady ONV nám umožňuje nahlédnout pod pokličku realizace celého strategického plánu, neboť zde byl po dvouměsíčním trvání vyhodnocován. *„Od 21. června 1952 nastoupil zdejší ONV za pomoci OV KSČ a funkcionářů strany širokou přesvědčovací akci na naší vesnici. Přesvědčovací akce byla nastoupena tím způsobem, že byly ustaveny úderky, vedoucí úderek a jejich zástupci. Úderky pracovaly v přesvědčování každý den, takže vesnice*

---

³⁰⁷ *„On se každéj na vedoucí místo nehodí, on to byl takovej pomalej člověk, ne aby měl nákej postřeh a věděl, co má dělat. Takhle povahově to byl hodnej člověk, no ale na náký tohle vedení a sám, aby to tak rychtoval a honil, to nebylo“*, vzpomíná Marie Machytková, nejstarší obyvatelka obce.

³⁰⁸ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1952, heslo „Socializace vesnice. Počátky JZD“*.

³⁰⁹ PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1952*. Praha: SÚA, 2000, dokument č. 47, s. 255. ISBN 80-85475-65-0.

nezůstala bez spojení. [...] V této agitaci byla zlepšena práce oproti způsobu agitace, jakou jsme prováděli dříve. Byla to agitace nárazová, nesoustavná a za dobu 2 roků nepřinesla téměř žádných viditelných výsledků.“ Nyní se soudruzi pyšnil jinými agitačními výsledky. Dle jejich údajů bylo během osmi týdnů založeno 30 nových JZD, 6 menšinových rozšířeno (celkem 1.180 lidí podepsalo přihlášku do JZD) a téměř všichni přesvědčeni k realizaci HTÚP (z 6.637 ha zemědělské půdy bylo pro HTÚP získáno 5.553 ha). „Do přesvědčovací akce se zapojilo na 120 funkcionářů.“ Soudruzi si svůj úspěch vysvětlovali získáním „středního rolníka jako kolísavého živlu na stranu socializace vesnice“, což „se mohlo podařit proto, že referáty ONV nastoupily správnou cestu v třídním boji na vesnici“.³¹⁰ Rolníci na druhé straně naopak doufali v dočasnost experimentu, nebo již celkově rezignovali. Slibně rozjetou akci novopackých funkcionářů kvitovaly i Zemědělské noviny, její hodnocení již na konci července se ale ukázalo jako unáhlené. „Přesvědčování nebylo lehkou záležitostí a bylo třeba se vypořádat s názory: ‚Já první nepůjdu‘. [...] Bylo třeba přesvědčovat individuálně, každého rolníka zvlášť, ale úspěchu bylo dosaženo a letos ihned po žních rozorají meze v šesti obcích, které leží v nejméně části okresu.“, uzavíral pisatel.³¹¹ Šestici zmiňovaných obcí tvořily Bělá u Pecky, Brtev, Horní Nová Ves, Karlov, Lázně Bělohrad a Pecka. Jak jsme výše vylíčili, během následujícího měsíce situace značně pokročila a ve vzpomínané schůzi byl již Svatojanský Újezd rovněž aktuálním adeptem HTÚP. S rozoráváním mezí se začalo hned počátkem září 1952.³¹² Marie Machytková podotýká, že po jejich „triumfálním“ rozorání bylo ještě dlouho poznat, jak kdo půdu obhospodařoval. „Naše pole jsme vždycky poznali“, říká. Rozoráním zaniklé hranice pozemků byly dobře čitelné např. na řádcích souvisle naseté řepy. „Když byl liják, ornice letěla dolů ze svahu“, ale tím se nikdo nezabýval, nikoho to netrápilo, podstatné bylo zespolečenštění výroby. „To už pak nebylo tak cenný, jako když to měli lidi své, [když] si každé okolo toho svého chodil“, připomíná Marie Machytková proměnu ve vztahu k půdě.

³¹⁰ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 23, Zápis ze schůze rady ONV, Nová Paka 21. 8. 1952, s. 3-4. Materiál pro tuto schůzi nazvaný „Rozvoj JZD v okrese. Zajištění HTÚP a plnění plánu investic v JZD“.

³¹¹ *Zemědělské noviny*, roč. 8 (1952), č. 176 (27. 7.), s. 3: „Drobní a střední rolníci na Novopacku přistupují ve žních za členy JZD a připravují rozorání mezí“.

³¹² Josef Kovanda považoval událost za vskutku přelomovou. „Dne 5. září došlo v naší obci k historickému okamžiku. Tento den bylo započato s rozoráním mezí“, zapsal s nadšením, zároveň však cítil nutnost dodat, že „dalo se tak celkem bez zájmu našich zemědělců“. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1952, heslo „Socializace vesnice u nás“*.

Není bez zajímavosti, že si tato „široká přesvědčovací akce“ vyžádala své oběti – nejen materiální, nýbrž i lidské. V noci ze 14. na 15. srpna byl noční klid ve Svatojanském Újezdu vyrušen požárním poplachem. V nedalekém Valdově hořela usedlost Viléma Dreslera. Zpráva, hodnotící dosavadní průběh kolektivizační agitace, informovala radu novopackého ONV, že ke dni 14. srpna 1952 „v soukromém hospodaření zůstávají obce: Valdov, Studénka, Hřídelec, ...“ a že „přesvědčovací akce pokračuje“.³¹³ Vilém Dresler z Valdova svou usedlost té noci sám na několika místech podpálil, načež se v nedalekém lese oběsil. Co bylo motivem jeho jednání, lze si lehkodomyšlet. Hospodář, posilivší se před fatálním rozhodnutím láhví koňaku, svůj majetek i život raději zmařil, než by se podílel na JZD, jehož realita v obci se nezadržitelně přibližovala. „Byl zásadním nepřitelem socializace vesnice a jako takový vzal raději vše, co měl, s sebou, zapomenuv při tom i na své děti“, napsal Kovanda a svůj zápis doplnil značně cynickým komentářem.³¹⁴

Je pozoruhodné, že (již citovaná) zpráva pro radu ONV z 21. srpna obsahovala konstatování, že s růstem a zakládáním JZD vzápětí vyrůstají nové problémy jejich budování a technického zajištění. Jedním z problémů, který byl pokyny z centra a všudypřítomnou propagandou neustále živen, byla záležitost „vesnických boháčů“. Rolníci, kteří pod vytrvalým tlakem nakonec přistoupili na pochybný podnik JZD, vesměs vítali účast respektovaných hospodářů na „družstevních“ pracích. Problém byl v tom, že ústřední orgány vedly a iniciovaly vytrvalý (a stále se „zostřující“) boj proti „třídnímu nepříteli“, personifikovanému „vesnickým boháčem“. Proto se musela dodržovat direktiva nestrpět takto oceňované hospodáře v JZD a dál je ubíjet přemrštěnými dodávkovými předpisy a vůbec povšechným znepříjemňováním existence. Po všech stránkách dosti chatrné JZD tak bylo vystaveno další „široce rozvinuté“ agitační kampani, tentokrát ze strany MO KSČ.

Na konci října 1952 mělo předsednictvo novopackého OV KSČ na programu „průzkum práce“ stranické organizace v obci. Přítomní soudruzi se znepokojením konstatovali, že od červencového ustavení JZD obec nenavštívil žádný z pracovníků ONV, a jali se projednávat předloženou zprávu o předpokladech přechodu k vyššímu

---

³¹³ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 23, „Rozvoj JZD v okrese. Zajištění HTÚP a plnění plánu investic v JZD.“ (Materiál pro schůzi rady ONV dne 21. 8. 1952).

³¹⁴ „Vcelku možno říci, že to byla lidská zrůda, která nezasluhuje politování“, zněl Kovandův nehorázný komentář! OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Požár ve Valdově“.

provoznímu typu JZD. Šlo o aktuální tendenci přecházení k III. typům JZD, tedy ke společnému ustájení. „Přestože složení PV JZD dává předpoklad k správnému uplatňování vedoucí úlohy strany neb ze 7 členů PV JZD jsou 3 členové komunisty, nedával dosavadní rozvoj a organizace práce předpoklad úspěšného rozvíjení a upevňování JZD“, shodli se a začali ukazovat na „smírlivý postoj k vesnickým boháčům ze strany MO KSČ a komunistů v JZD“. Obecním komunistům jako jejich okresní představení vytknuli, že „ani členové strany nevidí po založení JZD nutnost provádění třídního boje, přestože v obci jsou dva vesničtí boháči“ a že „místo aby byli neustále zatlačováni, byli začleněni do společného osevňovacího postupu a tím i pracují s družstevníky společně při všech pracích“. Při nedávném vytyčování honů JZD se totiž zástupci ONV měli vyjádřit ve smyslu, že „ukážou-li vesničtí boháči dobrý poměr k budování JZD, mohou být do něho vzati po půl roce jako členové“. To bylo pro členy nejvyššího stranického orgánu v okrese nepřijatelné a vydali tedy trojici jednoznačných pokynů:

- 1) Je potřeba ukázat „pravou tvář vesnických boháčů“, proto je nutné provést „důkladný rozbor v otázce vesnických boháčů, aby [...] byli odhaleni za pomoci všech družstevníků jako třídní nepřátelé“.
- 2) Komunisté v obci musí „zaktivizovat členy strany k agitační práci mezi družstevníky“, dosadit do JZD spolupráceschopného předsedu a „zaměřit se na to, kdo bourá družstvo, prověřovat členy JZD“.
- 3) S předpokladem společného ustájení do konce 1. čtvrtletí roku 1953 „bude nutno k vytvoření podmínek pro přechod na III. typ a adaptaci kravin rozvinout soustavnou agitační kampaň mezi všemi malými a středními rolníky, členy JZD a na názorných příkladech ze vzorných JZD ukazovat přednosti hospodaření ve III. typu“³¹⁵

Je více než zřetelné, že samo hospodářské zabezpečení „vyagitovaného“ JZD bylo druhořadé, ideologie a aktuální stranické direktivy hrály prim, a tak se na hospodářskou stabilizaci moc nedostávalo, navíc chyběla motivace zespod. Karel Kaplan udává, že v roce 1952 nedosahovaly příjmy zhruba 225 tisíc družstevníků za

---

³¹⁵ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 42: Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ, Nová Paka 29. 10. 1952. Příložené materiály: „Jak jsou komunisty v JZD vytvářeny podmínky pro přechod na vyšší typ a tím je splněno usnesení strany a vlády, je třeba si ukázat na MO [KSČ] Svatojanský Újezd“ a „Jak komunisté v JZD v našem okrese vybudováním podmínek pro přechod na III. typ plní usnesení strany a vlády o živočišné výrobě“. Autor tohoto materiálu rovněž konstatoval, že „pod vedením OV KSČ [byla] založena ve všech obcích okresu JZD“. Z drtivé většiny mělo jít o JZD II. typu, proto bylo z pohledu kolektivizačních agitátorů nutné „rozvinout“ zmiňovanou kampaň pro přechod k tzv. vyšším typům JZD.

práci v JZD životního minima a třetina z nich byla v katastrofální situaci.³¹⁶ Jejich stav zachraňovaly pouze naturální dávky a příjmy ze záhumenků. Na podzim toho roku zůstalo dle Kovandy skoro 40 ha pozemků nezoráno a neoseto.³¹⁷ Ostatně vedoucí tajemník královéhradeckého KV KSČ Jan Havelka o něco později na krajské stranické konferenci v květnu 1953 hodnotil dosavadní vývoj jako chvályhodný pouze tam, „*kde [stranické výbory] vedly rozhodný boj proti kulakům, kde využily všech forem masové politické práce, a to především veřejných schůzí, besed, osobní agitace ve dvojicích i názorné agitace pomocí bleskovek a tabulí cti, organizování návštěv do vzorných JZD, článků vesnických novin apod.*“. Pozornost okresních funkcionářů vzbudil varováním: „*Přecenili jsme vlastní síly a podcenili síly našich třídních nepřátel – kulaků. Projevilo se to v tom, že místo abychom dobyté pozice ještě s větším úsilím upevnili, polevili jsme ve své práci a nechali nová družstva bez ochrany. Proto například na Jičínsku, i když jsme přesvědčili drobné a střední rolníky ve všech obcích pro vstup do JZD a provedení HTÚP, v jedenácti obcích rolníci se opět dostali pod vliv kulaků a od svého rozhodnutí ustoupili.*“ Havelka tak znovu poukázal na „*nejasnosti v otázce boje proti kulakům*“ a otevřel prostor pro vyplnění okresních delegátů za nedostatečné využití zimní kampaně ke stanovám JZD v boji proti „kulakům“ jejich vylučováním z JZD.³¹⁸

Vzorové stanovy JZD³¹⁹ byly ve Svatojanském Újezdu se zemědělci projednány a přijaty lednu 1953, následující měsíc však v členské schůzi, v níž měli být schváleni kandidáti do představenstva JZD, došlo ke sváru ohledně komunistických praktik při výběru kandidátů. Ve schůzi totiž shodou okolností chyběli nejaktivnější členové místního stranického výboru, tedy v první řadě Kovanda a Medlík, který tou dobou besedoval v úřadovně SNB s předsedou OV KSČ Herzánem. Agilní straník Kovanda popsal problém těmito slovy: „*Průběh schůze se úplně zvrhl vinou předsedy přípravného výboru JZD Václava Vaňury, který naprosto chybně informoval členstvo a ovlivnil je svým chováním tak, že návrh MO KSČ považovalo za diktát, na kterém se*

---

³¹⁶ KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953 – 1957 a 1968 – 1975*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1993, s. 12. Ed. Sešity ÚSD, sv. 9. ISBN 80-85270-15-3.

³¹⁷ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1952, heslo „Socializace vesnice u nás“.

³¹⁸ *Pochodeň*, roč. 39 (1953), č. 38 (26. 5.), s. 2: „Úspěšný růst JZD v kraji“ a s. 4: „Neustát v boji proti kulakovi“.

³¹⁹ Vzorové stanovy JZD měly pro „družstevníky“ představovat základní předpis, soubor zásad pro společné hospodaření. Vlastní stanovy, vypracováváné dle těchto „vzorových“, byly pro JZD a jeho členy závazné, samozřejmě po schválení radou ONV. KRUMPHOLC, František. *Doplňky a změny vzorových stanov JZD: vzorové stanovy JZD – základní zákon hospodaření a života družstev*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1959.

*nedá nic změnit.*³²⁰ Nicméně v den Stalinovy smrti uspořádali místní komunisté schůzi novou, které se nyní účastnili i soudruzi z OV KSČ a ONV v Nové Pace a zástupci z pobočky STS v Lázních Bělouhradu. Zde už byla kandidátka schválena. Tou dobou se také členové MNV usnesli, že budou trvat na tom, aby čerství absolventi rolnické školy v Hořicích byli jako odchovanci obce začleněni do svatojanskoújezdského JZD. Neměla jim tak být dána možnost zaměstnání na jiném úseku, neboť *„zkušenosti, které nabyli v této škole, která jest vedena v duchu socialistického nazírání a látka učební jest čerpána z hlubokých zkušeností kolchozníků sovětského svazu“*, měly být uplatněny *„ku prospěchu a upevnění našeho JZD“*.³²¹

Ani oslavované zkušenosti sovětských kolchozníků však nebyly sto probudit v lidech nadšení pro něco, čemu bytostně nevěřili. Kovanda se tak roku 1953 musel kriticky rozepsat o velmi nedobřím průběhu žní. Ačkoliv jako obecní kronikář, správce osvětové besedy a hlasatel v jedné osobě věnoval nemalou energii *„žňové agitaci“* (vylepování plakátů, hesel a provolání, vytváření nástěnných novin, rozhlasové relace za *„mírové poslání žní“*), byl nucen konstatovat, že průběh prvních *„družstevních“* žní byl zcela neuspokojivý a organizace práce nadmíru bídná. Stěžoval si na chybějící pracovní porady *„akční trojky“* (předsedů MNV, JZD a MO KSČ) a denní hodnocení průběhu žní, na nerozvíjení *„žňové soutěže“*³²² i na strhávání agitačních letáků. Rolníci dokazovali, ale jistě i chtěli ukázat, že při soukromém hospodaření se vedlo lépe než v JZD. Kovanda si toho byl vědom a své postřehy shrnul do několika bodů, jež můžeme ve svotojanskoújezdské Pamětní knize najít. Vnímavě pozoroval negativní vztah hospodářů k *„družstevní“* myšlence a dodával, že *„valná většina zemědělců, kteří vstoupili do JZD, usiluje od prvopočátku o jeho likvidaci“*, že *„mezi družstevníky převládají soukromopodnikatelské názory“*, že *„MNV a MO KSČ nemají dobrý kontakt s JZD, což má za následek vývoj situace volnou cestou“*, že se *„třídní boj v obci nenese správným směrem“*, a konečně upozornil, že se *„mnoho zneužívá projevu presidenta republiky soudruha Antonína Zápotockého na přehradě v Klíčavě, kterým tak mnozí*

---

³²⁰ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1953, heslo *„Členská schůze JZD“*.

³²¹ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze pléna MNV 13. 2. 1953. Náborem žáků do družstevních škol se ve své schůzi v říjnu 1952 zabývalo předsednictvo OV KSČ. Stranické organizace, v jejichž obcích (většinou čerstvě narychlo založená) JZD nenahlásila žáky do družstevních škol práce, dostaly za úkol věc napravit. Dohlížet měl zemědělský referát ONV. SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 42, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ v Nové Pace dne 22. 10. 1952, s. 4.

³²² *„Zdá se, že ze soutěže zbylo nakonec jen to uzavření“*, konstatoval. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1953, heslo *„Letošní žně u nás“*.

*zastírají svůj již dříve záporný a nepřátelský postoj k družstevní myšlence“.*³²³ Na nevalném výsledku „družstevních“ žní se svou měrou podepsalo opožděné chození na pole („družstevníci“ totiž čekali na místním rozhlasem vyhlášený plán práce) a nedostatek pracovních sil (na pole chodili povětšinou jen hospodáři se svými koňskými potahy, zatímco hospodyně zůstávaly v domácnosti), ale i provedená měnová reforma, která v lidech zanechala hořký pocit ožebračení a nezanedbatelný pokles životní úrovně. Uvedme na tomto místě svérázný příklad, který jako tehdejší okresní soudce ve Stříbře vyslechl Ota Ulč. Ze své soudcovské stolice se prý tenkrát podivil, že kdysi jedna z nejlepších zemědělských obcí v okrese po založení JZD došla k bankrotu. Předseda MNV mu dal odpověď, která příznačně vyobrazuje degeneraci ve vztahu k práci: *„Když jsem pracoval na svym, byl jsem na poli už ve tři ráno. A tady soused už oral. Pak nás nahnali do kolchozu a o žních, když už bylo poledne, jsme se na návsi hádali, kdo kam má co jít dělat. Naší hlavní starostí bylo nepracovat ani o minutu dýl než ti ostatní. No, proto se dělalo míň a míň, pak už se nedělalo vůbec a celý to naše slavný družstvo se posralo. Tak to bylo“*, vysvětlil jednoduše. *„S takovým krásným vysvětlením byl pak systém v háji i se všemi agitpropovými brožurkami v miliónových vydáních“*, dodává Ulč.³²⁴

Z vylíčených okolností nadevše vysvítá, že na prosperitě a práci pod nátlakem založeného JZD nebyl v obci zájem. Ve schůzích obecního MNV se často poukazovalo především na předsedu JZD Václava Vaňuru, jehož „chladný poměr“ k práci podlamoval v očích soudruhů pracovní morálku a brzdil výstavbu JZD. Horlivý tajemník Kout přítomnému Vaňurovi vyčetl, že takovýmto způsobem nelze hospodařit a že za výsledky takového hospodaření se bude zodpovídat sám. Dle zápisu ze schůze dále podotkl, že kromě vyhlášených „vesnických boháčů“ jsou v obci daleko horší a že těm Vaňura naslouchá. Přes všechny problémy zůstával jediným východiskem v myslích kolektivizačních agitátorů toliko *„prvořadý úkol dbát, aby naše JZD přešlo během krátké doby na vyšší typ, hlídat, aby se do nového představenstva nedostaly podobné živly jako vesničtí boháči, třeba dnes ještě skrytí“*.³²⁵ Však také MNV rozhodl, že na veřejném zasedání 22. června 1953, kde měl být probírán žňový plán, zorganizovat přesvědčovací kampaň k přechodu na vyšší, III. typ JZD. Současně byla naplánována

³²³ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1953, heslo „Letošní žně u nás“.

³²⁴ ULČ, Ota. *Malá doznání okresního soudce*. (2. vyd.) In *Bestseller* 3, s. 15. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

³²⁵ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze pléna MNV 13. 2. 1953.

přednáška o lidovém soudnictví a soudcích z lidu. Jelikož nic nemělo být ponecháno náhodě, byli přizváni zástupci „vzorného“ JZD tohoto typu a samozřejmě delegáti novopackého ONV.³²⁶

Nevíme s jistotou, zda byl přechod na III. provozní typ prosazen, písemnosti dochované v jičínském archivu v tomto ohledu mlčí. V situační zprávě o vývoji a perspektivách JZD byl ministr zemědělství na podzim informován, že královéhradecký kraj zaostává v JZD III. a IV. typu.³²⁷ V danou chvíli byla ovšem kampaň přechodu na III. provozní typ už zcela bezpředmětná, namísto očekávaného postupu k „vyššímu typu“ se totiž svatojanskoújezdské JZD začalo hroutit. Mezi prvními, kdo podali žádost o vystoupení z JZD, byli Bernkopf, Kraus, Perný, Slavík, Šulc (vlastníci 7 až 10 ha), Velich, Zlatníková a Žemlička (vlastníci od 0,5 do 4 ha), tedy zástupci středních zemědělců i nejmenších půdních vlastníků. Podzimní polní práce se již děly zcela individuálně. Přestože byla STS Lázně Bělohrad upomínána, aby dokončila podzimní orbu, nestalo se tak.³²⁸ Členové se sešli ještě 10. listopadu 1953, aby probrali rozejití se JZD, k oficiálnímu vyúčtování pak došlo na poslední členské schůzi počátkem ledna 1954, která tak znamenala konec prvního experimentu s JZD ve Svatojanském Újezdu.³²⁹

Zastavme se na moment u Kovandou již zmíněného tzv. klíčavského projevu Antonína Zápotockého. Pronesl jej v sobotu 2. srpna 1953 při návštěvě Klíčavské přehrady u Zbečna na Křivoklátsku. Zápotocký toho dne přiznal, že se při budování nové socialistické společnosti objevují mnohé chyby. *„A právě proto, že my se chyb nebojíme, a že když se chyb dopustíme, že je dovedeme napravovat a dovedeme je přemáhat, proto můžeme budovat svá velká díla“*, dodal jedním dechem. Záhy přešel k otázce zásobování a prohlásil, že násilně založená JZD dávají špatný příklad socialistickému „družstevnictví“ a že KSČ nebude jejich členům bránit, budou-li chtít vystoupit: *„Zakládat zemědělská družstva bez rozmyslu, bez ohledu na to jestli jsme přesvědčili ty, které do družstva získáváme o nutnosti té myšlenky, to je velká otázka“*, řekl a zdůraznil, že *„zakládání družstev administrativní a snad násilnou cestou nepomůže. [...] Tam lidé nebudou pořádně pracovat, tam se jim pořád nebude líbit, a*

³²⁶ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze rady MNV 19. 6. 1953.

³²⁷ PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1953*. Praha: SÚA, 2002, dokument č. 68, s. 247. ISBN 80-85475-80-4.

³²⁸ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze pléna MNV 23. 11. 1953.

³²⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského: zápis k roku 1953, heslo „Členská schůze JZD“*, zápis k roku 1954, heslo „Schůze členů JZD“.

*proto nám nebudou nic platná. A proto my otázku zemědělských družstev budeme muset prozkoumat, budeme je muset upevnit, budeme jim muset pomoci. A těm, kteří si myslí, že si pomohou tím, že z družstev utečou, těm můžeme docela otevřeně říci: nic si nepomůžete. Za několik roků budete muset družstva, ze kterých dneska třeba utečete, znovu budovat. My vám nebudeme bránit, ale vezměte na vědomí, že zemědělskou výrobu zvýšit musíme. Tak jako vybudujeme velké průmyslové stavby, tak také zvýšíme a vybudujeme moderní zemědělskou výrobu.*³³⁰ Reakce zemědělců byla pro KSČ překvapivá. „Zkolektivizovaní rolníci reagovali rychle; vzali prezidenta republiky za slovo a začali z JZD hromadně vystupovat“, napsal později v exilu František Vohryzka. Masové vystupování z JZD bylo celorepublikovým jevem, přestaly fungovat stovky JZD, podle Vohryzkova údaje zaniklo během deseti měsíců po klíčavském projevu 1.532 násilně založených JZD.³³¹ Karel Kaplan ve svém rozboru konfliktu Zápotockého s Novotným píše, že „Zápotocký později, když mu vytykali jeho vystoupení k zemědělským družstvům na Klíčavě, přiznal, že tuto pasáž mluvil spatra, mimo psaný text“, a poukazuje zároveň na jeho oblibu v řečnění. Stejně jako Gottwald si prý Zápotocký své projevy připravoval sám a „pokud opustil napsaný text, stávalo se mu, že v zápalu ulétl“.³³² Ocitujme na závěr ještě Ulčovu exilovou interpretaci, v níž rovněž upozornil na Zápotockého „ulétnutí“ jako pravděpodobné: „V padesátých letech si národ šeptal, že kolchozy jsou vlastně výtečný nápad, až na to, že nefungují a lid je nechce. ‚Obtíže růstu‘, máchla strana levicí. Asi zásluhou rostoucích obtíží růstu se Antonín Zápotocký v projevu na klíčavské přehradě uřekl, že družstevnictví je založené na principu dobrovolnosti, a komu se nelíbí, ať z JZD odejde. Výsledek byl nečekaný.“³³³

V létě 1954 sklízeli zemědělci zase na svém. I Kovanda si povšiml, že se oproti minulým kolektivním žním pracovalo „pilně a v pravém slova smyslu od slunka do slunka“, a to i v neděli. Do Pamětní knihy obce posléze vepsal: „Již od prvopočátku žní byla patrna zcela jiná pracovní morálka oproti minulým žním, kdy naši zemědělci pracovali kolektivně. [...] Letos, kdy začali naši zemědělci pracovat opět individuálně,

³³⁰ SNÍTIL, Zdeněk (ed.). *Sborník studijních materiálů k československým dějinám v období 1948 – 1953 II*. Praha: VŠP ÚV KSČ, 1969, dokument č. 9, s. 207, 209-210.

³³¹ VOHRYZKA-KONOPA, F. J. *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. (2. vyd.) New York: Mezinárodní rolnická unie, s. 31.

³³² KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 110. ISBN 80-86598-98-5.

³³³ ULČ, Ota. *Malá doznání okresního soudce*. (2. vyd.) In *Bestseller 3*, s. 13. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

*šla o žních všem práce jinak od ruky.*³³⁴ Stejný dojem měli i veřejní činitelé v MNV, kde si po „volbách“ 16. května 1954 prohodili pozice bývalý předseda František Kout s bývalým tajemníkem Františkem Fišerou. Ve své srpnové schůzi si pochvalovali, že „*žně postupují velice dobře*“.³³⁵ Z rozpuštění JZD vplynuly ovšem pro plánované hospodaření nové problémy.

Uvážíme-li, že zemědělci byli, jsou a budou limitováni v první řadě povětrnostními podmínkami a přírodním cyklem, je vcelku logické, že po rozpadu JZD nečekali na administrativní vyřízení a půdu, jež byli před časem nuceni do „družstevního“ experimentu vložit, si sami začali opět zabírat. Kontrolou držby půdy, provedenou 1. července 1954 úředníky novopackého ONV, však bylo odhaleno několik hektarů pozemků bez hospodáře, „*každý si vzal jen tolik, na kolik svými prostředky a pracovními silami mohl stačit*“. Podnět k nespokojenostem zavdaly následující změny v předpisech dodávkových úkolů.³³⁶ František Sedláček odmítl převzít dodávkový výměr (přesto bylo určeno, že „*dodávky jest povinen v nezměněné výši splnit*“), zemědělskému odboru ONV si na vyměření dodávkových úkolů stěžoval Augustin Šorf, později si proti plánu výroby pro rok 1955 neúspěšně stěžoval ještě Josef Buchnar.³³⁷ Tyto obstrukce zavinily značné zdržení rozpisových akcí v obci. Rozpisová komise musela totiž pro rok 1954 řešit složitý úkol, který vplynul z rozpuštění JZD a návratu k samostatnému hospodaření v obci. Měla rozepsat plánované úkoly tak, aby zemědělci mohli dodržet plochy jarního osevu v situaci, kdy ozim a pícniny byly ještě zasety ve scelených honech. Mnozí zemědělci tak neměli ani kousek vlastní půdy, a proto mezi rozpisovou komisí a MNV došlo k dohodě, že pro rok 1954 byly zemědělcům, kteří vstupovali do JZD s maximálně 5 ha půdy, předepsány úkoly na 60 % orné půdy, zatímco zemědělcům, kteří vlastnili více než 5 ha, na 65-70 %. Rolníci toto provizorní

---

³³⁴ *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1954, heslo „Žně a podzimní práce u nás letos“.

³³⁵ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze rady MNV 11. 8. 1954. V této schůzi také jednali o rezervní půdě, tedy o konfiskátu Josefa Novotného. Rada MNV se po delším jednání usnesla doporučit ONV sloučení konfiskátu s konfiskovanými pozemky Josefa Machytky v Chotči a převedení usedlosti ve Svatojanském Újezdu. K tomu bližší viz kap. Majetkové záležitosti.

³³⁶ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis ONV v Nové Pace ze dne 12. 7. 1954 (Kontrola zemědělské a orné půdy ve Svatojanském Újezdě k 1. 7. 1954 podle skutečné držby). Tamtéž, Zápis sepsaný na ONV v Nové Pace s deputací několika činitelů MNV ve Svatojanském Újezdě dne 25. 8. 1954.

³³⁷ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis okresního plnomocníka ministerstva výkupu k výměru dodávek Františka Sedláčka, Nová Paka 26. 5. 1954. Tamtéž, Přípis ONV ke stížnosti Augustina Šorfy, Nová Paka 2. 6. 1954. Tamtéž, Reakce ONV na stížnost Josefa Buchnara, Nová Paka 5. 11. 1954.

opatření akceptovali, po žních mělo být vše vypořádáno dle původních vkladů.³³⁸ Zároveň bylo nutné vyřídit vrácení pozemků, které v důsledku ustavení JZD a provedení HTÚP v roce 1952 přešly do obhospodařování JZD ve vedlejší obci Chotči. Zástupci obou obcí se na popud ONV za tímto účelem sešli na počátku prosince 1954. Vzhledem k nadále fungujícímu JZD v Chotči se dohodli na navrácení pozemků v okrajích scelených lánů.³³⁹

I následující rok probíhaly žně bezproblémově, celá řada zemědělců své dodávkové úkoly překročila a výnosy všech druhů obilí byly dle kroniky nadprůměrné. Mohlo se zdát, že nemá smysl něco měnit, že návrat k soukromému hospodaření ve Svatojanském Újezdu definitivně potvrdil krach kolektivizačního experimentu. Právě v létě 1955 se ale spustila druhá vlna kolektivizace, jejíž strůjci si vytkli za cíl nahnat doposud samostatně hospodařící rolníky (tentokrát již s definitivní platností) do socialistických výrobních podniků, do JZD. Již v červnu 1954 musel X. sjezd KSČ konstatovat, že skutečný stav zemědělství zůstal daleko za plánovaným růstem výroby, za plánovanými hektarovými výnosy i za plánovaným rozvojem.³⁴⁰ Rok nato bylo oživené výrobní, investiční a obchodní chování rolníků v zárodcích potlačeno druhou vlnou kolektivizace, kterou vyhlásil ÚV KSČ. Velký důraz byl kladen na posílení vlivu dělnické třídy na vesnici (dva tisíce nejuvědomělejších komunistů – dělníků bydlících na vesnici – mělo nastoupit do vedoucích funkcí v JZD, STS a na státních statcích) a na „zachování bdělosti“ ve vztahu ke „kulakům“ (vůči nim měla být nadále uplatňována „politika omezování a zatlačování“). *„Nebyli bychom komunisté, kdybychom si nebyli stále vědomi, že vše nové se musí rodit v boji... Proto musíme o rolníka bojovat, přesvědčovat ho a nečekat, až se sám rozhodne“*, proklamovali soudruzi na plenárním

---

³³⁸ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Dopis adresovaný radě ONV v Nové Pace, Svatojanský Újezd 25. 8. 1954.

³³⁹ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Pozemkové záležitosti 1954-1959, Přípis ONV ve věci „přesunu pozemků Choteč – Svatojanský Újezd“, zn: 616.O.Zem.-54, Nová Paka 4. 11. 1954. Tamtéž, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Přípis MNV ve věci odčerpání rezervní půdy, Choteč 30. 10. 1954.

³⁴⁰ Uvedme, že za očekávanými situace v zemědělství zaostávala ještě hodně dlouho. Úrovně hrubé zemědělské produkce z roku 1936 bylo totiž dosaženo teprve ve druhé polovině 60. let, tedy až za dvacet let od konce války. Zajímavé srovnání uvádí Jana Burešová: v sezóně 1965-66 se světová zemědělská výroba oproti předválečné úrovni zvýšila úhrnem o 32 %, v zemích západní Evropy o 30 %, kdežto v Československu pouze o 1 % oproti úrovni z roku 1936. SLEZÁK, Lubomír. Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví. In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 12. ISBN 80-86185-18-4. BUREŠOVÁ, Jana. Zemědělská politika v Československu v letech 1948–1960 jako součást vývoje komunistických režimů v Evropě. In *Sborník prací moravských historiků*. Praha: ÚSD AV ČR, 1996, s. 124.

zasedání ÚV KSČ koncem června 1955.³⁴¹ Červnové plénum ÚV KSČ definitivně rozptýlilo jakékoliv pochybnosti o směru rozvoje československého zemědělství. Na vytýčený kurz promptně zareagovala pražská Generální prokuratura. Celostátní porada prokurátorů, která se uskutečnila v červenci 1955, znamenala přípravu na finální útok proti zbytku samostatně hospodařících rolníků. Instrukční příručka, kterou prokuratura vydala pod výmluvným názvem „Prokuratura v boji za socialistické zemědělství“, rozptyluje jakékoliv dohady o přetrvávající závaznosti teorie a praxe „třídního boje“. *„Příčinou, proč se ve větší míře nerozšiřuje družstevní základna na vesnici, je také podceňování třídního boje na vesnici. Vše nové se musí rodit v boji. Za nové ideje se musí bojovat a budování socialismu probíhá v ostrém třídním boji proti zbytkům vykořisťovatelských tříd“, řekl s. Novotný na červnovém zasedání ÚV KSČ. Vždyť růstem sil socialismu se stupňuje i odpor třídního nepřitele a musíme být připraveni energicky čelit všem formám jeho škůdcovství.“* Generální prokurátor Václav Aleš všem vedoucím prokurátorům připomenul: *„Aby prokurátor správně uplatnil své specifické prokurátorské prostředky pro úspěšné uskutečňování socialistické přestavby vesnice, je především třeba, aby ve své praxi skutečně vyjádřil – a ne pouze slovy deklamoval skutečnost, že boj za přestavbu vesnice se uskutečňuje na frontě zostřeného třídního boje. [...] Zárukou, že budeme jako prokurátoři správně uplatňovat svou funkci, že budeme úspěšně bojovat za dodržování generální linie a energicky čelit jejímu porušování, je podřizování se stranickému vedení a stranické kontrole, která nám pomáhá v odhalování našich nedostatků a správně nás orientuje v složitých situacích třídního boje“,* řekl dále na vzpomínané pracovní poradě, která se konala 22. a 23. července 1955 v Praze.³⁴²

Když v únoru 1956 okresní tajemník Knap promlouval ve schůzi rady MNV ve Svatojanském Újezdu o socializaci vesnice a výhodách kolektivního hospodaření, nepochybně šlo o součást zimní agitační kampaně. Svou řeč prokládal příklady „vzorných“ družstevníků z okolí (z Dolní Nové Vsi a z Brtvi) a obecním funkcionářům *„kladl na srdce, aby uvažovali o založení JZD, neb podmínky nejsou o nic horší“* než tam. Jak se asi cítili přítomní při jeho kampaňovité promluvě? Pocity rolníků shrnuje Karel Kaplan: *„Rolníci znali bídný stav družstev a báli se stejného osudu a rovněž si uvědomovali slábnoucí schopnost ubránit se silnému tlaku moci. Nevěřili v úspěch*

---

³⁴¹ SUCHÁNEK, Jaroslav. *Právní regulace združstevňování československého zemědělství: uplatňování marxisticko-leninské agrární teorie při združstevňování československého zemědělství se zvláštním zřetelem k úloze státu a práva*. Praha: Academia, 1977, s. 79-82 a 84-86. (Citace převzata, viz s. 85.)

³⁴² *Prokuratura v boji za socialistické zemědělství*. Praha: Generální prokuratura, 1955, s. 10, 12, 14.

*družstevního hospodaření, i když katastrofální situace družstev se finanční pomocí státu za poslední dva roky zlepšila. Báli se, že vstup do družstva je vstupem do sociální nejistoty.*³⁴³ Bylo to pouhé dva roky, co se ve Svatojanském Újezdu vypořádali s neúspěšným kolektivizačním experimentem v podobě tamního JZD. Zápis schůze nás informuje, že „o věci byla vedena delší debata a nakonec ujednáno, že o věci bude uvažováno“.³⁴⁴ Marie Machytková vypravuje, že už to trvalo příliš dlouho, naděje, „že to praskne“ pomalu pominuly a přicházelo smíření. Asi nejlépe vystihuje situaci paní Votočková, jež se do obce přistěhovala v době vrcholící kampaně, těsně před znovuzaložením JZD: „Člověk si myslel, že to tak musí být. Nedalo se protestovat, nedalo se jinýho dělat, muselo se žít.“ V tom se pamětníci shodují.

Třebaže svatojanskoújezdští rolníci hospodařili zdařile od jara 1954 opět samostatně, ačkoliv jen málokterý z nich si mohl přát obnovení rozpadlého JZD, centrálně dirigované tempo kolektivizace se nedalo zastavit. Na podzim 1957 „objevil se před budovou MNV modrobílý automobil značky Wartburg, v němž přijížděli zástupci zemědělského referátu ONV, kteří si nejprve zjišťovali hospodářskou situaci jednotlivých rolníků. K nim pak přicházely dvojice agitátorů (většinou lidé ze závodů v Lázních Bělohradě). [...] Agitační práce pak trvala asi tři týdny“, informuje kronika obce.³⁴⁵ Těžko lze uvěřit, že místní zemědělci, kteří za sebou již jednu „družstevní“ zkušenost měli, byli přístupni černobílému výkladu agitátorů o výhodách kolektivního socialistického hospodaření. Dle pamětníků převládal strach a obavy z nového JZD a nikdo (opět) nechtěl přihlášku podepsat první.³⁴⁶ Stejně tak kronikář zpravuje o agitátorech vracejících se s nepořízenou, neboť „rolníci se nového družstva bojí“. Tlak byl ovšem nesporně velký,³⁴⁷ tentokrát několikátýdenní. Páteční večer 4. října 1957 „vyhrává hudba z místního rozhlasu. Sál se pozvolna zaplňuje“, psal dopisovatel vesnických novin. Na ustavující schůzi JZD se sešlo 43 rolníků. Za přítomnosti předsedy novopackého ONV Podlipného jednomyslně odhlasovali přijetí všech do řad

---

³⁴³ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953 – 1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 247. ISBN 80-86598-98-5.

³⁴⁴ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze rady MNV 22. 2. 1956.

³⁴⁵ *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1957, heslo „Založení JZD“.

³⁴⁶ Formulář přihlášky viz v příloze.

³⁴⁷ „Nyní jsou masově vysíláni agitátoři do Újezda Svatojanského“, bylo informováno okresní stranické byro. SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 52, Zpráva o dalším rozvoji JZD a opatřeních k hospodářsko organizačnímu upevnování nově založených JZD (materiál pro schůzi byro OV KSČ dne 1. 10. 1957), Nová Paka 26. 9. 1957.

staronového JZD, jehož předsedou byl zvolen Jaroslav Bičiště.³⁴⁸ „*Noví družstevníci dlouho rokují o návrhu usnesení. Usnáší se, že budou hospodařit dle zásad JZD III. typu.*“ Zavázali se nyní kolektivně obdělávat 242 ha půdy (z toho 171 ha půdy orné). Závěrem promluvil soudruh Volejník z novopackého OV KSČ. Ve své řeči „*zdůraznil nutnost kolektivizace vesnice v současné době a vytýčil úkoly zemědělců ve druhé pětiletce*“. V závěru schůze zahrála opět hudba a „*rozproudila se družná zábava*“, sděloval zpravodaj okresního plátku oproti místnímu kronikáři zaznamenavšímu, že po skončení zemědělci zůstali a „*besedovali o svých problémech*“. S jistotou však můžeme tvrdit, že po jakémsi „oddychovém“ mezidobí čtyř zdařilých individuálních sklizní byli rolníci – tentokrát již s konečnou platností – udoláni. „*Tak se stala i naše vesnice socialistickou a nastoupila na cestu k nové, šťastnější budoucnosti*“, zakončil svůj zápis mladý kronikář Rudolf.³⁴⁹ Již citovaný článek otiskly okresní vesnické noviny dne 12. října 1957 pod oslavným titulkem „8. JZD od počátku letošního roku založeno ve Svatojanském Újezdě“.³⁵⁰

S ustavením JZD přijali jeho členové také závazek připravit do konce roku návrh vlastních stanov. Jednou z „novinek“ ve znovuvzkříšeném JZD byla možnost přijetí hospodáře poznamenaného cejchem „vesnického boháče“ do řad členstva JZD. Proto mohl být Josef Machytka, již dříve „vyžádaný“ z dosavadního zaměstnání ve stavebním průmyslu, přijat za člena. Marie Machytková, jež v JZD tehdy už sama pracovala, vzpomíná, jak „*přišel Bičiště a povídá ‚Josef, tady mi to podepiš. Já za tebou stojím, že nic nepodnikáš.‘, a tak tu přihlášku podepsal*“. Bičišťovo „já za tebou stojím“ mělo zásadní význam, neboť uvnitř KSČ stále převládalo přesvědčení o skrytém „třídním odporu a boji“ zevnitř družstev, z pozic členů JZD. Nevíme sice přesně, který rok byl Josef Machytka do svatojanskoújezdského JZD přijat, můžeme se ale domnívat, že přelomem dekád datovaný zájem StB o jeho osobu mohl souviset právě s tímto přesvědčením. „*Krajské a okresní výbory a stranické organizace musí bedlivě sledovat*

---

³⁴⁸ Jaroslav Bičiště, povoláním zedník (vesnickými novinami, jež referovaly o přírůstku v řadách JZD, byl ovšem prezentován jako „jeden z nejlepších zemědělců“) se do obce přistěhoval z Lázní Bělohrad teprve v únoru 1954, když odkoupil hospodářství čp. 25 od Miroslava Medlíka a domek čp. 27 od Josefa Pařízka. (OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1954, heslo „Změna držebnosti“.)

³⁴⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1957: heslo „Založení JZD“ a zápis k roku 1958: heslo „Činnost JZD“. Stanislav Rudolf (nar. 1932) absolvoval v letech 1951–1954 studium na pedagogické fakultě v Českých Budějovicích a od září 1956 vyučoval na osmiletce (střední a základní škole) v Lázních Bělohradu. Svatojanskoújezdským kronikářem se stal teprve 1. 1. 1957, události po Kovandově odchodu nebyly v roce 1956 průběžně zaznamenávány. Tamtéž, zápis k roku 1957: heslo „Změna v osobě obecního kronikáře“.

³⁵⁰ *Novopacko: okresní vesnické noviny*, č. 43 (12. 10. 1957), s. 1.

projevy třídního nepřátelství a v zárodku je zneškodňovat. Nepočítáme, že všichni kulaci budou souhlasit s naším zřízením, ale nestrpíme, aby věc dělnické třídy a pracujících poškozovali.“ A tak byl zřejmě i Josef Machytka po jistou, relativně krátkou dobu bedlivě sledován. „Kulaci začlenění do JZD nesmějí zastávat v družstvu žádné funkce a musí manuálně pracovat pod kontrolou stranických organizací a družstevního kolektivu. [...] Pracovní převýchova bude základem převýchovy kulaka v současných podmínkách. Kulaci, kteří ztratili důvěru kolektivu, musí být potrestáni a vyloučeni z JZD.“³⁵¹

Přijetí „kulaka“ připouštěly „ve výjimečných jednotlivých případech tam, kde se družstvo dostatečně upevnilo“, již vzorové stanovy JZD z roku 1957. Mohlo se tak stát s požehnáním rady ONV a členská schůze JZD pak mohla takovému hospodáři stanovit vyšší povinný vklad do nedělitelného fondu než ostatním členům. Jelikož se tak ale v praxi nedělo, byly vzorové stanovy na IV. celostátním sjezdu JZD v březnu 1959 příslušně pozměněny a doplněny. Nyní nezakládaly možnost, nýbrž povinnost stanovit „vesnickému boháči“ povinný vklad do nedělitelného fondu ve výši 50 % přejímací ceny živého i mrtvého inventáře a hospodářských budov. Členská schůze mohla rozhodnout o dalším navýšení, strop stanoven nebyl. Přitom se toto nařízení vztahovalo „nejen na kulaky přijaté do družstva v době platnosti tohoto ustanovení, ale na všechny kulaky již dříve přijaté právem nebo neprávem za členy družstva“, a zároveň výslovně stanovilo, že „případná náhrada za užívání půdy se kulaku nevyplácí“. Další z represivních opatření bylo odůvodněno prostou ideologickou proklamací, totiž že „by bylo nesprávné, aby kulak byl postaven na roveň malým a středním rolníkům“. Vyskytla-li by se mezi členy JZD pochybnost, zda jde o „kulaka“, mělo být vyžádáno stanovisko MNV, MO KSC, popřípadě vyšších orgánů. Iniciativa k takovému „doplnění“ vzorových stanov JZD vzešla pochopitelně z podnětu ÚV KSC. (Koneckonců výsledky jednání sjezdu JZD ještě schvalovala vláda.) Stranické orgány již delší dobu poukazovaly na nedůsledné „plnění plánovaných úkolů v zemědělské výrobě“ a vyjádřily přesvědčení, že se „velké možnosti a přednosti velkovýrobních forem v zemědělství dosud neprojeví ve výrazném růstu výroby“.³⁵²

---

³⁵¹ JECH, Karel. Knižně nepublikované dokumenty: dokument 4 (Problémy likvidace kulaectva jako třídy v souvislosti s dovršením výstavby socialismu v naší zemi, Praha 19. 5. 1958) [cit. 2008-05-30]. URL: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Jech_Dok4.pdf>.

³⁵² KRUMPHOLC, František. *Doplňky a změny vzorových stanov JZD: vzorové stanovy JZD – základní zákon hospodaření a života družstev*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1959, s. 5-7, 12-13, 47-48.

Přibližme si nyní ve stručnosti, jak vypadal první rok tohoto druhého pokusu o tzv. socializaci Svatojanského Újezdu. Podzimní osev dokončili zemědělci samostatně, jarní práce byla již společná podle podruhé provedené HTÚP. K 1. lednu 1958 se provedlo sčítání osetých a obdělaných ploch a tato práce byla převedena na pracovní jednotky. Použitá osiva byla započtena do osivového fondu, hnojiva byla z provozního úvěru proplacena. Po průzkumu v jednotlivých usedlostech bylo odhlasováno odevzdat na každý hektar zemědělské půdy 250 kg živé váhy skotu. Dle usnesení ustavující schůze JZD byla společná živočišná výroba zavedena počínaje červnem 1958. Celkem tak bylo převzato 185 kusů skotu, vepřový brav nebyl do JZD přebírán. (Stav k 31. 12. 1958 činil 96 krav, 6 býků, 29 jalovic a 21 býčků do 1 roku, 33 telat.) JZD zatím nemělo vlastní zástav slepic, povinné dodávky vajec plnili tudíž jednotliví členové. Rok 1958 byl podle kroniky poměrně suchý, „družstevní“ žně se však vydařily. Silně polehlé žito a většinu ječmene posekali zemědělci ještě koňskými potahy, ostatní plochy obilovin byly posekány za pomoci STS. Také k provedení výmlatu uzavřelo JZD smlouvu s STS. Pro zajištění sklizně cukrovky byly sjednány brigády z patronátního závodu i ze škol. Na podzim byla velká nadúroda jablek, takže se jablky krmil dobytek, sběrný ovoce byly plné a v závodních kuchyních se prý střídala žemlovka se závinem a jablečné knedlíky s jablečným kompotem – „*prostě úroda preveliká!*“.³⁵³ Marie Machytková vzpomíná na organizaci družstevní práce s trochou nadsázky v podstatě jako na „prázdniny“: „*Neměl člověk žádnou starost, kam mě poslali, tam jsem šla. A ono se moc nepospíchalo*“, naráží na pracovní nasazení. Ráno předseda vyhlásil, kdo je určen na jakou práci, skupinky se odebraly na svá místa, skupinářky pak musely dlouze vypisovat, kdo co kde přesně udělal. „*Teprve pak ta skupinářka svačila. To bylo pěkný, jak ta svačina dost dlouho trvala*“, směje se při vzpomínce na ztrátu samostatného hospodářského a hospodářného rozhodování.

Již v ustavující schůzi JZD byla odhlasována výstavba kravína. Předtím však muselo dojít k adaptacím stávajících prostor – na pořadu byla úprava starých stájí okrouhlického dvora, přizpůsobení teletníku a salaše s elektrickým oplocením pro mladý dobytek, adaptace stodoly na drůbežárnu pro 400 slepic. V březnu 1958 seznámil předseda JZD s plánem výstavby plénum MNV. Zemědělský odbor novopackého ONV

---

³⁵³ Hektarové výnosy hlavních kultur byly v roce 1958 v JZD následující: pšenice - 19,3 q z 1 ha, žito - 21,7 q, ječmen - 15 q, oves - 13,7 q; brambory - 68,7 q, hrách - 14,5 q, řepa cukrovka - 170 q, řepka - 10,5 q, semenačka cukrové řepy - 20 q. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1958, heslo „Činnost JZD“.

posléze žádal přidělení příslušné investiční částky po krajské správě zemědělství a lesního hospodářství. Jejich vzájemná korespondence podává přehled o finanční náročnosti jednotlivých akcí, stejně tak o vesměs nedodržených termínech plnění. V květnu 1958 oznámil novopacký okres podstatné navýšení svých investičních požadavků s odůvodněním, že „v členských schůzích byly všechny tyto požadavky schváleny a nyní funkcionáři JZD tvrdě požadují úvěr“. Urgujíc svoji žádost, upozornil novopacký zemědělský odbor následující měsíc na nastalou situaci: „Denně máme nové požadavky od JZD našeho okresu na investiční výstavbu a nemáme možnost dát tyto akce do plánu na rok 1958, protože nemáme částku, aby investiční banka mohla všechny akce úvěrovat. Požadovaná částka nám dnes již nestačí na všechny požadavky, které JZD mají.“³⁵⁴ Zcela jistě hrály přísliby investičních úvěrů značnou roli při přesvědčování k obnovení již jednou zkrachovalého projektu JZD. Domnívám se, že byly jedním z nejpodstatnějších agitačních bodů v tomto druhém kolektivizačním kole. Příslušná sekce zemědělského odboru ONV v Nové Pace v tuto dobu (písemnosti se dochovaly pro léta 1955–1958) rozlišovala investiční agendu na „nová“ JZD a „stará“, tedy ta, která se v letech 1953–1954 nerozpadla a přežila většinou jako menšinová. Investiční výstavba v nových JZD přitom byla upřednostňována.³⁵⁵ Víme bezpečně, že během prvního roku existence znovuzaloženého JZD byla ve Svatojanském Újezdu podle plánu realizována pouze adaptace pro drůbežárnu.³⁵⁶ Stavba kravína se prodlužovala a svod dobytka oddaloval. V březnu 1959, tedy v době plánovaného ukončení prací, představitelé obce ubezpečovali Jaroslava Kouta, příslušného instruktora z Lázní Bělohradu, že „výstavba JZD pokračuje stavbou kravína se snahou stavbu skončit do konce tohoto roku“. Nakonec byl kravín (pro sto dojnic) ve dvoře Okrouhlíku dobudován v roce 1960. O dvě léta později se na druhém konci za obcí rozhořela stavba gigantického vepřína (pro několik stovek prasat).³⁵⁷

---

³⁵⁴ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 725, inv. č. 3277, Žádost o přidělení investiční částky na III. čtvrtletí 1958, č. j. 2564/58, Nová Paka 21. 5. 1958 a Urgující přípis č. j. 2604/58, Nová Paka 11. 6. 1958.

³⁵⁵ Tak například plánovaná investice do stavby kravína chotečského JZD (mimoходом na místě bývalého, zbytečně zničeného ovocného sadu Machytkových) byla koncem roku 1957 redukována na polovinu, podobné redukce postihly i další „stará“ JZD. SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 725, inv. č. 3278, Změna plánu investiční výstavby JZD na rok 1957 – stará JZD, adresováno krajské pobočce Investiční banky, KNV Hradec Králové 11. 12. 1957.

³⁵⁶ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 725, inv. č. 3277, Investiční výstavba JZD – seznam splněných akcí roku 1958 – Nová JZD, Nová Paka 22. 12. 1958.

³⁵⁷ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi pléna MNV 4. 3. 1959. Tamtéž, f. ONV Nová Paka, k. 725, inv. č. 3277, Investiční výstavba JZD – seznam plánovaných akcí roku 1958 – Nová JZD, Nová Paka 22. 12. 1958. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1960: heslo „Kračin“, zápis k roku 1962: heslo „JZD“. Viz příloha.

Velkokapacitní stavby kolektivizovaného zemědělství se staly novými dominantami okolí a dodnes poznamenávají výtvarnou úroveň tvárnosti vesnice. „*Výrobní areály zemědělsko-průmyslových komplexů na vsi, zvláště v živočišné výrobě, se často podobají továrním stavbám a do tradiční architektonické skladby vesnic nezapadají*“, vyjadřují citěně mnohých, kteří se rádi koukají na venkovech kolem sebe, manželé Petráňovi.³⁵⁸ Na problém ale už daleko dříve poukazovali odborníci na lidovou architekturu a venkovskou zástavbu – Jiří Škabrada a Svatopluk Voděra: „*Problém, jehož uspokojivé řešení je ze všech druhů venkovské zástavby zřejmě nejvzdálenější, je architektonická úroveň nových zemědělských závodů. Architektonicky kvalitnější velkovýrobní zemědělské celky zůstávají v převážné většině jen na úrovni studií a námětů.*“³⁵⁹

Máme-li celkově zhodnotit peripetie sledovaného vývoje JZD ve vztahu ke Kaplanově periodizaci, musíme její rámcovou platnost potvrdit. Až do léta 1952 lze ve spojitosti s kolektivizací hovořit o (1)vytrvale odmítavém postoji, narušovaném jen hrstkou nekriticky nadšených členů místní organizace KSČ. Z této apatie obec následně vytrhává (2)vytrvalý tlak stranického aparátu, centrem iniciovaný a okresem agilně prováděný, jemuž ve svém přesvědčení setrvávající rolníci podléhají, ve skrytu duše tiše doufajíc v (posléze naplněnou) dočasnost experimentu. Nechybí materiální ani lidské oběti agitačního náporu, jež lze nazvat štvanicí. Po kolektivizační odmlce, jakoby chvilce k vydechnutí, se otřesený režim znovu nadechuje a přichází s (3)novou vlnou vytrvalého náporu. Prozatímní kolektivizační stagnaci střídá ofenziva, jež vede k rezignaci a podvolení se k účasti na kolektivizačním projektu. Aktivní samostatné rozhodování je nahrazeno centrálním plánováním, samostatný hospodář s citem pro přírodu zaměstnancem s pracovní dobou.

Zmíníme se nyní ve stručnosti ještě o vývoji JZD v Chotči, v sousední obci, z níž pocházel Josef Machytka. Jeho vývojové peripetie sice nebyly tak dramatické, značná dávka analogie, určovaná konkrétními akcemi okresních soudruhů, je ovšem zřetelná. Chotečské JZD bylo založeno rovněž během „široké přesvědčovací kampaně“ v srpnu

---

³⁵⁸ PETRÁŇOVI, Josef a Lydia. *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha: Set Out 2000, s. 204. ISBN 80-86277-08-9.

³⁵⁹ ŠKABRADA, Jiří – VODĚRA, Svatopluk. *Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1975, s. 246.

1952,³⁶⁰ jeho členy se stali všichni zemědělci a JZD začalo hospodařit na 483 ha půdy (z toho 315 ha půdy orné). „*Pracovní morálka, vůle společně hospodařit byla tehdy v obci dobrá a mohli jsme jít příkladem ostatním JZD, která tehdy byla ustavena. [Avšak] nedostatek organizačních zkušeností, těžkosti hospodaření družstva II. typu, stanovení neúnosné výše povinných dodávek a jejich bezohledné vymáhání, nešťastné zásahy do hospodaření družstva nadřízenými orgány a záměrné vnášení nedůvěry mezi členy z venčí mělo za následek rozkol v družstvu a podstatné zhoršení pracovní morálky.*“ Takto hodnotil předseda JZD kolektivizační počátky v obci s odstupem let, zřejmě počátkem roku 1959.³⁶¹ Po „důsledně provedené“ HTÚP byli hned při prvních společných žních členové značně roztrpčeni malým množstvím obilí, které si směli rozdělit. Ani zaváděná praxe každodenně kontrolovat postup žňových prací a „*sledovat třídního nepřítel – odhalit vesnického boháče, by nebyl narušen dobrý chod družstva*“, na níž se přede žněmi shodli členové chotečského AV NF,³⁶² na roztrpčení z „družstevního“ experimentu nic nezměnila. Vlna, která se tehdy prohnala celým Československem, se nevyhnula ani Chotči a v září 1953 byly podány první odhlášky z JZD. Na jaře následujícího roku začala většina „družstevníků“ hospodařit zase samostatně. Na rozdíl od sousedního se ale chotečské JZD nerozešlo zcela a v obci přežívalo jako menšinové, obhospodařující 118 ha zemědělské půdy, tedy méně než čtvrtinu z celkové obecní výměry. Hospodařilo nadále dle stanov II. typu. Podle předsedy JZD byla Choteč v této době údajně rozdělena na „*dva vzájemně nepřátelské tábory, což se projevovalo nejen hospodářsky ale i společensky*“. Jeden z mnoha regionálních protagonistů kolektivizace později v 70. letech vzpomínal: „*Kdo neprožil první léta zakládání JZD na vesnici, těžko si udělá představu o napjaté až bouřlivé atmosféře neustálých konfliktů mezi lidmi.*“³⁶³

---

³⁶⁰ Přípravný výbor JZD byl radou ONV schválen na sklonku srpna v následujícím složení: předseda František Hejtman, místopředseda Josef Pavel, členové Josef Hartman, Vladislav Lánský, Josef Malina, Josef Matouš, Josef Miller, Bohuslav Špáta, Josef Šulc a Jan Zapadlo. (SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 23, Zápis ze schůze rady ONV dne 28. 8. 1952, s. 7.) Víme, že shoda v otázce založení JZD nepanovala ani mezi místními komunisty. Když v prosinci 1951 projednávali členové chotečského AV NF využití propagačních skříněk, padla zmínka o založení JZD, která vyvolala vzrušenou diskusi. „*Bylo diskutováno o JZD a STS. Zástupce JSČZ Hartman se postavil kladně k JZD. Malina poukázal, že se málo platí členům. Lánský se zmínil o tom, že kde bylo založeno JZD, špatně pracuje, rovněž tak STS, na kterou není spolehnutí.*“ SOkA Jičín, f. Okresní výbor NF Nová Paka – Místní výbory NF okresu Nová Paka, k. 32, inv. č. 1, Zápis schůze AV NF v Chotči ze dne 13. 12. 1951.

³⁶¹ SOkA Jičín, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Zpráva předsedy, s. 1, bez data.

³⁶² SOkA Jičín, f. Okresní výbor NF Nová Paka – Místní výbory NF okresu Nová Paka, k. 32, inv. č. 1, Zápis schůze AV NF v Chotči ze dne 20. 6. 1953.

³⁶³ HOLÁ, Věra – VICHEREK, Efrem (ed.). *Neobyčejná doba: vzpomínky průkopníků socialistického zemědělství*. Praha: Svoboda, 1980, s. 207.

V srpnu 1955 byl nejprve představenstvem a posléze členskou schůzí schválen přechod menšinového chotečského JZD na III. typ, výstavba společného ustájení a úvěr od Investiční banky na tuto výstavbu ve výši 580.000 Kčs.³⁶⁴ Na podzim 1957 přišla nová přesvědčovací kampaň za rozšíření členské základny. V rámci ní otiskly okresní vesnické noviny článek s příznačným názvem „Zemědělcům v Chotči na uvážanou“, který vypočítával „dosažitelné“ výsledky většinového JZD a apeloval na ty, kteří stále s přistoupením otáleli: „vezměte tužku a počítejte s námi“. Svou idealizovanou bilanci pisatel zakončil srozumitelnou výzvou: „*Jsou to jistě dobré perspektivy, kterých mohou zemědělci v Chotči dosáhnout, a věříme, že není daleko doba, kdy budou vážnými soupeři našich nejlepších JZD.*“³⁶⁵ Výsledkem agitace bylo 66 nových členů s 305 ha půdy a závazek přejít od června 1958 ke společné rostlinné i živočišné výrobě.³⁶⁶ Nyní přežívala vzájemná nedůvěra mezi starými a novými členy, „*po zkušenostech z roku 1953 mnozí s obavami hleděli vstříc společnému hospodaření*“. Mimo JZD zůstali čtyři zemědělci (Jan Dobeš, Josef Mach, Alois Lánský a Oldřich Tůma), jejich pozemky byly při nově provedené HTÚP vyděleny, zatímco pozemky JZD seskupeny do bloku. K 1. červnu 1958 převzalo JZD od členů 178 krav, 98 jaloviček, 57 býčků a 11 tažných volů (celkem 344 kusů skotu), 27 koní a 14 prasnic. (Povinný přínos člena činil v hovězím dobytku 240 kg na 1 ha zemědělské půdy.) Nadměrné dodávkové úkoly rostlinné produkce však dál ochuzovaly krmné fondy JZD a úsilí o zvyšování užitkovosti dobytka tak vycházelo na prázdno. Do JZD se začleňovala také tzv. přidružená výroba, která měla zajišťovat včasné opravy hospodářských strojů a nářadí. (Až do léta 1954 si chotečtí funkcionáři pochvalovali neoprávněně užívané stroje z Machytkovy usedlosti.) V případě chotečského JZD bylo tímto způsobem zapojeno kovářství Josefa Maliny a kolářství Rudolfa Hartmana. Zakoupen byl nový traktor, vlečný vůz, rozmetadla hnojiv, šrotovník, ale i míchačka betonu či elektrické kabely. Vysázeno bylo 330 jabloní jako

---

³⁶⁴ SOKA Jičín, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Zápis ze schůze představenstva JZD v Chotči dne 9. 8. 1955 a Zápis z členské schůze JZD v Chotči dne 10. 8. 1955.

³⁶⁵ *Novopacko: okresní vesnické noviny*, č. 49 (23. 11. 1957), s. 1.

³⁶⁶ Postupně byl zaveden společný chov drůbeže a vepřů (kuřata byla umístěna v sednici čp. 50, tedy ve zchátralém obytném stavení po Machytkových) a budován kravín (opět na bývalém Machytkově pozemku). Jelikož byl ve společném ustájení hospodářského zvířectva spatřován základ rozvoje JZD, ustavila se stálá stavební skupina tří zedníků a pěti dělníků, která měla pokračovat ve stavbě společného kravína. Práce se ale stále protahovala („*Stavba kravína vážne, neboť není pracovně zajištěna. Vedoucí stavby není odborník a na stavbě nepracuje*“, zněla informace pro radu ONV.), a tak byly hledány (těžko říci, či úspěšně) „*vhodnější způsoby odměňování stavební skupiny, aby bylo dosaženo osobní odpovědnosti na včasném dokončení výstavby*“. SOKA Jičín, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Zpráva předsedy, s. 1, 8-9, bez data. Tamtéž, f. ONV Nová Paka, kn. 40, Zpráva o průběhu investiční výstavby JZD k 30. 9. 1957.

základ budoucího družstevního sadu, sad Machytkových musel ustoupit stavbě kravínu. Za rok 1958 byla stanovena odměna 10 Kčs a 1,70 kg obilí na pracovní jednotku.³⁶⁷ Na počátku roku 1959 chotečské JZD obhospodařovalo 423 ha zemědělské půdy (88% zemědělské výměry obce), mělo rovných 100 členů, jejichž průměrná věková hranice činila 43 let.³⁶⁸ Uběhly ještě dva roky a provozy obou JZD začaly být řízeny z pod jedné střechy.

Když se ke konci 50. let svatojanskoújezdský kronikář ohlížel nejen za uplynulým rokem, ale i dekádou, poznamenal, možná v euforii z hlásaného vybudování základů socialismu, že se lidé „*stávají společenější, mají starosti o společnou práci, začínají mluvit v množném čísle, nazývajíce louky a pole zájmenem naše, a to je ten největší úspěch v převýchově naší družstevní vesnice*“.³⁶⁹ Na konci roku 1960 došlo ke sloučení JZD čtyř sousedících obcí – Chotče, Mlázovic, Svatojanského Újezdu a Šárovcovy Lhoty. Vzniklo tak gigantické JZD „Předvoj“ se sídlem v Mlázovicích, které zahájilo svou činnost 1. lednem roku 1961 na 1.500 ha půdy. Trend slučování se týkal i státní správy, a tak se Mlázovice staly střediskovou obcí s přidruženými obcemi Choteč, Šárovcova Lhota a Svatojanský Újezd. Svatojanskoújezdská škola, vybudovaná v roce 1862, byla po rovném století své existence zrušena. Obec samotná se stala osadou střediskových Mlázovic a svůj obecní statut získala zpět až v listopadu 1990.³⁷⁰ Zatímco západoevropské státy formulovaly a vytvářely v rámci EHS základy společné zemědělské politiky (zavedena v červenci 1962), sovětský vůdce vykresloval své vize v rámci RVHP. Zemědělství se počátkem 60. let dostalo na přední místo v jednáních i činnosti této organizace. Účastníci porad – zástupci „lidových demokracií“ – se sice shodovali na „významné roli zemědělství v úsilí o zvyšování životní úrovně“, nicméně země sovětského bloku, které zastupovali, jen těžce překonávaly úpadek zemědělství, způsobený kolektivizačním úsilím a prudkým rozvojem průmyslu předešlých let. Nelze se divit, že Chruščov kromě poučování, proč pěstovat kukuřici, doporučoval krýt

---

³⁶⁷ Jen pro zajímavost uvádím, že pisatel výše citovaného propagandistického článku „vypočítal“ chotečským zemědělcům hodnotu pracovní jednotky na 18 Kčs a navíc naturalie nejméně v hodnotě 6 Kčs.

³⁶⁸ I zde JZD bojovalo s nezájmem mládeže, snažilo se tedy vycházet vstříc snížením norem pracovníkům do 17 let a zvýšením výplaty záloh na pracovní jednotku. SOkA Jičín, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Zpráva předsedy, s. 2, 7-10, bez data.

³⁶⁹ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1959: heslo „Úvod“.

³⁷⁰ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1960: heslo „Slučování JZD“, zápis k roku 1961: heslo „JZD“. BALCAR, Vladimír – RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. II. díl. Praha: Český statistický úřad, 2006, s. 509. ISBN 80-250-1311-1.

zvýšené potřeby obilí dovozem z jiných, tedy kapitalistických zemí. Musel prý vyslovit prosbu, aby země sovětského bloku nenaléhaly na zvyšování dovozů, naopak je snižovaly, neboť Sovětský svaz nemá rezervy, a uvedl, že „*problematika zemědělství je složitá především proto, že zemědělství chybí rytmus výroby průmyslu*“, a že je třeba „*vytvořit v každé zemi podle jejích podmínek takový rytmus zemědělské výroby, který se bude přibližovat průmyslu*“.³⁷¹ I takový byl důsledek zkollektivizovaného zemědělství, totiž že země sovětského bloku včetně Sovětského svazu nakupovaly zemědělské výrobky na trzích kapitalistického světa. V létě 1965 poznamenal na besedě zemědělských pracovníků jeden ze zástupců výzkumné stanice: „*Kdysi existoval skoro na každé vesnici zkušený hospodář, který dosahoval vynikajících výsledků. Byl příkladem a významnou osobností pro ostatní zemědělce. Takové osobnosti potřebujeme také v družstevním hospodaření. Zatím jimi neoplýváme, nebo o nich ani nevíme.*“³⁷²

5.1 Miroslav Votoček a problém pracovních sil

Vzhledem ke znovuvzkříšení JZD v roce 1957 a k jeho plánovaným výstavbám ocitala se v obecních schůzích na pořadu dne bilance pracovních sil³⁷³ a v souvislosti s ní i osoba Miroslava Votočka. Manželé Votočkovi z Hřídělce se do obce přistěhovali počátkem září 1955, když od Viktorie Richterové koupili domek čp. 20 i s pozemky (3,80 ha).³⁷⁴ V Hřídělci přebral hospodářství starší ze synů, zatímco mladší Miroslav v tu dobu pracoval v JZD v Čermné u Hostinného. Otec byl totiž v Čermné od roku 1945 přidělovým vlastníkem velkého statku po Němcích. S odstartovanou kolektivizací jej ale neminula nálepka „kulaka“, a tak, když z Čermné na jaře 1951 odešel, byli místní

---

³⁷¹ KAPLAN, Karel. *Rada vzájemné hospodářské pomoci a Československo 1957–1967*. Praha: Karolinum, 2002, s. 61-66, zde s. 63. ISBN 80-246-0417-5.

³⁷² Citace převzata, viz VOHRZYKA-KONOPA, F. J. *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. (2. vyd.) New York: Mezinárodní rolnická unie, s. 110.

³⁷³ Podotkněme jen, že to rozhodně nebyla záležitost pouze této druhé kolektivizační vlny, na úbytek pracovních sil ze zemědělství se poukazovalo od počátku 50. let na všech stupních řízení. I v zápisech tehdejšího kronikáře Kovandy najdeme takové zmínky. Například ve schůzi počátkem února 1953 se řešila „*velmi palčivá a ožehavá otázka*“, totiž propuštění některých členů JZD do jiných povolání. Z obavy před nedostatkem pracovních sil byly už tehdy jejich žádosti zamítnuty. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1953, heslo „Veřejná schůze členů JZD“. Již v listopadu 1951 upozornil předseda ONV František Materna své novopacké kolegy na nutnost „*sledovati odliv zemědělců a zemědělských dělníků z obcí*“. SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 20, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace dne 15. 11. 1951.

³⁷⁴ OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*, zápis k roku 1955, heslo „Změna držebnosti“.

komunističtí agitátoři rádi, že se zbavili „kulackého“ elementu ve vsi, neboť patřil do trojice místních sedláků, kteří se proti založení JZD postavili.³⁷⁵

Miroslav Votoček (1925) byl poválce prvním ročníkem, který narukoval k základní vojenské službě. Jako zemědělský synek měl mít vojenskou službu zkrácenou, v jeho případě se k tomu však nepřihlédlo, a tak v dolech ve Svatoňovicích rubal uhlí po boku německých zajatců plné dva roky, zde prožil i únor 1948. „*Vyfasovali jsme jednotnou kandidátku a v trojstupu jsme to tam naházeli*“, vzpomíná na květnový „volební“ akt, jenž měl oficiálně stvrdit únorový puč. „*Mezitím mi otec bez mého vědomí nechal přepsat 12,5 ha, já o tom nevěděl*“, vzpomíná. S těmito pozemky vstoupil do JZD, které se v Čermné ustavilo z iniciativy deputátníků hned zkraje roku 1950. Na horlivost bezzemků i přídělců, kteří v této pohraniční oblasti nadšeně vyměnili práci u sedláků za práci v JZD, dnes manželé Votočkoví vzpomínají následovně: „*Ty začátky byly strašný, chlapi tam dojili v rukavicích. Nouze s bídou. [...] S velkou slávou se svedly krávy do kravína. Jedna soudružka, Remzová, jim uvázala mašle na ocas*“ Miroslav Votoček dostal po vyškolení místo zootechnika, zároveň s koňmi denně odvážel mléko do mlékárny.

Když počátkem června 1957 zemřela matka Miroslava Votočka a otec už sám obstarávání stavení i pozemků nezvládal, rozhodl se odejít do Svatojanského Újezdu. Žádostmi v obci, na okresu, kraji i na resortním ministerstvu se snažil zbavit přídělového vlastnictví (argumentoval také tím, že přiděl půdy nikdy nepodepsal). Jeho úsilí však bylo marné, soudruzi na příslušných místech nepovažovali jeho rodinné důvody za dostatečné. Otec chtěl přirozeně předat hospodářství, na které už sám nestačil, a tak se Miroslav Votoček s ženou rozhodli odejít z Čermné bez úředního svolení. Odjezd musel být tajný, přirozeně se tedy odehrál v noci. Bratr z Hřídělce sjednal traktor, vše naložili na valník a se třemi dětmi (ve věku 2 až 5 let) i psem k ránu ještě za tmy odjeli. „*Ale kráva nám zůstala na stráni*“, vzpomínají, k jejímu převodu

---

³⁷⁵ Ke specifickým kolektivizace v pohraničních oblastech viz TOPINKA, Jiří. Specifika kolektivizace v českém pohraničí (1949–1960). In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2002, s. 229-234. ISBN 80-86185-18-4. Nejnověji autor podrobně shrnul problematiku na stránkách Soudobých dějin: TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj: české pohraničí 1948–1960 a takzvaná akce dosídlení. In *Soudobé dějiny 3–4*, 2005, s. 534-585. Praha: ÚSD AV ČR, 2005. ISSN 1210-7050.

Spíše statistické údaje poskytuje regionální předlistopadová studie KMONÍČEK, Josef. Osídlování pohraničí severovýchodních Čech 1945-1952. In *Krkonoše a Podkrkonoší: vlastivědný sborník muzea Trutnov*, 3. Hradec Králové: Kruh, 1967, s. 225-232. Autor si však všimá i odlivu osídlenců.

Osobitě podanou soudcovskou zkušenost s kolektivizací v západočeském pohraničí nabízí ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller 3*, 1990, s. 11-20 (kap. Rozorané meze). Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

byl nutný tzv. dobytčí pas. Eva Votočková se tedy vydala do Čermné požádat o jeho vystavení. Tajemník Stanislav Voborník se slovy „*budu jednat jako člověk*“ průvodní list nakonec vydal. Následovalo tedy (opět noční) převedení záhumenkové kravky. Svým vlídným jednáním však Stanislav Voborník jako tajemník MNV porušil, ne-li předpis, pak jistě stranickou disciplínu, za což posléze zasedl na lavici obžalovaných vedle Miroslava Votočka. Vyšetřování bylo zahájeno teprve v září.³⁷⁶ Hlavním argumentem prokurátora Jaroslava Frydrycha v žalobním petitu bylo porušení povinnosti veřejného činitele, protože tajemník nepředložil své rozhodnutí ke schválení zemědělskému odboru ONV. V případě Miroslava Votočka šlo o poškození provozu JZD, neboť jeho odchodem „*připadl další půdní podíl na každého člena JZD, který i tak byl velmi nepříznivý*“, navíc neměl kdo jezdit s párem koní.³⁷⁷ Rozsudkem Lidového soudu ve Vrchlabí byli oba 5. prosince 1957 uznáni vinnými a odsouzeni. Miroslav Votoček k šesti měsícům odnětí svobody, Stanislav Voborník ke třem, oba s podmíněným odkladem na tři, respektive dva roky. „*Společenská nebezpečnost jednání obžalovaného Votočka je však značná, neboť svévolné opouštění zemědělské půdy je zjevně, jenž může narušit socializaci vesnice a v daném případě způsobit i škodu JZD*“, zaznělo v odůvodnění rozsudku.³⁷⁸

Ani v novém bydlišti však zápas Miroslava Votočka s mlýnskými koly kolektivizovaného zemědělství nekončil. Do Svatojanského Újezdu přišel se svou rodinou právě v době kříšení JZD, jehož se stal členem. „*Já jsem na to konto hned vstoupil do družstva tady, myslel jsem si, že to bude polehčující okolnost, poněvadž mi tady furt psali, že narušuju socialistické zemědělství*“, vzpomíná aktér. Přitom si Miroslav Votoček našel práci v Lázních Bělouhradu – přes léto měl uplatnění jako vyučený zahradník, jinak míchal rašelinu. V JZD pracovala manželka. Svatojanskoújezdské JZD se hledělo vypořádat s nedostatkem pracovních sil nejen pro zemědělské práce, ale i pro ambiciózní výstavbu. Votočkovo jméno bylo běžně vyhlášováno místním rozhlasem pro denní plán práce, přestože Jaroslav Bičičtě coby

---

³⁷⁶ Podnět vrchlabské bezpečnosti dal MNV v Čermné spolu s předsedou tamního JZD Františkem Formanem. Vyšetřovatel Bohumil Ruffér si přitom svůj postup nechal schválit náčelníkem tamního oddělení VB npor. Komárkem. Osobní archiv Miroslava Votočka, Usnesení o zahájení vyšetřování, zn. VB-13487/40-57, OO VB Vrchlabí 9. 9. 1957.

³⁷⁷ Osobní archiv Miroslava Votočka, Obžaloba, zn. Pv 338/57, Vrchlabí 1. 11. 1957. Usnesení krajského prokurátora, jímž zamítl stížnost Miroslava Votočka proti zahájení vyšetřování, zn. Kps 171/57-3, Hradec Králové 2. 10. 1957.

³⁷⁸ Osobní archiv Miroslava Votočka, Rozsudek Lidového soudu ve Vrchlabí, spis. zn. T 250/57, 5. 12. 1957, s. 3.

předseda JZD dobře věděl o jeho stálém zaměstnání. Nikoli bez souvislosti s prodlením dokončení adaptace kravína v Okrouhlíku byla na pořadu schůze MNV v březnu 1958 bilance pracovních sil. Ve spojitosti s tím zde padla jména Miroslava Votočka a Jaroslava Zlatníka, kteří za zaměstnáním dojížděli a na výstavbě JZD neměli zájem se podílet. „*V obou případech bylo dohodnuto, že se jmenovanými bude ještě jednáno o stanovení data nástupu a projednána otázka rodinných přídatků na děti.*“ K zajištění stanoveného plánu se MNV zavázal zorganizovat dvojice k získávání závazků pomoci ve výstavbě JZD i u nečlenů.³⁷⁹ Uspokojivé řešení se ovšem stále nenacházelo a záležitost nedostatku pracovních sil v místním JZD přišla na přetřes znovu v předvečer roku 1960, kdy se projednávaly směrnice třetí pětiletky. Žádosti o uvolnění z JZD do jiných zaměstnání se spíše množily a jejich vyřizování nebylo ve schůzích nijak neobvyklé. Jeden z členů představenstva však v tomto konkrétním případě vystoupil s rázným zamítnutím a přidal, že „*je zapotřebí se rozhodně postavit za to, aby ti, co jsou v průmyslu nyní zaměstnání ze zemědělství, se na jaře vrátili zpět do JZD*“, což se opět týkalo Miroslava Votočka, ale i dalších.³⁸⁰ Nakonec novopacký tajemník rozhodl Votočkovu zaměstnání respektovat, pro práci v JZD se ale musela upsat manželka Eva, zatímco Miroslav Votoček byl „družstevně“ vytěžován po práci a o víkendech. Jelikož staré roubené stavení čp. 20 bylo již zchátralé a pro mladou rodinu nevyhovující, musela Eva Votočková výměnou za povolení ke stavbě podepsat příslib práce v JZD na 10 let. I tak se zajišťovaly pracovní síly.

5.2 Bezradnost nakládání s půdou

S problémem pracovních sil do značné míry souvisí i počáteční bezradnost režimu v otázkách nakládání s půdou, kterou si můžeme vylíčit na příkladu svatojanskoújezdského Okrouhlíku. Dvůr Okrouhlík, kdysi tvrz a panský dvůr „Okrouhlý“, je zářným příkladem bezradnosti komunistické administrativy, ilustruje bezzubou schematičnost plánování, s níž se v první polovině 50. let prosazovala „nová zemědělská politika“. Úměrně s tím, jak chátral a jak se nenacházelo zájemců o jeho obhospodařování, rostla i intenzita, se kterou se měnilo jeho administrativní začlenění a správa. Nezanedbatelnou úlohu sehrál v kolektivizačním procesu. Komunistickým agitátorům posloužil nejprve jako hrozba vnuceného pachtu pro soukromě hospodařící

³⁷⁹ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze pléna MNV 28. 3. 1958.

³⁸⁰ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze společné schůze VO KSČ, MNV a JZD 8. 12. 1959.

rolníky, později se stal útočištěm hromadně svedeného dobytka již definitivně kolektivizované obce.

Na jaře 1949 byl Okrouhlík odejmut dosavadnímu majiteli Štefanovi z Ostroměře jako půda spekulanti, neboť na ní jako výkonný zemědělec nehospodařil, nýbrž ji k hospodaření pronajímal. Počínaje 10. březnem byla na celý dvůr uvalena prozatímní národní správa a národním správcem byl ustanoven MNV ve Svatojanském Újezdu. Živý inventář byl rozprodán, hospodářské stroje byly předány strojní stanici v Nové Pace.³⁸¹ Vyvstal tak ovšem pravidelně se opakující problém se zajištěním obdělávání pozemků. Při četných pokusech o jeho administrativní řešení se vyskytlo hned několik návrhů, jak s půdou naložit. (Téměř všechny byly v průběhu let odzkoušeny, žádný se ale neosvědčil.) Prvně bylo plánováno, že se dvůr stane součástí zemědělské školky, která sídlila v bývalém zámku v Lázních Bělohradu, případně že zde bude umístěna výkrmna vepřů. Další varianty předpokládaly, že se stane státním statkem, anebo že bude rozparcelován ve prospěch drobných zemědělců. Jelikož jaro už bylo za dveřmi, rozhodlo se urychleně jednotlivé půdní díly propůjčit bezplatně a bez předepsaných dodávek těm zemědělcům, kteří budou ochotni je alespoň obset krmivou. Rolníci se však ani do takového podniku nehrnuli a počátkem prosince 1949 byla národní správa namísto MNV předána zemědělské škole v Lázních Bělohradu.³⁸²

V téže době bylo nutné řešit problém obdělání půdy zemědělců, kteří odmítali nadále obhospodařovat pozemky v povinném pachtu. Zatímco v případech zemědělců Šorfá a Velicha bylo rozhodnuto nebrat jejich výpověď pachtu na vědomí a oznámit jim, že jsou i nadále povinni propachtované pozemky obdělávat, protože v jejich hospodářství, dle mínění schůzujících funkcionářů, nejsou pracovní síly plně využity, u stárnoucích a nemocných rolníků Žemličky a Medlíka nešlo zaujmout stejně prosté stanovisko. „Zde bude muset být nalezeno nějaké řešení“, konstatovali soudruzi, nicméně schůzi ukončili zápisem: „Mnoho času bylo tomuto případu věnováno, mnoho názorů bylo vysloveno, ale žádný nenalezl tolik zastánců, aby mohl být považován za usnesení. Medlíkův i Žemličkův případ zůstaly nedořešeny“.³⁸³ Bezradnost systému

---

³⁸¹ Stalo se tak rozhodnutím ONV v Nové Pace dle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. (o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů) s odůvodněním, že statek byl již opuštěný a větší část půdy ležela ladem. SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi pléna MNV v Újezdě Svatojanském 11. 3. 1949.

³⁸² OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1949, heslo „Změna držebnosti“.

³⁸³ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi pléna MNV 7. 11. 1950.

v zacházení s půdou, hledání jednorázových řešení a nedostávající se motivace se zdaleka neomezovaly jenom na případ Okrouhlíku, konec konců prvoplánovitost postihu „kulackých“ rodin poukázala na stejný problém jak v případě obhospodařování půdy Novotného a Machytky, tak později i bratrů Kurkových. Během kolektivizační přestávky se neúspěšně snažil darovat půdu státu František Šilar z čp. 7 (3,5 ha), neboť pro nemoc již nemohl zajistit její obdělání. Rada novopackého ONV však sdělila, že státní převzetí neřeší obdělávání půdy (*„Tím, že by půdu převzal stát, nebylo by zajištěno její obdělání“*), přiznala strana a vláda v okresní reprezentaci.), a doporučila její pronajmutí, prodej nebo darování, v každém případě za sebe musel nalézt náhradu na její obdělávání.³⁸⁴ František Šilar podal odvolání ke KNV v Hradci Králové, na jehož popud posléze finanční odbor novopackého ONV s konečnou platností odmítl darování zemědělské půdy státu *„vzhledem k tomu, že by přijetí daru bylo v rozporu s hospodářskými a politickými hledisky a že by přijetím daru mohla být způsobena státu určitá škoda“*.³⁸⁵ Takováto argumentace takřka jistě přesahovala rámec starcova chápání; za poslední léta vidával místní i okresní funkcionáře usilující o půdu soukromých hospodářů a nyní, když on se chtěl z pochopitelných důvodů půdy vzdát, nikdo ji nechtěl. Jeho stařecká sešlost nezapadala do aktuálního kolektivizačního plánu.

Vraťme se ale k Okrouhlíku. Během již probírané „široké agitační kampaně“ reálně hrozilo, že *„půda při statku Okrouhlík ve výměře 23 ha bude přidělena MNV v Chotči a tento MNV přidělí půdu podle zákona č. 55/1947 Sb. jednotlivým zemědělcům“*.³⁸⁶ Mezitím však svatojanskoújezdští zemědělci (poprvé) podlehli, v obci se založilo JZD, které tyto pozemky částečně převzalo. Otázka Okrouhlíku tak byla znovu otevřena až s vyřizováním pozemkových záležitostí po rozpadu tohoto JZD. Předmětem dohadů bylo 8 ha pozemků *„bývalého státního statku Okrouhlík“*, které chotečský MNV zamýšlel převést zpět do obhospodařování Svatojanského Újezdu,

---

Definitivní řešení se našlo (alespoň v Medlíkově případě) teprve v únoru 1954, kdy se do obce přistěhoval Jaroslav Bičíš, pozdější předseda napodruhé založeného JZD, který hospodářství čp. 25 od Miroslava Medlíka odkoupil. OÚ Sv. Új., *Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského*: zápis k roku 1954, heslo „Změna držebnosti“.

³⁸⁴ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis rady ONV ve věci „Hospodaření na vlastní půdě – odvolání“, Nová Paka 1. 11. 1955.

³⁸⁵ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis finančního odboru ONV ve věci „Darování zemědělské půdy státu – odmítnutí“, Nová Paka 3. 4. 1956.

³⁸⁶ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 23, Zápis ze schůze rady ONV, Nová Paka 31. 7. 1952, s. 5.

zástupci obce však s převzetím této státní půdy nesouhlasili.³⁸⁷ Jednalo se o pozemky, které byly do Chotče přiděleny při HTÚP na podzim roku 1952, tedy v době, kdy zde všichni občané založili JZD. V roce 1954 však situace doznala podstatných změn i v Chotči, „družstevní“ loď mnozí opustili a JZD se dál drželo jen jako menšinové. Proto si rada chotečského MNV v říjnu 1954 vyžádala souhlas ONV s „odčerpáním“ této rezervní půdy. Odmítavému postoji újezdských se ale nelze divit, již tak zápasili se zabezpečením obdělání své půdy. Jenže chotečský MNV dopisem z 25. ledna 1955 svému sousedovi oznámil, že na navrácení půdy trvá, a pro jistotu připomněl: „*Jelikož pozemky bývalého státního statku se nachází na Vašem katastrálním území, jest povinností Vašeho MNV dle příslušného nařízení zákona 55/47 Sb. obdělání této půdy zajistiti.*“³⁸⁸ Situace došla konečného řešení teprve s dalším kolektivizačním náporům a pozdější potřebou ustát hromadně svedený dobytek. Plán výstavby znovuzaloženého JZD byl načrtnut na podzim 1957, adaptace chléva ve dvoře Okrouhlíku byla dokončena na jaře 1960.

Exkurz: Teoretický základ k JZD

Kolektivizace na sovětský způsob byla v Československu nazvána „združstevňováním“. KSC se tak snažila zneužít družstevní tradici první republiky, „*snažila se budit dojem, jakoby JZD, zakládána násilím, vyrůstala z kořenů domácího zemědělského družstevnictví a nikoliv z kořenů kolchozního zřízení, vybudovaného v SSSR J. V. Stalinem.*“³⁸⁹ Komunistická propaganda rolníky neustále ujišťovala, že sovětské kolchozní hospodaření v českém prostoru nebude realizováno. Gottwaldova základní myšlenka přitom spočívala v tom, že se o kolchozech nebude mluvit, ale budou se dělat. Organizace, které zde v 50. letech vznikaly pod názvem JZD, neměly s nejzákladnějšími principy družstevnictví a družstevní demokracie, jakými jsou dobrovolnost organizace, podíly členů vyjadřující jejich díl odpovědnosti, družstevní

---

³⁸⁷ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis pořizovaný na základě jednání o navrácení pozemků, Svatojanský Újezd 3. 12. 1954. Tamtéž, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Přípis MNV ve věci odčerpání rezervní půdy, Choteč 30. 10. 1954.

³⁸⁸ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis MNV Choteč ve věci navrácení půdy patřící katastrům Újezdu Svatojanskému, Choteč 25. 1. 1955.

³⁸⁹ VOHRYZKA-KONOPA, F. J. *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. (2. vyd.) New York: Mezinárodní rolnická unie, s. 144.

samospráva ad.,³⁹⁰ zholo nic společného. Družstevnictví v podobě JZD bylo řízeno státem a na státu bylo existenčně závislé, podléhalo byrokratickému systému organizace a centrálnímu mechanismu příkazového plánování, které „družstevníkům“ neoponechávalo sebemenší iniciativu. Centrum začalo určovat výrobní plány, vstupy a výstupy, ceny prodeje i nákupů, dodávky na trh, dokonce i vnitřní organizaci a rozsah obhospodařované půdy.

Představy o přeměně a začlenění rolnické malovýroby do socialistické struktury velkovýrobních zemědělských celků se začaly realizovat podle zákona č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech, vydaného dne 23. února 1949, a prováděcího nařízení k tomuto zákonu z poloviny března toho roku. V dubnu následně ÚV KSČ rozhodl, že v každém okrese mají být jako příkladný a přitažlivý vzor vybudována „vzorná“ JZD. Jako nový projekt socialistického výrobního podniku se JZD napříště měla stát základní jednotkou v zemědělském plánování živočišné i rostlinné výroby a veškerých polních prací v obci. „*Toto je cesta, která dovede naši vesnici k blahobytu*“, psal v propagační brožůře ministerstva zemědělství Jiří Koťátko, přičemž dodával: „*Bude to výsledek procesu, jehož časové rozpětí nelze odhadnout; v jeho průběhu bude však stále a nezměněně kladen důraz na svobodné rozhodování rolníků*“.³⁹¹ V úvodním paragrafu vzpomínaného zákona se proklamovalo, že JZD budou zakládána „v zájmu zajištění blahodárného rozvoje zemědělského družstevnictví“ a „na podkladě dobrovolnosti“, aby přinesla „významný prospěch pracujícím zemědělcům“. Z politického hlediska ovšem nešlo o zlepšení hospodářského postavení rolníků, ale především o nastoupenou cestu k likvidaci soukromého sektoru na vesnici. Ideologická negace soukromého vlastnictví, ale krutě narazila na vlastnickou mentalitu rolníků, na „*hluboko zapuštěné kořeny tradičního přesvědčení, že soukromé vlastnictví půdy představuje největší sociální jistotu a základní podmínku obživy rolnických rodin. Snažila se překonat dlouhodobé návyky rolníků, tradice, dědictví rodinných vazeb, nedůvěru k novotám*“.³⁹² Narážejíc na tyto překážky, seznala komunistická garnitura, že představa o nadšeném a rychlém zakládání JZD byla mylná. Rozhodla se proto učinit

---

³⁹⁰ K tomu kriticky viz BUREŠOVÁ, Jana. Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948? In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2002, s. 223-228. ISBN 80-86185-18-4.

³⁹¹ KOŤÁTKO, Jiří. *Jak přispějí jednotná zemědělská družstva a státní statky k zvelebení našeho zemědělství*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1949.

³⁹² BUREŠOVÁ, Jana. Cit. d., s. 226.

rolníkovi jeho soukromé vlastnictví půdy tak nesnesitelným břemenem, aby se raději rozhodl pro vstup do JZD.

Jak měl vypadat a postupovat přechod k socialistickému hospodaření, ilustrují čtyři typy JZD, lišící se mírou společného obhospodařování:

V JZD I. typu zůstávaly výrobní prostředky v soukromém vlastnictví každého člena, společně se jich užívalo podle plánu při polních pracích. Společný byl osev půdy a používání strojů. Nešlo tu o nijakou velkovýrobu, ale o sbírání prvních zkušeností se společnou prací. Sklizeň se rozdělovala podle nákladů a výměry půdy jednotlivých členů. Vyúčtování se provádělo tak, že se na účet každého člena zapisovaly náklady na obrábění půdy a příjmy za splněnou práci. Živočišná výroba byla samostatná, v individuálních hospodářstvích. Tento typ JZD ještě nediskriminoval velké vlastníky, ovšem brzy bylo nařízeno od zakládání těchto typů JZD upustit.

JZD II. typu měla společnou rostlinnou výrobu, živočišná byla individuální. V JZD tohoto typu byla již provedena tzv. hospodářsko-technická úprava půdy (HTÚP), tedy rozorání mezi a scelování pozemků. Společná práce se oceňovala podle stanovených norem, úroda se rozdělovala podle výměry vložené půdy, a to tak, že JZD společně odprodávala plánované výrobní kvantum státu a zbytek úrody se rozdělovalo na základě podílu pozemků, s kterými člen do JZD vstoupil.

JZD III. typu měla společnou rostlinnou i živočišnou výrobu a práce byla organizována ve společných skupinách. Všechny hlavní výrobní prostředky, které člen vlastnil při vstupu, kromě záhumenků,³⁹³ byly společné. Členové byli odměňováni především podle vykonané práce a pouze částečně podle vlastnictví půdy. Podle velikosti výměry vložené půdy smělo být rozděleno maximálně 15 % čistého peněžního důchodu JZD.

JZD IV. typu se lišilo od předchozího vzoru v tom, že za vložené pozemky neměli členové již žádný příjem a odměňování byli pouze podle práce. Pracovní normy byly ohodnocovány pracovními jednotkami v závislosti na složitosti vykonávané práce. Výsledek společného hospodaření se mezi členy vyplácel po splnění státních dodávek v penězích i v naturáliích.

---

³⁹³ K individuálnímu hospodaření mohl každý člen s vlastní domácností dostat do užívání záhumenek o výměře 0,25 ha. Praxe však byla taková, že členové nejednou vlastnili záhumenky daleko větší výměry. V roce 1951 se výměra záhumenků stanovila na 0,5 ha.

6. Majetkové záležitosti

*„Soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců,
kteří na ní sami pracují,
do výměry 50 hektarů zaručeno.“³⁹⁴*

V polovině 20. let minulého století Ferdinand Peroutka napsal: *„Nevěřím, že se vůbec kdy uskuteční takový komunismus, jaký stojí v knize. Nevěřím, že se jednou podaří proměnit svět v jedinou velkou jídelnu a noclehárnu pro lidi, zbavené všeho, co by jim patřilo [...]; že jednou bude chodit člověk v kalhotách, poskytnutých mu státem, a smrkati do státního kapesníku; že se jednou podaří uskutečněním naprosté rovnosti lidí učiniti život naprosto nezajímavým; že jednou bude občan tak patřiti státu jako dnes mu patří voják; že život bude jako branná povinnost; že se podaří nad světem rozprostřít tuto jednotvárnost. [...] Člověk vždy bude míti rád dveře u svého bytu a plůtek u své zahrady. Bojovati proti tomuto přirozenému individualismu jest podnikem tak odvážným jako bojovati proti zákonu gravitace. [...] Poněvadž komunismus je v podstatě knižní výtvar a knižní ideál, nedovede klásti, jako všechny knižní výtvary, meze z vůli rozumu. Zde jest pole, po kterém se mohou proháněti fanaticové, shledavší, že mají nápad.“³⁹⁵*

Celková výměra půdy náležející k usedlosti čp. 4 ve Svatojanském Újezdu činila 18,30 ha (z toho 14,95 ha půda zemědělská), při usedlosti čp. 50 v Chotči bylo 18,90 ha půdy (z toho 2,26 ha lesa). Obě nezádlužená hospodářství pod zkušenými rukama obou hospodářů prosperovala, dodávky odváděla i nad kontingent a byla vzorem pro ostatní rolníky. *„Odnikad nic nespadlo, to bylo jen všecko přičiněním“*, říká Marie Machytková. Přesto (z pohledu komunistických kolektivizátorů lépe říci právě proto) byla jejich prosperita jako neslučitelná se socialistickými principy trnem v oku celé „pokrokové“ agitaci. Kolektivizační agitátoři museli přece ukázat, že dařit se může jen tomu, kdo vstoupí do JZD. Autoři internetového portálu ‚totalita.cz‘ připomínají v této souvislosti dosti podstatný faktor, dotýkající se samotné podstaty totalitního režimu: *„Jako samozásobitelé byli rolníci nezávislí. Proto bylo hlavním cílem kolektivizace likvidace těchto samovýrobců, jako skupiny politicky neovladatelných obyvatel. [...] Komunisté vycházeli ze starého ekonomického zákona, podle kterého jsou potraviny zbraní a prostředkem na ovládnutí lidí. Proto učinili vše, aby ovládli výrobu*

³⁹⁴ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948, kap. VIII., § 159 odst. 2.

³⁹⁵ HOŘEC, Vladimír (ed.). *Proč nejsem komunistou? Odpovědi J. Čapka, K. Čapka, J. Herbena, J. Kallaba, J. Koptý, J. Kříženeckého, F. Langra a F. Peroutky na anketu Přítomnosti*. Praha: Lidové noviny, 1990, s. 78, 80-81. ISBN 80-7106-006-2.

potravin a ovládli zemědělce, kteří je vyráběli. Proto použili všech možných metod, aby dosáhli svého cíle.“³⁹⁶ Samostatnou množinou těchto metod byla opatření zasahující majetkovou základnu úspěšných hospodářů.

6.1 Odcizení strojů

Když na přelomu let 1947 a 1948 Josef Machytka kupoval traktor, jistě si zatím neuvědomoval „nezadržitelný skluz do komunistické pasti“.³⁹⁷ Na doporučení úředníků jej koupil (za 150.000 Kčs) jako člen Strojního a elektrárenského družstva v Chotči, jako soukromá osoba již tehdy traktor získat nemohl.³⁹⁸ Velitel stanice SNB v Lázních Bělohrad stržm. Zappe, který na dožádání prokuratury nabytí traktoru „vyšetřoval“, později uvedl: „V daném případě je viděti, jak Machytka vládnul již v tehdejší době majetkem, když mohl odkoupiti takovýto traktor.“³⁹⁹ K odejmutí traktoru pod pláštíkem „výkupu“ došlo v roce 1949 nebo 1950, výpovědi se rozcházejí. Jisté však je, že ukřivděný hospodář vyčetl předsedovi chotečského AV NF Novotnému,⁴⁰⁰ že se o „výkup“ zasloužil, přičemž dodal, že mu může být všechno vzato, ale víru ve spravedlnost, že mu nikdo nevezme. V trestním oznámení pak okresní velitel SNB konstruoval: „Svým vlivem docílil opatřiti si traktor, a když mu byl pak na základě vládního usnesení vykoupěn, stal se otevřeným a zapřísáhlým nepřítelem našeho zřízení.“⁴⁰¹ Takováto konstrukce bylo pro Josefa Machytku dosti zásadní, neboť dle

---

³⁹⁶ MARJÁNKO, Bedřich. *Kolektivizace zemědělství* [cit. 2007-11-12].

URL: <http://www.totalita.cz/sektor/zem_kolekt.php>.

³⁹⁷ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 29. ISBN 978-80-7106-941-6.

³⁹⁸ Firma Svobodamotor, jež vyráběla traktory v Mladé Boleslavi – Kosmonosech, popisovala situaci s přidělováním strojů následovně: „K Vašemu dotazu oznamujeme zdvořile, že vyrábíme traktory o síle 15 HP. Dodávka traktorů jest však vázána pouze na povolení příslušného ministerstva. Pro účely zemědělské přiděluje traktory ministerstvo zemědělství, a sice těm zákazníkům, kteří prokáží velmi naléhavou potřebu. V prvé řadě mají nárok na traktor zemědělská družstva. Tiskopisy žádosti vydává oblastní úřadovna JSČZ. [...] V případě, že Vám bude povolení předáno, podáme Vám bližší informace a pozveme Vás do továrny na zaučení v obsluze a jízdě strojem.“ Dotazujícím se byl František Fiala, rolník z Vysokého Veselí nad Cidlinou, jeden z těch, kteří byli později určeni k vystěhování v rámci centrálně řízené „akce K(kulaci)“. OS Hradec Králové, 1Rt 528/90: T 55/53, Přípis firmy Svoboda motor, Kosmonosy 10. 6. 1948.

³⁹⁹ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Přípis č. j. VB-980-51, SNB Lázně Bělohrad 14. 9. 1951.

⁴⁰⁰ Místní akční výbor Národní fronty byl v Chotči ustaven 4. 3. 1948. Jaroslav Novotný, povoláním krejčí, se stal jeho předsedou a na starost si vzal agendu zásobování a dodávek masa. V květnu 1953 byl zvolen do okresního AV NF. SOKA Jičín, f. Okresní výbor NF Nová Paka – Místní výbory NF okresu Nová Paka, k. 32, inv. č. 1, Zápis ze schůzí AV NF v Chotči 4. 3. 1948 – 29. 1. 1954. Tamtéž, inv. č. 2, Přípis okresního AV NF schvalující složení AV NF v Chotči, Nová Paka 19. 3. 1948.

⁴⁰¹ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Trestní oznámení, č. j. VB-1209/10-51, OV VB Nová Paka 24. 8. 1951, s. 10 a 16.

soudu prokazovala „nepřátelství k lidově demokratickému řádu“, což zakládalo kvalifikaci trestného činu sabotáže⁴⁰² a s jakousi samozřejmostí předpokládalo vyslovení vedlejšího trestu propadnutí jmění.

V červnu 1950 nařídila okresní komise pro výkup základních mechanizačních prostředků Josefu Machytkovi „prodat“ samovazač novopacké STS. Notoricky uváděným důvodem pro „výkup“ mělo být nedostatečné využití stroje. Chtě-nechtě musel Josef Machytka přivést svůj samovaz (žací stroj s automatickým vázáním snopů) i s příslušenstvím a veškerými doklady o nákupu a opravách stroje do dvora v Lázních Bělohrad. „*V případě, že se s výše uvedeným samovazačem nedostavíte ve stanovený čas na určené místo, bude tento na Váš náklad dopraven do státní strojní traktorové stanice v Nové Pace a bude proti Vám zavedeno trestní řízení*“, doplňoval zemědělský referent ONV Morávek. Případnému odvolání se odnímal odkladný účinek.⁴⁰³ Stejným způsobem byl ze Svatojanského Újezdu „vykoupen“ i samovaz bratrů Kurkových. Zástupci obce však žádali, aby byl Kurkův samovazač ponechán v obci, neboť v celé obci byly jen dva na více než 100 ha obilovin.⁴⁰⁴ Z dokumentů není jasné, bylo-li jim vyhověno, víme ale, že se před koncem roku 1950 novopacští funkcionáři odebrání větších hospodářských strojů od samostatně hospodařících rolníků snažili uzavřít. „*Výkup bude proveden příští týden ve čtvrtek*“, prohlásili k dokončení akce v pravidelné schůzi OKZVV počátkem listopadu. Tajemník Kodym byl proto pověřen vyhledáním vhodných prostor k uskladnění „vykoupených“ strojů.⁴⁰⁵ V závěru roku hodnotil

---

⁴⁰² První odstavce § 85 o sabotáži stanovil: Kdo z nepřátelství k lidově demokratickému řádu nesplní nebo poruší povinnost svého povolání, zaměstnání nebo své služby anebo plnění takové povinnosti obchází nebo se dopustí jiného jednání v úmyslu - a) mařit nebo ztěžovat provádění nebo plnění státního plánu rozvoje národního hospodářství v některém úseku, nebo b) způsobit vážnou poruchu v činnosti úřadu anebo veřejného orgánu, národního podniku, lidového družstva nebo jiné organizace socialistického sektoru, bude potrestán odnětím svobody na tři až deset let. Zákon č. 86/1950 Sb. (trestní zákon) ze dne 12. července 1950.

⁴⁰³ Osobní archiv Marie Machytkové, Výměr ONV v Nové Pace ze dne 1. 6. 1950, zn. 612-50-1.VI.1950.

⁴⁰⁴ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis o schůzi pléna MNV 26. 5. 1950.

⁴⁰⁵ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 722, inv. č. 3249, Zápis ze schůze OKZVV 1. 11. 1950.

Na zajímavou praxi poukazuje z titulu své soudcovské zkušenosti Ota Ulč. V souvislosti s nedostatkem skladních prostor totiž STS později na ožebračených zemědělcích vymáhaly náhradu škody za neoprávněné užívání zemědělských strojů mezi datem řádného výkupu a datem skutečného odvozu, neboť leckde trvalo i několik měsíců než se všechny konfiskované stroje mohly svézt pod nově zřízenou střechu STS. „*A pak stojí jeden chudák za druhým před mojí třídně spravedlivou stolicí s pohledem tak unaveným, že už v něm na nenávist ani nezbylo: ‚Podívejte se, pane soudce. Měl jsem usedlost. Jeden den přišli komunisté a ukradli mi všechny stroje. Později nám řekli, že naše úspory nic neplatí. Potom přišel kolchoz. Už nemám lautr nic a teď na mně chcete, abych platil za užívání vlastního majetku, co jste mi už dávno ukradli. Tak jestli tohle je socialismus, tak to pěkně děkuju.‘ [...] Připadal jsem si jako blbec. Tohle byly jedny z nejpoutupnějších zážitků. [...] Nemohl jsem s žalovanými souhlasit, a tak jsem jejich otázky jakoby přeslechl. Přitom šlo o papírová, naprosto bezcenná vítězství. Vítězný žalobce nakonec*

Kodým „výkup“ kladně, protože prý „nedošlo nikde k větším nedorozuměním při výkupu. [...] Celkově možno říci, že výkup mechanizačních prostředků ve zdejších okresech byl proveden hladce“, sdělil.⁴⁰⁶ Stroje jednotlivě hospodařících rolníků byly samozřejmě odebírány přednostně, brzy ovšem došlo i na zájmová strojní družstva, na něž byly nákladnější stroje (jako v případě Machytkova traktoru) běžně nakupovány. Jejich odnímání už ale bylo neoddelitelně spojeno s kampaní pro založení JZD: buď ustavíte přípravný výbor a stroj bude ponechán JZD, nebo bude dislokován mimo obec. V červnu následujícího roku upozornil KNV na dokončení „výkupu“ s poukazem, že mechanizační prostředky u těchto družstev brzdí uzavírání smluv na polní práce s STS. „Jelikož ministerstvo zemědělství a vnitra trvá na provedení výkupu u těchto družstev, žádáme, aby zemědělský referent svolal si na jeden den všechny předsedy družstev vlastních mechanizačních prostředků a přesvědčil je o významu JZD. [...] Tam, kde bude ustaven PV JZD, budou mechanizační prostředky v obci ponechány, tam, kde se družstvo nerozhodne pro přechod k JZD, se mechanizační prostředky vykoupí pro STS. Výkup a stažení musí být proveden v době co nejkratší.“ Zemědělský referent ONV poté vystavil na samovaz při Strojním a elektrárenském družstvu v Chotči výměr, který odůvodňoval „výkup“ nedostatečným využitím stroje a odnímal odkladný účinek odvolání. Samovaz si tedy v polovině července odvezla novopacká STS, která jej předala přípravnému výboru JZD v Karlově. Následující rok, když bylo JZD založeno i v Chotči, byl samovaz predisponován zpět do obce.⁴⁰⁷

Takzvaný „výkup“ zemědělské mechanizace, který je lépe nazvat pravým jménem jako úřední zcizení či konfiskace, byl prováděn podle § 6 zákona č. 27/1949 Sb.⁴⁰⁸ Státní sektor tímto způsobem postupně ovládl veškerou mechanizaci v zemědělství. Teprve v druhé polovině roku 1952 se ministerstvo zemědělství a

---

nedostal od nemajetného zemědělce ani halíř. Režim si nevysoudil nic než nelásku.“ ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller* 3, s. 19. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.

⁴⁰⁶ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 722, inv. č. 3249, Zápis ze schůze OKZVV 27. 12. 1950.

⁴⁰⁷ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 334, inv. č. 1915, KNV všem ONV ve věci mechanizačních prostředků u družstev, zn. IX/5b-608-51, Hradec Králové 7. 6. 1951; Seznam strojních a elektrárenských družstev, jimž byly dosud ponechány mechanizační prostředky, Výměr dle zákona č. 27/1949 Sb., Nová Paka 29. 6. a 7. 7. 1951; Zapůjčení samovazu, Vrácení strojů, Nová Paka 4. 8. a 11. 9. 1952.

⁴⁰⁸ Zákon o mechanizaci zemědělství z 2. února 1949, § 6: K provádění mechanizace zemědělství mohou být pro Ústředí [Ústředí pro mechanizaci zemědělství, pozn. autora] vykupovány základní zemědělské mechanizační prostředky od fyzických osob, neplní-li výrobní nebo vyživovací plán, nebo není-li těchto mechanizačních prostředků využito. Výkupní řízení provede na návrh Ústředí ONV a podle jeho rozhodnutí jsou dotčené fyzické osoby povinny zemědělské mechanizační prostředky prodati. Dále může ONV provést výkupní řízení pro místní zemědělská družstva se strojní činností, pokud jde o základní zemědělské mechanizační prostředky fyzických osob, které je získaly na poukaz vydaný na družstvo nebo na poukaz vydaný na jednotlivce a spoluuživatele.

posléze politický sekretariát ÚV KSČ zabývaly řešením otázek náhrady za takto získané stroje. Při formulování principu pro poskytování náhrad se finanční odbor ministerstva zemědělství pevně držel „třídních“ měřítek a u drobných a středních zemědělců volil odlišný postup než u „vesnických boháčů“. Stranické vedení se na návrh ministerských úředníků usneslo, že „vesnickým boháčům“ nebude poskytnuta náhrada vůbec a jejich závazky vůči peněžním ústavům, váznoucí na vykoupených strojích, budou vymáhány všemi prostředky. Značná část zemědělců totiž musela nakoupené stroje dále splácet, tak tomu bylo i v případě traktoru Josefa Machytky. Drobní a střední rolníci sice rovněž neměli obdržet žádné náhrady v hotovosti, mělo však být alespoň upuštěno od úrokování a vymáhání splátek za „vykoupené“ stroje. V dokumentu se konstatuje, že *„proplácení závazků drobných a středních rolníků, eventuelně proplácení zbytků odhadních cen jednotlivcům by mohlo nepříznivě ovlivnit další rozvoj JZD“*, neboť malí rolníci, kteří ještě nevstoupili do JZD, by byli zvýhodněni oproti těm, kteří již do JZD vstoupili a vnesli do nich své stroje.⁴⁰⁹ Proplácení výkupní ceny za nuceně odevzdané stroje nebylo nikdy realizováno, šlo tedy o konfiskaci bez jakékoliv kompenzace. Pro samostatně hospodařící rolníky ale i pro konstituující se JZD, která přebírala dluhy oněch strojních družstev, z nichž se přetransformovala, z toho plynul závažný finanční problém. Stroje, pro které se rolníci zadlužili a které jim byly nyní z moci úřední odejmuty, aniž by jim byla zaplácena jakákoliv náhrada, museli nadále splácet. Docházelo tak k paradoxní situaci, kdy postátněný „socialistický“ sektor (peněžní ústavy a národní podniky) inkasoval splátky za něco, co jim bylo bez náhrady zestátněno. Takto jasně a otevřeně se však o rozhodnutí hovořilo jen v nejvyšších kruzích zasvěcených funkcionářů. Ministerstvo zemědělství uspořádalo na jaře 1953 „k úspěšnému zvládnutí akce“ hromadnou instruktáž nejprve pro pracovníky krajských zemědělských referátů (14. května), následující týden pak jednotlivé KNV instruovaly své podřízené v okresech (21. května). V zasedací síni královéhradeckého KNV tedy novopačtí zástupci vyslechli směrnici, jak zpracovat seznamy zemědělců pro finanční vypořádání náhrad za vykoupené mechanizační prostředky.⁴¹⁰ ONV v Nové Pace s vypracováním seznamu nijak nespíchal, neboť byl urgován ještě více než měsíc po

⁴⁰⁹ NA, f. MV II-T, k. 88, sl. 384, Tajný podkladový materiál z finančního odboru MZ, Praha 17. 7. 1952. Tamtéž, Návrh zásad na řešení otázek náhrady za vykoupené mechanizační prostředky, Praha 24. 12. 1952.

⁴¹⁰ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 334, inv. č. 1915, Oběžník, č. j. 43.031-M/III-1953, Ministerstvo zemědělství Praha 20. 4. 1953; Směrnice o finančním vypořádání náhrad za vykoupené zemědělské mechanizační prostředky, Hradec Králové 19. 5. 1953.

termínu. Když se konečně vypracované seznamy rolníků novopackého okresu dostaly na ministerstvo, obdržel ONV pro změnu urgenci „*za urychlené sdělení, zda a u kterého běžného čísla se jedná o venkovské boháče*“.⁴¹¹

Do svého zatčení byl Josef Machytka obrán o traktor, samovaz a vlečný vůz, stavební materiál uskladněný v chotečském dvoře byl odčerpáván průběžně.⁴¹² Odnímání hospodářských strojů a příslušenství však pokračovalo i během jeho žalářování, úředním nařízením tehdy musela čelit manželka Marie se svou matkou Annou. Zkraje roku 1952 se ve schůzi rady činitelé novopackého ONV usnesli, že „*bude překontrolován výkup a převzetí mechanizačních prostředků a dokončen výkup strojů*“, a vydali – víme už, že zbytečný – pokyn zjistit na KNV, „*kdy, komu a kým budou vykoupené a převzaté mechanizační prostředky zaplacený*“.⁴¹³ V létě 1952 pověřil zemědělský referát téhož úřadu mechanizačního referenta Rudolfa Pecha k převzetí strojů z Machytkovy chotečské usedlosti. Jednalo se o mlátičku, senomet, řezačku, pětiřádkovou plečku a elektrický motor.⁴¹⁴ Stroje byly předány JZD v Roškopově, zatímco funkcionáři MNV v Chotči byli vyrozuměni: „*V případě ustavení JZD v Chotči v letošním roce budou tyto stroje vráceny v takovém stavu, jak byly převzaty*.“ – pro kolektivizační agitátory jistě podstatný argument v právě probíhající „široké přesvědčovací kampani“. Čerstvě ustavené chotečské JZD se přihlásilo hned počátkem září s tvrzením, že zapůjčené stroje nemůže postrádat.⁴¹⁵ Ani svatojanskoujezdská usedlost nezůstala bez povšimnutí. Počátkem června téhož roku

---

⁴¹¹ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 334, inv. č. 1915, Urgence KNV Hradec Králové 3. 10. 1953 a Přípis ve věci vypořádání závazků z výkupu zemědělských strojů, č. j. 15.638/54, Ministerstvo zemědělství Praha 18. 1. 1954.

⁴¹² V lednu 1950 začaly být vydávány poukazy k odběru cihel, které nakoupil pro plánovanou stavbu obytné budovy a chléva v Chotči, když se po roce 1936 začal starat o zabezpečení rodiny. Z velké části jich bylo užito na stavbu kravína v Roškopově. „*Nějaký materiál [se] převede z obce Choteč od p. Machytky*“, sděloval například okresní tajemník Háek ve schůzi klubu komunistů při ONV. (SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 3, inv. č. 226, Zápis ze schůze klubu komunistů při ONV, Nová Paka 13. 9. 1951, s. 1.) Další stavební materiál byl konfiskován v souvislosti s jeho odsouzením. Po návratu z výkonu trestu okresní prokuratura na doporučení finančního odboru ONV „*k provedení nutných oprav*“ ve Svatojanském Újezdu uvolnila z propadlého stavebního materiálu okenní rámy. (OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zápis o výpovědi, Lázně Bělohrad 16. 6. 1951; Přípis ONV ve věci uvolnění a předání stavebního materiálu, zn. fin.odb.3-48,29/A-52/Kr., Nová Paka 20. 8. 1954.)

⁴¹³ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 22: Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace 31. 1. 1952, s. 4.

⁴¹⁴ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 334, inv. č. 1915, Zplnomocnění k převzetí strojů, ONV Nová Paka 18. 7. 1952. Jen na okraj podotýkám, že využití elektromotorů k pohonu mlátiček, řezaček na píci, krouhaček, šrotovníků a dalších strojů dostupných usedlostem bylo již dosti běžné, rozšiřovalo se s postupem elektrifikace.

⁴¹⁵ „*Doufám, že dle Vašeho přípisu ze dne 19. 7. dodržíte Vašeho ujednání, že po vytvoření JZD v Chotči budou stroje vráceny. Pětiletce zdar!*“, psal předseda JZD František Hejtman. SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, k. 334, inv. č. 1915, Přípis ONV ve věci zapůjčení strojů, Nová Paka 19. 7. 1952 a Žádost o vrácení hospodářských strojů, Choteč 1. 9. 1952.

přišlo Marii Machytkové sdělení: „*Svého času bylo s Vámi projednáno zapůjčení travního žacího stroje ke zdolání špičkových prací v STS. Jelikož jste však při jednání o převzetí tohoto stroje [se] zaměstnanci STS odmítla jej zapůjčiti, vyzýváme Vás, abyste tak učinila dne 12. června 1952, kdy Vás opětně zaměstnanci STS navštíví. Upozorňujeme Vás, abyste vyšla STS vstříc a tak se vyhnula dalším nepříjemnostem*“, oznamoval výhrůžně zemědělský referent ONV Morávek. Předtím však už MNV zažádal o vyslání traktoristy „*na posekání travin u zemědělců Novotného a Kurky*“ s pokynem vystavit účty přímo na uvedené zemědělce.⁴¹⁶ V březnu 1953 se předseda JZD v Chotči dožadoval vydání rozmetadla na hnojiva, které patřilo k chotečské usedlosti, pro tamní JZD. Jelikož toto rozmetadlo bylo v dočasném držení Josefa Novotného ve Svatojánském Újezdu, poslal ONV v Nové Pace příkaz, aby bylo vydáno zástupcům dožadujícího se JZD.⁴¹⁷ Teprve v létě 1954 sepsali zástupci chotečského MNV a JZD za přítomnosti zástupců okresu s Marií Machytkovou protokol o předání hospodářských strojů, v němž akceptovali, že tyto stroje výrokem soudu nepropadly státu, a jsou tudíž majetkem Machytkových.⁴¹⁸

6.2 Konfiskace a trestní výlohy

Podívejme se zprvu, jakým úředním ústrkům a životním nesnázím byly manželky souzených hospodářů vystaveny po dobu nepřítomnosti manželů při zajišťování chodu usedlostí. Hospodářským referátem ONV byla Marie Machytková pověřena hospodařením i na posléze konfiskovaných polovinách usedlostí svého otce ve Svatojánském Újezdu a svého manžela v Chotči. Přitom ale už od 10. září 1951 nemohla disponovat s majetkem ani finančními prostředky, neboť okresní prokurátorka Pechová rozhodla o zajištění majetku obou hospodářů, a to i s přírůstky a výtěžky z něho plynoucími.⁴¹⁹ Účty obstavil ONV v Nové Pace. Dobře informovaná prokurátorka se držela stranických pokynů, předsednictvo OV KSČ totiž 11. září pověřilo klub komunistů projednáním dosavadního průběhu „omezování a zatlačování

---

⁴¹⁶ Osobní archiv Marie Machytkové, Přípis zemědělského referátu ONV, Nová Paka 9. 6. 1952. SOkA Jičín, f. MNV Svatojánský Újezd: Zemědělské záležitosti, Dopis MNV traktorové stanici v Lázních Bělohradě, 3. 6. 1952.

⁴¹⁷ Osobní archiv Marie Machytkové, Přípis finančního referátu ONV v Nové Pace ze dne 23. 3. 1953.

⁴¹⁸ SOkA Jičín, f. MNV Choteč: Protokoly ze schůzí a plány práce MNV, Protokol ve věci předávání strojů z usedlosti čp. 50, Choteč 27. 7. 1954.

⁴¹⁹ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Usnesení o zajištění majetku obviněných, č. j. Pt 231/51-14, Nová Paka 10. 9. 1951.

vesnických boháčů“. U uložených trestů „zajistí jejich okamžitou splatnost obstavením tržby za dodané zemědělské výrobky za rok 1951. V případě nedobytnosti zajistí odebrání zbytných předmětů /např. ledničky, sporáky, motocykly, radiopřijímače atd./, kterých bude použito pro kulturní jizby JZD nebo střediska STS. Rozsáhlejší tresty budou použity tam, kde jsou podmínky pro převzetí hospodářství JZD nebo ve formě nuceného pachtu drobným a středním rolníkům.“ Za úkol zodpovídal hospodářský referent Nádvorník, který byl zároveň předsedou klubu, a tajemník ONV Hák.⁴²⁰

Dne 11. října 1951 se projednání „opatření o obhospodařování majetku Novotného z Újezda Svatojanského a Machytky z Chotče“ stalo samostatným bodem na pořadu schůze rady ONV. (Dle dochovaného pozvání na schůzi musel být tento bod doplněn dodatečně během tří dnů před jejím konáním. Motivací byla realizace procesu a s ní i úředně vyslovené propadnutí nemovitého majetku.) Během projednávání byli přítomní podrobně seznámeni se situací. V chotečském hospodářství krmil dobytek, koně a prasata výměnkář Jan Machytka, „který je stár již 72 let a je nyní bez prostředků“. Zemědělský referent Otakar Morávek proto navrhoval, „aby vzhledem k tomu, že manželky odsouzených Novotného a Machytky jsou majitelky poloviny hospodářství a tyto poloviny dle rozsudku nepropadly ve prospěch státu, byla polovina zadržené tržby za zemědělské produkty uvolněna a vyplacena manželkám odsouzených. Z druhé poloviny /majetek odsouzených/, která propadla státu, navrhuje, [aby] bylo výtěžku použito na udržování a chod hospodářství a na odměnu Machytkovi, který obsluhuje dobytek v Chotči.“ Dle přijatého usnesení měly být nejprve ověřeny majetkové poměry manželek: „po přešetření, zda manželky odsouzených jsou skutečně majitelky poloviny hospodářství, bude o dalším rozhodnuto“.⁴²¹ Při další příležitosti Morávek oznámil, že „na pondělí 29. října 1951 je svolána schůze rady MNV v Chotči a Svatojanském Újezdě, kde bude o této záležitosti rozhodnuto“.⁴²² Prvý listopadový den si rada ONV vyslechla, že za obdělání pozemků zodpovídají MNV, že „největší

⁴²⁰ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Návrh usnesení schválený na mimořádné schůzi předsednictva OV KSČ ve Slemeně dne 11. 9. 1951.

⁴²¹ SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 19, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace dne 11. 10. 1951, s. 6-7. Zemědělský referent rovněž inicioval, aby bezpečnostní referent přešetřil pravdivost oznámení Jana Machytky, „že byla v hospodářství v Chotči fůra bramborů, kterou si občané za doby nepřítomnosti Machytky rozebrali. Rovněž tak byla rozebrána cibule.“ Záležitost se tak dostala do jednání OB-3: „Machytka – Choteč – sešlo se tam asi 40 brigádníků – mělo se tam ztratit větší množství brambor a cibule“, oznámil bezpečnostní referent Nožička při nejbližší příležitosti. Následující týden sdělil: „Případ vyřešen tím, že ONV započítal částky za odebrané cibule brigádníkům z jejich výplaty.“ SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59, Zápisy ze schůzí OB-3, Nová Paka 16. a 24. 10. 1951.

⁴²² SOkA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 19, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace dne 25. 10. 1951, s. 3. Pro úplnost podotýkám, že zápisy svatojanskoújezdského MNV se pro léta 1951 a 1952 nedochovaly.

potíž jest s obsluhou dobytka, jehož jest 33 kusů a 3 koně“ a že „je nutno na tuto práci obstarati osobu, která by se o živý inventář starala“. Na doporučení zemědělského referenta rada schválila, *„aby propadlá část majetku byla pronajata pí. Machytkové a pí. Novotné a aby bylo zrušeno zabavení výnosů tohoto majetku“* k použití na výlohy spojené s vedením hospodářství.⁴²³ Vcelku racionálně znějící Morávkovy návrhy uvádějí do správného světla teprve další dokumenty.

V polovině listopadu, v den Machytkova transportu do Ostrova, hospodářský referent Nádvorník instruoval Spořitelnu a záložnu v Lázních Bělohradu, která spravovala účty obou hospodářů. Pokyn zněl zřídit běžný účet s vinkulační doložkou vázání výplat na souhlas MNV: *„Na tento účet by plynuly veškeré platby za výtěžky obou hospodářství a z něho by se uhrazovaly veškeré výdaje spojené s provozem hospodářství, včetně odměny pro Marii Machytkovou a Jana Machytku za hospodaření na konfiskovaných částech usedlostí Novotných a Machytkových. Odměny budou dodatečně stanoveny. Po provedeném vyúčtování by polovina čistého výtěžku připadla majitelkám nekonfiskovaných polovin usedlostí, tj. Marii Machytkové a Anně Novotné.“*⁴²⁴ Kondicionál sdělení je zde důležitý, nutí nás totiž položit otázku, stalo-li se tak. Následující měsíc obdržela Spořitelna a záložna v Lázních Bělohrad pokyn (podepsaný opět Nádvorníkem), aby z peněz získaných ze zemědělské výroby usedlostí Josefa Novotného ze Svatojánského Újezdu a Josefa Machytky z Chotče vyplatila 44.000 Kčs ve prospěch MNV ve Svatojánském Újezdu, *„který těchto peněz použije k úhradě provozovacích nákladů těchto usedlostí“*.⁴²⁵ Vzhledem k této instrukci a s ohledem na skutečnost, že Marie Machytková musela ještě na podzim následujícího roku o uvolnění finančních prostředků žádat, je nejpravděpodobnější že Morávkovy návrhy byly realizovány toliko ve smyslu správcovství MNV, který jako jediný disponoval právem nakládat s rodinnými prostředky.

Již 29. ledna 1952 se novopacký ONV dotazoval, zda je rozsudek a tedy i propadnutí polovin usedlostí právoplatné. Prokurátorka Pechová podala úřadu dne 5. února zápornou odpověď, přestože odvolací řízení bylo již uzavřené. Nechtěně tak dala najevo svou neinformovanost. Rutinní úřední formulář „konečné vyřízení“ vyplnila

---

⁴²³ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 20, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace dne 1. 11. 1951, s. 2.

⁴²⁴ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Přípis hospodářského referenta ONV, zn. I-191-1951/Dr.Kr., Nová Paka 16. 11. 1951.

⁴²⁵ Osobní archiv Marie Machytkové, Pokyn ONV v Nové Pace ze dne 11. 12. 1951, zn. I-191-1951.

teprve s datem 25. dubna.⁴²⁶ Týž den odeslala vyrozumění o propadnutí jmění pražské Generální prokuratury, ministerstvu financí, finanční prokuratury v Hradci Králové a finančnímu referátu novopackého ONV. Do vězeňského ústavu v Ostrově u Karlových Varů rovněž odeslala příkaz, aby trest byl vykonán.⁴²⁷ Jak již bylo zmíněno, shledal soud činnost obviněných za nepřátelskou k lidově demokratickému řádu, což bylo zásadní pro kvalifikaci trestného činu jako úmyslného a podstatné při vyřčení vedlejšího trestu propadnutí nemovitého majetku.⁴²⁸ Nyní již národní majetek byl svěřen do správy MNV v Chotči.⁴²⁹ Za tím účelem byl zhotoven soupis hospodářského zvířectva jak v Chotči, tak ve Svatojanském Újezdu. Seznam stavebního materiálu a soupis hospodářských strojů i zásob byl pořízen již dříve příslušníky SNB. Marie Machytková měla tedy usedlost spravovat společně s MNV, obhospodařit chotečské pozemky ale bylo nad její síly, a tak je převzalo čerstvě založené JZD. Ve Svatojanském Újezdu byla situace jiná, Marie Machytková zde se svou matkou a dětmi obhospodařovala 7,5 ha pozemků, z nichž bez nároku na honorář musela odvádět povinné dodávky. Po stavení se jí navíc proháněli samozvaní „družstevníci“ – „oni to byli všecko takoví sousedí, spíš rostenci“, připomíná s dovětkem: „*Dáli si tady nadobro, co chtěli.*“ Dokud nebyl společný kravín, dobytek byl ustájen po větších chlévech, využívali se ale i další hospodářské prostory. „*Tamhle vrata byly rozbitý, když sem jezdili, to tady měli složený seno*“, vzpomíná na začínající JZD. „*To víte, tak lidi všelijaký to byli, tak se ledasco rozbilo.*“

Na konci ledna 1953 novopacký ONV, likvidující záležitost propadlého majetku Josefa Machytky, vyzval místní funkcionáře v Chotči, aby sdělili, jak bylo naloženo s živým inventářem z jeho hospodářství. Zároveň upozornil, že půlení hospodářství

---

⁴²⁶ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Přípis ONV zn. III-193-1951-Dr.Kr. a odpověď Okresní prokuratury k němu, Nová Paka 29. 1. 1952 a 5. 2. 1952, Konečné vyřízení zn. Pt 231/51, Nová Paka 25. 4. 1952.

⁴²⁷ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Vyrozumění o propadnutí jmění a Příkaz, aby trest byl vykonán, Nová Paka 25. 4. 1952.

⁴²⁸ V § 47 trestního zákona tehdy stálo: (1) Soud může vzhledem k povaze a závažnosti činu a poměrům pachatele vyslovit propadnutí jmění, odsuzuje-li pachatele k trestu smrti nebo za úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody převyšujícímu dvě léta. (2) Propadnutí jmění postihuje pachatelovo jmění celé nebo tu jeho část, kterou soud určí; propadnutí se však nevztahuje na prostředky nebo věci, jichž je nezbytně třeba k ukojení životních potřeb pachatele nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je pachatel podle zákona povinen pečovat. (3) Výrokem propadnutí jmění zaniká zákonné společenství majetkové. (4) Vlastníkem propadlého jmění se stává stát. Zákon č. 86/1950 Sb. (trestní zákon) ze dne 12. července 1950. Přestože odvolací soud snížil oběma hospodářům tresty na svobodě pod hranici 2 let, výrok o propadnutí jmění „*vzhledem k třídnímu původu obviněných*“ a s ohledem na potřeby „*socializačních snah na vesnici*“ nezrušil. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, zn. 2 Tk 274/51, 4. 2. 1952, s. 9.

⁴²⁹ SOKA Jičín, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Přípis ONV ve věci zemědělského majetku Josefa Machytky, č.j. VII/2-Krt., Nová Paka 18. 2. 1953.

propadnutím jmění Josefa Machytky podléhá opravdu vše. „*Pokud si paní Machytková ponechala pro sebe slepice, husy, kuřata, budeme požadovati na paní Machytkové jednu polovinu hodnoty, neb druhá polovina náleží československému státu.*“⁴³⁰ Rozsudek soudu první i druhé stolice přitom vyslovil propadnutí toliko nemovitého majetku [!] a zatajených zásob. Počátkem roku 1956 věc znovu revidoval finanční odbor ONV. Šetřením „*vyšlo najevo, že veškeré zásoby obilí v roce 1952 byly odvezeny do výkupního závodu a členům domácnosti ponecháno právě 1 q pšenice a 2,5 q žita*“. Na ponechané zásoby vzpomínala i Marie Machytková: „*To se všechno odvezlo, nám tady nechali jen pár kilo. To vim, že pak když to tady mlátili, to už naši u toho nebyli, to sousedi těch pár snopů [vymlátili]. Tady Marek povídal: ‚To sem blázen, za tenhle drobek obilí že člověka zavřou‘. Ono to bylo opravdu strašně málo.*“⁴³¹ Problémem pro úřad bylo zjištění, že šlo právě o to nevymlácené obilí, které mělo být jako zatajené konfiskováno, a tak se vedoucí odboru po více než čtyřech letech pro jistotu dotazoval, „*zda uvedené množství žita a pšenice můžeme odepsat a jim ponechat*“.⁴³² Šetření finančního odboru ONV ukazuje nejen na mimořádnou důslednost komunistické administrativy, pokud šlo o vymáhání trestů či dobývání konfiskátů, ale i na strach funkcionářů, pokud šlo o vlastní rozhodnutí a osobní odpovědnost za něj. Stanovení míry zodpovědnosti bylo problémem celoplošným a pro tuto dobu příznačným.

Usnesením ze 14. března 1952 rozhodl novopacký soud o povinnosti odsouzených nahradit náklady trestního řízení.⁴³³ Josef Novotný sepsal ve Vlčicích odvolání, ve kterém mj. uvedl: „*mé pracovní výdělků při mém stáří kryjí [pouze] vydání mé vazby*“ a žádal, „*aby toto usnesení soudní bylo změněno k mým skutečným možnostem*“. Následující den byl jeho dopis velitelem pracovního útvaru stržm. Podhoreckým uznán za nezávadný a mohl být odeslán. Krajský soudce Bohumil Smola ale po slyšení prokurátora jeho stížnost zamítl jako bezdůvodnou. Po návratu domů přibýlo další finanční břemeno, náklady jeho výkonu trestu byly vyčísleny na 16.664

---

⁴³⁰ SOkA Jičín, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Přípis ONV ve věci likvidace zajištěného a propadlého majetku Josefa Machytky, č.j. VII/2-Krt., Nová Paka 31. 1. 1953.

⁴³¹ Podle potvrzení MNV „ze žita, které bylo zatajeno ve statku rolníka Josefa Novotného, namláceno bylo 260 kg“. Podepsán byl Jan Kozel, člen MNV, který byl účasten mlácení. OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Potvrzení, Svatojanský Újezd 27. 12. 1951.

⁴³² OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Realizace pšenice a žita – konečná likvidace, zn. fin.17-48,30/A-52/Kr., Nová Paka 27. 1. 1956.

⁴³³ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Usnesení o nákladech trestního řízení, Okresní soud Nová Paka 14. 3. 1952.

Kčs, z čehož nekryto prací zůstalo dle velitelství SVS 4.980 Kčs.⁴³⁴ Josef Machytka v reakci na doručení platebních příkazů (30.000 Kčs peněžité trest a náklady trestního řízení v celkové výši 9.755 Kčs) podepsal ve výkonu trestu prohlášení: „*Vzhledem k tomu, že nemohu částku peněžitého trestu zaplatiti ve lhůtě, vzal jsem na vědomí, že mi bude změněn na trest na svobodě. K úhradě nákladů trestního řízení žádám o poshovění placení, až si zde peníze vydělám.*“⁴³⁵ Náklady trestního řízení byly leckdy oznamovány se značným zpožděním a účtovány dodatečně. Víme, že „*eskorta obviněného Josefa Machytky k odvolacímu líčení dne 4. února z Ostrova do Hradce Králové a zpět činila Kčs 1.337*“.⁴³⁶ Víme rovněž, že Marie Machytková byla v této věci obeslána exekucí výměrem: „*Žádám, aby k vymožení této částky byla povolena exekuce zabavením a prodejem movitých věcí všeho druhu*“, oznamoval soud, vydobývajíc poplatek ve výši 1.110 Kčs za eskortu a částečné náklady trestního řízení.⁴³⁷

V polovině října 1952 okresní prokurátorka odeslala vězeňskému ústavu do Ostrova a Josefu Novotnému do Svatojanského Újezdu usnesení nařizující výkon náhradního trestu odnětí svobody pro nedobytnost trestu peněžitého. Zároveň vyzvala vězeňský ústav ke srážkám z uranových výdělků Josefa Machytky na úhradu nákladů trestního řízení.⁴³⁸ Josef Novotný a Marie Machytková za vězněného manžela reagovali žádostí, aby peněžité tresty mohly být zaplacený ze zajištěných účtů obou hospodářů u Spořitelny a záložny v Lázních Bělohradu, kam byla mezitím převedena úhrada za odvedené travní semeno. Prokurátorka Pechová odpověděla následující den zrušením (zcela nepodloženě) stále platného zajištění movitého majetku.⁴³⁹ S téměř osmiměsíčním zpožděním tak zohlednila výrok soudu, jímž bylo vysloveno propadnutí toliko nemovitého majetku a zabavených zásob. Následovalo prokazování, že travní semeno bylo sklizené již dávno před 10. zářím a že tedy v době zajištění majetku i

---

⁴³⁴ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Žádost o změnu soudního usnesení, Vlčice u Trutnova 25. 3. 1952; Usnesení Krajského soudu, Hradec Králové 8. 4. 1952; Příkaz, aby trest byl vykonán, Velitelství SVS v Hradci Králové, 29. 8. 1952.

⁴³⁵ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Zápis o výpovědi, Velitelství NB – vězeňský ústav T Ostrov u Karlových Varů, 13. 5. 1952.

⁴³⁶ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Přípis k dodatečným nákladům trestního řízení, Krajský soud v Hradci Králové 11. 3. 1952.

⁴³⁷ Osobní archiv Marie Machytkové, Povolení k provedení exekuce, č. j. E 119/52, Okresní soud v Nové Pace 3. 9. 1952.

⁴³⁸ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Usnesení Okresní prokuratury v Nové Pace, Přípis ve věci vymáhání nákladů trestního řízení a Vyzvání v téže věci, vše Nová Paka 16. 10. 1952.

⁴³⁹ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Žádosti adresované okresní prokuratuře, Svatojanský Újezd 21. 10. 1952; Usnesení okresní prokuratury, jímž se zrušuje zajištění movitého majetku odsouzených, Nová Paka 22. 10. 1952.

výnosů z něho plynoucích již nebylo nemovitostí (tj. na poli rostoucí). Pechová poté vyrozuměla finanční referát ONV, který měl účty obou hospodářů obstaveny, aby z nich jejich jménem uhradil peněžité tresty i náklady trestního řízení (za odevzdané semeno kostřavy červené poukázalo HD v Lázních Bělohrad na účty obou zemědělců dohromady 75.556 Kčs). Následně, před vánoce roku 1952, zrušila nařízení výkonu náhradního trestu odnětí svobody.⁴⁴⁰

6.3 Zápas s povinným pachtem a výměna polovin usedlostí

Na podzim 1954 vydal MNV ve Svatojanském Újezdu výměr, jímž rodině do povinného pachtu přikázal 7,45 ha jejich bývalých pozemků. Za adresáty výměru byli určeni Josef a Anna Novotní a spolupracující rodina Machytkova.⁴⁴¹ Z přidělené půdy byly následně předeepsány příslušné povinné dodávky. Marie Machytková se proti nucenému pachtu odvolala. „*Tato přidělená půda je konfiskát a bývalá součást Vašeho závodu*“, oznamoval úřad vyrozumívaje, že MNV vycházel ze skutečnosti, že do odchodu, tzn. do zatčení Josefa Machytky, obhospodařovala rodina kromě svatojanskoújezdské usedlosti též usedlost v Chotči. „*Proto je nepochopitelné, že podáváte odvolání, když nyní MNV ve Svatojanském Újezdě žádá na Vás plnění úkolů asi na poloviční výměře a Vy nám v odvolání říkáte, že to je nad Vaše síly.*“ Zemědělský závod čp. 4 byl dle ONV dostatečně prostorově a mechanizačně vybaven. Z odůvodňující formule vyřizovaného odvolání vyčnívá argument, že Josefu Machytkovi nikdo nebrání, aby se zemědělských prací na propachtovaném závodě účastnil, že „*stačí předložit na jeho pracovišti žádost potvrzenou MNV a bude ihned uvolněn*“. Marie Machytková tedy obdržela vyrozumění s podpisem vedoucího zemědělského odboru rady ONV Morávka, v jehož závěrečné zamítací formulí stálo: „*Vaše důvody v odvolání uváděné nejsou takového rázu, aby při dobré vůli všech pracovníků, kteří pro práce na předmětném závodě přicházejí v úvahu, se nedali*

⁴⁴⁰ OS Jičín, Rt 434/90: T 118/51, Žádost o prošetření adresovaná OO VB, Nová Paka 11. 11. 1952; Zápis o výpovědi Marie Machytkové a Ladislava Velicha, Svatojanský Újezd 18. a 19. 11. 1952; Pokyn k poukázání finančních prostředků, Nová Paka 25. 11. 1952; Záznamy o složení, Nová Paka 3. a 10. 12. 1952; Usnesení Okresní prokuratury v Nové Pace ze dne 15. 12. 1952.

⁴⁴¹ Osobní archiv Marie Machytkové, Výměr MNV, zn.: 616.2-IX-1954, Svatojanský Újezd 11. 10. 1954.

*překonat. [...] Rozhodnutí MNV napadeným výměrem stanovené v plném rozsahu potvrzujeme. Vaše odvolání zamítáme s konečnou platností.*⁴⁴²

Josef Machytka se proti výměru dále odvolal ke královéhradeckému KNV a na pražské Ministerstvo zemědělství, Učinil tak i přes závěrečné oznámení prvoinstančního ONV, že odvolání zamítá „s konečnou platností“. Zcela jistě tak chtěl předejít předpojatému posuzování okresních funkcionářů. Jednání v jejich věci ale stále nijak nepostupovalo, teprve 11. prosince obdržel Josef Novotný dopis z KNV: „*Na podkladě Vaší stížnosti, kterou jste si podal spolu se svou manželkou a dcerou proti nevyřizování záležitosti přidělení konfiskované Vám poloviny pozemků do obhospodařování, bylo učiněno opatření, aby ONV v Nové Pace urychleně rozhodl o Vámi podaném odvolání proti výměru MNV v Újezdě Svatojanském a tím vyřešil podle zjištěných okolností, rozhodných pro posouzení pracovních možností a hospodářských podmínek, zajištění řádného obdělávání konfiskované části zemědělské půdy z Vašeho hospodářství. O konečném výsledku našich opatření budete ještě zpraven.*“⁴⁴³ Vedoucí zemědělské správy KNV dával sice na srozuměnou, že ve věci budou rozhodovat okresní funkcionáři, nicméně věc se začala hýbat. Na základě stížnosti bylo přímo v terénu provedeno šetření, které okresním i krajským zástupcům ukázalo, že 3 ha půdy byly značně zaplevelené pýrem. Bylo tedy nezbytné provést nejprve rekultivaci a půdu připravit, ne dříve než k zasetí ozimů následujícího roku. Proběhlo také několikrát jednání (14., 18. a 20. prosince) bezprostředně s Machytkovými coby stěžovateli. Výsledkem však bylo opětovné potvrzení napadeného výměru co do rozlohy přidělené půdy, „kompenzované“ úlevami v dodávkových úkolech. Josefu Machytkovi měla být, pokud o ni požádá, poskytnuta zápůjčka osiv a sádky i finanční půjčka na doplnění hospodářského zvířectva. Vedoucí zemědělského odboru rady ONV zdůraznil, že „*zástupci KNV a ONV v poskytnutí úlev šli až na krajní mez*“, a vyjádřil přesvědčení, že „*u stěžovatele je záruka, že tuto půdu bude dobře obdělávati*“.⁴⁴⁴

Pomineme-li marnost zápasu proti povinnému pachtu, jímž bylo rodině vnuceno obdělávání pozemků, o které byla v inscenovaném procesu připravena, nelze

---

⁴⁴² Osobní archiv Marie Machytkové, Přípis ONV v Nové Pace ze dne 9. 11. 1954 ve věci odvolání proti povinnému pachtu, zn. 616.2.Zem.-54. (Dokument uložen též v SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959.)

⁴⁴³ Osobní archiv Marie Machytkové, Přípis zemědělského referátu KNV v Hradci Králové ze dne 11. 12. 1954, zn. 616.2-3.12.54-SZ.

⁴⁴⁴ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis ONV ve věci odvolání proti povinnému pachtu, zn. 616.2.Zem.-54, Nová Paka 23. 12. 1954.

přehlédnout souvislost s rozpadem místního JZD. S jeho krachem se znovu naplno projevil staronový problém zajištění obdělávání půdy, navíc půdy zatížené „kulackými“ předpisy povinných dodávek. V těchto případech přicházel na řadu osvědčený nástroj vnučení půdy do povinného pachtu podle zákona 55/1947 Sb.⁴⁴⁵ V tutéž dobu vedly problémy chotečského JZD tamní funkcionáře, kteří před dvěma roky pro JZD opanovali majetek Machytkových (konfiskovaný i nekonfiskovaný), aby se zdviženým ukazovákem připomněli majitelce pošlapané vlastnické vazby. V září 1954 upozornila rada MNV v Chotči Marii Machytkovou, že je povinna obdělat svůj 8 ha pozemek v katastru obce.⁴⁴⁶

Citované vyjádření zemědělského odboru rady ONV k potvrzení povinného pachtu obsahovalo také zajímavé doporučení, které naše líčení posouvá ke změně stejně zásadní jako nedávná konfiskace: „*Okresnímu Lidovému soudu v Nové Pace se doporučuje, aby provedl směnu konfiskovaných nemovitostí ve Svatojanském Újezdě a Chotči tak, aby přidělená půda ve Svatojanském Újezdě tvořila jeden závod ve vlastnictví Marie Machytkové.*“⁴⁴⁷ Ještě před koncem smutné dekády svatojanskoújezdský MNV celou záležitost shrnul v kádrovém posudku Vladimíra Machytky: „*Po konfiskaci poloviny usedlosti a odpykání trestu otce jmenovaného odstěhovali se rodiče do obce Svatojanský Újezd na usedlost svého tchána, kde byla též provedena konfiskace poloviny usedlosti. Pro usnadnění hospodaření bylo povoleno*

---

⁴⁴⁵ Zákon o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu ze dne 1. 4. 1947 mj. stanovil: Neobstaral-li vlastník [tj. v našem případě stát – MNV ve Svatojanském Újezdu] úmyslně nebo z nedbalosti obdělání zemědělské půdy zcela nebo zčásti, ač ji podle svých osobních poměrů obdělati mohl, zjedná MNV z úřední moci výpomoc, nebo přikáže neobdělanou zemědělskou půdu na dobu 3 hospodářských let jiným zemědělským podnikatelům v obci do povinného pachtu; zemědělský podnikatel jest povinen přijmouti zemědělskou půdu do povinného pachtu v rozsahu, v jakém ji může svými prostředky, zejména svými vlastními pracovními silami obdělati a na ní řádně hospodařiti bez újmy pro svůj vlastní podnik. Při přikázání povinného pachtu budiž důsledně dbáno toho, aby jednotlivé zemědělské závody nebyly pracovním přetěžovány[!]. Nebude-li možno přikázati neobdělanou půdu do povinného pachtu, může MNV převzít tuto půdu do vlastního hospodaření za podmínek podle tohoto zákona. (§ 3, odst. 1) Na návrh MNV určí při přikázání zemědělské půdy do povinného pachtu ONV v mezích platných předpisů výši ročního pachtovného a dobu jeho splatnosti. Při tom uváží všechny okolnosti, zejména stav půdy dané do povinného pachtu, tak, aby jeho rozhodnutí odpovídalo zásadám slušnosti, jak se zřetelem na povinného pachtýře, tak i se zřetelem na osobu, jejíž majetek se dává do povinného pachtu. Roční pachtovné nelze však v žádném případě stanoviti menší částkou, než kolik činí u půdy, přikázané do povinného pachtu, daň pozemková i s přírážkami a obecní dávky v roce, který předcházal rok, v němž se povinný pacht zřídí. Změny ve vlastnictví k zemědělské půdě, dané do povinného pachtu, se nedotýkají práv povinného pachtýře. (§ 4, odst. 1 a 3) Formulář výměru viz v příloze.

⁴⁴⁶ SOKA Jičín, f. MNV Choteč: Pozemkové záležitosti, Upozornění k obdělání pozemků, Choteč 12. 9. 1954.

⁴⁴⁷ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Zemědělské záležitosti 1949-1959, Přípis ONV ve věci odvolání proti povinnému pachtu, zn: 616.2.Zem.-54, Nová Paka 23. 12. 1954.

*sloučení konfiskátů, neb jednalo se o dvě obce sebou sousedící a usedlosti stejných výměr asi 18 ha. Obě rodiny s tímto opatřením byly srozuměny a rozhodly se hospodařit na usedlosti v obci Svatojanský Újezd. Po založení JZD byli přijati za členy JZD. V JZD pracují dobře. Jsou bez politické příslušnosti.*⁴⁴⁸

První náznak možného provedení výměny polovin nemovitostí lze zachytit již v létě 1952 během jednání o dalším způsobu hospodaření na chotečské usedlosti. Josef Machytka byl tehdy na Jáchymovsku a v okrese zuřila „široká přesvědčovací kampaň“ pro zakládání JZD. Dlouhodobé udržování polovin usedlostí v obou obcích se pro Marii Machytkovou jevilo zcela nereálným. Jelikož polovina usedlosti propadla ve prospěch státu, hospodařila dosud společně s chotečským MNV. „*Ježto při tomto způsobu hospodaření jsou velmi značné potíže a paní Machytková sama nemůže řádně obhospodařovati tuto nemovitost a řádně plniti všechny předepsané dodávky a dostáti všem povinnostem, dává k dispozici svoji polovinu zemědělské usedlosti čp. 50 v Chotči MNV v Chotči.*“ Za účasti celé plejády zástupců chotečského i novopackého národního výboru (přítomni byli předseda MNV Josef Matouš, zemědělský referent Jaroslav Novotný, rostlinář Josef Malina, dále Miroslav Zapadlo, Josef Špáta a za ONV Petr Nádvorník, Vlastimil Knap a Jaroslav Krtička) pak Marie Machytková jako vlastníka poloviny usedlosti a Jan Machytka jako výměnkář a otec bývalého vlastníka druhé poloviny usedlosti podepsali toto ujednání a souhlasili, že hospodářské zvířectvo nacházející se ve Svatojanském Újezdu bude převedeno do Chotče a že uplatní nárok na polovinu jeho hodnoty. „*Pokud se týče hodnoty nemovitostí, bude provedeno zvláštní jednání a případné ocenění*“, konstatovalo se závěrem.⁴⁴⁹

Konkrétní obrysy však jednání získalo teprve v souvislosti s krizí JZD a s ní související potřebou obdělávání pozemků bývalými vlastníky skrze nucený pacht. Podle zápisu z května 1955 byla varianta směny znovu projednána mezi majitelkou a finančním odborem novopackého ONV. Marie Machytková projevila ochotu postoupit výše popsanou směnu jen za předpokladu, že se nebude muset zavázat k placení jakéhokoliv doplatku. V dosti neradostných finančních poměrech se totiž starala o tři dorůstající děti. „*Celkové výdělkové poměry rodiny jsou neutěšené, poněvadž jsme převzali ve velmi zanedbaném stavu pozemky, které byly jako rezervní půda přiděleny*

⁴⁴⁸ SOKA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd: Pozemkové záležitosti 1954-1959, Posudek na Vladimíra Machytku adresovaný Fakultě architektury a pozemního stavitelství v Praze, Svatojanský Újezd 24. 6. 1959.

⁴⁴⁹ Osobní archiv Marie Machytkové, Zápis sepsaný na MNV v Chotči dne 2. 7. 1952.

JZD II. typu v Újezdě Svatojánském v době, kdy můj manžel si odpykával trest na svobodě“, sdělila a s poukazem na nedostatečnost socialistické kolektivní péče o nemovitost se přimlouvala, aby „*při oceňování objektů v Chotči byl vzat za základ jejich stav v době, kdy jsme se odtamtud stěhovali do Svatojánského Újezda, neboť po dobu naší nepřítomnosti, kdy tyto objekty byly ve správě MNV v Chotči, velmi zchátraly, nikoliv naší vinou*“.⁴⁵⁰ Hrubě zanedbaný stav zemědělských objektů nebyl pod správou národních výborů nijak výjimečný, při projednávání problému národního majetku to museli přiznat i soudruzi z rady ONV. „*Nejméně se MNV starají o zemědělské budovy, které připadly státu a do správy MNV jako konfiskáty*“, konstatovaly okresní vesnické noviny.⁴⁵¹ Jejich „novinu“ však nezaslepení občané na venkově vídávali dennodenně. Počátkem následujícího roku byly zhotoveny úřední odhady⁴⁵² a záležitost politicky projednána. Ve schůzi rady ONV, v níž podle presenční listiny nechyběla ani prokurátorka Pechová,⁴⁵³ byla počátkem února 1956 zamýšlená směna zemědělského majetku mezi Marií Machytkovou a československým státem schválena.⁴⁵⁴ Na základě

---

⁴⁵⁰ Osobní archiv Marie Machytkové, Zápis z jednání mezi Marií Machytkovou a finančním odborem rady ONV v Nové Pace ze dne 21. 5. 1955.

⁴⁵¹ *Novopacko: okresní vesnické noviny*, č. 43 (12. 10. 1957), s. 1: „Zpráva z rady ONV“. Problém chátrajících budov se ovšem netýkal jen konfiskátů. „*Pokud majetek kulaků nepropadl ve prospěch státu, byl převážně přikázán do užívání JZD nebo státnímu statku, ojedinele i soukromě hospodářcím rolníkům. Takové dispozice byly provedeny podle vládního nařízení o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby č. 50/1955 Sb. V těchto případech zůstává vlastnické právo k tomuto majetku kulakům zachováno a uživatelé mají majetku používat jen k provozu zemědělské výroby. Podle dosavadního právního stavu s ním tedy nemohou družstva a státní statky zcela a neomezeně jako vlastníci disponovat. V praxi se však tak děje.*“ Tento stav byl charakteristický pro případ usedlosti Václava Kurky. Při politickém projednávání využití domovního majetku a hospodářských budov, které byly dosud ve vlastnictví „kulaků“, doporučilo byro ÚV KSČ zajistit neomezené nakládání širším výkladem předpisů (dosavadní výklad vládního nařízení č. 50/1955 Sb. totiž nedovoloval takové dispozice jako např. demolice budov a použití stavebního materiálu k jiným účelům ať již pro zemědělskou výrobu, nebo pro jinou potřebu), v ojedinělých případech použít předpis o vyvlastnění (ojediněle proto, že zákon č. 87/1958 Sb. umožňoval vyvlastnění pouze za náhradu). V „politicky vhodných“ případech mohl příslušný národní výbor přijmout nabídku daru „kulackého“ majetku ve prospěch státu. JECH, Karel. Knižně nepublikované dokumenty: dokument 3 (Podkladový materiál a usnesení schůze politického byra ÚV KSČ ze dne 20. října 1959 k bodu „Využití domovního majetku a hospodářských budov na vesnici opuštěných v souvislosti se socializací“) [cit. 2008-05-30].

URL: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Jech_Dok3.pdf>.

⁴⁵² Úřední odhad ze 14. 1. 1956 se v osobním archivu Marie Machytkové dochoval pouze pro usedlost ve Svatojánském Újezdu, i tak je však cenným pramenem poznání koncepce a dispozic kdysi prosperujícího středního selského hospodářství.

⁴⁵³ Účast okresní prokurátorky ve schůzích lidosprávy nebyla žádnou novinkou, do schůze rady ONV se prvně dostavila již v březnu 1952. Přítomným tehdy sdělila, že z pověření ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti bude sledovat jejich práci („*hlavně v těch bodech, které se dotýkají státní disciplíny a dodržování socialistické zákonitosti*“), přičemž jim hodlá být „*poradcem při zatlačování a omezování kapitalistických živlů*“. SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 20, Zápis o schůzi rady ONV v Nové Pace dne 20. 3. 1952, s. 3.

⁴⁵⁴ SOKA Jičín, f. ONV Nová Paka, kn. 35, Zápis ze schůze rady ONV, Nová Paka 2. 2. 1956, s. 5.

toho mohla být podepsána směnná smlouva a realizována výměna polovin usedlostí bez dodatečného finančního narovnání.

Celá akce byla právně završena teprve koncem roku 1956, neboť na usedlosti v Chotči vázl výměnek ve prospěch Jana Machytky. Usnesením Lidového soudu v Nové Pace z 13. listopadu 1956 byly v pozemkové knize katastrálního území Choteč a Svatojánský Újezd provedeny následující zápisy. Podle směnné smlouvy z 22. března 1956 a výmazného prohlášení z 5. září 1956⁴⁵⁵ bylo vlastnické právo k polovině usedlosti Marie Machytkové v Chotči čp. 50 připsáno československému státu – MNV Choteč, zatímco vlastnické právo k polovině usedlosti ve Svatojánském Újezdu čp. 4 bylo z československého státu – MNV Svatojánský Újezd přepsáno na Marii Machytkovou. Soud zároveň konstatoval, že hodnota směňovaných usedlostí je stejná.⁴⁵⁶ Chotečská usedlost byla dána do obhospodařování tamního JZD,⁴⁵⁷ v bývalé sednici se proháněla kuřata, stodola dočasně sloužila pro ustájení mladého dobytka, na místě šlechtěného ovocného sadu vyrostl gigantický družstevní kravín. I pozemky ve Svatojánském Újezdu se brzy staly součástí místního JZD, v němž manželé Machytkovy do roku 1971 pracovali. Po smrti obou hospodářů, zůstala Marie Machytková v domácnosti s nemocnou matkou Annou Novotnou (1887 – 1986), obhospodařujíc hektarový záhumenek při usedlosti. O malou zahrádku se stará dodnes a říká: „*Ale víte, když k tomu je člověk zvyklý, tak ono to tak nějak baví. Je to takový pěkný, teď něco nasejete, teď chodíte koukat, jak to leze a jak to roste. Tak to je přece zajímavý!*“

6.4 Polistopadové vyrovnání

Jak už jsme zmínili, byli oba již zesnulí hospodáři téměř po čtyřiceti letech rehabilitováni – na základě zákona 119/1990 Sb. o soudní rehabilitaci (ze dne 23. dubna

---

⁴⁵⁵ Od roku 1936 byl na chotečské usedlosti pro Jana Machytku (tchána Marie Machytkové) zajištěn výměnek. Takovéto výmazné prohlášení bylo proto nezbytné pro závad-prosté odevzdání poloviny usedlosti státu. Osobní archiv Marie Machytkové, Notářský zápis sepsaný státním notářstvím v Nové Pace při úředním řízení v Lázních Bělhrad dne 5. 9. 1956, zn. NZ 162/56.

⁴⁵⁶ Osobní archiv Marie Machytkové, Usnesení Lidového soudu v Nové Pace, zn. Č.d. 348.56, ze dne 13. 11. 1956.

⁴⁵⁷ V březnu 1956 byl Josef Machytky chotečským MNV vyzván, aby pro potřeby JZD, kterému byla jeho bývalá usedlost předána, vyklidil kolnu: „*MNV v Chotči předal do obhospodařování čp. 50 /Vaši bývalou usedlost/ jednotnému zemědělskému družstvu. Jelikož JZD potřebuje kolnu, ve které jsou uskladněny dosud Vaše stroje a nářadí, žádáme Vás zdvořile, byste v době co nejkratší toto nářadí a stroje z této kolny vyklidil.*“ SOkA Jičín, f. MNV Choteč: Zemědělské záležitosti, Žádost MNV o vyklizení kolny, Choteč 12. 3. 1956.

1990)⁴⁵⁸ byly v září téhož roku odsuzující rozsudky zrušeny a trestní stíhání zastaveno. Za každý měsíc vykonaného trestu bylo rodině přiznáno odškodnění ve výši 2.500 Kčs.⁴⁵⁹ Zhroucení totalitního režimu a obnovování principů tržního hospodářství otevřelo cestu k restituci zemědělského majetku. Podkladem k vyřizování restitučních nároků se stal zákon č. 229/1991 Sb. o úpravě vlastnických vztahů k půdě a k jinému zemědělskému majetku. Eva Pleskotová připomíná v publikaci příspěvků, věnovaných agrární tradici a odkazu Antonína Švehly, tzv. koalici na podporu radikální reformy v zemědělství, která sdružovala agrární komise, politické strany a zájmové organizace a která vystupovala proti socialistickému vládnímu návrhu zákona o půdě Mariána Čalfy a Vladimíra Dlouhého. Díky ní se pak ve Federálním shromáždění podařilo prosadit liberální poslanecký návrh „3T“ (podle Tlustého, Tomáška, Tyla), který otevřel cestu k obnově soukromého hospodaření.⁴⁶⁰ Spolu s tím, jak se odstraňovalo tuhé administrativní řízení a celkově se uvolňoval prostor pro soukromé hospodaření, počet soukromých zemědělských podniků stoupal.

V dubnu 1991 požádala Marie Machytková spolu se svou sestrou Annou Okresní soud v Jičíně o pomoc s prokazováním ztraceného vlastnictví. *„V souvislosti s probíhajícím navrácením zabaveného majetku potřebovala bych soudní materiály, zejména soupis zabaveného majetku, protože žádné písemné materiály o zabaveném majetku se nám nedochovaly“*, psala.⁴⁶¹ V restitučním řízení si z půdního vlastnictví nechala vrátit pouze půdu lesní,⁴⁶² navrácení polností se vzdala a veškerá zemědělská půda zůstala v transformovaném družstvu. Svou roli zde sehrály tehdejší neurčité obavy z případného opakování se historie, z eventuelního nařízení obdělávání půdy. Když se později i v jejích očích tyto obavy rozplynuly, říkala si, *„že by to bývalo nebylo hloupý vzít si i to pole [v souvislosti s legitimní možností pronájmu půdy], ale to kdyby byl u toho hospodář, já sem se do takovýhlehého podniku nemohla pustit“*, poukazuje na svůj

---

⁴⁵⁸ Na základě tohoto zákona bylo soudně rehabilitováno na 230 tisíc osob. KLOKOČKA, Vladimír. Přejít k novému systému hodnot. In *Vyrovnaní se s komunistickou minulostí: sborník příspěvků z Konference střeoevropských ústavních soudů*. Praha: Linde, 2003, s. 12. ISBN 80-7201-428-5.

⁴⁵⁹ Osobní archiv Marie Machytkové, Dopis JUDr. Pavla Jandury adresovaný Ministerstvu spravedlnosti, Jičín 7. 1. 1991.

⁴⁶⁰ PLESKOTOVÁ, Eva. Švehlův odkaz a „sametová revoluce“. In *Hovory s Antonínem Švehlou (a o něm)*. Praha: Votobia, 2001, s. 122. ISBN 80-7220-100-X.

⁴⁶¹ OS Jičín, Rt 434/90: Žádost o poskytnutí písemných materiálů, Svatojanský Újezd 24. 4. 1991.

⁴⁶² V listopadu 1959 bylo dle nových vzorových stanov JZD z května téhož roku nařízeno obhospodařování lesů místním JZD. V katastru obce bylo celkem 5,42 ha lesní půdy v držbě sedmi vlastníků – členů JZD, z nichž největší podíl držel Josef Novotný, respektive jeho manželka (2,29 ha). Tímto způsobem bylo JZD („pro řádnou péči o družstevní lesy“) ustanoveno lesním hospodářem. SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd, Zápis ze schůze operativní skupiny pro řešení držby lesů 2. 11. 1959.

věk a na skutečnost, že se z její rodiny neměl nikdo chuť osmělit, postavit se proti proudu a začít opět soukromě hospodařit. Bývalá JZD se privatizovala tím, že byl jejich majetek rozdělen na tzv. transformační podíly. Tyto podíly vyjadřují majetek, který do tehdy vyagitovaného JZD musel družstevník vložit, a případnou kompenzaci za odpracovaná léta. Kdo tedy nechtěl začít soukromě hospodařit, stal se podílníkem nového podniku, v který se JZD transformovalo. „*Maminka dostala místo peněz nějaký akcie [tzv. transformační podíly], no velký množství akcií... No ale družstvo peníze nemá a ty akcie nám nebude nikdo proplácet, protože nemá kdo a za co*“, dodává Marie Sudková. Poukazuje tak na stále nedořešený problém vyplácení podílů, aktuálně akcentovaný návrhem na částečné vyplácení peněz ze státního Pozemkového fondu, neboť původní záměr proplácet podíly po vypršení ochranné lhůty sedmi let zůstal většinou nerealizován. A tak pro 95tiletou Marii Machytkovou zůstává zřejmě jediným dozvukem jejího kdysi předního půdního vlastnictví pouze pravidelná pozvánka do družstevních schůzí. S poukazem „*že ten její hlas má hodně těch akcií a že teda za hodně stojí*“, podotýká dcera. Dnes tedy považují spíše za ostudu, že družstvo, které pohltilo veškerý jejich půdní majetek, nedokáže projevit určitý vděk či úctu, nabídnout vhodnou kompenzaci. „*Taky si kolikrát říkám, tak ona tady do toho družstva dala tolik toho, a když třeba na podzim se vybíraj brambory, tak si je musíme jít vybrat a zaplatit.*“ Pro družstevníka jejího věku by jistý deputát či alespoň zajištěný odvoz byl rozhodně cennější než množství na papíru vyjádřených podílů.

Příznačně komplikovaná byla situace i kolem navrácení budov. Z chotečského hospodářství spadla do restitučního nároku pouze stodola, výměnkářský domek po Janu Machytkovi prodal MNV nedlouho před listopadem 1989 místní mladé rodině. Noví majitelé si k němu nechali notářsky zapsat i přiléhající pozemek, včetně bývalé cesty ke stodole. Marie Machytková tedy posléze restituovala stodolu, k níž chyběl přístup, neboť z druhé strany k ní přiléhá kravín, postavený tehdy na místě Machytkova tříbeného sadu. „*Takový na výstrkově*“, vzpomíná restituentka a dodává: „*Ale já si myslím, kdyby byl jako nějaký muž se toho mohl chopit rozumnej, tak že to museli dát zpátky, ten vjezd nesměl by zastavět.*“ Poukazuje tím na problémy, které již ve svém věku neměla chuť ani odvalu sama řešit. Po zdoluhavém jednání si stodolu nakonec koupil mladý hospodář ze sousedství. Co se týče zabaveného stavebního materiálu, který se po léta „*vždycky vzejmě postupně navážel*“, z něj nebylo nahrazeno nic.

Závěrem se nabízí otázka, jak se pamětnice, jež přežila dvě diktatury a z titulu svého úctyhodného věku může srovnávat a hodnotit hned několik společenských uspořádání a politických režimů, při dnešním ohlédnutí se za onou kolektivizační dekadou na ní dívá? Marie Machytková dnes vzpomíná na tehdejší „třídní“ politiku jako na „všelijaké hlouposti“ a podotýká: „*To by ani člověk nevěřil, že na takovýhle malý vesnici by takovýhle podniky se mohly dělat.*“ Vychází ze zkušenosti, že veškerá příkoří a bezpráví, kterým musela se svými nejbližšími čelit, se na její cestě životem ukázala být dočasnou, bytí nepřesahující kapitolou. „*Co bych vám neřekla, divím se tomu, že sem to tak v tom přežila. A tak to nějak uteklo všechno, pak člověk už pořád o ty děti má starost, jak to maj a jak to budou mít.*“ Mrzí jí snad jen jedna věc: „*Že my vlastně za toho komunismu jsme v tom tak seděli, že se nic jako nezlepšilo, nepodniklo, tak jako si myslím. Bylo by se to postupně vylepšovalo*“, říká. Jinými slovy – lituje, že neměla možnost předat majetek, který zdědila, dalším generacím zase o něco lepší, že jej pro své děti nemohla dle svých představ zvelebit. „*Tak to bylo*“, uzavírá.

7. Závěr

Sledoval jsem několikero linií, jimiž se prolíná regionální příběh obce, dvou usedlostí a tří pokolení. Pokusím se tedy nyní vyslovit několik závěrečných postřehů. Předně se potvrzuje, že právě vzorní hospodáři, kteří se díky svým zkušenostem, vědění, rozhledu i zájmu o věci veřejné těšili přirozené vážnosti a úctě svého okolí, se stávali pravidelným terčem represe při násilném prosazování kolektivizace zemědělství. Přitom právě tito hospodáři měli ke kýžené velkovýrobě a mechanizaci nejbliže, neboť své přebytky téměř bez výjimky investovali do zdokonalování výroby a ulehčení těžké fyzické práce. Zajímavou se tu jeví do regionu přenesená aplikace Mastného teze, který poukazuje, že je třeba vidět důmyslný psychologický efekt výběru odsuzovaných, kdy byli mnohdy pro exemplární potrestání předurčení právě ti nejméně typičtí „třídní nepřátelé“, v našem případě rolníci, kteří dokázali vždy plnit nelehké dodávkové úkoly. Přesto ale byli obviněni z takových zločinů, které byly právě pro ně – jako pro příkladné hospodáře – očividně nejméně typické.⁴⁶³ V tomto směru lze tedy poukázat na jakousi

---

⁴⁶³ „*Tak došlo k tomu, že si svým postavením nemohl být jist absolutně nikdo*“, píše ve svém zamyšlení nad velkými politickými procesy stalinské éry profesor Vojtěch Mastný. MASTNÝ, Vojtěch. *Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53: Stalinova léta*. Praha: Aurora, 2001, s. 171-172. ISBN 80-7299-049-7.

smutnou předurčenost těchto tahounů vesnice pro exemplární potrestání k zastrašení okolí. Historik Karel Bartošek, který jako jeden z mála nepřehlídí pouze oběti z elit, ale i oběti z lidu, ve své typologii politického vězně říká: „*Typickým politickým vězněm a vzorovou obětí represe je možná příslušník lidu: [...] rolník, těšící se přirozené úctě svého okolí, získané za desetiletí znalostmi a moudrostí, odmítající řídit se vzorem 'nejlepšího zemědělství světa' v SSSR, tak protichůdným jeho 'zdravému selskému rozumu', vkořeněný do hluboké tradice svého rodného koutu.*“⁴⁶⁴

Opakovaná tvrzení, že místní občané zásadně odmítají jakoukoliv účast na schůzích, přednáškách, besedách či jiných podnicích, na kterých by se jim dostalo náležitého „poučení“ k socializaci vesnice, že JZD je zemědělci vnímáno jako největší zlo, které jim chce připravit nikoliv lepší, ale horší životní podmínky, stejně jako povzdechy kolektivizačních nadšenců, že místní rolníky nelze žádným způsobem získat a přesvědčit o výhodách družstevního hospodaření, a že se odpor proti JZD projevuje v celém veřejném dění vesnice, to vše zvyšovalo pravděpodobnost výběru obce pro zásah, který měl prolomit tento odpor. Bylo tedy nutné vybrat konkrétní oběť.

Jakkoli byl systém rozepisování povinných dodávek svou „třídností“ nastaven tak, aby ekonomicky likvidoval tzv. „kulacká“ hospodářství, hospodáři nesoucí tento „třídní“ cejch se s dodávkovými úkoly dokázali vyrovnat. Ekonomickému tlaku, i když je ve svobodném hospodářském rozhodování značně omezoval, odolávali. Musela tedy přijít vykonstruovaná kriminalizace, jejíž záminka potom už z tohoto pohledu hrála druhořadou roli, účel světil prostředky. V případě Josefa Novotného a Josefa Machytky hrála zcela zásadní roli vyhrocená atmosféra léta 1951, centrem iniciovaný kurz tvrdého zákroku proti socializaci odolávajícímu venkovu. Okresní reprezentace strany a vlády nechtěla za tímto kurzem pokulhávat a aktivně iniciovala realizaci svého „příkladně“ zastrašujícího procesu. Jeho přípravě byla věnována naprosto prioritní pozornost, časté urgování jeho realizace okresními funkcionáři ukazuje na jimi naléhavě pocíťovanou „potřebu“ uskutečnit v regionu veřejný proces. Přitom někteří činitelé, zdá se, podléhali až neklamné hysterii. Vedoucí politický tajemník Václav Celer byl jedním z těch, kteří apelovali na nesmiřitelnost: „*My se musíme naučit nenávidět třídního nepřítele, který nás brzdí ve vývoji socializace vesnice. [...] Na vesnicích jsou často vesnickým boháčem*

---

⁴⁶⁴ BARTOŠEK, Karel. *Zpráva o putování v komunistických archivech: Praha - Paříž (1948-1968)*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2000, s. 246. ISBN 80-7185-282-1.

ovlivnění a nevidí v něm třídního nepřítele, ale souseda.“⁴⁶⁵ Jak výstižné bylo Čapkovo prohlédnutí již ve 20. letech [!]: „*Nemohu býti komunistou, protože jeho morálka není morálka pomoci. [...] Nehostinné a nelidské je klima komunismu; není střední teploty mezi mrazivou buržoazií a revolučním ohněm; není nic, čemu by se proletář směl s požitkem a nerušeně oddat. Není na světě oběd nebo večeře; buď je to plesnivá kůrka chudého, nebo žranice pánů. [...] Metoda komunismu je široce založený pokus o mezinárodní nedorozumění; je to pokus roztržít lidský svět na kusy, které k sobě nepatří a nemají si co říci. [...] Ano, patřím k idiotům, kteří mají člověka rádi, protože je to člověk.*“⁴⁶⁶

Přestože víme již mnoho o politických procesech 50. let, známe stimuly a mechanismy jejich výroby i jejich otřesné důsledky, orientovalo se dosavadní bádání v drtivé většině pouze na dokumentaci politických procesů s elitami, přičemž regionální výroba procesů je dosud značně přehlížena. Díky jisté výjimečnosti dochovaných pramenů, z nichž je třeba vyzvednout zápisy okresní bezpečnostní trojky („pomocného orgánu strany“) a korespondenci prokuratury, jsem se chopil příležitosti a detailně popsal výběr a přípravu regionálního procesu, a to od první zmínky, jež vymezila „státněbezpečnostní“ zájem, až po vyhodnocení účinku exemplárního potrestání v nejvyšších stranických kruzích, na stole ministra spravedlnosti. Sledováním procesu ovšem můj zájem nekončil, s pomocí vstřícných pamětníků jsem rekonstruoval rovněž jeho diskriminující dopady a životní zápolení s nimi. Neomezil jsem se přitom na samotné aktéry, přímé oběti perzekuce, zohlednil jsem rovněž důsledky, které z jejich kriminalizace vplynuly pro jejich nejbližší okolí. Je totiž důležité vidět, že žádný individuálně potrestaný zemědělec nebyl postižen sám, nýbrž s celou rodinou, s příbuznými či dokonce s přáteli. Zde se uplatňoval tzv. „objektivní třídní důvod“, předpoklad, že manželky a rodiny vězněných jsou režimu nepřátelsky nakloněny, obzvláště v případech problematické otázky viny jejich blízkých. Škála úředních ústrků a životních nesází, jimž byly manželky souzených hospodářů vystaveny (nejen) po dobu nepřítomnosti manželů při zajišťování chodu usedlostí, byla opravdu široká. Charakteristická byla také nemožnost dát nadaným dětem adekvátní vzdělání –

⁴⁶⁵ SOKA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, Zápis z mimořádné schůze předsednictva OV KSČ, Slemeno 11. 9. 1951, s. 1-4.

⁴⁶⁶ HOŘEC, Vladimír (ed.). *Proč nejsem komunistou? Odpovědi J. Čapka, K. Čapka, J. Herbena, J. Kallaba, J. Koptý, J. Kříženeckého, F. Langra a F. Peroutky na anketu Přítomnosti*. Praha: Lidové noviny, 1990, s. 8, 10-11, 14-15. ISBN 80-7106-006-2.

vyučování ze škol, bránění zápisu na školy, nemožnost vyučit se vybranému řemeslu, ale i fanatičtí komunisté v učitelském sboru štvoucí spolužáky proti bezbranným dětem – a naopak jejich umisťování v dolech, lomech či u podřadných prací na státních statcích. Naštěstí však nechyběly ani případy synů a dcer, kteří se – často pomocí rafinované strategie – dokázali dostat k zaměstnání, které si sami zvolili, a díky odvážným přátelům a dobrým lidem, které strach z kompromitace neodradil od pomoci, byli též schopni se v něm prosadit a vybudovat si novou existenci. Samostatnou kapitolou byla cílená likvidace či alespoň podstatné omezení majetkové základny postižených rodin. Důslednost, s jakou komunistický režim v Československu zasáhl proti soukromému vlastnictví, byla pro venkov obzvláště fatální.

Zdlouhavý proces kolektivizace byl provázen nespočetnými postihy, ať už měly být příkladně výstražné, či rutinně všední. Přitom lze říci, že každý region měl svůj proces, každá vesnice měla (a má) své silné příběhy s kolektivizací spojené. Některých dalších takových jsem si „druhokolejně“ také všimal. Kolektivizaci komunistické vedení přisuzovalo prvořadý význam a tomu odpovídala i četnost rozličných lidských dramát. Hodí se zde poukázat na systémovou a preventivní povahu represe, s níž byla kolektivizace zemědělství prosazována. Značná část společnosti, jak o tom vypověděli i pamětníci, byla zastrášena.⁴⁶⁷ Historik Jan Křen zmínil, že kolektivizace byla „*nejtěžší částí generálního plánu socialismu*“ a venkov „*největším polem třídního boje*“, s čímž z mého pohledu nelze než souhlasit. Problematizovat už ale musím Křenovou tezi, že po prvním ostrém kurzu byly „*pozdější fáze již opatrnější a tyto vyspělé a zkušené hospodáře [tzv. „kulaky“] raději do družstev přitahovaly*“, což bylo výmluvně popřeno ve vyličeném příběhu Václava Kurky.⁴⁶⁸ Vyjádřeno obraznými slovy Václava Černého, byli dle mého mínění rolníci stavem, na který „*kladivo represe dopadlo nejdrtivěji*“⁴⁶⁹ a nejmasověji. Jednou rychleji, podruhé pomaleji, nicméně stále se točící represivní „kolotoč“ je z mého pohledu imanentní pro celý průběh kolektivizace. V tomto smyslu zůstane budování

---

⁴⁶⁷ Pavel Tigríd ve svém známém líčení otázek moderních československých dějin k atmosféře padesátých let poznamenal: „*Lidé si mezi sebou už jen šeptali, snažili se neudělat něco, z čeho by mohli mít nějakou nepříjemnost, nikde se neukazovat, s nikým nemluvit, neupozorňovat na sebe.*“ TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. 5. vyd. Praha: Academia, 2002, s. 57. ISBN 80-200-0792-X.

⁴⁶⁸ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, s. 634-635. ISBN 80-7203-612-2.

⁴⁶⁹ ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945 – 1972)*. (2. vyd.) Brno: Atlantis, 1992, s. 298-299. ISBN 80-7108-036-5.

nové, „socialistické“ společnosti navždy spojeno s terorem a perzekucí, jimiž byla společnost podrobena.⁴⁷⁰

Pokusil jsem se rovněž celkově zhodnotit peripetie svatojanskoújezdského JZD, přičemž jsem se přidržel Kaplanovy periodizace. V celkovém shrnutí je možné říci, že až do léta 1952 bylo v souvislosti s kolektivizací možné hovořit o vytrvale odmítavém postoji, který narušovala jen hrstka nekriticky nadšených členů místní organizace KSČ. Z této netečnosti obec následně vytrhl masový tlak stranického aparátu – centrem iniciovaná a okresem agilně prováděná „široká přesvědčovací kampaň“, jíž ve svém přesvědčení setrvávající rolníci podlehlí, ve skrytu duše tiše doufajíc v (posléze naplněnou) dočasnost kolektivizačního experimentu. Nechyběly materiální ani lidské oběti agitačního náporu, jež lze směle nazvat štvanicí. Po kolektivizační odmlce, jakoby chvilce k vydechnutí, se otřesený režim znovu nadechl a přišel s novou vlnou soustavného náporu. Prozatímní kolektivizační stagnaci vystřídala hromadná ofenziva, která tentokrát již vedla k rezignaci a podvolení se k účasti na kolektivizačním projektu. Že by někdo mohl úspěšně hospodařit i bez JZD, narušovalo tehdejší ideologické představy, a tak byli lidé postihováni např. i za nepovolený odchod z obce, neboť jím zvýšili hektarové zatížení člena JZD a tak ztížili provoz socialistického sektoru (případ Miroslava Votočka). Jiní byli dohnáni k útěku ze zemědělství a ponechání svého majetku napospas JZD (případ bratří Kurků). Na příkladech jsem rovněž popsal kumulující se problémy nedostatku pracovních sil a obdělávání tzv. rezervní půdy a vysvětlil efekt perzekučního kolotoče s těmito nedostatky spojený.

Aktivní samostatné rozhodování bylo nahrazeno centrálním plánováním, samostatný hospodář s citem pro přírodu zaměstnancem s pracovní dobou. Zatímco oba úspěšní hospodáři byli navyklí plánovat ráno u snídaně, režie kolektivizovaného zemědělství si až se zarážející šablonovitostí libovala v plánování veškerých, i nenaplánovatelných činností, s obzvláštní zálibou byly plánovány různorodé kampaně. S jistou úsměvností lze nad plány náhradního plnění (ne)dodávek spekulovat, zda nebyly dopředu plánovány i nedodávky. (Zvlášť v případech nespílitelně nadsazených dodávkových předpisů by to bývalo bylo opodstatněné.) Vždyť podle Kovandových slov měla být naplánovatelná i lidská spokojenost a štěstí. Historie ovšem ukázala, že pouze svobodné rozhodování každého občana dokáže zabezpečit nenaplánovatelný

---

⁴⁷⁰ Podle historika Michala Reimana byly zde teror a represe dle sovětského vzoru „*povýšeny na nezbytný prvek sociálně-ekonomických vztahů*“. REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Praha: Karolinum, 2000, s. 102. ISBN 80-246-0028-5.

pocit spokojenosti a štěstí. Václav Černý ve svých Pamětech zdůraznil, „že nelze cílů pravdy dosíci lží a účelů spravedlnosti cestou křivdy a násilí; že se nelze prolhat k pravdě ani člověka osvobodit jeho zotročením; že je iluzí chtít přivádět lidskou většinu k metám práva, svobody a štěstí podle diktátu sebelépe smýšlející menšiny. Diktát je diktát, diktatura je diktatura, tedy násilím, a ‚vedoucí úloha‘ menšinové strany je psychologickým i mravním omylem, revoluce lidské části nemá vůči lidskému celku mravně zdůvodnitelných protekčních práv.“⁴⁷¹

Věřím, že kvalifikované práce historiků a pedagogů mohou dnes nejlépe přispět k historickému účtování s omyly, bezprávím i zločiny, které se odehrávaly během komunistického kolektivizačního experimentu. Složitý proces přeměny základních vztahů na vesnici a přerodu v myšlení od hospodářů k družstevníkům se tehdy objevoval na stolech odpovědných funkcionářů a orgánů jen v podobě úředních hlášení o postupu socializace vesnice, ve větší míře pouze formou statistických čísel. Má práce se na základě kritiky rozmanité škály pramenů pokouší přiblížit svízelný proces kolektivizace venkova pomocí lidských příběhů, pohledem do minulosti malého regionu se snaží přispět k diskusi o zásadních otázkách kolektivizace, o její násilné povaze i důsledcích. Nemilosrdně provedená kolektivizace po sobě zanechala nejen nesčetné konflikty lidské, ale též ekonomické, ekologické, estetické a morální. Snažil jsem se všech těchto rozměrů alespoň dotknout, jejich detailnější rozbor ovšem přesahuje možnosti této práce.

Historik Karel Jech vyjádřil v závěru své nově vydané monografie přání, aby kniha podnítila zdokumentování toho, jak kolektivizace probíhala v jednotlivých regionech, okresech či obcích. Upřímně věřím, že se snad k naplnění tohoto přání bude moci připojit i tato práce. S jistou dávkou skromného uspokojení uvádím závěrem ještě postoj osoby, setkání s níž bylo pro vznik práce nejzásadnější. „*My sme rádi, že ste nám to takhle sepsal, my už jsme to jako pustili z hlavy všecko. To víte, člověk je rád, že si někdo člověka všimne*“, uzavírá Marie Machytková, která v květnu tohoto roku prací na své, dnes již zcela malé zahrádce oslavila 95 let. Na úplný konec si dovolím podotknout, že jsem se i přes výlučné regionální zaměření snažil neopomíjet celkové souvislosti a zasazovat líčené události do širšího historického kontextu. Oporou těchto

---

⁴⁷¹ ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945 – 1972)*. (2. vyd.) Brno: Atlantis, 1992, s. 294-295. ISBN 80-7108-036-5.

mých snah byla nejen znalost literatury, ale i dřívější bádání v pramenech centrální provenience.

Literatura a prameny

Vydané publikace

- BALCAR, Vladimír – RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1310-3 (I. díl). ISBN 80-250-1311-1 (II. díl).
- BARTOŠEK, Karel. *Zpráva o putování v komunistických archivech: Praha - Paříž (1948-1968)*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-282-1.
- BLAŽEK, Bohuslav. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. Šlapanice: ERA, 2004. ISBN 80-86517-90-X.
- BLAŽEK, Petr. Únorový převrat pohledem Ústředny StB při ministerstvu vnitra. In *Paměť a dějiny* 1, 2008, s. 102-115. ISSN 1802-8241.
- BROUSEK, Antonín (ed.). *Podivuhodní kouzelníci: čítanka českého stalinismu v řeči vázané z let 1945 – 55*. Purley: Rozmluvy, 1987. ISBN 0 946352 39 9.
- BUREŠOVÁ, Jana. K problematice výzkumu dějin československého zemědělství po druhé světové válce. In *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepisectví na formování obrazu české minulosti: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24.-25.4.1998 v lázních Sedmihorkách*. Semily: SOKA, 1998, s. 103-108. Ed. Z Českého ráje a Podkrkonoší – Supplementum 4. ISBN 80-901284-9-1.
- BUREŠOVÁ, Jana. Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948? In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2002, s. 223-228. ISBN 80-86185-18-4.
- BUREŠOVÁ, Jana. Zemědělská politika v Československu v letech 1948–1960 jako součást vývoje komunistických režimů v Evropě. In *Sborník prací moravských historiků*. Praha: USD AV ČR, 1996, s. 87-128. Ed. Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945–1967, sv. 21.
- BUREŠOVÁ, Jana. Zemědělství v českých zemích a na Slovensku v podmínkách „kolektivizace“ 1949–1960: poznámky k převratu v životě a práci zemědělců. In *Česko-slovenská historická ročenka*, 1998. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 197-203.
- BURSÍK, Tomáš – ŠIMÁNKOVÁ, Alena. Téma třídní justice v období 1948–1952. In *Paměť a dějiny* 1, 2008, s. 90-95. ISSN 1802-8241.
- COURTOIS, Stéphane et al. *Černá kniha komunismu: zločiny, teror represe*. I. díl. Praha – Litomyšl: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-194-9.

- ČERNÝ, Václav. *Paměti III (1945 – 1972)*. (2. vyd.) Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-036-5.
- DAVÍDEK, Václav – JIRSOVÁ, Marcela – SEKERA, Václav et al. *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970*. I. díl, sv. 1 a II. díl, sv. 1. Praha: Federální statistický úřad – SEVT, 1978.
- DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987. Edice Kraj.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Z letopisů třetího odboje*. Praha: Hříbal, 1992. ISBN 80-900892-3-2.
- ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. Ed. Velká řada, sv. 27. ISBN 80-7198-173-7.
- FAJMON, Hynek et al. *Společná zemědělská politika Evropské unie a český venkov: informační příručka europoslance Hynka Fajmona*. Brno: Centrum pro studium demokracie, 2008.
- FALTA, František – KLIMEŠ, Jindřich – MAŠKA, Jan et al. *25 let budování socialistického zemědělství ve Východočeském kraji*. Hradec Králové: Krajská zemědělská správa, 1974.
- FROLÍK, Jan. Nástin organizačního vývoje státněbezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. In *Sborník archivních prací*, roč. 41, č. 2, s. 447-510. Praha: Panorama, 1991. ISSN 0036-5246.
- GAĎOUREK, Ivan – NEHNĚVAJSA, Jiří. *Žalářování, pronásledování a zneuznaní: svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1718-X.
- GEBAUER, František – KAPLAN, Karel et al. *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989: statistický přehled*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993. Ed. Sešity ÚSD, sv. 12. ISBN 80-85270-24-2.
- HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum, 1990. ISBN 80-85207-01-X.
- HELIGROVÁ, Milena. *Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad 1813 – 1977: inventář*. Okresní archiv Jičín se sídlem v Jeřicích, 1990.
- HOLÁ, Věra – VICHEREK, Efrem (ed.). *Neobyčejná doba: vzpomínky průkopníků socialistického zemědělství*. Praha: Svoboda, 1980.
- HOŘEC, Vladimír (ed.). *Proč nejsem komunistou? Odpovědi J. Čapka, K. Čapka, J. Herbena, J. Kallaba, J. Koptý, J. Kříženeckého, F. Langra a F. Peroutky na anketu Přítomnosti*. Praha: Lidové noviny, 1990. Ed. Česká expedice, sv. 1. ISBN 80-7106-006-2.

- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. Ed. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7021-902-7.
- JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945–1960*. Praha: ÚSD AV ČR, 2001. Ed. Sešity ÚSD, sv. 35. ISBN 80-7285-010-5.
- JECH, Karel. Strasti a naděje selského stavu (od velké krize po naše dny). In *Kolektivizace – zločin proti venkovu*. Praha: Asociace soukromého zemědělství ČR, 2004, s. 9-128.
- JECH, Karel. Vyloučení selských dětí ze zemědělských škol (1951 – 1953). In *Stránkami soudobých dějin*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993, s. 123-141. ISSN 80-85270-16-1.
- JEŘÁBEK, Čestmír. *V zajetí stalinismu: z deníků 1948–1958*. Brno: Barrister & Principal, 2000. Ed. Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-45-5.
- JIRÁSEK, Zdeněk. *Nechanická aféra 1947*. Hradec Králové: Státní okresní archiv, 1992.
- KAŇKA, Vladimír. *Bibliografie periodik v českých krajích 1945–1963: Východočeský kraj*. Praha: Národní knihovna, 1963.
- KAPLAN, Karel. *Až k vítězství Hradeckého programu: příspěvky k dějinám rolnického hnutí v letech 1945–1948 ve východních Čechách*. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1962.
- KAPLAN, Karel. *Československo v RVHP 1949–1956*. Praha: ÚSD AV ČR, 1995. Ed. Studie – materiály – dokumenty, sv. 4. ISBN 80-85270-43-9.
- KAPLAN, Karel. – PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-75-7.
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953–1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-86598-98-5.
- KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948–1956*. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80-7239-024-4.
- KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956*. Praha: ÚSD AV ČR, 1994. Ed. Sešity ÚSD, sv. 22. ISBN 80-85270-38-2.
- KAPLAN, Karel. Politické procesy 50. let v Československu. In PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (ed.). *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský“*. Brno: Prius 2005, s. 107-114. ISBN 80-7285-053-9.
- KAPLAN, Karel. *Rada vzájemné hospodářské pomoci a Československo 1957–1967*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0417-5.
- KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953–1957 a 1968–1975*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993. Ed. Sešity ÚSD, sv. 9. ISBN 80-85270-15-3.

- KLOKOČKA, Vladimír. Přechod k novému systému hodnot. In *Vyrovnaní se s komunistickou minulostí: sborník příspěvků z Konference střeoevropských ústavních soudů*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-428-5.
- KMONÍČEK, Josef. Osídlování pohraničí severovýchodních Čech 1945-1952. In *Krkonoše a Podkrkonoší: vlastivědný sborník muzea Trutnov*, 3. Hradec Králové: Kruh, 1967, s. 225-232.
- KOCOURKOVÁ, Jarmila. *Přírodní prostředí vesnice*. Brno: Výzkumný ústav výstavby a architektury, 1994. Ed. Vesnice, sv. 3. ISBN 80-85124-37-8.
- KOTYŠKA, Václav. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha: Bursík & Kohout, 1895.
- KRATOCHVIL, Antonín. *Žaluji I.: svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*. Praha: Dolmen, 1990. ISBN 80-85281-007.
- KŘEN, Jan. *Bílá místa v našich dějinách?*. Praha: Lidové noviny, 1990. ISBN 80-7106-003-8.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-612-2.
- KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v českých zemích: II. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 1995. ISBN 80-7084-134-6.
- KUBÍN, Karel – HORÁK, Petr. *Karel Páral: životní příběh bývalého politického vězně č. 010378*. Hradec Králové: Miloš Vognar - M&V, 2004. ISBN 80-86771-06-7.
- KVAPILOVÁ, Iva. Organizační vývoj SNB v 50. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku. In *Sborník Archivu ministerstva vnitra 2*, 2004, s. 9-73. ISSN 1214-4274.
- LAPKA, Miloslav – GOTTLIEB, Miroslav. *Rolník a krajina: kapitoly ze života soukromých rolníků*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-83-4.
- LENDEROVÁ, Milena – SVATOŇOVÁ, Stanislava. *Správní vývoj okresu Hradec Králové 1850-1986*. Hradec Králové: Okresní archiv, 1986.
- MÁLEK, Jiří. Justiční vražda Vladimíra Cermana, In BABKA, Lukáš – VEBER, Václav (ed.). *Za svobodu a demokracii III.: třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: M&V, 2002, s. 221-235. ISBN 80-903024-6-7.
- MASTNÝ, Vojtěch. *Studená válka a sovětský pocit nejistoty 1947-53: Stalinova léta*. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-7299-049-7.
- MOJŽÍŠOVÁ, Iva et al. *Socializace zemědělství ve východních Čechách 1949 – 1960: výběrová bibliografie*. Hradec Králové: Státní vědecká knihovna Zdeňka Nejedlého, 1983.

- NEUMANN, Pavel. *Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace*. Praha: Oeconomica, 2004. ISBN 80-245-0814-1.
- PETRÁŇ Josef. *Příběh Ouběnic: mikrohistorie české vesnice*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2001. ISBN 80-7106-469-6.
- PETRÁŇOVI, Josef a Lydia. *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha: Set Out 2000. ISBN 80-86277-08-9.
- PETRÁŠOVÁ, Ludmila. Vězeňské tábory v Jáchymovských uranových dolech 1949 – 1961. In BABKA, Lukáš – VEBER, Václav (ed.). *Za svobodu a demokracii III.: třetí (protikomunistický) odboj*. Hradec Králové: M&V, 2002, s. 54-75. ISBN 80-903024-6-7.
- PLESKOTOVÁ, Eva. Švehlův odkaz a „sametová revoluce“. In *Hovory s Antonínem Švehlou (a o něm)*. Praha: Votobia, 2001, s. 120-123. ISBN 80-7220-100-X.
- REIMAN, Michal. *O komunistickém totalitarismu a o tom, co s ním souvisí*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0028-5.
- ROKOSOVÁ, Šárka. Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In *Securitas imperii 10: sborník k problematice vztahů československého komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*. Praha: ÚDV ZK, 2003, s. 147-194. ISBN 80-86621-01-4.
- SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého*. (2. vyd.) Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-099-X.
- SKOPALOVÁ, Marie. Vysídlování selských rodin ve východních Čechách v 50. letech 20. století. In *Sborník prací východočeských archivů 11*, 2007, s. 93-120. Státní oblastní archiv v Zámrsku, 2007. ISSN 231-6307.
- SLEZÁK, Lubomír. Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví. In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 9-19. ISBN 80-86185-18-4.
- SUCHÁNEK, Jaroslav. *Právní regulace združstevňování československého zemědělství: uplatňování marxisticko-leninské agrární teorie při združstevňování československého zemědělství se zvláštním zřetelem k úloze státu a práva*. Praha: Academia, 1977.
- SUCHÝ, Oldřich. Z rukopisných pamětí. In *Hovory s Antonínem Švehlou (a o něm)*. Praha: Votobia, 2001, s. 94-98. ISBN 80-7220-100-X.
- ŠALDA, František. *Vlastivěda Jičínska*. Jičín: Okresní pedagogické středisko, 1969.
- ŠKABRADA, Jiří – VODĚRA, Svatopluk. *Vesnické stavby a jejich úprava*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1975.

- ŠTOREK, Michal. Zpráva o archivním fondu Krajská zemědělská správa Hradec Králové. In *Sborník prací východočeských archivů* 11, 2007, s. 421-430. Státní oblastní archiv v Zámruku, 2007. ISSN 231-6307.
- TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. (5. vyd.) Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0792-X.
- TOMEK, Prokop. *Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989*. Praha: ÚDV ZK, 2000. Ed. Sešity, č. 3. ISBN 80-902885-0-2.
- TOPINKA, Jiří. Specifika kolektivizace v českém pohraničí (1949–1960). In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 229-234. ISBN 80-86185-18-4.
- TOPINKA, Jiří. Zapomenutý kraj: české pohraničí 1948–1960 a takzvaná akce dosídlení. In *Soudobé dějiny* 3–4, 2005, s. 534-585. Praha: ÚSD AV ČR, 2005. ISSN 1210-7050.
- ULČ, Ota. Malá doznání okresního soudce. (2. vyd.) In *Bestseller* 2, 1990, s. 2-54 a *Bestseller* 3, 1990, s. 3-49. Praha: Art-servis, 1990. ISSN 0862-7347.
- URBAN, Jiří. *Perzekuce samostatně hospodařících zemědělců na Královéhradecku na počátku 50. let 20. století*. Bakalářská práce obhájená na UPce, 2005.
- VÁCLAVŮ, Antonín. *Ke sporům o zemědělské družstevnictví a kolektivizaci v Československu*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999. Ed. Studie z hospodářských dějin, sv. 10. ISBN 80-7079-934-X.
- VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Ed. Česká historie, sv. 17. ISBN 978-80-7106-941-6.
- VOHRYZKA-KONOPA, F. J. *Venkov v temnu: násilná socializace čs. zemědělství*. (2. vyd.) New York: Mezinárodní rolnická unie, rok vydání neuveden.⁴⁷²
- ŽÁČEK, Pavel. *Boje o minulost: deset let vyrovnávání se s komunistickou minulostí - pokus o předběžnou bilanci*. Brno: Barrister & Principal, 2000. ISBN 80-85947-48-X.
- ŽIŽKA, Jaroslav (ed.). *Únor 1948: sborník vzpomínek a dokumentů na únorové události roku 1948 ve východních Čechách*. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1963.

Texty z internetu

- 9. veřejné slyšení Senátu na téma „Právní posouzení vyhánění zemědělských rodin z půdy v 50. letech minulého století“ [cit. 2007-11-15].

⁴⁷² Prvé vydání vyšlo v Mnichově roku 1986, třetí vydání vyšlo opět v Mnichově a v Highland Park roku 1989.

URL:

<<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=39269>>.

- BAYER, Karel. Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti čs. prokuratury (1969). In ŠIMÁNKOVÁ, Alena – VOREL, Jaroslav (ed.). *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*. Díl I., s. 61-99. Ed. Sešity ÚDV ZK, č. 8 [cit. 2008-03-28]. URL: <<http://www.mvcr.cz/policie/udv/sesity/sesit8/justice.doc>>.
- BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. *Politicky motivované vylučování studentů v zakladatelském období komunistického režimu: černá kapitola z dějin vysokého zemědělského a lesnického školství v Praze* [cit. 2008-02-10]. URL: <http://wwwold.pef.czu.cz/kolektivizace/documents/vylucovaniStudentu_cz.pdf>.
- JECH, Karel. Knižně nepublikované dokumenty: dokument 3 a 4 [cit. 2008-05-30]. URL: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Jech_Dok3.pdf>. URL: <http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Jech_Dok4.pdf>.
- MARJÁNKO, Bedřich. *Kolektivizace zemědělství* [cit. 2007-11-12]. URL: <http://www.totalita.cz/sekto/zem_kolekt.php>.
- RŮŽIČKA, Daniel. *Bezpečnostní pětky* [cit. 2008-05-05]. URL: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/petky.php>>.
- RŮŽIČKA, Daniel. *Bezpečnostní trojky* [cit. 2008-05-05]. URL: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/trojky.php>>.
- Svatojanský Újezd: krátký popis obce [cit. 2008-04-04]. URL: <<http://www.svatojanskyujezd.cz/index.php?sekce=uvod&mnu=1>>.

Prameny tištěné

- JECH, Karel. (ed.): *Vystěhování selských rodin v Akci K(kulaci) 1951 – 1953*. Praha: ÚSD AV ČR, 1992. Ed. Dokumenty o perzekuci a odporu, sv. 3.
- JUNĚCOVÁ, Jiřina – PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1948-1949*. Praha: SÚA, 1995. ISBN 80-85475-23-5.
- KOŤÁTKO, Jiří. *Jak přispějí jednotná zemědělská družstva a státní statky k zvelebení našeho zemědělství*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 1949.
- KRUMPHOLC, František. *Doplňky a změny vzorových stanov JZD: vzorové stanovy JZD – základní zákon hospodaření a života družstev*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1959.
- *Novopacko: okresní vesnické noviny*. Nová Paka, 1957.
- *Pochodeň: krajský orgán KSČ pro Hradecko*. Ročník 39 (1953).

- *Prokuratura v boji za socialistické zemědělství*. Praha: Generální prokuratura, 1955. Ed. Instrukční příručky generální prokuratury, sv. 2.
- PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1952*. Praha: SÚA, 2000. ISBN 80-85475-65-0.
- PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1953*. Praha: SÚA, 2002. ISBN 80-85475-80-4.
- *Rudé právo /Hradec Králové/*. Ročník 31 (1951).
- SNÍTIL, Zdeněk (ed.). *Sborník studijních materiálů k československým dějinám v období 1948 – 1953 II*. Praha: Vysoká škola politická ústředního výboru KSČ, 1969.
- *Zemědělské noviny*. Ročník 7 (1951), 8 (1952), 24 (1968).

Prameny archivní

NA Praha

- f. AMS – Klosův archiv; nezpracovaný (k. 178a „Kulaci“ a „Podklady pro kulackou akci“).
- f. AMS – Klosův archiv; nezpracovaný (k. 92 „Akce maso“).
- f. KSČ-ÚV-01, sv. 10-11 (zasedání ÚV KSČ).
- f. KSČ-ÚV-02/1, sv. 20, 33 (předsednictvo ÚV KSČ).
- f. MV II-T, k. 88 (tajná spisovna ministerstva vnitra)

SOkA Jičín

- f. MNV Choteč; nezpracovaný.
- f. MNV Svatojanský Újezd; nezpracovaný.
- f. Obecná škola Svatojanský Újezd, Školní kronika.
- f. Obecná a měšťanská škola Lázně Bělohrad, kn. 8e, 8d, 16, 17, 493 (zápisy ze schůzí ZO KSČ, konferenční protokoly, zápisy z porad učitelského sboru, třídní výkazy).
- f. Okresní prokuratura Nová Paka; nezpracovaný (spis Pt 231/51).
- f. Okresní soud Nová Paka; nezpracovaná část (Kniha trestních rejstříků 1949-1951 a 1952-1959).
- f. Okresní výbor NF Nová Paka – Místní výbory NF okresu Nová Paka, k. 32 (zápisy ze schůzí a korespondence místního AV NF v Chotči).

- f. ONV Nová Paka, kn. 14, 19, 20, 22, 23, 26, 35, 40 (zápisy o schůzích rady ONV).
- f. ONV Nová Paka, k. 334, 665, 722, 725, 775, 826 (výkup mechanizačních prostředků; osobní spisy učitelů, vychovatelů a ostatních zaměstnanců školství; zápisy ze schůzí OKZVV; investiční výstavba JZD; právo shromažďovací; kontingent obilí).
- f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, 3 (zápisy ze schůzí OB-3, zápisy ze schůzí klubu komunistů při ONV).
- f. OV KSČ Nová Paka, kn. 40, 42, 52 (zápisy ze schůzí předsednictva).
- f. Sociální a pedagogická škola v Hořicích, kn. 71, 78, 128 (přijímací katalogy, zápisy ze schůzí učitelského sboru).

Okresní soud Jičín

- Rt 92/90: Rehabilitační spis v trestní věci vedené proti Václavu Kurkovi s přílohovým spisem Lidového soudu v Nové Pace, spis. zn. T 76/58.
- Rt 432/90: Rehabilitační spis v trestní věci vedené proti Václavu Kobrovi s přílohovým spisem Okresního soudu v Nové Pace, spis. zn. T 111/51.
- Rt 434/90: Rehabilitační spis v trestní věci vedené proti Josefu Machytkovi a Josefu Novotnému s přílohovým spisem Okresního soudu v Nové Pace, spis. zn. T 118/51.
- Rt 108/91: Rehabilitační spis v trestní věci vedené proti Václavu Kurkovi s přílohovými spisy Okresního soudu v Jičíně, spis. zn. 1T 15/62 a spis. zn. Rt 24/91.

Okresní soud Hradec Králové

- 1Rt 528/90: Rehabilitační spis v trestní věci vedené proti Františku Fialovi s přílohovým spisem Lidového soudu v Novém Bydžově, spis. zn. T 55/53.

Obecní úřad Svatojanský Újezd

- Pamětní kniha obce Újezda Svatojanského (kopie).

Další prameny

- Osobní archiv a vzpomínky Marie Machytkové a Marie Sudkové.
- Osobní archiv a vzpomínky manželů Evy a Miroslava Votočkových.
- Osobní vzpomínky Františka Fišara.
- Systém ASPI – knihovnická databáze zákonů.

Seznam zkratek

AMS	Archiv ministerstva spravedlnosti
AV ČR	Akademie věd České republiky
AV NF	akční výbor Národní fronty
cit. d.	citované dílo
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
čp.	číslo popisné
ČSD	Česká sociální demokracie
ČSL	Česká strana lidová
ČSNS	Česká strana národně socialistická
ČSSS	Československé státní statky
ed.	edice, editor
EHS	Evropské hospodářské společenství
f.	fond
HD	hospodářské družstvo
HTÚP	hospodářsko-technická úprava půdy
inv. č.	inventární číslo
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JZD	jednotné zemědělské družstvo
k.	karton
KB-5	krajská bezpečnostní pětka
kn.	kniha
KNV	krajský národní výbor
KPV	Konfederace politických vězňů
KSČ	Komunistická strana Československa
KV KSČ	krajský výbor KSČ
mj.	mimo jiné
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MO KSČ	místní organizace KSČ
MV	Ministerstvo vnitra
MVk	Ministerstvo výkupu
MZ	Ministerstvo zemědělství
NA	Národní archiv
NB	Národní bezpečnost
n.p.	národní podnik
OB-3	okresní bezpečnostní trojka
odd.	oddělení
odst.	odstavec
OKZVV	okresní komise pro zemědělskou výrobu a výkup
ONV	okresní národní výbor
OO MV	okresní oddělení Ministerstva vnitra

OO VB	okresní oddělení Veřejné bezpečnosti
OS	okresní soud
OÚ Sv. Új.	Obecní úřad Svatojanský Újezd
OV KSČ	okresní výbor KSČ
OV NB	okresní velitelství Národní bezpečnosti
OV VB	okresní velitelství Veřejné bezpečnosti
por.	poručík
pozn.	poznámka
ppor.	podporučík
PTP	pomocné technické prapory
PV JZD	přípravný výbor JZD
roč.	ročník
ROH	Revoluční odborové hnutí
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
s.	soudruh, soudružka (v citovaných dokumentech)
s.	strana
SČM	Svaz československé mládeže
SEVT	Statistické a evidenční vydavatelství tiskopisů
sign.	signatura
sl.	složka
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOkA	Státní okresní archiv
spis. zn.	spisová značka
StB	Státní bezpečnost
stržm.	strážmistr
STS	strojní a traktorová stanice
SÚA	Státní ústřední archiv (dnes Národní archiv)
sv.	svazek
SVS	Sbor vězeňské stráže
t. č.	toho času
tr. z.	trestní(ho) zákon(a)
tzn.	to znamená
ÚDV ZK	Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR
UPce	Univerzita Pardubice
ÚSD	Ústav soudobých dějin
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost
VO KSČ	vesnická organizace KSČ
VŠP	Vysoká škola politická
vyd.	vydání
zn.	značka
ZNV	zemský národní výbor
ZO KSČ	základní (závodní) organizace KSČ

Přílohy

Příloha č. 1: Fotografie z rodinného alba Novotných (Anna a Josef Novotní s dětmi Annou, Marií a Josefem, první polovina 20. let minulého století).

Příloha č. 2: Anna a Josef Novotní s dcerou Marií, rok 1916.

Příloha č. 3: Svatojanský Újezd čp. 4 (stav roku 1914 a 2008).

Příloha č. 4: Marie Machytková, rozená Novotná a Josef Machytka.

Příloha č. 5: Pamětní deska na budově záložny v Lázních Bělohradu.

Příloha č. 6: Řídící učitel obecné školy ve Svatojanském Újezdu Josef Kovanda (4. klečící zprava Josef Novotný ml., 1922–1938), kolem r. 1930.

Příloha č. 7: Kovandou psané oznámení o výroční schůzi MO KSČ ve Svatojanském Újezdu.⁴⁷³

Příloha č. 8: Žádost o povolení poslední nekomunistické schůze ve Svatojanském Újezdu, únor 1948.⁴⁷⁴

Příloha č. 9: Formulář žádosti o povolení domácí porážky.⁴⁷⁵

Příloha č. 10: Opis letáku nalezeného u Václava Kobra.

Příloha č. 11: Dopis Václava Kurky.

Příloha č. 12: Příprava okresní prokurátorky pro OB-3 s rukopisnou poznámkou o předporadě v trestní věci Josefa Machytky a Josefa Novotného.⁴⁷⁶

Příloha č. 13: Zápis o schůzi OB-3 den před procesem s Josefem Machytkou a Josefem Novotným s konstatováním nutnosti provést předporadu.⁴⁷⁷

Příloha č. 14: Fotografie Marie Machytkové s dětmi Marií, Evou a Vladimírem, zasláná Josefu Machytkovi do výkonu trestu, se záznamem o povolení SVS Ostrov u Karlových Varů.

Příloha č. 15: Členská přihláška do JZD.⁴⁷⁸

Příloha č. 16: Dnešní stav komplexu bývalého dvora Okrouhlík a opuštěného vepřína za obcí.

Příloha č. 17: Formulář výměru povinného pachtu.

---

⁴⁷³ SOkA Jičín, f.ONV Nová Paka, k. 775, inv. č. 3425.

⁴⁷⁴ Tamtéž.

⁴⁷⁵ SOkA Jičín, f. MNV Svatojanský Újezd (nezpracovaný).

⁴⁷⁶ SOkA Jičín, f. Okresní prokuratura Nová Paka, Pt 231/51.

⁴⁷⁷ Tamtéž. SOkA Jičín, f. OV KSČ Nová Paka, k. 1, inv. č. 59.

⁴⁷⁸ SOkA Jičín, f. MNV Choteč (nezpracovaný).

Příloha č. 1: Fotografie z rodinného alba Novotných (Anna a Josef Novotní s dětmi Annou, Marií a Josefem, první polovina 20. let minulého století)

Zdroj: archiv Marie Machytkové

Příloha č. 2: Anna a Josef Novotní s dcerou Marií, rok 1916

Zdroj: archiv Marie Machytkové

Příloha č. 3: Svatojanský Újezd čp. 4 (stav roku 1914 a 2008)

Zdroj: archiv Marie Machytkové

Zdroj: archiv autora

Příloha č. 4: Marie Machytková,
rozená Novotná a Josef Machytka

Zdroj: archiv Marie Machytkové

Zdroj: archiv autora

Příloha č. 6: Řídící učitel obecné školy ve Svatojanském Újezdu Josef Kovanda (4. klečící zprava Josef Novotný ml., 1922–1938), kolem r. 1930.

Zdroj: archiv Marie Machytkové

Místní organizace komunistické strany Československa
v újezdě Svatojanském.

Okrasnému národnímu výboru
v Nové Pace.

Místní organizace komunistické strany Československa v újezdě Svatojanském oznamuje, že v pátek dne 17. března 1947 koná svoji výroční plenární schůzi.

Schůze se koná o půl 8 hod. večer v hostinci s. Josefa Hrnčíře.

Program schůze je následující:

- 1.) Zahájení.
- 2.) Zpráva výboru o činnosti a dalších úkolech organizace.
- 3.) Zpráva o činnosti místního národního výboru.
- 4.) Referát o usnesení ústředního výboru.
- 5.) Diskuse.
- 6.) Volby nového výboru, desítkáři a delegáta na okresní konferenci.
- 7.) Volné návrhy.
- 8.) Zakoření.

Nesejde-li se v ustanovenou dobu potřebný počet členů, koná se plenární schůze o půl hodiny později na každého počtu přítomných.

Za:

Václav Pačes
jednotel.

Josef Kovanda
předseda.

Příloha č. 8: Žádost o povolení poslední nekomunistické schůze ve Svatojanském Újezdu, únor 1948

ČESKOSLOVENSKÁ STRANA NÁRODNĚ SOCIALISTICKÁ

NOVÁ PAKA, KOMENSKÉHO TR. 398
TELEFON 141

Titl .
Okresnímu národnímu výboru
v N o v é P a c e .

O K R E S N Í S E K R E T A R I Á T

Č. j. 115/K/48.
Při odpovědi uveďte naše číslo jednací.
Věc: Povolení.

Dne 10. února 1948.

Okresní výkonný výbor československé strany národně socialistické v Nové Pace žádá tímto o povolení ke konání veřejného projevu, který se bude konati dne 17. února 1948 v 19 hodin v místnosti u pana Hrnčíře v Újezdě Svatojanském.

Děkujeme Vám za vyřízení a jsem

v účtě:
Okresní sekretariát
čs. strany národně socialistické
v Nové Pace.

Okresní národní výbor
v Nové Pace.
Datum: 11. II. 1948
4280

Kučera
Jar tajemník

- 4
IV -
- 1

Zdroj: SOKA Jičín

Příloha č. 11: Dopis Václava Kurky.

Titl.

Rada místního národního výboru v Újezdě Svatojánském, okr. Jičín.

Věc: Odvolání [proti] rozhodnutí Rady místního národního výboru a pléna MNV v Újezdě Svatojánském, okr. Jičín.

Č.j. 4- 1961

Dne 18 dubna 1961 jsem obdržel doporučený dopis od rady míst. Nár. výboru v Újezdě Svatojánském, okr. Jičín, přikázaný podle § 6 vládního nařízení číslo 50/1955 Sb, že se dává bezplatnému užívání na dobu 6 -šest- let pozemky a hospodářské budovy Jednotnému zemědělskému družstvu Předvoj se sídlem Mlázovice včetně provozního zařízení živého i mrtvého inventáře a.t.d. Proti tomuto nemám žádné námítky a[le] nesouhlasím [co se týče] zajištění práce [v] JZD Předvoj se sídlem Mlázovice a proti tomuto nařízení, že mám pracovat [v] JZD se odvolávám.

O d ů v o d n ě n í .

Proti tomuto rozhodnutí podávám v předepsané lhůtě MNV Újezd Svj. stanovené a přípustné odvolání.

V roce 1949 jsem byl uznán kulakem a nebyla mi vydána šatenka [ani] matce a sourozencům. V roce 1950 mi bylo odebráno všechno obilí pro zásobování, byl jsem nucený všechno kupovati [pro] živobytí, přese všechny dodávky byly splněny. V roce 1952 mi nebyla povolena domácí porážka vepře, všechno jsem měl splněno a vepřové maso bylo předáno a dodnes za tyto léta mi nebyla domácí porážka povolena. Nato jsem na podzim v listopadu 1952 onemocněl na zápal mozkových blan a léčil jsem se v nemocnici v Jičíně a byl jsem předán do domácího léčení, léčil mne pan MUDr. Kysela, Lázně Bělohrad. V roce 1953 mne a matce, [ani] sourozencům nebyla povolena výměna peněz 1:5 na výživu domácnosti. V roce 1953 mi bylo slíbeno při prvním JZD, že budu zapojen po půl roce do JZD, a [s] tím jsem souhlasil. Mezi tím jsem byl zajištěn lidovým soudem Nová Paka. Následkem tohoto zajištění se mi matka nervově zhroutila a utopila v rybníku. Lidovým soudem Nová Paka byl jsem odsouzen na 3 -tři- roky odnětí svobody, ztrátu majetku, vyhoštění z okresu na dobu 10 roků. Při líčení Lidového soudu v Nové Pace svědek, bývalý tajemník MNV v Újezdě Svatoj. Jan Kout se vyslovil, že jsem typický kulak. Odvolal jsem se ke Krajskému soudu Hradec Králové, soud mi rozsudek zmírnil na dobu 6 -šest- měsíců a 2.000 Kč pokuty, které jsem si odpykal. Po odpykání trestu mi bylo přikázáno vrátit se se svým bratrem Otakarem do hospodářství, které jsem musel převzít. Po mém návratu bylo zjištěno, že moje hospodářství bylo vykradeno, zrušeno a po dobu mého trestu z důvodů nedostatečného zajištění, bylo [v] úplném stavu desulátním. Můžete se přesvědčit u Krajského soudu v Hradci Králové, že se to zakládá na pravdě, MNV Újezd Svatojanský zaslal soudu, že není majetek řádně zajištěn a rozkrádá se. Následkem tohoto desulátního stavu se projevilo neplnění dodávek. V roce 1955 bylo moje hospodářství postiženo požárem, chlév a stodola se zásobami a hospodářské stroje, tímto pádem moje hospodářství utrpělo smrtelnou ránu. V roce 1957 se u nás ustanovilo JZD po druhé a chodili přesvědčovat p. Vanderka, s p. Grofem z okresu Nová Paka a nebyli mne žádný přesvědčit [pro] vstup do JZD, [u] jiných usedlostí byli vícekrát. Po ustanovení JZD v Újezdě Svatoj. jsem žádal osobně, abych byl ze zemědělství propuštěn do

jiného zaměstnání, jelikož jsem nebyl přesvědčen a byli jsme uznáni jako kulaci, který do JZD nepatří, proto mi nebylo vyhověno.

Jak mám plnit povinnosti státu, když mi MNV Újezd Svatojanský odmítl vydati pas na krávu na jatka, která 2 roky nezůstává březí a je vyřazena inseminační stanicí a p. MVDr. Schovánkem z L. Bělohradu, a do stavu mám náhradní jalovici. Nemohu si koupiti umělá hnojiva, můj příjem za mléko a vejce stačí stíží na domácí výživu. Místní národní výbor Újezd Svatojanský mi předepisuje vysoké zemědělské a živočišné dodávky a vysoké neúnosné, přemrštěné daně a není možno, abych je splnil.

Jak mám pracovat v JZD Předvoj se sídlem Mlázovice, když bývalý předseda MNV v Újezdě Svatojanském pan Fr. Fišera byl [v] růžové náladě, zakázal dne 27. února 1961 p. Václ. Vaňurovi, Újezd Svatojanský, že se mnou a s mým bratrem Otakarem nemá mluvit. Sám p. Fišera pro jeho stáří si nepřesvědčil svého syna, aby vstoupil do JZD [a] který pracuje v továrně TOS L. Bělohrad. Takových usedlostí je víc bez pracovních sil, kde není zajištěno, a bývalý předseda agronom Jar. Bičíštně s MNV je sami propustili synkové a dcery do jiného zaměstnání. Mám domněnku, že JZD má pracovních sil dost, jako kulak nepatřím do JZD, nejsem členem, nepatřím [do JZD] podle vládního nařízení, a proto nechci porušovat pětiletý plán zemědělský. Nemám důvěru [v] JZD a žádám, abych byl propuštěn do jiného zaměstnání. Přikládám opis Rady místního národního výboru v Újezdě Svatojanském, okr. Jičín.

Věřím pevně, že důvody v tomto odvolání uvedené jsou důvodem dalšího projednání a [že] bude brán zřetel na propuštění mne a mého bratra Otakara do jiného zaměstnání.

Podepsán Václav a Otakar Kurka

V Újezdě Svatojanském dne 24. dubna 1961

Jednou: Rada místního národního výboru Újezd Svatojanský, okr. Jičín
: Ministerstvo zemědělství a lesnictví Praha.
: Kancelář presidenta republiky Praha Hrad.

Doporučeně.

Zdroj: OS Jičín, spis. zn. Rt 108/91.

Příloha č. 10: Opis letáku zabaveného u Václava Kobra

Q.P.L.S.

Pan Jan Masaryk o sobě!

- 1/Proč jste mně zabili ptám se vás,
proto, že chtěl jsem žít,
či nebylo místa v rodné zemi,
kam moh bych se postavit???
- 2/Proč moje hlava klesnout
měla, když jsem ji hrdě
vztyčoval,
to proto, že jsem synem země
kterou jsem tolik miloval?
- 3/Proč vyrvali jste moje zbraně,
jimiž byl úsměv a slova jen ???
S nimi jsem v boji vždy vyhrával
a říkal "Zas vyhrajem".
- 4/Řekněte lidé, proč zemřít
jsem musel?
Je to snad proto, že národ měl
žít??
- 5/To věřte, že rád jsem šel s cesty
a nehodlám se vrátit.
Ne snad proto, že mluvil jsem více než
jsem ve svobodném státě směl???
Škoda jen, že jste to neřekli a já bych byl
neumřel!!
- 6/A to bych právě mluvil a mluvil,
co je to svoboda, co je to víra, vydobyl
bych zase svobodnou zemi v níž se pro
slova neumírám !!
- 7/Nyní jsem taťy po boku táty v té
naší české vonavé zemi,
škoda jen lidé ty lidé český, že
z této cesty návratu není!!
- 8/Hřbitovní ticho slova mé drtí
musím již skončit otázky svoje,
Neslyším nic a přec se mi zdá, že táta vedle mne
oddychuje.
Cítím jak hladí mou stuhlou ruku a slyším
jeho hlas:
Neboj se synku, vždyť bylo dobře a bude zas.....

Za správnost opisu:
strážm. Mečíř Miroslav v.r.
Strážm. Mečíř Miroslav

V Dolní Kalné dne 4. června 1951.

Zdroj: OS Jičín, spis. zn. Rt 432/90

Příloha č. 12: Příprava okresní prokurátorky pro OB-3 s rukopisnou poznámkou o předporadě v trestní věci Josefa Machytky a Josefa Novotného

344

Okresní prokuratura v Nové Pace .

P r o g r a m
-----

pro schůzky Okresní bezpečnostní 3 - konanou dne 1. října 1951.
v Nové Pace .

1./ Projednání výsledků trestního řízení v trestních věcech proti Šimůnkové a Šenfeldovi

2./ Příprava veřejného procesu proti Jos. Machytkovi a spol., který bude proveden dne 4./10.1951 v zasedací síni ONV v Nové Pace

Okresní prokuratura v Nové Pace
dne 27. září 1951

Okresní prokurátor :
J. Váňa

OB 3

15. kvě. předporada neškůdku -
v 8:30 měříte měřičem

---

admín. sil - přívod - Motenka prok. štábem
Knap Václ. - Osle u Páky op. měřičem - "S178"
Materna, tušník - Pápa J. Pápa

---

do 15. X. Pápa

Zdroj: SOKA Jičín

Příloha č. 13: Zápis o schůzi OB-3 den před procesem s Josefem Machytkou a Josefem Novotným s konstatováním nutnosti provést předporadu

OB 3 v Nové Pace.

348

Z á p i s

ze schůze OB 3v Nové Pace, konané dne 3.X.1951 za přítomnosti:
s. Jarolímová, zást. ved. taj. KSC,
s. Materna - předseda ONV,
s. Nožička - bezpeč.ref. ONV,
s. Kučera - velitel OSTb.
s. Pokorný - zást. OVVB.

Kontrola usnesení:

1./ K případu procesu s vesnickými boháči Machytkou a Novotným bude nutno vykonati předporadu dnes 3.X.1951 o 15.-hod. u okr.prokuratury v Nové Pace.

zodpovídá: s.Nožička.

Zajištění sklizně u těchto vesnických boháčů je provedeno.

*Zkup.
94.4%*

2./ Pokud jde o převod administrativních sil, bylo usnesení splněno. Dosu v tomto úkolu vážnou MŮV.

3./ K nesrovnalostem v seznamech zabaveného zboží u býv.obchodníka Stanka v Nové Pace bylo učiněno usnesení:

Z kontrolovat seznamy s jednotlivými kusy zabaveného zboží a nalést případně chybějící věci.

Zodpovídá: s.Nožička, s.Pokorný a s.Pechová. Konečnou zprávu podají do 15.X.1951.

Pro příště bude veškeré zabavené zboží soustřeďováno do místnosti, kterou ONV k tomuto účelu určí.

1./ Zpráva okr.prokurátora:

Okr.prokurátor podává zprávu o potrestání Šimůnkové z Nové Palky pro poslech zahranič. rozhlasu při otevřeném okně, čímž se dopustila tr. činnosti umožněním poslechu osobám druhým.

K tomuto, jelikož se projevilo, že manžel jmenované má býti údajně postaven na místo vedoucího SKP odd.holičství, bylo usneseno, že se tak nesmí státi pro polit.nespolehlivost této rodiny.

zodp.s.Nožička.

V dalším okr.prokurátor podává zprávu o potrestání Vonky, Svárovského a Jerie z Pecky, Jandy z STS a Kavana z Roztok a s vynesenými tresty je projeven souhlas.

mluvce

2./ Zpráva bezpeč.ref.ONV:

Vzhledem k dřívějšímu jednání o prodeji motocyklu přísl.SNB s. Peterkovi, který jej dosud měl v nár.správě je předloženo doporučení s.ppor.Mečíře, krajského vel.VB a usneseno, tento motocykl s.Peterkovi odprodati.

Za
OB 3.

zapsal

Zdroj: SOKA Jičín

Příloha č. 14: Fotografie Marie Machytkové s dětmi Marií, Evou a Vladimírem, zaslaná Josefu Machytkovi do výkonu trestu, se záznamem o povolení SVS Ostrov u Karlových Varů

Josef Machytko 15. 9. 52.
[Signature]

Machytko, Josef A 01203
1952/0697
[Signature]

Zdroj: archiv Marie Machytkové

Jméno a příjmení.....
Bydliště..Chotěč..čp.....
Datum narození.....
Hlavní povolání.....
Výměra půdy zemědělské.....

Č L E N S K Á   P Ř I H L Á Š K A .

Přihlašuji se za člena Jednotného zemědělského družstva v Chotči.

Do družstva vstupuji z vlastního přesvědčení a s vědomím, že družstevní hospodaření povede k lepšímu a radostnějšímu životu na vesnici a přispěje i k hospodářskému rozkvětu celé naší republiky.

Soukromné vlastnictví půdy ,právo vlastnické,dědičné a odkazovací zůstává mi zachováno.

Jako řádný družstevník prohlašuji, že se ukázněně podřídím všem ustanovením vzorových stanov JZD, jelikož tyto stanovy a jejich dodržování povedou JZD k radostnému a šťastnějšímu životu a zvýšení životní úrovně každého družstevníka.

Proto souhlasím s přechodem na vyšší typ a výstavbou společného ustájení.

V Chotči...dne.....1955.

Podpis.....

Přijat členskou schůzí dne.....

číslo členského seznamu.....

Zdroj:SOKA Jičín

Příloha č. 16: Dnešní stav komplexu bývalého dvora Okrouhlík a opuštěného vepřína za obcí

Zdroj: archiv autora

Příloha č. 17: Formulář výměru povinného pachtu

Místní národní výbor v .....

Za: Dne:

V ý m ě r :

.....
.....
.....

Vše: Přidělení pozemků do povinného pachtu podle zákona č.55/1947 Sb.,
ve znění zák.č.132/1948 Sb.

Bylo zjištěno, že jako spoluvlastníci zemědělských pozemků
č. kat. ....
v kat.území ..... o výměře ..... ha, neobstaráváte z nedbalosti řádné obdělání těchto pozemků a tím neplníte stanovené dodávkové úkoly zemědělských produktů tak, jak pracující od Vás vyžadují.

Místní národní výbor v ..... v zájmu zajištění
výživy národa přiděluje proto shora uvedené Vaše pozemky podle ustanovení § 3 zák.č.55/1947 Sb., ve znění zák.č.132/1948 Sb., do povinného pachtu ..... , ježto toho ..... skýtá záruku, že přidělenou půdu bude řádně v zájmu zabezpečení výživy národa obhospodařovati.

Proti tomuto rozhodnutí lze se odvolati až 15 dnů po jeho doručení k okresnímu národnímu výboru v Novém Bydžově podáním učiněným u místního národnímu výboru v .....

Případně podanému odvolání odmítnám na základě ustanovení § 77. odst.2 vl.nař.č.8/1948 Sb., odkladný účinek ježto okamžitý výkon rozhodnutí jezt odůvodněn veřejným zájmem veřejným.

Proti rozhodnutí, jímž se vylučuje odkladný účinek odvolání, není odvolání přípustno. /§ 77. odst.4 cit.vl.nař./

Předseda MNV :

Zdroj: archiv Marie Machytkové

Resumé

The study is concerned with the status of private farmers in the period of collectivization of Czech agriculture in fifties of 20th century. This decade had fatal consequences and at the same time we can say still has the basic upshot. In the period of ten years the number of private farmers was considerably reduced. The process of collectivization is monitored from regional point of view, in small village Svatojansky Ujezd situated in former district of Nova Paka.

The private farmers, which were by communist propaganda disparagingly called “the village rich” or “kulaks”, were systematically restricted and persecuted. It happened so under the ideological slogan about “sharpening class struggle”. In this way were prevented from hiring labour, had their savings and machinery confiscated and were subjected to a number of other measures forcing them into decline. They were obligated to deliver a large amount of produce. No fulfilment of delivery represented fines, confiscations or even jail. Among the most drastic measures were those taken not only against convicted farmers but also against their spouses, elderly parents, children and other relatives. These included the cancelling of rations, bans from education at chosen schools, confiscation of property. Such measures are described in this study on an example of agrarian families of Josef Novotny and Josef Machytka and their exemplary political trial.

Author describes by which way the state-wide directed agricultural policy was shown into the living on Hradec Kralove countryside with the focus on Svatojansky Ujezd and its close neighbourhood. Through the fates of local farmers reveals the operating and the consequents the policy of repression, which involved methods of economic discrimination, intentional administrative obstruction, denunciations as so as judicial and police repression. Through regional histories author points out the characteristic features of the communist forced and violent collectivization of Czech agriculture. Ultimately consequently hindered economic development in the agricultural socialistic sector and seriously disrupted social relations inside village communities. The present study gathers exclusively of previously unpublished archive records, reminiscence of eyewitnesses (oral history), penal file of then district court and rare preserved correspondence between prosecutors.

Údaje pro knihovnickou databázi

Název práce	Násilná kolektivizace královéhradeckého venkova
Autor práce	Bc. Jiří Urban
Obor	Kulturní dějiny
Rok obhajoby	2008
Vedoucí práce	Doc. PhDr. Václav Veber
Anotace	Předkládaná práce zpracovává téma kolektivizace zemědělství z regionálního hlediska, přičemž pozorně vnímá, jak už sám název prozrazuje, násilný a donucovací ráz kolektivizačního úsilí. Vývoj tohoto procesu sleduje se značnými časovými přesahy v malé zemědělské obci Svatojanský Újezd, ležící v tehdejší novopackém okresu. Všimá si, jak se kolektivizační směr zemědělské politiky KSČ promítal do postojů zemědělců a do vztahů v obci, jak zasáhl do životů tří pokolení rodiny Novotných a rodiny Machytkovy.
Klíčová slova	kolektivizace venkov region mikrohistorie